

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**YENİ MEDYA OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN SİBER
ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET DAVRANIŞI
ÜZERİNDEKİ ROLÜ**

Doktora Tezi

Gizem ERGÜLŞEN BAŞLAR

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı

İZMİR

2022

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**YENİ MEDYA OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN SİBER
ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET DAVRANIŞI
ÜZERİNDEKİ ROLÜ**

Doktora Tezi

Gizem ERGÜLŞEN BAŞLAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER

**Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı İletişim Araştırmaları Doktora
Programı**

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne sunduğum ‘‘Yeni Medya Okuryazarlık D¼zeyinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Davranışı Üzerindeki Rol¼’’ adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Gizem ERG¼LřEN BAşLAR

ÖNSÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ve hızlı gelişimi sonucunda yeni medya araçları bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir yer edinmiştir. İnternet ve yeni medya araçları bireylere birçok yönden kolaylık ve fayda sağlarken bazı olumsuzluk ve riskleri de beraberinde getirmiştir. Geçmiş dönemlerde bireyler medya karşısında pasif birer izleyici konumundayken; günümüzde yeni medya araçlarının yaygınlaşması sonucunda pasif izleyici konumundan aktif üreten-tüketici konumuna doğru dönüşüm geçirmişlerdir. Günümüzde bireyler artık hem içerik üretip diğerleriyle paylaşmakta, hem de üretilen içeriklere erişmekte, okumakta, izlemektedir. Bu durumda bireylerin yeni medya okuryazarlığı yetkinliğine ulaşabilmesi önemlidir. Yeni medya ortamı herkesin içerik üretmesine ve üretilen içeriğe herkesin ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda riskli içeriklere ve davranışlara maruz kalma durumunu da beraberinde getirmektedir. Bu riskli internet davranışlarının başında siber zorbalık davranışı ve buna bağlı olarak siber mağduriyet durumu gelmektedir.

Bu araştırmada lise öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışı arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda öğrencilerin demografik ve tanımlayıcı özelliklerine göre yeni medyaya okuryazarlık düzeyleri, siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışlarının değişip değişmediği de araştırma kapsamında incelenmiştir.

Siber zorbalık ve bunun sonucunda ortaya çıkan mağduriyet durumu yapılan alanyazın incelemesi sonucunda yaygın olarak ergenler arasında yaşanmaktadır (Ayas, Horzum ve Koç, 2017). Ergen bireyler bulundukları gelişimsel dönem itibariyle hassasiyet, kimlik, benlik ve bağımsızlık arayışı içerisinde olmaktadır. Bu dönemde bireyler için sosyal aidiyet de önem kazanmaktadır, bu nedenle sosyal bir gruba dahil olmak, onay ve kabul görmek için çaba sarfetmekteydiler. Gündelik yaşamlarında zamanlarının önemli bir kısmını yeni medya ortamlarında geçirdikleri düşünülürse; internette gelebilecek risk ve olumsuzluklara karşı daha bilinçli olmaları gerekmektedir. Bu nedenle örneklem grubu olarak lise öğrencileri tercih edilmiştir.

Araştırmada niceliksel yöntem ve ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırma evreni İzmir ilinde yer alan mesleki ve teknik lise öğrencileridir. Örneklem

grubunu ise 2019-2020 eğitim yılında İzmir ili Konak ilçesinde yer alan bir meslek lisesinde bulunan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Okulda eğitim-öğretim yılı itibariyle 876 öğrenci bulunmaktadır, araştırmaya dahil edilen öğrenci sayısı ise 859'dur. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği, Siber Zorbalık Ölçeği ve Siber Mağduriyet Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verileri yüz-yüze anket yöntemi ile toplanmış olup; toplanan verileri SPSS 24.0 versiyonu ile gerekli olan tüm istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Bulgular ve sonuç kısmında da araştırmadan elde edilen veriler yorumlanmıştır. Daha önce çalışılmamış bir konu olup alanyazına katkı sağlamasını dilerim.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İzmir ilinde yer alan mesleki ve teknik lise öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise İzmir ili Konak ilçesine bağlı bir mesleki ve teknik lisede yer alan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Okul mevcudu 876, araştırmaya dahil edilen öğrenci sayısı ise 859'dur. Veriler yüz-yüze anket uygulaması ile toplanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Koç ve Barut (2016) tarafından geliştirilen Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği, Arıca, Kınay ve Tanrıku (2011) tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Ölçeği ve Arıca, Tanrıku ve Kınay (2011) tarafından geliştirilen Siber Mağduriyet Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan veriler önce Microsoft Excel Programına gerekli sayısal kodlamalar ile birlikte girilmiş ardından veri dosyası IBM SPSS 24.0 versiyonuna aktarılarak gerekli tüm istatistiksel analizler söz konusu paket program aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin % 97.8'i internet kullanmaktadır. Öğrencilerin neredeyse tamamının internete erişimi bulunmaktadır. Öğrencilerin internete girme zamanı ve süreleri çoğunlukla ebeveynleri tarafından denetlenmemektedir. Ailelerden % 55.8'i çocuğun internet kullanımını denetlememekte, % 44.2'si denetlemektedir. Aynı zamanda öğrencilerin %70.2'si internete cep telefonundan bağlanmaktadır. Öğrencilerin %68'lik oran ile büyük bir kısmı internet kullanmayı kendi kendine öğrenmiştir ve öğrencilerin %51'i internette bir sorun ile karşılaştıklarında çoğunlukla kendileri çözmeye çalışmaktadırlar. Öğrencilerin %83.5'i internet kullanımı ile ilgili şimdiye kadar herhangi bir eğitime katılmamış olup, yalnızca % 16.5'i bu konuda bir eğitime katılmıştır. Araştırma sonucuna göre, erkek öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyi kız öğrencilere göre daha yüksektir. Siber zorbalık davranışı bakımından erkek ve kız öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Siber mağduriyet açısından incelendiğinde ise; kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek siber mağduriyet durumunda oldukları görülmüştür. Aynı zamanda internet kullanımı ile ilgili eğitim alınıp alınmama durumu ile yeni medya okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalık davranışları arasında anlamlı bir fark bulunurken,

siber mağduriyet durumu ile arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bunun dışında internet kullanımının ebeveyn denetiminde olup olmaması ile yeni medya okuryazarlık düzeyi, siber zorbalık ve siber mağduriyet durumu arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. İnternet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri daha yüksek iken; siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları daha düşüktür. Ayrıca araştırma sonucundan elde edilen verilere göre; öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyinin artması siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışının azalmasına neden olmaktadır. Elde edilen araştırma verilerine göre yeni medya okuryazarlık, bilinçli internet kullanımı ve siber zorbalık gibi konularda öğrencilere, ebeveynlere ve öğretmenlere yönelik eğitimler düzenlenmelidir. Aynı zamanda yasada bilişim suçları ile ilgili maddeler bulunmasına rağmen özellikle ergenler bunun bir suç olduğunun bilincinde değildir; bu konuda farkındalık yaratabilmek için gereken cezai yaptırımların uygulanması ve hukuki değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: yeni medya, internet, yeni medya okuryazarlığı, siber zorbalık, siber mağduriyet

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the relationships between high school students' new media literacy levels and cyberbullying and cyber victimization behaviours. The study population included the students of vocational and technical high schools in İzmir in the 2019-2020 academic year. The sample group comprised all students in a vocational and technical high school in the Konak district of İzmir province. The total number of students in schools was 876, and the total number of research participant students was 859. Face-to-face paper surveys were collected by the researcher. New Media Literacy Scale (NMLS) which was developed by Koc and Barut (2016), Cyberbullying Scale which was developed by Arıcak, Kınay and Tanrikulu (2011), and Cyber Victimization Scale which was developed by Arıcak, Tanrikulu and Kınay (2011) was used for this study. The personal information questionnaire was designed by researcher to obtain participants personal demographics. The quantitative data were analyzed using IBM SPSS Statistics v.24.0 (IBM Corp., Armonk, NY, USA) after collected data were entered into the Microsoft Excel program with the numerical encoding.

Results show that 97.8% of the students use the internet. Almost all students who participated in the research have access to the internet. The time and duration of students' internet access are mostly not supervised by their parents. 55.8% of families do not monitor their child's internet use, while 44.2% do. Moreover, 70.2% of the participant students connect to the internet from their mobile phones. Most of the students (68%) learned to use the internet on their own, and 51% of the students mostly try to solve it themselves when they encounter a problem on the internet. 83.5% of the students have not participated in any training on internet use so far, and only 16.5% have attended training on internet use. The results indicate that the new media literacy level of male students is higher than that of female students. There was no statistically significant difference between male and female students in terms of cyberbullying behaviour. The results also showed that the female students reported higher being cyber-victimized than male students. Furthermore, there was no significant difference between cyber victimization and cyber victimization while there was a significant difference between the status of receiving training on internet use and new media literacy levels and

cyberbullying behaviours. Additionally, a significant difference was found between the parental control of internet use and the level of new media literacy, cyberbullying and cyber victimization. Exposure the cyberbullying and cyber victimization are lower while the new media literacy levels are higher for students who use the internet in parental control. Lastly, cyberbullying and cyber victimization behaviour decrease when the students' new media literacy levels are increased. In light of results, it is suggested that new media literacy, cyberbullying and awareness training about secure internet use should be organized for students, parents and teachers. Although there are laws to prevent people from cyber crimes, especially adolescents are not aware that cyberbullying is a crime; it is necessary to implement criminal penalties to raise awareness about cyber crimes.

Keywords: new media, internet, new media literacy, cyberbullying, cyber victimization

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
Özet	ii
Abstract	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
Tablolar Listesi	xi
Şekiller Listesi	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Sorunu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Hipotezler	3
1.4. Araştırmanın Önemi	4
1.5. Sayıtlılar	6
1.6. Sınırlılıklar	6

BÖLÜM II

ALANYAZIN İNCELEMESİ

2.1. Yeni Medya Kavramı	7
2.2. Yeni Medyanın Özellikleri	14
2.3. Yeni Medya Okuryazarlığı	17
2.3.1. Yeni Medya Okuryazarlığının Çerçevesi	21
2.4. Siber Zorbalık	29
2.4.1. Geleneksel Zorbalık Kavramı ve Tanımı	29
2.4.2. Siber Zorbalık Kavramı ve Tanımı	31
2.4.3. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalığı Benzerlik ve Farkları.....	32
2.4.4. Siber Zorbalığın Türleri.....	37
2.4.5. Siber Zorbalığı Açıklayan Kuramlar/Modeller.....	42
2.4.5.1 Sosyal Ekolojik Kuram (Social Ecological Theory)	42
2.4.5.2 Genel Saldırganlık Modeli (General Aggression Model)	53
2.4.5.3 Gerekçelendirilmiş Eylem Kuramı ve Planlı Davranış Kuramı (Theory of Rationed Action & Planned Behavior).....	65

2.4.5.4 Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli (BGCM)	70
2.4.5.5 Genel Gerilim Kuramı (General Strain Theory)	74
2.4.6. Siber Zorbalığın Nedenleri/Motivasyonları.....	77
2.4.7. Siber Zorbalığın Etkileri.....	85
2.4.7. Siber Zorbalığın Yaygınlığı.....	90
2.5. Siber Mağduriyet	93
2.6. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Konusunda Yapılmış Araştırmalar	95
2.6.1. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığını Ele Alan Araştırmalar	96
2.6.2. Siber Zorbalık ve Mağduriyet Davranışlarını Deneyimler/Yaşantılar ve Algılamalar Bakımından Ele Alan Araştırmalar	102
2.6.3. Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Davranışlarını Farklı Değişkenler Bakımından Ele Alan Araştırmalar	110
2.7. Yeni Medya Okuryazarlığının Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet ile İlişkisi.....	117

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	122
3.2. Evren ve Örneklem	122
3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	123
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	123
3.3.2. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	123
3.3.3. Siber Zorbalık Ölçeği	123
3.3.4. Siber Mağduriyet Ölçeği	124
3.4. Verilerin Analizi	125

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Tanımlayıcı Ve Demografik Bulgular.....	129
4.2. Frekans Analizleri	132
4.2.1. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Frekans Analizleri	132
4.2.2. Siber Zorbalık Ölçeği Frekans Analizleri.....	143
4.2.3. Siber Mağduriyet Ölçeği Frekans Analizleri.....	150
4.3. Betimsel İstatistikler Ve Normal Dağılım Testleri	154

4.4. Hipotez Testleri.....	156
4.4.1.Hipotez 1	157
4.4.2.Hipotez 2.....	160
4.4.3.Hipotez 3	163
4.4.4.Hipotez 4	165
4.4.5.Hipotez 5.....	168
4.4.6.Hipotez 6	172
4.4.7.Hipotez 7	175
4.4.8. Hipotez 8.....	177
4.4.9. Hipotez 9	179
4.4.10.Hipotez 10.....	180
4.4.11.Hipotez 11	184
4.4.12. Hipotez 12.....	186

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç	192
5.2. Öneriler.....	196
5.2.1. Uygulayıcılar İçin Öneriler.....	196
5.2.2. Araştırmacılar İçin Öneriler.....	197

KAYNAKÇA.....	202
----------------------	------------

EKLER.....	215
-------------------	------------

Ek.1 Kişisel Bilgi Formu.....	215
Ek.2 Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	217
Ek.3 Siber Zorbalık Ölçeği	219
Ek.4 Siber Mağduriyet Ölçeği	221
Ek.5 Etik Kurul Onay Belgesi	223

TEŞEKKÜR.....	224
----------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ	229
-----------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Cronbach's Alpha Referans Değerleri	127
Tablo 2. Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayıları	128
Tablo 3. Lee ve ark. tarafından geliştirilen göstergeler ve bu göstergelerin açıklamaları..	30
Tablo 4. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalığın Karşılaştırılması.....	36
Tablo 5. Ergenler arasında siber zorbalık yapmada birey, aile, akran, çevrimiçi ve topluluk etkileri.....	51
Tablo 6. Genel Saldırganlık Modeli / Üç Odak Noktanın Kapsadığı Alt Boyutlar.....	58
Tablo 7. Siber Zorbalığa Maruz Kalmanın Psikolojik, Sosyal ve Akademik Etkileri ...	92
Tablo 8. Demografik ve Tanımlayıcı İstatistikler	132
Tablo 9. İnternet Kullanımı ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	133
Tablo 10. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Fonksiyonel Tüketim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları	135
Tablo 11. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Eleştirel Tüketim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları	138
Tablo 12. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Fonksiyonel Üretim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları	141
Tablo 13. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Eleştirel Üretim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları	143
Tablo 14. Siber Zorbalık Ölçeği Frekans Analizi Bulguları	146
Tablo 15. Ölçek ve Alt Boyut Betimsel İstatistikleri.....	153
Tablo 16. Değişken Normal Dağılım İstatistikleri	157
Tablo 17. Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi	158
Tablo 18. Yeni Medya Okuryazarlığının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisini İnceleyen Regresyon Analizi Bulguları	159
Tablo 19. Tablo 18. Yeni Medya Okuryazarlığının Siber Mağduriyet Üzerindeki Etkisini İnceleyen Regresyon Analizi Bulguları	161
Tablo 20. Kadın ve Erkek Öğrenciler Arasındaki Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları	164
Tablo 21. Sınıf Düzeyi Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları	167

Tablo 22. Baba Eğitim Seviyesi Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları	168
Tablo 23. Anne Eğitim Seviyesi Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları	171
Tablo 24. Anne Çalışma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları	175
Tablo 25. Baba Çalışma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları	178
Tablo 26. Anne ve Babanın Birlikte Yaşama Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları.....	180
Tablo 27. İnternette Geçirilen Süre Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları.....	182
Tablo 28. İnternet Kullanımı ile İlgili Eğitim Alma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları.....	184
Tablo 29. İnternet Kullanımının Ebeveyn Denetiminde Olma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları	187
Tablo 30. İnternet Kullanımının Ebeveyn Denetiminde Olma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları	189

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yeni Medya Okuryazarlığının Çerçevesi	24
Şekil 2. Yeni Medya Okuryazarlığının Düzenlenmiş bir Çerçevesi.....	29
Şekil 3. Bir Çocuğun Ekolojik Sistem Şeması	48
Şekil 4. Ergenler arasında siber zorbalık yapmada birey, aile, akran, çevrimiçi ve topluluk etkileri.....	50
Şekil 5. Genel Saldırganlık Modeli Aralıklı Süreç	57
Şekil 6. Genel Saldırganlık Modeli: Genişletilmiş Değerlendirme ve Karar Süreçleri .	63
Şekil 7. Genel Saldırganlık Modeli Kişilik Süreci	64
Şekil 8. Siber Zorbalık ve Genel Saldırganlık Modeli'nin Karşılaşması.....	66
Şekil 9. Gerekçelendirilmiş Eylem Kuramı	69
Şekil 10. Planlı Davranış Teorisi	71
Şekil 11. Barlett Gentile Siber Zorbalık Modeli	74
Şekil 12. Siber Zorbalığın İçsel ve Dışsal Motivasyonları	84

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın sorunu amacı, hipotezler, araştırmanın önemi, sayıtlılar ve sınırlılıklar üzerinde durulmaktadır.

1.1. Araştırmanın Sorunu

Teknolojinin gelişimine paralel olarak internet, iletişim teknolojileri ve yeni medya bireylerin hayatının merkezi konumunda yer edinmeye başlamıştır. Günümüzde yeni medya araçları vasıtasıyla bireyler her gün binlerce mesaj ve enformasyon bombardımanı ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Hemen hemen herkesin yeni medya ortamlarında hem içerik üreticisi, hem de içerik tüketicisi olduğu göz önünde bulundurulursa yeni medya okuryazarlığı becerisinin kazanılması önemlidir. Yeni medya ortamlarında bilgiye ulaşma, anlayabilme, yorumlayabilme, eleştirel süzgeçten geçirerek sentezleyebilme; aynı zamanda bir içerik üretirken de hem işlevsel hem de eleştirel bakımdan belli becerilere sahip olmak gerekmektedir.

Teknolojinin gelişimi, internet ve yeni medyanın ortaya çıkışı bireylerin hayatına birçok yönden kolaylık ve fayda sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde bilgiye ulaşma, haberleşme, sosyalleşme süreci yeniden biçimlenmiştir. Bireyler bilgiye kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilmekte, zaman ve mekandan bağımsız bir şekilde iletişim kurabilmekte, yine aynı şekilde zaman ve mekan baskısı olmadan diğerleriyle etkileşime dayalı bir şekilde sosyalleşebilmektedirler. İnternet ve yeni medya teknolojilerinin bireylerin gündelik yaşamlarında olumlu ve kolaylaştırıcı yönde etkileri bulunmakla beraber bazı risk ve olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan en yaygın görülenlerden biri de siber zorbalıktır. Siber zorbalık özellikle ergenler arasında sık karşılaşılan bir durumdur. Ergenler gelişimsel dönemleri bakımından kimlik ve benlik arayışı içerisinde bulunmaktadır. Bu dönemde bireyler bağımsızlık arayışı içinde olmakla birlikte iyi ve kötüyü ayırt edemeyerek yanlış sosyalleşme biçimlerine de başvurabilmektedirler. Siber zorbalık ergen bireyleri sosyal, psikolojik, fizyolojik ve akademik yönden olumsuz etkilemektedir. Önceki dönemlerde akran zorbalığı diye de adlandırılan geleneksel zorbalık davranışı okullarda sık görülen bir durum iken günümüzde bunun yerini siber zorbalık almış bulunmaktadır. Geleneksel zorbalığın

aksine siber zorbalıkta zaman-mekan kısıtı bulunmamakta, bireyler internet ve cep telefonuna erişimin olduğu her yerde bu davranışı gerçekleştirebilmektedirler. Aynı zamanda yeni medya ortamında kimlik belirsizliği durumu söz konusu olduğundan siber zorbalık davranışı sıklıkla gerçekleştirilmektedir. Bireyler yüz yüze iletişimde diğer kişilerin yüzüne söyleyemeyecekleri her şeyi sanal ortamda kimliğinin teşhis edilmesi zor olduğundan rahatlıkla söyleyebilmektedirler. Geleneksel zorbalık tekrar edilebilir bir davranış biçimi olmamasına karşın, siber zorbalık tekrar eden bir biçimde saldırganca davranışların kasıtlı olarak gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Geleneksel zorbalık genelde okullarda yüz yüze gerçekleştiğinden zorbanın yakalanması ve cezalandırılması söz konusu iken, siber zorbanın yakalanması ve teşhis edilmesi zordur. Geleneksel zorbalıkta genellikle daha güçlü, daha popüler ve fiziksel açıdan daha iyi olan kimseler, güçsüz, sıradan, popüleritesi olmayan kişiler üzerinde baskı kurmaktadır. Fakat siber zorbalık davranışında bulunan kimselerin diğer kişilerden üstün özellikler taşımaları gerekmemektedir. Gerçek hayatında güçsüz, fiziksel açıdan sıradan veya popüler olmayan bir kimse sanal ortamda farklı bir kimliğe bürünerek siber zorba davranışlarda bulunabilmektedir. Siber zorbalık zaman ve mekandan bağımsız olarak ortaya çıktığından akran zorbalığına göre daha yaygın görülmekle beraber risk ve olumsuzlukları da daha fazla olabilmektedir. Özellikle ergenler hassas bir dönem içerisinde bulunduklarından siber zorbalıkla mücadele etmekte zorlanabilmektedirler.

Yeni medya okuryazarlığı ülkemizde kavram olarak yeni yeni çalışılmaya başlanan bir konudur. Siber zorbalık konusu ise birçok bakımdan ele alınmıştır. Alanyazında siber zorbalığın nedenlerine, etkilerine, yaygınlığına, vb. ilişkin birçok araştırma bulunmakla birlikte farklı değişkenler ile ilişkilerine yönelik de birçok çalışma mevcuttur. Siber mağduriyet de yaygınlık, deneyimler, yaşantılar, algılar bakımından incelenmiştir. Fakat alanyazında siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışı yeni medya okuryazarlık düzeyi bakımından ele alınmamıştır. Yeni medya okuryazarlık düzeyi ile siber zorba davranışlarda bulunma ve siber mağdur olma durumu arasında bazı bağlantıların olabileceği düşünüldüğünden araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu çalışmada lise öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Yeni medya okuryazarlık

düzeyinin siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışı üzerinde rolünün olup olmadığı araştırılmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Diğer yandan öğrencilerin demografik ve tanımlayıcı özelliklerine göre yeni medya okuryazarlık düzeyleri, siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarının değişip değişmediğinin incelenmesi de araştırma kapsamında yer almaktadır.

1.3. Hipotezler

Araştırmanın amacına bağlı olarak bu çalışmanın hipotezleri şu şekildedir:

Hipotez 1. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin siber zorbalık düzeyi üzerinde etkisi var mıdır?

Hipotez 2. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin siber mağduriyet düzeyi üzerinde etkisi var mıdır?

Hipotez 3. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri cinsiyete göre değişmekte midir?

Hipotez 4. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri sınıf düzeyine göre değişmekte midir?

Hipotez 5. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri baba eğitim seviyesine göre değişmekte midir?

Hipotez 6. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri anne eğitim seviyesine göre değişmekte midir?

Hipotez 7. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri anne çalışma durumuna göre değişmekte midir?

Hipotez 8. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri baba çalışma durumuna göre değişmekte midir?

Hipotez 9. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri anne baba birlikte yaşama durumuna göre değişmekte midir?

Hipotez 10. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri internette geçirilen süreye göre değişmekte midir?

Hipotez 11. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri internet kullanımı ile ilgili eğitim alıp almama durumuna göre değişmekte midir?

Hipotez 12. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri internet kullanımının ebeveyn denetiminde olup olmama durumuna göre değişmekte midir?

1.4 Araştırmanın Önemi

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişimi ve bunun sonucunda internetin bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir yer edinmesi söz konusudur. Bunun bireylerin yaşamında birçok kolaylaştırıcı ve olumlu yönü olmasının yanısıra olumsuz birtakım sonuçlar da doğurabilmektedir. Geleneksel medya kaynaktan alıcıya tek yönlü bir iletişime olanak sağlamakta iken, yeni medya sayesinde çift yönlü ve etkileşime dayanan yeni bir iletişim biçimi ortaya çıkmıştır. Geleneksel medya ortamlarında bireyler medyanın sadece tüketicisi iken; yeni medyanın ortaya çıkışı ile birlikte hem üretici hem de tüketici konumunda yerlerini almışlardır. Gelenen noktada hemen hemen herkes yeni medya ortamlarında birer içerik üreticisidir. Bu durumda bireylerin yeni medya içeriklerini hem tüketirken, hem de içerik üretirken bazı becerileri kazanabilmesi önemli hale gelmiştir. Yeni medya okuryazarlığı dijital medya içeriklerini üretirken ve tüketirken bilinçli, eleştirel, sorgulayıcı bir bakış açısı geliştirebilmek ile alakalıdır. Dijital ortamda bilgiye doğru ve kolay yoldan ulaşabilmek, ulaşılan bilginin eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısı ile doğruluğunu teyit edebilmek, yorumlayabilmek gerekmektedir. Aynı zamanda bireylerin sadece içeriği tüketirken değil, üretirken de aynı becerilere sahip olabilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü yeni medya ortamlarında neredeyse her yaştan, her sosyo-ekonomik gruptan, her meslek grubundan birey medyanın tüketicisi olduğu kadar aynı zamanda da üreticisi konumundadır. Chen, Wu ve Wang (2011) tarafından yeni medya okuryazarlığı fonksiyonel tüketim, fonksiyonel üretim, eleştirel tüketim ve eleştirel üretim olmak üzere dört temel bileşen ile açıklanmıştır. Fonksiyonel tüketim ve üretim bireylerin bilgiye ulaşabilme, ulaşılan bilgiyi anlayabilme ve teknolojiyi medya içeriği üretebilecek düzeyde kullanabilme becerilerine işaret etmektedir. Eleştirel tüketim ve üretim boyutları ise dijital medya ortamlarında bireylerin hem üretici, hem de tüketici konumlarında eleştirel, sentezleyici ve kendi anlayış-bakış açısını geliştirebileceği

becerileri içermektedir. Ülkemizde medya okuryazarlığı kapsamında birçok araştırma yapılmasına rağmen yeni medya okuryazarlığı çok fazla ele alınmamıştır.

Yeni medya ve iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak siber zorbalık ve bunun sonucunda meydana gelen siber mağduriyet durumu da özellikle ergenler ve gençler arasında sıklıkla yaşanmaktadır. Siber zorbalık bir bireyin ya da grubun yeni medya ortamlarında kasıtlı olarak bir birey ya da gruba zarar vermeye yönelik tekrar eden düzeyde ve saldırganca davranışlarda bulunmasıdır. Akran zorbalığının yeni biçimi olan siber zorbalık yüz yüze gerçekleşmediğinden ve zorba kişinin kimliğinin teşhis edilmesi zor olduğundan özellikle ergenler arasında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Kimliğin teşhis edilmesi zor olduğundan bireyler yüz yüze söyleyemeyeceği veya yapamayacağı her şeyi sanal ortamda yapabilmektedirler. Aynı zamanda siber zorbalık davranışı zaman ve mekandan bağımsız gerçekleşmektedir, internete bağlanılabilen her yerde siber zorbalık davranışında bulunulabilmektedir. Bu da ergenlerin bu davranışı daha özgür bir şekilde tekrar edebilmesini kolaylaştıran bir etmendir. Siber zorbalık davranışına maruz kalan kişiler üzerinde ruhsal, fizyolojik, sosyal ve daha birçok yönden olumsuz etkileri söz konusu olmaktadır.

Siber zorbalık ve mağduriyet ülkemizde son dönemlerde özellikle ergenler arasında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle siber zorbalık-mağduriyet konusunu birçok farklı değişken bağlamında ele alan çalışmalar mevcuttur. Fakat literatür incelemesi yapıldığında yeni medya okuryazarlık düzeyi ile siber zorbalık ve siber mağduriyet durumunu ele alan araştırmalara rastlanmamıştır. Yeni medya okuryazarlığı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet durumunun birbiriyle bağlantılı olabileceği düşünüldüğünden ve alanda bir eksiklik görüldüğünden bu çalışmada lise öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumu üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenmektedir. Literatürdeki açığı kapatabilmesinin yanı sıra araştırma sonucuna göre öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışının azaltılmasına ve yeni medya okuryazarlık düzeyinin artırılmasına yönelik öneri ve çıkarımlarda bulunulabilmesi adına önemlidir. Aynı zamanda bundan sonraki süreçte yapılacak araştırmalar için bir basamak olabileceği düşünülmektedir.

1.5 Sayıtlar

Katılımcıların veri toplama araçlarına verdiği cevapların doğru, samimi ve objektif olduğu, araştırma evreninden seçilen örneklemin evreni temsil edebilecek yeterlilikte olduğu ve araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin (Yeni Medya Okuryazarlık Düzeyi Ölçeği, Siber Zorbalık Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği) ölçülmek istenen tutum ya da davranışı ölçemede yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Zaman, maddi kısıtlamalar ve araştırma uygulama izinleri sebebiyle araştırma İzmir ili Konak ilçesinde yer alan bir mesleki ve teknik lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerle sınırlıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular, araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarıyla ulaşılan verilerle sınırlıdır. Katılımcıların anket formunda yöneltilen soruları yanıtlandırırken kendilerini olduklarından daha iyi değerlendirebilecekleri de araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

BÖLÜM II

ALANYAZIN İNCELEMESİ

2.1. Yeni Medya Kavramı

Yeni medya kavramı 1970'lerde bilgi ve iletişim araştırmaları, sosyal ilişkiler, psikoloji, ekonomi, siyaset ve kültür alanlarında çalışan araştırmacılar tarafından ortaya atılmıştır. Ancak 70'li yıllarda bahsedilen önem, 90'lı yıllarda büyük bir ivme kazanan bilgisayar ve internet teknolojisi ile genişlemiş ve başka boyutlara ulaşmıştır (Dilmen, 2007,114).

Günümüzde en basit uygulamasıyla bilgisayar teknolojilerini ifade eden yeni medya terimi, aslında birçok unsuru içinde barındıran, sınırları ve etkileri geniş olan bir terimdir. Bilgisayar teknolojileri bütünü sadece bir kısmını yansıtır. Ancak yeni medyanın tanımında tek tip ve net bir ifade yoktur; Tanımların daha çok kavramın kapsadığı teknolojik unsurlar, endüstriyel, sosyal ve kültürel etkiler çerçevesinde şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Bunun temel nedeni, tarihteki kavramların uzun bir süre paralel olarak gelişmesidir; ancak birbiriyle kesişmeyen iki ayrı alanı, "iletişim ortamları" ve "bilgisayar teknolojileri"ni bir araya getiriyor. Yeni Medya Çalışmaları ile literatürde önemli bir yer tutan Lev Manovich'e göre modern anlamda yeni medyayı mümkün kılan her iki alandaki gelişmelerin yakınsamasıdır (Manovich'ten akt. Karabulut, 2008,85).

Yeni medya kavramı aslında uzun yıllardır üzerinde çalışılan; fakat belirtildiği gibi 90'lı yıllarda dünya çapında gelişimi giderek hızlanan bir konudur. Aynı zamanda bilişim teknolojilerini ve iletişim ortamlarını bir araya getirerek; her iki alandaki gelişme ve ilerlemeleri birleştirerek var olmuştur.

Yeni medya kavramı üzerinde uzun yıllardır tartışılan bir kavram olmakla birlikte üzerinde uzlaşılmış net bir tanımlaması yoktur. Farklı araştırmacılar, birbirlerinden farklı bakış açılarından yaklaşarak konuya yönelik kavramsal açıklamalarda bulunmuşlardır.

Bir tanıma göre yeni medya, “genel olarak var olan medyayı, etkileşimli olarak sayısal veriye dönüştürmeye yönlendiren ve bilgisayar aracılığıyla üretim, dağıtım ve paylaşım sağlayan ortamlardır” (Manovich, 2001,19). Van Dijk yeni medyayı, “dijital

kodlama sistemine temellenen, iletişim sürecinin aktörleri arasında eş zamanlı ve çok yoğun kapasitede, yüksek hızda karşılıklı ve çok katmanlı etkileşimin gerçekleştiği multimedya biçimselliğine sahip iletişim araçları” olarak tanımlamıştır (Binark,2007,5). Manovich ve Van Dijk tarafından yapılan tanımlamalarda yeni medya teknolojilerinin daha çok teknik özelliklerine değinilmiştir.

Nurcan Törenli'ye göre ise yeni medya ile birlikte hızın ve kapsama alanı büyüklüğünün (hem coğrafi, hem de demografik anlamda) öne geçtiği, iletişimde uzak mesafelerin sorun olmaktan çıktığı, mesajların kişiler ve gruplar ölçeğinde seçilebildiği ya da adreslenebildiği, insan aklıyla karşılaştırılamayacak oranda büyük bir bellek kapasitesinin söz konusu olduğu bir iletişim biçimi ortaya çıkmıştır (2005,155-156).

Burada yeni medya teknolojilerinin ortaya çıkardığı yeni iletişim biçiminin bazı özellikleri ele alınmıştır. Yeni medya teknolojileri ile birlikte şekillenen yeni iletişim biçimi; hız, kapsama gücü, mesafelerin önemsizleşmesi ve geniş bellek kapasitesi gibi özellikler ile öne çıkmaktadır.

Başka bir tanıma göre yeni medya “tek bir medyaya değil, çok sayıda ve belli bir heterojenlik içindeki medya ekolojisine işaret etmektedir. En geniş anlamıyla yeni medya, kişisel bilgisayarlar, bilgisayar ağları, dijital mobil araçlar, dijital televizyon ve radyo gibi geleneksel medyanın ileri ve dijital biçimlerini içermektedir” (Saka, Dağsalgüler, 2007,166). Burada yeni medya araçlarının çeşitliliğine ve heterojen yapısına değinilerek; yeni medyanın neleri kapsadığı örneklendirilmiştir.

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi sırasında altyapıda meydana gelen değişiklikler, teknoloji ilerledikçe iki dönemsel olarak incelenmiş ve açıklanmıştır. "Eski" ve "yeni" terimleriyle açıklanan süreç, kimi araştırmacılar tarafından "üçüncü büyük devrim", kimileri tarafından ise "ikinci medya çağı" olarak adlandırılmıştır. Gelişim süreci, iletişim teknolojilerinin kullanımı, sunulan içerik ve teknolojik olanaklar açısından değerlendirilmekte ve önceki medyaya göre “yeni” sıfatı verilmektedir (Timisi, 2003, 80). Geleneksel medya ile yeni medya arasındaki farkları ve bağlantıları, eski ve yeninin ne kadar ayırt edildiğini ve aralarında ne tür bir ilişkinin olduğunu anlamak önemlidir.

Burada tanımlanan "yeni" terimi, eskinin ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan bir terim değildir. Eski tamamen gitmiş değil. Postmodernizm modernliği reddettiği gibi, eskiyi de tamamen reddetmez ve eskiyi kullanarak kendini kanıtlamaya ve öne sürmeye çalışmaz. Buradaki "yeni", eskinin üzerine inşa edilen ve dönüşümü içeren bir süreci tanımlar. "Yeni" süreçte yaratılan "çevre"yi ifade etmek için kullanılır (Dilmen, Ögüt, 2006, 19). Burada "eski" ve "yeni"nin birbiriyle rekabet halinde olmadığı, hatta yeninin eskinin, yani geleneksel medyanın üzerine inşa edildiği ve geleneksel medyanın yeni teknolojilerle dönüşmeye devam ettiğinden bahsedilmektedir.

Eski-yeni arasındaki bağlantıyı ve eskinin yeniye olan etkisini/dönüşümünü Roger Fidler 'medyamorfoz' olarak nitelendirmektedir. Yeni medya aniden ve bir önceki teknolojik gelişmelerden bağımsız olarak ortaya çıkmamıştır, çıkmamaktadır. "İletişim sistemini bir bütün olarak incelediğimizde yeni medyanın birden bire ve bağımsız olarak ortaya çıkmadığını, eski medyanın aşamalı olarak medyamorfoz geçirmesi sonucu ortaya çıktığını görürüz. İletişim medyalarının daha yeni formları ortaya çıktığında eski formlar genellikle ölmezler; değişim ve uyum yolu ile varlıklarını sürdürürler" (Karabulut, 2008,86). Fidler'in görüşünü radyo ve televizyonun geçirdiği evrim doğrulamaktadır. Bilgisayar destekli yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ile birlikte bir anda eski/klasik/geleneksel medya konumuna düşen radyo ve televizyon, ortaya çıkan yeni teknolojileri işleyiş sistemlerine dahil ederek 'yeni'nin yanında yenilenerek yerlerini almışlardır. Günümüzde dijital teknolojiler ile birlikte radyo ve televizyonun sunduklarına bakılırsa (dijital radyo, dijital televizyon, interaktif televizyon, web yayınları gibi) onlara eski demenin pek mümkün olmadığı görülmektedir (Karabulut, 2008,86-87).

Belirtildiği gibi yeni medya kendiliğinden veya bağımsız olarak ortaya çıkmamakla birlikte geleneksel medyaların dönüşüm yani medyamorfoz geçirmesi sonucu doğmuştur. Yani yeni medyanın ortaya çıkmasıyla geleneksel medyaların tamamen ortadan kalkmadığı, aksine yeni teknolojilerden yararlanarak işleyiş sistemlerini yeniledikleri söz konusudur. Yeni medya adı verilen yeni iletişim ortamı geleneksel medyaların aşamalı olarak dönüşümünü mümkün kılarken, onları tamamıyla ortadan kaldırmamıştır. Bugün birçok kişinin günlük hatta saatlik olarak takip edebildiği

dijital gazeteler de geleneksel medyanın tamamıyla ortadan kalkmadığına bir örnektir. Kişiler son dakika haberlerini/gelişmelerini kolaylıkla dijital gazetelerden takip edebilmektedirler. Gazete geleneksel medya aracı olarak düşünülürken, dijital gazeteler veya dijital haber kanalları yeni medya araçları kapsamına girmektedir.

Afiş, geleneksel medyayı birinci medya çağı çerçevesine yerleştiriyor ve ilk medya çağını merkezi, tek taraflı, devlet egemenliğindeki bir zaman olarak tanımlıyor. Postere göre, o yaştaki katılımcılar pasif bir izleyiciydi. Afiş, ikinci medya çağına geçişte etkileşim unsurunun çok önemli olduğuna ve bu çağdaki insanların büyük çoğunluğunun iletişim ve etkileşim kurabildiğine dikkat çekti. İkinci medya çağının ademi merkezîyetçi, iki yönlü ve çok yönlü iletişime dayalı, devlet müdahalesinden uzak ve demokratik çizgide olduğunu da sözlerine ekledi. Afiş, yeni medya çağında etkileşim unsurunun çok önemli olduğuna dikkat çekti ve kullanıcıları aktif bireyler olarak tanımladı (Afişte aktaran Kırık, 2017,234).

Yeni iletişim teknolojilerinin iletişim sürecine getirdiği en önemli faktör, birbirleriyle etkileşim kurma yeteneğini artırmalarıdır. Geleneksel medya araçları ile yeni teknolojiler arasındaki ayrımı belirleyen bu etkileşim özelliğidir. Geleneksel medyanın çok sınırlı bir etkileşim düzeyi vardı: mektupla veya telefonla katılmak gibi. Ancak, iki yönlü kablolar ve telefon hatları, izleyicinin medyayı izleme veya kullanma anını kesintiye uğratma olasılığını artırmıştır. Etkileşim, kullanıcı ve kontrol sonrası arasındaki ayrımı bulanıklaştırdı. İletişim üzerindeki kullanıcı denetimindeki artış, üç tür kullanım yaratmıştır. İlk olarak, farklı kanallar ve mesajlar arasında izleyici seçimini artırdı. Mesajlar hedef kitlenin dışında belirlense ve kullanıcı bu mesajların içeriği hakkında çok az bilgiye sahip olsa da, kullanıcı tıpkı büyük bir kantinde yemek seçeceği gibi mesajlar arasında seçim yapma olanağına sahiptir. İkinci olarak, kullanıcı hangi kanalda ne tür bilgilere ulaşacağını farkında olarak aracı seçmekte özgürdür. Üçüncüsü, kullanıcı seçenekleri doğrudan seçmekte özgürdür. Etkileşimli bir ortam olarak da değerlendirilen bu durum, kullanıcının kendi programını ve bilgilerini iletişim kanallarına yüklemesidir (aktaran Timisi, Akyazı, 2007,41).

Yeni medya teknolojilerinin en önemli özelliklerinden biri etkileşim olanağıdır. Geleneksel medya araçları birinci medya çağı kapsamında değerlendirilirken, yeni medya araçları kullanıcılara sağlamış olduğu etkileşim özelliği ile ikinci medya çağı kapsamında

değerlendirilmektedir. Geçmiş dönemlerde pasif birer izleyici, medyanın pasif birer tüketicisi konumunda olan bireyler günümüzde aktif ve üre-tüketici konumuna doğru dönüşüm geçirmişlerdir. Günümüzde bireyler yeni iletişim teknolojileri sayesinde hem izleyeceği kanalı, hem mesajı, hem de istediği bilgiye nasıl ulaşabileceğinin farkında olarak aracı seçme şansına sahiptir. Aynı zamanda günümüz bireyleri kendi içeriklerini oluşturarak, medyanın hem üreticisi, hem de tüketicisi konumunda bulunmaktadır. Geleneksel medya araçlarının sağladığı tek yönlü iletişimin aksine yeni medya araçları katılımcılara çift yönlü iletişim olanağını da sağlamaktadır. Bugün gelinen noktada artık bireylerin gerekli yerlere, gerekli mercilere sesini duyurabilmesi ve gerekli yerlerden yanıt alabilmesi güç değildir. Bir televizyon kanalına, bir tv programına canlı yayında iken, yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla ileti göndermek, bir paylaşım yapmak, iletişim haline geçmek, bir soru sormak, yanıt almak ve görüş bildirmek kolay hale gelmiştir. Dolayısıyla yeni medya bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir araç haline gelmiştir.

Yeni medyanın gündelik hayatta yarattığı sosyal, ekonomik ve siyasal değişimin nedenlerini irdeleyen Abramson, Arterton ve arkadaşları altı başlık tespit etmişlerdir. Bunlar (Timisi, 2003,83-85):

- a. Elde edilebilen enformasyon miktarında artış:** Özellikle yeni medyanın toplumsal hayatın merkezine oturmasıyla birlikte yatırım oranları artmış ve yeni medya şirketleri teker teker kurulmaya başlanmıştır. Yeni medyanın alt yapısını oluşturan internet teknolojisinin gelişimi ile birlikte farklı enformasyon kanalları oluşturulmuş ve haber kaynaklarında önemli bir artış meydana gelmiştir. Bilgiye ulaşmak kolaylaşmıştır. Sanal kütüphaneler kurulmuş ve kitaplar elektronik ortamda taranmaya başlamıştır. Aynı zamanda radyo ve özellikle televizyon yayıncılığında karşılaşılan frekans sorunu ortadan kalkmış, internet üzerinden yayın yapan farklı kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Böylelikle insanlar birbirinden farklı kaynaklardan rahatlıkla enformasyon almaya başlamıştır.
- b. İletişimde hızlanma:** Yeni medya teknolojileri zaman ve mekan sınırlandırmalarını ortadan kaldırmıştır. Zaman insanoğlu için çok kıymetli bir olgudur. Çünkü zamanda geriye dönüş asla yoktur. Dolayısıyla zamandan tasarruf sağlanabilmesi için iletişim sürecinin hızlanması gerekmektedir. Yeni medya bu

sorunu ortadan kaldırmıştır. Özellikle internet ve sayısal uydu teknolojileri aracılığıyla iletişim sürecinde hızlanma yaşanmış ve zamandan önemli ölçüde tasarruf sağlanmıştır.

- c. **Alıcı kontrolü (enformasyonun demokratikleşmesi):** Geleneksel medyada seçme şansı yeni medyaya oranla çok daha düşüktür. Bireyler sadece kendilerine sunulan haber ya da içeriklere erişebilmektedir. Yeni medyayla birlikte alıcı kontrolü dediğimiz durum meydana gelmiştir. Kullanıcılara, enformasyon kanalları üzerinden sunulan içerikleri özgür bir şekilde seçme şansı tanınmıştır. Bu sayede kısıtlı da olsa denetim kullanıcıların eline geçmeye başlamıştır. Kullanıcı denetiminin artması ise belirtildiği gibi içerik seçimini olanaklı kılmıştır. Bütün bunlara ek olarak kullanıcının istediği içeriği ya da programı iletişim kanalına yüklemesine olanak verilmiştir. Böylece enformasyon daha demokratik bir hale gelmiştir. İçerik seçimi iletişim sürecine olumlu katkı sağlamaktadır.
- d. **Kitlesel yayıncılıktan dar yayıncılığa geçiş:** Bilindiği üzere geleneksel yayıncılıkta geniş bir kitleye hitap söz konusudur. Örneğin; bir televizyon kanalından sunulan içeriğin birden çok izleyiciye ulaşması için çaba gösterilmektedir. Yeni medya ise dar yayıncılık kavramını geliştirmiş, bireye özel yayıncılık imkanı meydana getirilmiştir. Kitlesel üretim ve dağıtımın aksine yeni medyada birebir içerik aktarımı söz konusu olmuştur. Yeni medya teknolojileri aracılığıyla kitlesel olarak değil, kullanıcı gruplarının özellik ve ihtiyaçlarına göre dağıtım sağlanmıştır.
- e. **Medyanın ademi-merkezileşmesi (Sahiplik ve kontrol sorunu):** Geleneksel iletişim araçlarına bakıldığında gerek içerik olarak ve gerekse sahiplik noktasında merkeziyetçi bir yapının olduğu görülmektedir. Ulusal sınırlar içinde yayın yapan kuruluşlar birkaç kişinin tekelindedir. Bu durum uluslararası düzeyde de pek farklı değildir. Yeni medyanın yayıncılık anlayışı ile birlikte tekeli yapının kırılması öngörülmektedir. Yeni medya aracılığıyla kullanıcılar birer yayıncı durumuna gelebilmektedir. Meydana gelen çeşitlilik ile birlikte mesaj üzerindeki kontrol tekeli çok merkezli bir boyut almaktadır. Çünkü yeni medya teknolojileri

yıllardır var olan tekelci yapının yıkılmasını sağlayacak potansiyele sahiptir. Ekonomik yapıdaki değişim doğrudan toplumu etkilemiştir.

- f. Etkileşim kapasitesinin artışı:** Yeni medyanın kullanıcılara sunduğu bir digger önemli avantaj karşılıklı etkileşim kapasitesinde meydana gelen artıştır. Yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran en temel fark, etkileşim ögesinin varlığıdır. Çünkü yeni medya tamamen etkileşimli bir yapı üzerine kurulmuştur. Geleneksel medyada etkileşim sınırlı düzeydedir. Geri dönüşler mektup, posta ya da telefon aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Çift taraflı kablo ve telefon hatları, seyircilerin medya izleme ya da kullanım anına doğrudan müdahale etme şansını arttırmıştır. Etkileşim aracılığıyla klasik süreç yerini iki yönlü sürece bırakmıştır. Yani kaynak alıcı durumuna geçebilmiş, alıcı da kaynak görevini üstlenebilmiştir. Etkileşim toplumsal hayatın dinamiklerinin değişmesini sağlamıştır.

Yeni medya teknolojilerinin toplumların gündelik hayatlarında yarattığı önemli değişimler altı başlık halinde sıralanmıştır. Belirtildiği üzere bu değişimlerin ilki bilgi kaynaklarındaki muazzam artıştır. Önceki dönemlerde bilgiye ulaşmak oldukça güçtü, bireyler sadece kendilerine sunulan içeriklerden bilgi sahibi olabiliyorlardı. Günümüzde ise bu sorun tamamıyla ortadan kalkmıştır. Birçok farklı enformasyon kaynağı ortaya çıkmış, bilgiye ulaşmak basit hale gelmiştir. Basılı kaynakların yanısıra elektronik kitapların sayısı artmıştır. Dijital televizyon, radyo ve gazetelerden bireyler sorunsuz olarak istedikleri zaman bilgi alabilir hale gelmişlerdir. Aynı zamanda iletişimde hızlanma yeni medya teknolojileriyle birlikte belirtilen değişimler içerisinde. Özellikle internet teknolojileri ile artık iletişim süreci ciddi bir hız kazanırken, zaman ve mekan sınırlamasını da ortadan kaldırmıştır. Bireyler oturdukları yerden, istedikleri an her şey hakkında bilgi sahibi olabilmekte ve istedikleri kişilerle iletişime geçebilmektedirler.

Alıcı kontrolü yani enformasyonun demokratikleşmesi de söz konusu değişimin bir parçasıdır. Geçmiş dönemlerde, yeni medya daha ortaya çıkmadan önce bireyler pasif birer alıcı konumundaydılar. Kendilerine hangi içerikler sunuluyorsa onlara ulaşabiliyorlardı. Şuan ise bireyler yeni medya teknolojilerinin sağladığı olanaklar sayesinde pasif birer izleyici konumundan çıkmış, aktif birer katılımcı rolünü üstlenmektedirler. Kanallar, içerikler ve mesajlar arasında özgürce seçim yapabilen, denetimi elinde tutabilen bireyler doğmuştur. Aynı zamanda günümüz bireyleri görüş ve

fikirlerini belirtebilir, istediği içerik ve mesajı diğer birey ve gruplarla paylaşabilir hale gelmiştir. Yaşanan bir diğer değişim, kitlesel yayıncılıktan dar yayıncılığa geçiştir. Geçmişte televizyon, radyo, gazete, vb. kanallardan bireylere kitlesel bir dağıtım yapılmaktaydı. Yeni medya bu durumu değiştirerek kitlesel yayın yerine bireysel yayın yapmayı olanaklı hale getirmiştir. Bugün yeni medya teknolojileri sayesinde kitlesel bir yayın yerine, kişi veya grupların ihtiyaç, istek, özellik ve tercihlerine uygun bireysel yayıncılık yapılmaktadır. Bu değişimler arasında sahiplik ve kontrol sorununun ortadan kalkması da gösterilmiştir. Ulusal yayın kuruluşlarına bakıldığında ciddi bir tekelleşme sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu hem yayınlanan içerik bakımından, hem de sahiplik bakımından bu şekildedir. Yeni medya teknolojileri sağladığı olanaklar çerçevesinde bu tekeli yapının önüne geçmiştir. Bugün tüm kullanıcılar birer yayıncı durumundadırlar, yeni medya geleneksel medyanın aksine çok sesli bir ortam yaratmıştır. Diğer bir değişim daha önce de belirtildiği gibi yeni medya teknolojilerinin karşılıklı etkileşime olanak yaratmasıdır. Önceki dönemlerin tek yönlü iletişim sürecinin aksine, yeni medya çift yönlü ve karşılıklı etkileşime dayalı bir iletişim sürecini ortaya çıkarmıştır.

2.2. Yeni Medyanın Özellikleri

Yeni medyanın hızlı gelişimi ile iletişim süreci önemli ölçüde değişmiştir. Günümüzde iletişim ve iletişim teknolojileri yeni medya ekseninde dönmektedir. İletişim teknolojilerini şekillendiren yeni medyanın kendine has temel özellikleri bulunmaktadır. Araştırmacılar yeni medyaya farklı açılardan yaklaştıkları için özellikler açısından benzerlik bulamamışlardır. Yeni medya konusunda önemli çalışmalara imza atan akademisyen Richard A. Rogers (akt. Kırık, 2017:235) bu özellikleri üç başlık altında özetlemiştir:

- 1. Etkileşim (interaction):** Tüm yeni medya araçlarının etkileşimli bir boyutu vardır. Tek yönlü veri akışı yoktur. Kaynak alıcı, kaynak boyutuna geçebilir. Etkileşim unsuru yeni medya için vazgeçilmezdir.
- 2. Kitlesizleştirme (demassification):** Yeni medya kitleleri hedef alsa da özele de inebilir. Yani yıkıyor. Bir veri, bilgi veya mesaj akışı, bir kaynak tarafından birden fazla alıcıya sağlanabileceği gibi, bir alıcıya özel bilgi veya veri akışı da sağlanabilir. Bu, her kullanıcıya farklı içerik sunulabileceği anlamına gelir.

3. Eş zamansızlık (asekronizasyon): Yeni medya, bireyin kontrol edemediği zaman olgusuna da çözümler sunmaktadır. Bireyler istedikleri zaman birbirleriyle mesajlaşabilir ve iletişim kurabilirler. Öte yandan alıcı, bu mesajı uygun olduğunda (genellikle çevrimiçi olduklarında) alabilir. Böylece eşzamanlılık durumu ortadan kalkar ve zaman olgusu sorun olmaz.

Rogers'ın ortaya koyduğu üç özellik yeni medya teknolojilerinin temel özellikleridir. Daha önce de belirtildiği gibi ilk sırada etkileşim özelliği yer almaktadır. İkinci özellik olan kitesizleştirme ise yeni medya teknolojileri sayesinde kitlelere yani büyük çoğunluğa bilgi akışı sağlanabileceği gibi, yeni medya özele indirgenebilir bir yapıyı da barındırmaktadır. Bireysel bilgi akışı mümkündür, kullanıcılara özel bilgi akışı da söz konusudur. Bunun dışında bir de eş zamansızlık özelliğinden bahsedilmiştir. Bireyler yeni medya teknolojileri ile herhangi birisine istediği anda mesaj gönderebilme, iletişime geçebilme fırsatına sahiptirler. Mesajı alan kişi yani karşı taraf ise çevrimiçi olduğunda, uygun zamanında mesajı alabilmektedir. Böylelikle zaman sorunu ortadan kalkmaktadır.

Bu özelliklerin yanısıra yeni medyanın teknik özelliklerini irdeleyen Manovich ise yeni medyayı yeni yapan özellikleri beş başlık altında açıklamıştır (akt. Ögüt & Dilmen, 2006,7-8):

- 1. Sayısal Temsil (Numerical Representation):** Sayısal temsil, kodlardan, yani matematiksel sembollerden ve algoritmalarından oluşan ortamdır. Böylece yeni ortamdaki tüm veriler sayılabilir ve programlanabilir hale gelir ve daha tutarlı davranır.
- 1. Modülerlik (Modularity):** Modülerlik, yeni ortamların sunulma şekliyle doğrudan ilişkilidir. Örnek olarak bir web sayfasını ele alırsak, resim, ses, metin gibi öğelerin ayrı işlevleri vardır. Oluşturdukları web sayfasında değişiklik isteniyorsa bu değişiklik her elemana ayrı ayrı yapılarak modülerlik kazandırılır.
- 2. Otomasyon (Automation):** Otomasyon, kullanıcı olmadan yeni iletişim ortamlarının üretebileceği aktiviteleri sembolize eder.Örneğin kelime işlemciler, kullanıcının bir tıklamasıyla davetiye oluşturabilir veya bir komutla sahip oldukları fotoğraflarla bir albüm oluşturabilir.

- 3. Değişkenlik (Variability):** Değişkenlik, sayısal temsil ve modülerliğin bir uzantısıdır. Yeni iletişim ortamları, birbirinden çok sıkı bir şekilde ayrılmış nesnelerin, aynı nesnenin uzantıları olarak farklı şekillerde sunulmasına olanak tanır. Başka bir deyişle, verilen nesnenin birden fazla biçimde görünmesi mümkündür.
- 4. Kod Çevrimi (Transcoding):** Kod dönüştürme, yeni ortamların iki ana katmanını temsil eder: sosyal katman ve bilgisayar katmanı. Geleneksel medya üretimi ve yayıncılığının bilgisayarlar tarafından ele alınmasıyla birlikte geçmişin kültürel yargıları da bilgisayarlarla birlikte değişmiştir. Ayrıca sayısallaştırılmış verilerin bir formattan diğerine dönüştürülmesini de içerir. Bilgisayar dünyasının donanım ve yazılım olarak ikiye ayrıldığı bilinmektedir. Yazılım tamamen kodlardan oluşan bir yapıdır. Photoshop'ta oluşturulan bir görüntü dosyasının belirli bir şekli ve biçimi vardır. Bu ve benzeri biçimler dosya uzantılarıyla tanımlanır. Bu örnekte oluşturulan dosyanın formatı PSD'dir. Bu format, aynı yazılım kullanılarak da yaygın olarak kullanılan JPEG formatına dönüştürülebilir. Benzer bir örnek kelime işlem yazılımı MS Word için verilebilir. Bu dosyaların oluşturulan ve metin belgesi olarak kaydedilen biçim uzantılarına DOC/RTF adı verilir. Ancak, formatlar arasında geçiş yapmak mümkündür. Örneğin, bir metin belgesi oluşturularak bir görüntüyü JPEG formatında içe aktarmak mümkündür. Dosya oluşturulduğunda DOC/RTF formatında kaydedilir. Dolayısıyla, orijinal olarak bir metin belgesi formatı olan DOC ile görüntü formatları arasında bir kod çevrimi vardır.

Yeni medyayı mümkün kılan teknik özelliklere bakıldığında bu ortamlarda sayısal yani matematiksel bir özelliğin olduğu görülmektedir. Bunun yanısıra özelliklerin tümünün işaret ettiği ortak nokta sağladığı hız ve kolaylık ile birçok şeyi yapabilmenin mümkün olmasıdır.

2.3.Yeni Medya Okuryazarlığı

Günümüzde yeni medya teknolojileri bireylerin gündelik yaşamlarında önemli birer araç haline gelmiştir. Bireyler her gün bu araçlar vasıtasıyla binlerce mesaj ve enformasyon bombardımanına maruz kalmaktadırlar. Olumlu anlamda bireylere birçok kolaylık ve fayda sağlasa da olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu noktada her an yeni iletişim ortamlarında vakit geçiren günümüz bireylerinin yeni medya okuryazarlığı yetkinliğine ulaşmış olmaları, yani birer yeni medya okuryazarı olmaları da önem kazanmıştır.

Nasıl ki yeni medya geleneksel medyanın bir uzantısı, dönüştürülmüş hali ise yeni medya okuryazarlığı da medya okuryazarlığı kavramından gelmektedir. Geleneksel medyadan yeni medyaya doğru bir dönüşüm söz konusu olduğu gibi medya okuryazarlığı kavramından da yeni medya okuryazarlığı kavramına doğru bir dönüşüm söz konusudur. Kavram olarak yeni medyayı anlayabilmek için öncelikle medya okuryazarlığı kavramına değinmek gerekmektedir.

Medya okuryazarlığı 1932'de Amerika Birleşik Devletleri'nde ve 1970'lerden sonra Avusturya, Belçika, Fransa, Japonya, İngiltere, İspanya, İsviçre, İtalya ve Kanada'da gelişti ve bu ülkelerde yeterlilik başladı. Bu ülkelerdeki ortak eğitim noktası, başta gazete sahipleri olmak üzere medya kuruluşları ile işbirliği; Amaç çeşitli gazeteleri okullara ücretsiz göndermek, bu gazeteleri bilgi kaynağı olarak kullanma yöntemlerini öğretmek ve haber kaynaklarını eleştirel olarak değerlendirebilme becerisini kazandırmaktı. 1980'lerden itibaren bağımsız bir araştırma alanı olarak önem kazanan medya okuryazarlığı, aşağıdaki tanımlardaki benzerliklerin toplamıdır (Önal, 2007,338-339):

- a. *“Çeşitli biçimlerdeki yazılı-basılı, görsel, işitsel, elektronik ortamlardaki iletilere erişmektir;*
- b. *Medya iletilerini anlamak ve değerlendirmek için gereken bilgi birikimine sahip olmaktır;*
- c. *Medyayı etkin ve akılcı biçimde kullanmaktır;*
- d. *Medya olarak bilinen bilgi kaynaklarını tanımak, değerlendirmek ve gereğince yararlanmaktır;*
- e. *Farklı kaynaklardan gelen bilginin doğruluğunu değerlendirmektir;*

- f. Medyanın kişilerin ve toplumun düşünceleri, davranışları ve değerleri üzerindeki etkisinin bilincinde olmaktır;*
- g. Medya kanalları yoluyla toplumla etkili iletişim kurmaktır;*
- h. Gereken tepkileri vererek bilginin bilinçli ve doğru üretilmesini sağlamaktır;*
- i. Fikir üretmekle kalmayıp düşünceleri iletme kapasitesine sahip olmaktır.”*

Medya okuryazarlığı iki temel yapıdan oluşur. Bunlardan ilki, medya içeriğine doğru, hızlı, etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde erişmek için gerekli bilgi ve beceriler (bilgi okuryazarlığı, teknoloji kullanımı vb.); İkincisi, medya içeriğini araştırırken, değerlendirirken ve sorgulayarak/eleştirek kullanırken medya içeriğini doğru ve tam olarak anlama yeteneği olarak açıklanmaktadır (Sarsar&Engin, 2015,168). Belirtildiği gibi medya okuryazarı olmanın ilk kriteri içeriğe ulaşabilme becerisi iken, diğer kriteri erişilen içeriği doğru olarak anlama, kullanma, eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşabilme ve değerlendirebilme becerisidir. Bireylerin medya okuryazarı olabilmesi için bu iki beceriyi geliştirebilmeleri önemlidir. Çünkü herhangi bir içeriği değerlendirebilmek, kullanabilmek ve eleştirel bir gözle yaklaşabilmek için öncelikle o içeriğe hızlı, doğru ve etkili bir şekilde erişebilmek gerekmektedir.

Jolls ve Thoman’a göre; “medya okuryazarı olmak demek, medya hakkındaki gerçekleri ve istatistikleri ezberlemek değil, seyrettiği, okuduğu ve duydukları hakkında doğru sorular sormayı öğrenmek demektir” (2008,33). Burada da yine medya okuryazarlığının sorgulayıcı, eleştirel bakış açısına sahip olma becerisine değinilmiştir. Herhangi bir medya kanalında seyredilen, okunulan ve duyulan şeylere kayıtsız bir şekilde, doğrudan inanmamak; bunları bireylerin süzgeçlerinden geçirerek eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmak, doğru soruları sorabilmek önemlidir.

Medya okuryazarlığı görsel, işitsel medya ile çoklu medyanın büyük çeşitlilik gösteren formlardaki mesajlarına ulaşma, bunları çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. İzleyicinin medyayı bilinçli okumasını sağlayan medya okuryazarlığı, aynı zamanda insanın kendini özgürce ifade etmesi, bireyin toplumsal hayata daha aktif ve yapıcı olarak katılımını sağlaması, medyanın iyileştirilmesi ile ilgili hareketleri desteklemek için bilinç oluşturma açısından önem taşımaktadır (Arslan, 2014,72).

Avrupa Medya Okuryazarlığı Merkezi’ne (European Centre for Media Literacy) göre medya okuryazarlığının amaçları şöyledir:

- a. “Medyanın fikir, bilgi ve haberi bir başkasının bakış açısıyla nakletmek üzere kurulduğunu anlamak,*

- b. Duygusal etki oluşturmak için özel tekniklerin kullanıldığını anlamak,*
- c. Bu tekniklerin amaçlandıkları ve doğurdukları etkilerin ayırdına varmak,*
- d. Medyanın bazı kişilerin yararına çalıştığını, bazılarını ise dışladığını anlamak,*
- e. Alternatif bilgi ve eğlence kaynakları aramak,*
- f. Medyayı kendi yararı ve zevki için kullanmak,*
- g. Edilgen olmak yerine aktif olmak,*
- h. Yeni öğrenme kültürü olan dijital okuryazarlığa hazırlanmak (Pekman, 2011,41).”*

Medya uzun yıllardır bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir araçtır. Her gün medya araçları vasıtasıyla bireyler binlerce mesaj ve enformasyon ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunlardan hangilerinin doğru, hangilerinin sorgulanması gerektiğinin bilincinde olabilmek için bazı yetkinliklere sahip olmak gerekmektedir. Özellikle çocuklar ve gençler bu konuda yetişkinlere göre daha fazla risk altındadırlar. Bu nedenle ülkemizde okullarda “Medya Okuryazarlığı” dersi müfredata eklenmiştir ve bu konuda çocukları bilinçlendirmek amacıyla eğitimler verilmektedir. Medya okuryazarlığı ile amaçlanan yetkinliklerden ilki sunulan bilgi, haber veya içeriğin bir başkasının bakış açısı ile oluşturulduğunu, yani bir başkasının bakış açısını yansıttığını anlayabilmektir. Bireyler üzerinde duygusal etki oluşturularak, sunulan bilgi, haber veya içeriğe daha çok ilgi gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bunun kasıtlı olarak kullanılan bir teknik olduğunun farkında olmak da bu yetkinliklerden biridir.

Yayın organlarının bazı kişi veya grupların lehine çalışırken, bazılarının lehinde çalıştığının bilincinde olmak amaçlanan bir diğer yetkinliktir. Tek bilgi kaynağına bağlı kalmadan, alternatif kaynakları araştırma becerisi de bireylerin kazanması gereken yetkinliklerden biridir. Medya karşısında edilgen olmamak, aktif bir konumda olmak da önemlidir. Son olarak dijital okuryazarlığa hazırlanmak bu amaçlardan biridir. Dijital okuryazarlıktan kastedilen bireylerin yeni medya okuryazarı olmasıdır. Yeni medya araçları olumlu anlamda bireylere birçok kolaylık sağlasa da, olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Özellikle yeni medya teknolojilerinin içine doğan genç nesil bu teknolojilerden hayatının her noktasında fazlasıyla yararlanmaktadırlar. Çocuklar ve gençler yaşları itibarıyla yeni medya teknolojilerinin olası risklerini ön göremediğinden olumsuz anlamda etkilenmektedirler. Bireylerin zarar görmelerini engelleyebilmek veya

bu olumsuz etkileri en aza indirgeyebilmek için hem çocukların, gençlerin, hem de anne-babaların, eğitimcilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Kişilerin gündelik hayatlarını kuşatan yeni medya ile ortaya yeni bir okuryazarlık türü çıkmıştır. Medya okuryazarlığının bir uzantısı olan yeni medya okuryazarlığı dijital okuryazarlık, internet okuryazarlığı, siber okuryazarlık gibi isimlerle anılmaktadır.

Medya okuryazarlığı –aslında okuryazarlık genel olarak- çeşitli formlardaki mesajlara erişme, analiz etme, değerlendirme ve içerik oluşturma becerisidir. Bu dört bileşen –erişim, analiz, değerlendirme ve içerik oluşturma- birlikte medya okuryazarlığına beceri temelli bir yaklaşım oluşturmaktadır. Her bileşen doğrusal olmayan, dinamik öğrenme sürecinin bir parçası olarak diğerlerini destekler: içerik oluşturmaya öğrenmek başkaları tarafından profesyonelce üretilenleri analiz etmeye yardımcı olur; analiz etme ve değerlendirme becerileri, internetin yeni kullanımları için kapıları açar, erişimi genişletir (Livingstone, 2004,3).

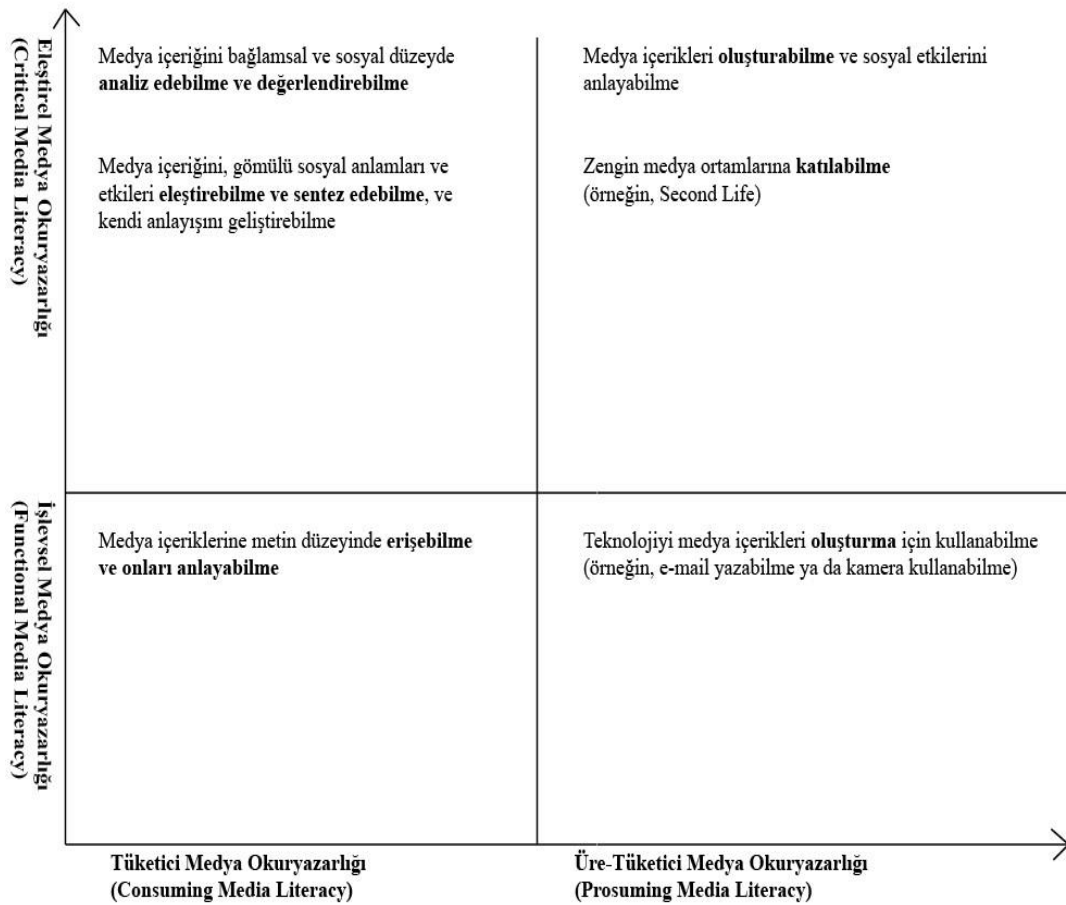
Medya okuryazarlığının dört temel beceriyi kapsadığı (mesajlara erişim, mesajların analiz edilmesi, mesajların değerlendirilmesi ve içerik oluşturulması) ve her becerinin birbiriyle bağlantılı olduğu ve birbirini olumlu yönde desteklediği belirtilmektedir.

Avrupa Birliği (AB) düzeyinde 2000 yılında Lizbon'da gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi'nde, "bilgi toplumu" ile bilgi ve iletişim teknolojileri arasındaki bağlantı tartışılmış, "fırsatlar" ve "tehditler" olarak gündeme getirilmiştir. "iyi getirdiler" konulu konuşmasında, bu bağlamda medya okuryazarlığının önemi vurgulandı. Geleceğin Avrupa'sının yeni iletişim teknolojilerine dayanacağı ve buna bağlı olarak bilgi teknolojilerini kullanma becerisinin artırılmasının yanı sıra medya okuryazarlığının da artırılması gerektiği ifade edildi. bu eğitime ayrılan bütçe genişletilmelidir "Medya okuryazarlığı" terimi ile Komisyon, ilgili ancak yeni olan "dijital okuryazarlık" terimi kapsamında "yeni" medya dünyalarını ve bu yönde yetkinliklerin kazanılmasını da vurgulamıştır (Asrak Hasdemir, 2012,28). Belirtildiği gibi Lizbon'da gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi'nde gelecekte yeni iletişim teknolojilerinin daha da önem kazanacağı ve medya okuryazarlığı eğitiminin yanısıra yeni medya araçlarının kullanım becerilerinin arttırılması, yeni medya okuryazarlık becerilerinin de geliştirilmesinin önemine vurgu yapılarak, bu yönde bir karara varılmıştır.

2.3.1. Yeni Medya Okuryazarlığının Çerçevesi

Universitat Autònoma de Barcelona'nın (Barcelona Özerk Üniversitesi) önerdiği gibi yeni medya okuryazarlığı, klasik okuryazarlık, görsel-işitsel okuryazarlık, dijital

okuryazarlık ve bilgi okuryazarlığı gibi geçmiş yüzyıllar boyunca geliştirilen tüm okuryazarlıkların birleşimidir. Chen ve ark. bu görüşe bağlantı noktası olarak bakarak, yeni medya okuryazarlığı için bir çerçeve önermişlerdir. Bu çerçeve yeni medya okuryazarlığına ilişkin sistematik bir görünüm sunmaktadır. Chen ve ark. analiz ve sentezlerine dayanarak yeni medya okuryazarlığının tüketiciden üre-tüketici okuryazarlığa ve işlevselden eleştirel okuryazarlığa kadar iki süreç olarak anlaşılmasını önermektedirler (Chen, Wu ve Wang, 2011,85)

Şekil 1. Yeni Medya Okuryazarlığının Çerçevesi

Kaynak: Chen, D.-T., Wu, J., & Wang, Y.-M. (2011). Unpacking New Media Literacy. *Journal on Systemics, Cybernetics and Informatics*, 9(2), 84-88, s.85

Şekil 1'de görüldüğü gibi, işlevsel ve eleştirel medya okuryazarlığı ile tüketim ve üretim-tüketim medya okuryazarlığı boyutları, birbiriyle örtüşen dört tür yeni medya okuryazarlığı ortaya çıkarmıştır. Bunlar Şekil 1'de fonksiyonel tüketim (sol alt köşe), kritik tüketim (sol üst köşe), fonksiyonel tüketim (sağ alt köşe) ve kritik tüketim olarak görülebilir.

Yeni medya okuryazarlığı medyayı tüketmekten, medyayı üre-tüketmeye doğru bir süreç olarak düşünülebilmektedir. Tüketici medya okuryazarlığı (consuming media literacy), kişinin medya mesajına erişme ve medyayı çeşitli yeterlilik düzeylerinde kullanma becerilerini ifade etmektedir. Önceki dönemlerde medya okuryazarlığı üzerine kullanıcının medya mesajını tüketme becerilerine büyük önem verilmekteydi. Medya okuryazarlığı çeşitli formlardaki mesaja erişme, analiz etme, değerlendirme ve iletişim kurma becerisi olarak görülmekteydi. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişimi erişim sorununu daha önemsiz hale getirmiştir. Medyayı tüketme becerileri “sentez” ve “eleştiri” gibi bilgi işleme konusundaki kritik becerilere uyacak şekilde genişletilmiştir. Üre-tüketici medya okuryazarlığı (prosuming media literacy) kişinin tüketme becerilerine ek olarak, medya içeriği üretme kabiliyetini ifade etmektedir. Üre-tüketici (prosuming) terimi öncelikle Toffler tarafından ortaya atılmıştır. Bir üre-tüketici hem üretici, hem tüketicidir ve üretim ve tüketim kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Üre-tüketiciler özelleştirilmiş medya ürünlerini kendileri üretebilir, yeni medyanın getirdiği tüm avantajları kullanabilirler. Medya üre-tüketiminin iki yönü vardır: medya içeriği oluşturma/üretme ve medya kullanımlarına katılma. Örneğin; öğrenciler bir video klip oluşturmak ve YouTube’a yüklemek için medya araçlarını kullanabilirler. Üretim bireysel ideoloji, kültürel birikim ve amaçlara uygun medya içeriklerinin tasarımını kapsamaktadır. Tüketici yönü üretim sürecinde bütünleşmiş ve ima edilmiştir. Örneğin; diğer kullanıcılar belirli bir klibe yorum yaptıklarında, içerik oluşturucunun yorumları yanıtlamadan önce dikkatlice okuması ve yorumlaması gerekebilir (Chen, vd. 2011,85-86).

Medya okuryazarlığı yalnızca bir bireyin sahip olduğu sistematik teknik beceri değildir. Bunun yerine belirli bir bağlamda yer alan sosyal ve kültürel bir uygulamadır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar yeni medya okuryazarlığının işlevsellik boyutundan

ziyade eleştirelilik boyutunun önemini vurgulamıştır. Chen ve ark. Buckingham'ın işlevsel ve eleştirel okuryazarlık kavramını genişleterek, işlevsel medya okuryazarlığını bireyin metinsel anlam yaratma ve medya araçlarını/içeriklerini kullanma olarak görülmesini önermektedirler. Bu medya mesajını tüketirken, medya araçlarını işletirken ve medya içeriği oluştururken erişme ve tam anlamıyla (metinsel olarak) anlamayı içermektedir. Öte yandan eleştirel okuryazarlık medyayı analiz etmek, değerlendirmek ve eleştirmektir. Medya içeriğinin metinsel ve sosyal anlamlarının, sosyal değerlerin, medya üreticilerinin amaçlarının yanısıra medya üreticilerinin ve izleyicilerin güç konumlarının anlaşılmasını içermektedir. Kullanıcıların yeni medya teknolojilerini arzuladıkları gibi aktif olarak kullanabilmeleri için yeni medya araçlarının teknik özelliklerine ve yeni medya diline aşina olmaları gerektiğinden işlevsel medya okuryazarlığı önemlidir. Bununla beraber, işlevsel tüketici ve üre-tüketici olarak kalmak yetersiz kalacaktır. Eleştirelilik yeni medyanın tüketilmesi ve üre-tüketilmesinde çok önemlidir. Eleştirel bir tüketici ve üre-tüketici medya tüketiminin ve üretiminin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel bağlamlarını iyi kavramış olur ve bu eleştirel görüşleri medya tüketiminde ve üretiminde avantajı için kullanabilmektedir (Chen, vd. 2011,86).

İki sürece dayalı olarak tüketiciden üre-tüketiciye ve işlevselden eleştirel medya okuryazarlığına doğru dört farklı yeni medya okuryazarlık türü tanımlanabilir. 1. İşlevsel medya tüketicisi (functional media consumer) medya içeriğine erişebilmekte ve neler iletildiğini anlayabilmektedir. 2. Buna kıyasla eleştirel medya tüketicisi (critical media consumer) medya içeriğinin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel bağlamlarını inceleyecektir. Bu kişi medya mesajının yapısı, gömülü sosyal değerler, ideolojiler ve amaçlara hizmet etmeyi amaçladığı, medyanın sosyo-kültürel özellikleri hakkında bilgi sahibidir. Bu kişi medya mesajı hakkında eleştirel bir anlayış geliştirir ve daha da önemlisi medya tüketiminde iyi bir karar mantığına sahiptir. 3. İşlevsel üre-tüketici (functional prosumer) yeni medya içeriği oluşturma (örneğin, bir blog girişi yazma) ve çeşitli yeni medya ortamlarına katılmayı bilen kişidir. 4. Eleştirel üre-tüketici (critical prosumer) ise medya yapımında, medya yayımında ve medya katılımında konumunu ve kimliğini anlayabilir. Medya yapımında sosyal değerlerini karmaşık olarak iç içe geçirebilir ve medya mesajlarını verimli bir şekilde kullanabilir (Chen, vd. 2011,86).

Chen ve ark. göre; 21. yüzyılda bir vatandaş olarak bireyin medya ve bilgi toplumunun tüm alanlarına katılabilmesi için hem işlevsel hem de eleştirel olması, tüketici ve tüketici dostu olması ve medya okuryazarı olması gerekmektedir. Yeni medya okuryazarlığı bu boyutların hepsini kapsamaktadır (2011,86).

Chen ve ark. tarafından geliştirilen yeni medya okuryazarlığı çerçevesi yeni medya okuryazarlığını anlayabilmek adına önemlidir; fakat konu hala geliştirilmekte ve tartışılmaktadır. Chen ve arkadaşlarının 2011 yılında ortaya koydukları çerçeve 2013 yılında Lin ve ark. tarafından zenginleştirilerek revize edilmiştir.

Chen ve ark. geliştirdiği çerçevenin en azından iki sınırlaması vardır. İlk olarak çerçeve yeni medya okuryazarlığının dört türünü kaba bir şekilde karakterize etmiştir. Şekil 1’de görüldüğü gibi çerçeve, yeni medya okuryazarlığının her bir türünü anlayabilmek için bazı göstergeler/anahtar kelimeler sağlamaktadır. Örneğin işlevsel medya tüketicisinin ‘medya içeriğine metin düzeyinde erişebilmesi ve anlayabilmesi’ beklenmektedir. Buna ek olarak eleştirel medya tüketicileri medya içeriğini gömülü sosyo-kültürel anlamlarını/değerlerini düşünerek analiz edebilir, değerlendirebilir, eleştirebilir ve sentezleyebilir. Fakat bu anahtar kelimelerin belirttiği şeyler açıkça tanımlanmamıştır. Bu ayrıca dört yeni medya okuryazarlık türünün arasındaki sınırları belirsiz hale getirebilmektedir. Örneğin; “anlama” (işlevsel tüketici okuryazarlığından) ile “analiz” (eleştirel tüketici okuryazarlığından) arasındaki fark ne kadar büyük? Bütün bunlar daha detaylandırılmış bir yeni medya okuryazarlığı çerçevesi geliştirilmesinin gerekliliğini göstermektedir. İkincisi, çerçeve Web 1.0’ı farklı bir medya kültürünü şekillendirmede çok önemli bir rol oynayan Web 2.0’dan ayırmamıştır. Şekil 1’de Chen ve ark. üre-tüketici medya okuryazarlığını öğrencilerin medya içerikleri yaratma ve zengin medya ortamlarına katılma becerileri olarak ayırmıştır. Üre-tüketici okuryazarlığın bu anlayışı hem Web 1.0, hem de Web 2.0 ortamlarını göz önünde bulundurmaktadır. Web 1.0 ortamında öğrencilerin basılı kopyayı dijital biçime dönüştürme, bir e-posta oluşturma ve fotoğraf düzenleme gibi medya içeriği oluşturmalarına izin verilmektedir. Bununla birlikte Web 1.0 öğrencilerin grup olarak paylaşımlarda bulunmalarına izin vermez, bunun yerine bu paylaşımlar Web 2.0 ortamlarında gerçekleştirilebilir. Daha da önemlisi son zamanlarda birçok araştırmacı

Web 2.0'ın gençleri seslerini duyurmaları, ideolojilerini- tutumlarını ve değerlerini farklı kimlikler üzerinden somutlaştırmaları, çeşitli sosyal normları kavrayabilmeleri ve eleştirel fikir alışverişlerine sorumlu bir şekilde katılmaları/fikir oluşturmaları gibi konularda teşvik etmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Tüm bu faydalar Web 1.0 ortamı için ifade edilememektedir. Dolayısıyla üre-tüketici medya okuryazarlığı tartışılırken Web 1.0 ve Web 2.0 arasında bir bölünme yapılması gereklidir (Lin, Deng, Lee, 2013,163).

Lin ve ark. Chen ve arkadaşlarının iki sınırlamasını da ele alan düzenlenmiş bir çerçeve önermeyi amaçlamışlardır. Şekil 1'deki gibi bu önerilen çerçeve de iki sürece dayalı (yani, işlevsel/eleştirel ve tüketici/üre-tüketici) olarak dört okuryazarlık türünden oluşmaktadır: FC, CC, FP ve CP (functional consuming, critical consuming, functional prosuming ve critical prosuming). Bundan başka bu çerçevede dört yeni medya okuryazarlık türünü 10 tane daha göstergeye ayırmakta ve Web 1.0'ı Web 2.0'dan ayıran yeni bir bölünme önermektedir (Lin ve ark, 2013,163).

Tablo 3. Lee ve ark. tarafından geliştirilen göstergeler ve bu göstergelerin açıklamaları

Göstergeler	Açıklamalar
İşlevsel Tüketim (Functional Consuming)	
Tüketim becerisi (Consuming skills)	Tüketim becerisi, bireyin medya içeriklerini tüketirken gerekli olan birtakım teknik beceri anlamındadır. Örneğin bir kişinin, bilgiyi nasıl arayıp bulacağını, bilgi teknolojisini nasıl kullanacağını (örneğin internet) bilmesi için bilgisayarı nasıl kullanacağını bilmesi gerekmektedir. Bu gösterge donanımı ve yazılımı kullanma ve bilgi toplayabilme becerisine odaklanan Buckingham ve ark.'nın (2005) <i>erişim</i> 'i ile benzerlik göstermektedir. Çerçeve aynı zamanda medyanın farklı format/modalitesini kullanabilme becerisini gösteren Chen ve ark.'nın (2011) <i>erişim</i> 'ini de kapsamaktadır.
Anlama (Understanding)	Bu gösterge, kişilerin medya içeriklerinin anlamını tam olarak kavrayabilme yeteneğini kapsamaktadır. Örnekler, kişilerin farklı platformlarda (kitap, video, blog, Facebook, vb.) yayınlanan başkalarının fikirlerini anlayabilme, kısaltmaların ve yüz ifadelerini belirten ikonların (emoji) anlamlarını yorumlama becerilerini içermektedir.
Eleştirel Tüketim (Critical Consuming)	
Analiz (Analysis)	Bu gösterge bireylerin medya mesajlarını yapılandırma (yapı söküne uğratma) becerisini ifade etmektedir. Yukarıda ele alınan <i>anlama</i> 'nın aksine bu gösterge dil, tür ve çoklu modalitenin kodlarına (örn; basılı, dijital, vb.) odaklanan göstergebilimsel metin analizi olarak görülebilir. Thoman ve Jolls'un (2008) belirttiği gibi, bireylerin medya mesajlarını yapılandırırken editöryel sürecin (örneğin; tüm medya mesajları yapılandırılmıştır), formatın (örneğin; medya mesajları yapılandırılırken belli kurallar dahilinde yaratıcı bir dil kullanılır) ve izleyicilerin (örneğin; medya mesajlarının yorumlanması bireyler arasında farklılık gösterir) farkında olmaları gerekmektedir. Bireyler medya içeriklerini gerçekliğin tarafız taşıyıcıları olarak görmemeli, medya mesajlarının yapılandırılmasını öznel ve sosyal bir süreç olarak görmelidirler.
Sentez (Synthesis)	Bu gösterge, bireylerin kendi bakış açılarını entegre ederek medya mesajlarını yeniden biçimlendirme ve medya mesajlarını yeniden yapılandırma becerilerini ifade etmektedir.

Değerlendirme (Evaluation)	Bu gösterge bireylerin medya içeriklerinin güvenilirliğini sorgulama, eleştirme ve itiraz etme yeteneğini içermektedir. <i>Analiz</i> ve <i>sentez</i> ile karşılaştırıldığında bu gösterge medya içeriklerinin sadece insan tarafından oluşturulmuş bir temsil olduğunu kabul etmekle birlikte, daha üst düzey eleştirelliği temsil etmektedir. Bu, bireylerin medya içeriğini kimlik, güç/iktidar ilişkileri ve ideoloji gibi konuları göz önünde bulundurarak yorumlamalarını gerektirmektedir. Daha da önemlisi <i>değerlendirme</i> aynı zamanda açıkça vurgulanmayan konularda karar verme sürecini de kapsamaktadır. Örneğin; internet üzerinden farklı satıcıların fiyatlarını karşılaştırmak bir <i>sentez</i> eylemi iken, hangi satıcıdan satın alınacağına karar verilmesi ise bir <i>değerlendirme</i> eylemidir.
İşlevsel Üre-tüketim (Functional Prosuming)	
Üre-tüketim becerisi (Prosuming skill)	Bu gösterge, bir kişinin medya içeriği üretmesi/oluşturması için gerekli teknik becerileri belirtmektedir. Örneğin; bireylerin online iletişim hesabı kurmak (örn; MSN, Skype, Blog, Facebook, vb.), çeşitli dijital eserler oluşturmak için yazılımı kullanmak (resim, video klip, vb.) ve programlama yapmak (bilgisayar ve telefon için) için bazı becerilere sahip olması gerekmektedir.
Dağıtım (Distribution)	Bu gösterge, bireylerin ellerindeki bilgiyi paylaşma becerilerini kapsamaktadır. Buckingham (2009)'ın bakış açısına göre, 'son yıllardaki en önemli gelişmeler üretimden ziyade dağıtım teknolojileriyle ilişkilidir'. Diğer bir deyişle, bilginin dağılımı medyayı üre-tüketmek için bir başka (veya daha etkili) bir araç olarak görülebilir. <i>Üre-tüketme becerisi</i> ile karşılaştırıldığında <i>dağıtım</i> genelde paylaşım sürecini içermektedir. İlgili örnekler arasında, bireylerin sosyal paylaşım sitelerinde duygularını paylaşma (örn; beğenmek/beğenmemek), medya mesajlarını paylaşma ve ürün/hizmetlere oy verme becerileri vardır. Bu gösterge "bilgi aramak, sentezlemek ve yaymak" üzerine odaklanmaktadır.
Üretim (Production)	Bu gösterge medya içeriklerini çoğaltma (kısmen veya tamamen) veya karıştırma yeteneklerini kapsamaktadır. Üretim eylemleri, basılı bir belgeyi dijital formatta tarama (veya yazma), görüntüleri ve ses materyallerini karıştırarak bir video klipi üretme ve blog veya Facebook gibi sosyal ağlar üzerinden bir şeyler yazmayı içermektedir.
Eleştirel Üre-Tüketim (Critical Prosuming)	
Katılım (Participation)	Diğer üç göstergenin (<i>prosuming skill, distribution, production</i>) aksine katılım bireylerin daha eleştirel olmasını gerektirmektedir. Bu gösterge esasen Chen ve ark. (2011) ve Jenkins vd.(2006) 'nin <i>katılımcı</i>

	<i>kültürü</i> 'ne dayandırılmıştır. Özellikle yeni medya ortamlarına interaktif bir biçimde ve eleştirel olarak katılmayı ifade etmektedir. İnteraktiflikle bireyler (veya) katılımcılar arasındaki çift yönlü etkileşim kastedilmektedir. Eleştirelilik ile bireylerin medya katılımında, gömülü olan sosyo-kültürel değerler, ideoloji ve güç/iktidar ilişkileri konusundaki farkındalıklarına odaklanılmaktadır
Oluşturma (Creation)	Bu gösterge özellikle gömülü sosyo-kültürel değerler ve ideoloji konularında eleştirel bir anlayışla medya içeriği oluşturma becerilerini ifade etmektedir. Dağıtım ve üretim ile karşılaştırdığında, oluşturma bireylerden daha fazla eleştirelilik gerektirmektedir. Her ikisi de eleştirelilik gerektirdiği gibi, oluşum ve katılım arasındaki farka dikkat edilmelidir. Katılımdan farklı olarak oluşum, bireyler arasındaki etkileşimden daha çok bir bireyin kendi inisiyatifini gerektirmektedir. Ayrıca bu gösterge, bireyin eleştirel bir blog veya web sayfası oluşturma, orijinal resmi çevrimiçi yayınlama veya online içeriği kendisine göre yeniden düzenlemesi gibi becerileri kapsamaktadır.

Kaynak: Lin T. B., Li. J., Deng F. & Lee L. (2013). Understanding New Media Literacy: An Explorative Theoretical Framework. *Educational Technology & Society*, 16 (4), 160-170, s.164-166'dan uyarlanmıştır.

2.4. Siber Zorbalık

Siber zorbalık ve geleneksel zorbalık birbiriyle ilintili kavramlardır. Olayın gerçekleşme şekli ve gerçekleştiği ortam bakımından farklılaşmaktadırlar. Her ikisinin de temelinde saldırgan ve kasıtlı davranışlar bulunmaktadır. Bu nedenle siber zorbalık kavramına geçmeden önce geleneksel zorbalık kavramına değinmek ve aralarında nasıl bir ilişki olduğunu anlayabilmek önemlidir.

2.4.1. Geleneksel Zorbalık Kavramı ve Tanımı

Zorbalık genellikle taraflar arasında güç dengesizliği olan, tekrarlanan saldırgan davranış olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel olarak zorbalık fiziksel eylemleri (örneğin; vurma, itme) ve sözlü tacizi (örneğin; alay etme, alay etmek için isim takma) ve ayrıca sosyal dışlama ve dedikodu yayma gibi daha ince ve dolaylı eylemleri de içermektedir (Kowalski, Limber, 2007:22). Biri suçlu, bir diğeri kurban olmak üzere en az iki kişiyi içermektedir. Bununla birlikte, çok sayıda insan izleyici olarak dolaylı bir biçimde yer alabilmektedir. Bu görgü tanıkları, zorbalık olayına tanıklık eden ancak taraf olmadan kalan kişiler olabilmektedir. Onlar müdahalede bulunurlarsa bir sonraki kurban olma konusundan sık sık korkmaktadırlar. Genellikle kendilerini güçsüz hissetmektedirler ve

özsaygı ve özgüvenlerini kaybettiklerini göstermektedirler (Harris ve Petrie'den akt. Campbell, 2005,2).

Genel olarak geleneksel zorbalık fiziksel, sözel veya psikolojik/sosyal olarak ortaya çıkabilmektedir. Zorba ile mağdur arasında bir güç dengesizliği söz konusudur, yani zorbalık davranışında bulunan kimse mağdurdan herhangi bir yönden güçlü konumda bulunmaktadır.

Geleneksel olarak zorbalık fiziksel tacize eşit olarak görülse de araştırmacılar artık sözel veya fiziksel taciz dahil bir saldırganlık biçimi olarak tanımlamaktadırlar. Spesifik olarak bir kişi bir veya daha fazla kişinin olumsuz eylemlerine defalarca ve tekrar tekrar maruz kaldığında zorbalığa maruz kalmaktadır. Zorbalık vurma, itme, düşmanca eylemlerde bulunma, tehdit etme, aşağılama, utandırma, alay etme, isim takma, küçümseme, iğneleme, dil çıkarma, gözlerini devirme, karşıdaki kişiye tepkisiz kalarak tepki gösterme, arkadaşlık ilişkilerini manipüle etme ve dışlama gibi şekillerde görülebilmektedir (Li, 2007,436).

Zorbalık olgusu üç kriterle karakterize edilmektedir: (a) saldırgan davranış veya kasıtlı zarar verme, (b) tekrar tekrar ve zaman içinde gerçekleştirme ve (c) kişilerarası ilişkide güç dengesizliği. Bir kişi zorbalık davranışının genellikle görünen provokasyon olmadan gerçekleştiğini ekleyebilir. Bu tanım zorbalığın bir istismar biçimi olarak görülebildiğini ve bazen de olgunun akran istismarı olarak isimlendirildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Çocuk istismarı ve eş istismarı gibi diğer istismar biçimlerinden ayıran şey, gerçekleşme şekli ve etkileşimli tarafların ilişki özellikleridir (Olweus, 1994,1173).

Zorba-mağdur sorunlarını inceleyen araştırmalar olası olumsuz zihinsel ve/veya fiziksel sağlık sonuçlarına odaklanmışlardır. Bunun sonucunda dört olumsuz sağlık durumu kategorisi tanımlanmıştır (Rigby, 2003,684):

- Düşük psikolojik sağlık (Low psychological well-being): Bu, genel olarak genel mutsuzluk, düşük öz-saygı, öfke ve mutsuzluk duyguları gibi genel olarak hoş olmayan ama ağır üzücü olmayan zihin durumlarını içermektedir.
- Yetersiz sosyal uyum (Poor social adjustment): Bu, kişinin sosyal çevresine karşı isteksizlik ve nefret duygularını kapsamaktadır. Örneğin; okul veya işyerinden

açıkça hoşlanılmadığının dile getirilmesi, yalnızlığın dışa vurulması, izolasyon ve devamsızlık.

- Psikolojik sıkıntı (Psychological distress): Bu, ilk iki kategoriden daha ciddi kabul edilmekte ve yüksek düzeyde kaygı, depresyon ve intihar düşüncesini içermektedir.
- Fiziksel rahatsızlık (Physical unwellness): Burada belirgin olarak fiziksel bozukluk belirtileri ve tıbbi olarak teşhis edilmiş hastalıklar bulunmaktadır. Psikosomatik (psikolojik kaynaklı) belirtiler bu kategoriye dahil edilebilmektedir.

Zorbalık davranışına maruz kalan mağdurlar birçok yönden olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kimi zaman böylesine olumsuz sonuçlar doğuracağı tahmin edilemese de kişilerin sağlığını tehdit eden bir olgu olarak değerlendirilmeli ve gereken önlemler alınmalıdır. Özellikle çocuklar ve ergenler arasında ortaya çıkan zorbalık davranışı kişileri daha da olumsuz sonuçlara sürükleyebilmektedir.

2.4.2. Siber Zorbalık Kavramı ve Tanımı

Ergenler ve gençler arasında şiddet davranışı birçok ülkede ciddi bir sorundur. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojisine dayalı yeni saldırganlık biçimleri (bilgisayarlar, cep telefonları, vb.) geleneksel şiddet biçimlerine eklenmiştir (Calvete, Orue, Estevez, Villardon, Padilla, 2010,1128). Teknolojik araçların başkalarına zarar verme amacıyla kullanılması ile ortaya çıkan siber zorbalık özellikle çocuklar ve gençler arasında yaygınlaşmakla beraber yerli ve yabancı araştırmacıların da dikkatini çekmeye başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kötüye kullanımı sonucu ortaya çıkan siber zorbalık kavramı alanyazında “sanal zorbalık”, “e-zorbalık”, “dijital zorbalık”, “internet zorbalığı”, “elektronik zorbalık”, “online zarar verme” veya “internet tacizi” gibi isimlerle de anılmaktadır (Peker, 2014,2).

Siber zorbalık alanyazında farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Shariff(2008) siber zorbalığı, “web siteleri, anlık mesajlaşma, bloglar, sohbet odaları, cep telefonları, elektronik posta ve kişisel çevrimiçi profiller aracılığıyla diğer bireylerin tehdit edilmesi, aşağılanması veya onlara cinsel içerikli resimler veya mesajlar gönderilmesi” olarak tanımlamaktadır (akt. Eroğlu, 2011,9). “Bu saldırganlık şekli taciz edici veya utanç verici mesajları başkalarına göndermek için cep telefonları, video kameralar, e-postalar veya web sayfaları gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içermektedir” (akt. Beran,

Li, 2007,17). Başka bir tanıma göre siber zorbalık “zamanla sık sık tekrarlanan, bir grup veya bir birey tarafından elektronik araçlar kullanılarak gerçekleştirilen ve kendisini kolayca savunamayan bir kurbanı hedef alan saldırgan ve kasıtlı bir davranıştır” (Calvete, vd. 2010,1128). “Siber zorbalık bir grup veya bireyin elektronik iletişim biçimlerini kullanarak kendisini kolayca savunamayan mağdurlara karşı defalarca ve zamanla yapılan saldırgan, kasıtlı bir eylemdir” (Smith, Mahdavi, Carvalho, Tippett, 2006,6). Dilmaç (2009,1293) ise siber zorbalığı “bir birey ya da grubun kasten başka bir birey ya da gruba teknolojik yollarla kaba metin ve/veya görüntüler göndererek kasıtlı ve süregelen taciz veya tehdidi kolaylaştırmak amacıyla elektronik bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanması” olarak tanımlamıştır.

Siber zorbalık kavramına yönelik yapılmış tanımlamalar incelendiğinde genel olarak siber zorbalığın bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, elektronik bir iletişim ortamı içerisinde kasıtlı olarak, zarar vermeye yönelik ve tekrar eden bir biçimde başka bir birey veya gruba saldırganca davranışlarda bulunmasıdır. Sanal ortamda genellikle siber zorbanın kimliğini teşhis etmek zordur, bu bakımdan siber zorbalık davranışında bulunan birey daha rahattır ve bu eylemi defalarca tekrarlamaktadır. Amaç, karşısındaki birey veya grubu rahatsız etmek, korkutmak ve sindirmektir.

2.4.3. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalığın Benzerlik ve Farklılıkları

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık bazı yönlerden benzerlik göstermektedirler. Siber zorbalık, geleneksel zorbalığın bir uzantısı şeklinde düşünülebilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ve dünya çapında yaygınlaşması neticesinde, bu teknolojiyi kötü kullanarak geleneksel zorbalığın elektronik ortama taşınması siber zorbalık davranışını ortaya çıkarmıştır. Geleneksel zorbalık gibi siber zorbalıkta da bir birey veya grubun, diğer birey ya da gruplar üzerinde baskı kurması ve agresif davranışlarda bulunması söz konusudur. İkisinde de kasıtlı bir şekilde rahatsız etme, mutsuz etme davranışı bulunmaktadır. Zorbalığın her iki biçiminde de hedef seçilen mağdurlara karşı hakaret, alay etme, küçümseme, aşağılama, küçük düşürme, ifşa etme, isim takma, tehdit etme gibi olumsuz eylemlerde bulunmaktadır. İkisinde de bu davranışlara maruz kalan mağdurlar psikolojik olarak olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalığın benzer yönleri olmasına karşın farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Hanewald (2008,9) tarafından ortaya koyulan zorbalık ve siber zorbalık arasındaki farklılıklar Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 4. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalığın Karşılaştırılması

Karşılaştırma	Geleneksel Zorbalık	Siber Zorbalık
Biçim	Yüz yüze	Elektronik medya
Sıklık	Azalan	Artan
Zaman Aralığı	Okulda, okuldan önce ya da sonra	Her zaman, herhangi bir yer
Muhattabı	Olayı anında yaşayanlar	Dünya çapında teşhir
Kurban üzerinde etki	Küçük ölçekli	Büyük ölçekli
Failin kimliği	Kurban tarafından bilinir	İsimsiz, bilinmeyen
Birincil hedef	Erkekler	Kızlar
Süre	Bir defa	Bir hafta
Seyirciler	Pasif kalır (görgü tanığı olarak)	Aktiftir (suçlu olarak)
Yetişkinlere bildirme	Yüksek bildirim oranı	Düşük bildirim oranı
Müdahale	Kabul edilebilir seviye	Yetersiz seviye
Cezalandırıcı eylemler	Sıklıkla	Nadiren

Kaynak: Hanewald, R. (2008). Confronting the Pedagogical Challenge of Cyber Safety. *Australian Journal of Teacher Education*. 33(3). s.9

Tablo 1’de Hanewald (2008) tarafından ortaya koyulan siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki farklılıklar görülmektedir. Geleneksel zorbalık yüz-yüze gerçekleşirken, siber zorbalık elektronik ortamda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, geleneksel zorbalık davranışının görgü tanıkları o an o ortamda bulunan kişiler iken; siber zorbalık elektronik ortamda gerçekleştiğinden dünya çapında birçok görgü tanığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle siber zorbalığın mağdur üzerindeki olumsuz etkileri geleneksel zorbalığa oranla daha fazladır. Geleneksel zorbalık davranışında bulunan kişinin kim olduğu bilinirken, siber zorbalık davranışında bulunan kişinin kimliği ise bilinmemektedir. Geleneksel zorbalık davranışının yaygınlığı azalma gösterirken, siber zorbalık davranışlarının görülme sıklığı artış halindedir. Geleneksel zorbalık bir defa gerçekleşirken, siber zorbalık birden fazla tekrarlanmaktadır. Geleneksel zorbalığa maruz kalan mağdurların bu durumu aileleri ile paylaşma oranı daha yüksek iken; siber zorbalıkta bu düşük bir seviyededir. Geleneksel zorbalık davranışında müdahale –

zorbalık davranışında bulunan kişinin kim olduğu bilindiğinden- daha fazladır. Siber zorbalara müdahale ise daha düşüktür. Siber zorbaların kim olduğu çoğunlukla bilinmediğinden, geleneksel zorbalığa göre cezalandırıcı eylemler de oldukça azdır.

Geleneksel zorbalık ile siber zorbalığı birbirinden ayıran ilk unsur anonimlikler. Geleneksel kurbanlar genellikle zorbanın kim olduğunu bilirken, siber zorbalık genellikle anonim olarak gerçekleşir. İkinci unsur, zorbaların fiziksel özellikler (örneğin yaş, boy, kilo) açısından kurbanlardan daha güçlü veya daha popüler olmaları, siber zorbaların ise fiziksel olarak kurbanlardan üstün olmaları gerekmemesidir. Bununla birlikte, siber zorbalar zaman zaman bilgi ve iletişim teknolojilerini veya kimliklerinin anonimliğini kullanma yeteneklerini kullanarak mağdurların üstesinden gelebilirler. Üçüncü unsur, geleneksel zorbalık, her yerde, her zaman olur; Siber zorbalık, bir kişinin internete veya cep telefonuna erişimi olan her yerde olabilir. Dördüncüsü, siber zorbalık çok sayıda insana çok daha hızlı ve aynı anda ulaşabilir ve onları yakalayabilir. Sonuç olarak, etkisi uzun yıllar sürer. Son olarak geleneksel zorbalık daha çok okul ortamında gerçekleştiği için öğretmenlerin ve okul yönetiminin bu davranışlara müdahale etmesi daha kolay olmaktadır (Türkileri İnelöz ve Uçanok, 2013, 21).

Belirtildiği gibi siber zorbalıkta kimliğin belirsiz olması siber zorba davranışlarda bulunan kimselere daha özgür bir şekilde eylemlerini sürdürme olanağı yaratmaktadır. Geleneksel zorbalıkta ise zorbalık davranışında bulunan kimsenin kimliği genellikle açıktır ve mağdur bu kişinin kim olduğunu bilmektedir. Bunun yanı sıra geleneksel zorbalık eyleminde bulunan kimse mağdur konumunda bulunan kişiden bazı yönlerden daha üstün konumdadır. Geleneksel zorbalık genel olarak okullarda gerçekleşmekte ve daha güçlü, daha popüler, fiziksel özellikler bakımından daha iyi olan kimseler, zayıf, güçsüz ve popüleritesi olmayan kimseler üzerinde baskı kurmaktadır. Buna akran zorbalığı da denilmektedir. Siber zorba davranışlarda bulunan kimselerin ise herhangi bakımdan diğer kimselere göre üstünlük taşıması gerekmemektedir. Fiziksel, kişisel veya sosyal özellikler bakımından normal hayatında güçsüz veya zayıf olan bir kimse de internet ortamında farklı bir kimliğe bürünerek zorba davranışlarda bulunabilmektedir. Hatta geçmiş dönemlerde güçsüz biri olmanın dezavantajlarını yaşamış bir kimse elektronik ortamda bunun intikamını almak isteyerek, kişisel tatmin yaşamak isteyerek siber zorba davranışlarda bulunabilmektedir. Aynı zamanda geleneksel zorbalık davranışında

zorbalık eylemi herhangi bir yer veya zamanda yaşanırken; siber zorbalık için böyle bir kısıtlama bulunmamaktadır. Siber zorbalık kişilerin cep telefonu ve internet erişiminin olduğu her yerde ve her zaman diliminde gerçekleşebilmektedir. Mekan ve zaman kısıtlamasının olmaması, siber zorba davranışlara maruz kalan kimseler için daha korkutucu ve sindirici bir durum oluşturmaktadır. Siber zorba davranışlar elektronik ortamda gerçekleştiği için, yayılımı geleneksel zorbalığa göre daha hızlı ve daha kapsayıcı olabilmektedir. Aynı anda çok sayıda kişiye hızlı bir şekilde yayılabildiği için bu davranışlara maruz kalan kimseler için ifşa edilme oranı genellikle daha yüksektir. Bu bakımdan siber mağdurların olaydan etkilenmesi daha olası iken, bu olumsuz olayın etkilerinden kurtulmak daha zordur. Müdahale unsuru bakımından düşünüldüğünde ise siber zorba davranışlarda bulunan kimselerin kimlik bilgilerinin anonim olması, olaya müdahale etmeyi zorlaştırmaktadır. Geleneksel zorbalık davranışında bulunan kimsenin kimliği açık olduğundan, olaya müdahale etmek daha kolaydır.

Siber ortamda kimliğin belirsizliğinin/anonimliğin yanında buna benzer şekilde ‘disinhibisyon etkisi’ de önemlidir. Disinhibisyon (disinhibition) kavramının sözlük anlamı Türk Psikoloji sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır (<http://www.psikolojisozlugu.com>): “serebral korteks tarafından sağlanan; normal kontrolün azalması ya da kaybolması. Bu durumda duygular ya da eylemler kontrol edilemez ya da dizginlenemez. Örnek: Alkol alımının ilk etkileri arasında disinhibisyon vardır. Kişi normalde söyleyemeyeceği şeyleri rahatlıkla söyler veya normalde yapmayacağı davranışlarda bulunur. Ancak alınan miktar arttıkça, disinhibisyonun yerini inhibisyon alır”. Çevrimiçi ortamda kimlik belirsiz olduğundan kişiler yüz-yüze söyleyemeyeceği şeyler söyleyebilmekte, yapamayacağı şeyleri yapabilmektedir. Disinhibisyon etkisi de siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan farklılaştıran; kişilere sanal ortamın verdiği bir güç olarak görülebilmektedir.

Disinhibisyon bazı olumlu etkilere yol açabilir; ancak bazı olumsuz veya ters etkiler de olabilir. Örneğin; bazı kişiler için düşmanca düşünceleri çevrimiçi ortamda boşaltmaları rahatlatıcı olabilir. Giderek daha samimi hale gelen bir çevrimiçi ilişkide kişiler hızla kişisel bilgileri açığa çıkarabilir, daha sonra bundan pişmanlık duyabilir ve kendini savunmasız ve utanmış hissedebilir. Samimi bir ilişki aşırı hızlı ve hatta yanlış

bir şekilde şekillenebilir ve iki taraftan biri kafası karışmış, endişeli veya canı sıkkın hissettiğinde bozulabilir (Suler'den akt. Agustina, 2015:42).

Suler (2004) “siber alanın hangi unsurları gizli duygu ve ihtiyaçları engelleyen psikolojik engellerin zayıflamasına neden olur?” diye sormaktadır. siber ortamın psikolojisinin özelliklerini geliştirirken aşağıdaki unsurları sıralamaktadır (akt. Agustina, 2015,42-43):

- 1) Ayrıştırıcı anonimlik (dissociative anonymity): Anonimlik olasılığı bir kişinin çevrimiçi faaliyetinin, iki kimliği birbirinden ayırarak “gerçek hayat” faaliyetleri ile ilişkilendirilmeyeceğinden emin olması anlamına gelmektedir.
- 2) Görünmezlik (invisibility): Kişilerin websitelerine veya sohbet odalarına yalnız isimsiz değil, aynı zamanda gizli bir şekilde de girebilmeleri kişilerin hiçbir zaman ziyaret edemeyecekleri (her şeyden önce utanç ve kendi itibarlarını olumsuz etkileyecek sonuçlarla ilgili) sitelere girmelerine cesaret etmelerini sağlamaktadır.
- 3) Eşzamansızlık (asynchronicity): Siber ortamda etkileşimlerin eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesi şart değildir. Bu ergenlere daha büyük bir güvenlik verirken, kişinin kendini sunma şeklini düşünmek ve düzenlemek için daha büyük bir güç sağlamaktadır. Bu anlık bir dürtü ile yapılan; örneğin bir kişinin çok kişisel, düşmanca veya duygu dolu bir şey yazıp daha sonra da kaçmasını kolaylaştırmaktadır.
- 4) Tekbencilliğin içe-yansıtılması (solipsistic introjection): Diğer kişilerle ilgili güvenilir verinin olmamasının sonucu, kişi çevrimiçi ortamda etkileşime girdiği kişilere hayali özellikler vermesi ile psikolojik bir etki yaratabilir. Gerçek hayatta da ortaya çıkabilecek hayal gücünün fantazileri çevrimiçi ortamda daha az kısıtlanıyor.
- 5) Ayrıştırıcı hayal gücü (dissociative imagination): Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde web kullanıcıları kendi yarattıkları hayali karakterlerin başka bir yerde var olduğunu algılayabilirler. Aynı zamanda dijital benliklerinin diğer online kişilerle birlikte gerçek hayatın talep ve sorumluluklarından ayrı bir boyutta yaşadıklarını düşünebilirler.

- 6) Statü ve otoritenin en aza indirgenmesi (minimization of status and authority): İnternette herkes aşağı yukarı aynı pozisyondan başlar (ünlü veya belli bir otorite pozisyonuna sahip olsunlar veya olmasınlar); çünkü tüm insanlar eşit erişime sahiptir. Ayrıca belirli bir otorite veya statüye sahip kişilerin çevrimiçi olmaları, onları diğer ölümlülerden uzaklaştırarak, gerçek dünyanın görünür niteliklerini kaybedebilecekleri anlamına gelir.

Siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farklılaştığı hususlar göz önünde bulundurulduğunda, etkilerinin ve zararlarının daha fazla olduğu düşünülebilmektedir. Günümüzde ergen ve genç kesim de dahil olmak üzere hemen hemen herkesin cep telefonu ve internet erişimi bulunmaktadır. Siber zorbalık davranışlarının genellikle cep telefonu ve internet ortamında gerçekleştiği ve çoğu kişinin bu teknolojik araçları kullandığı düşünüldüğünde; elektronik araçları kötüye kullanımının bir sonucu olarak yaygınlığının da yüksek seviyede olabileceği düşünülebilmektedir.

2.4.4. Siber Zorbalığın Türleri

Siber zorbalık alanyazında farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Genel olarak siber zorbalık davranışının gerçekleştirildiği eylem ve kullanılan araç (gerçekleştiği ortam) bakımından kategorize edilmiştir.

Siber zorbalık gençlerin bilgisayar ve cep telefonu gibi elektronik araçların kullanımının artmasıyla son yıllarda daha da belirgin hale gelen bir zorbalık şeklidir. Siber zorbalık birçok şekil alabilmektedir; fakat kullanılan araç bakımından yedi alt kategoriye ayrılmıştır (Smith, vd., 2006,6):

- “Metin mesajı zorbalığı
- Resim/video klip zorbalığı (cep telefonu kameraları aracılığıyla)
- Telefonla arama zorbalığı (cep telefonu ile)
- E-posta zorbalığı
- Sohbet odası zorbalığı
- Anlık mesajlaşma yoluyla zorbalık
- Web siteleri üzerinden zorbalık”

Kullanılan araç bakımından yapılan bir başka sınıflandırma ise şu şekildedir (Metin, 2017,16):

- *“Anlık mesajlaşma araçları: Messenger, WhatsApp, MSN gibi internet üzerinden kullanılabilen uygulamalar*
- *Cep telefonu: Cep telefonu numarasına doğrudan yapılan zorbalıklardır. Zorbalar genellikle kurbanlarını cep telefonu aracılığı ile sessiz aramalar ve küfürlü mesajlar ile taciz etmektedirler.*
- *E-posta: E-posta ile aracılığı ile yapılan zorbalıklar*
- *Sosyal paylaşım siteleri: Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, Vine gibi sosyal paylaşım siteleridir.*
- *Sohbet odaları: Herkese açık olan, ancak istenildiği anda sohbetin belirli kişilerle sınırlanabildiği, insanların belirli bir konu hakkında fikirlerini paylaştığı, eş zamanlı olarak konuşmaların gerçekleştiği platformlar*
- *Bloglar: Kolay bir şekilde başlık açarak, metin yazarak yeni bir konu oluşturularak bütün internet kullanıcıları ile paylaşılabilen, bilgi alışverişi sağlayabilen, resim, video gibi çeşitli dökümanlar eklenebilen, ters tarih sırasına göre düzenlenmiş web sayfası olarak tanımlanabilir.*
- *Web siteleri: İnternet sayfaları*
- *Çevrimiçi oyunlar: Birden fazla oyuncunun katılımını gerektiren ve internet üzerinde oynanılan oyunlar*
- *Forumlar: İnsanların bir konuyla ilgili birbirleriyle düşüncelerini paylaştıkları ve birbirlerinin problemlerine çözüm sundukları platformlar”*

Siber zorbalığın ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlayan birçok araç vardır. Bunlar kişilerin birbirleri ile hızlı ve kolay iletişim kurabilmesine ve etkileşimde bulunmasına olanak sağladığı gibi, bazı kişilerce kötü niyetli olarak da kullanılabilir. Günümüzde hemen hemen herkesin bu platformların en az birkaç tanesini kullandığı, içerik, görüntü ve video paylaşımlarında bulunduğu düşünülürse; internetin gelişimi ve yaygınlaşması ile birlikte bu tür zorba davranışlara maruz kalma riskinin de arttığı söylenebilir.

Yapılan bir araştırmaya göre siber zorbalığın kişilerarası örneklerinin çoğu anlık mesajlaşma uygulamaları ile ilgilidir. Birçok öğrenci kendilerinin veya tanıdıkları birinin hekleme (hack) kurbanı olduğunu itiraf etmiştir. Bu gibi durumlarda bir başkası MSN hesabını kırmış ve hesabın şifresini değiştirmiş, kişi listesini silmiş ve kişi listesine aşağılayıcı ve tuhaf mesajlar göndermiştir. Katılımcılar ayrıca kişisel konuşmaları kopyalayıp başkalarına gönderme, dedikodu yayma, kişilerin resimlerini manipüle edip başkalarına gönderme, web sitelerinde birisiyle ilgili aşağılayıcı yorumlar yapma, tehdit eden e-posta gönderme, birini e-posta yoluyla yanıltma, açık bir chat odasında birini aşağılama ve cinsel yorumlar içeren mesajlar gönderme gibi zorbalık türlerinin yaşandığından bahsetmişlerdir. Öte yandan bazı katılımcılar cep telefonları ile ilgili olumsuz deneyimler yaşadıklarını (gece yarısı çağrı almak, telefonla tehdit edilmek) belirtmişlerdir. Bazıları ise bunu başkalarına yaptığını itiraf etmiştir (Vandebosch, Cleemput, 2008,501-502). Yapılan araştırma sonucu göstermektedir ki, internet kullanım becerileri yüksek olan kötü niyetli kişiler elektronik ortamlarda her türlü sahtekarlığı gerçekleştirebilmektedirler. Bir sosyal paylaşım platformunda kişiler bu tür zorbalıklara maruz kaldıklarında, kendilerini küçük düşürülmüş, incinmiş ve aşağılanmış hissedebilmektedirler. Hatta arkadaşlık ilişkileri de bu durumdan oldukça kötü etkilenebilmektedir, bu da kişinin yalnız kalmasına sebep olabilmektedir.

Literatürde farklı siber zorbalık tanımlarının yanısıra siber zorbalık türlerinin de farklı ölçütler temel alınarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Zorbalık davranışının türlerinin gerçekleştiği ortamdan ziyade eylemin türüne göre kategorize edilmesi daha kolay ve işlevseldir. Çünkü teknolojide hızlı bir gelişme söz konusu olduğundan, siber zorbalık davranışının türlerinin gerçekleştiriliği ortama göre sınıflandırılması kategorilerin iç içe geçmesi ve güncellenmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Willard (2007) siber zorbalığın farklı türlerini şu şekilde sınıflandırmıştır (akt. Baştürk Akça, Sayımer, 2017,5-6):

- **Parlama (Flaming):** Taraflar arasında genellikle küfür, kaba, müstehcen dil, hakaret ve bazen tehdit içeren kısa ömürlü, hararetle bir tartışmadır. İşaret fişekleri tipik olarak tartışma grupları, sohbet odaları veya oyunlar gibi halka açık iletişim ortamlarında meydana gelse de, seyirciler tartışmayı körüklemeye veya

söndürmeye çalışabilir.

- **Taciz (Harassment):** Hedef kişiye sürekli olarak saldırgan, incitici mesajlar göndermektir. Bu sakıncalı mesajlar genellikle e-posta ve anlık mesajlaşma gibi kişisel iletişim kanalları aracılığıyla gönderilir. Taciz, kör edici davranıştan daha kalıcı ve tekrarlayıcıdır ve kurbanı tek taraflı olarak incitir. Taciz bazen aracılık edilebilir; Tacizci, çevrimiçi ağlarını kullanarak kurbanın tanımadığı kişilerden saldırgan mesajlar almasına neden olabilir.
- **Karalama (Denigration):** Hedef kişi hakkında zararlı, doğru olmayan ve acımasız sözler paylaşmak. Bu kötü niyetli mesajlar, belirli bir çevrimiçi ortamda yayılabilir veya mağdurun arkadaşlıklarını bozmak veya itibarını zedelemek için başkalarına gönderilebilir. Bu eylemler dedikodu ve söylentileri yaymayı içerir. Küçük düşürücü davranış söz konusu olduğunda, mağdur genellikle mesajların doğrudan alıcısı değildir ve mesajlar öncelikle başkalarına ulaşmaya yöneliktir. Bu davranışın en yaygın alt türü, dijital olarak değiştirilmiş sahte bir fotoğrafı, örneğin kurbanın yüzünü başka bir müstehcen fotoğrafa sokarak, herkese açık olarak yayınlamak veya çevrimiçi paylaşmaktır.
- **Başkasının kimliğine bürünme (Impersonation):** Bu, bir siber zorbanın hedef kişinin kimliğine bürünmesi ve onları kötü gösteren veya arkadaşlıklarına zarar veren içerikler paylaştığı zamandır. Bu, mağdurun kişisel web sitesinde, profilinde veya diğer herhangi bir iletişim kanalında yapılabilir. Gençler arasında genellikle “arkadaşlığın” gerçek kanıtı olarak görülen şifre paylaşımı, bu tür zorbalığa yol açabilir.
- **İfşa ve düzenbazlık (Outing and trickery):** İfşa, bir bireyin özel bilgilerinin, sırlarının veya resimlerinin, özellikle de gizli veya utanç verici niteliktekilerin, kamuya açıklanması veya gönderilmesi anlamına gelir. Bu durumun yaygın bir örneği, siber zorbanın özel bilgileri başkalarıyla paylaşması ve bu bilgileri yalnızca kendisinde tutma isteğidir. Örneğin, müstehcen ve müstehcen görüntüler bir ilişki sona erdikten sonra ifşa edilebilir. Dolandırıcılık, ifşa bağlamında da ortaya çıkabilir. Siber zorba, onların sırlarını öğrenip başkalarıyla paylaşabilir veya paylaşmakla tehdit ederek hedefin aralarında samimi ve özel bir iletişim olduğuna inanmasını sağlayabilir.

- **Dışlama (Exclusion):** Dışlama, hedef kişiyi gruptan, çevrimiçi oyun ortamından, grup bloglarından veya parola korumalı bir ortamdan kasıtlı olarak çıkarmak veya dahil etmemek şeklinde olabilir.
- **Israrlı Siber Takip (Cyberstalking):** Hedef kişiye zarar vermekle tehdit eden, sürekli olarak müstehcen, korkutucu ve aşırı derecede müstehcen mesajların gönderilmesi. Siber takipçi, kurbanın itibarını zedelemeye ve arkadaşlıklarını bozmaya çalışabilir.

Görüldüğü gibi siber zorbalık davranışları yedi farklı türde gözlemlenebilmektedir. Bunların hepsinde amaç, mağdur olarak hedef seçilen kişi veya grupları tekrarlı bir biçimde rahatsız etmek, saldırgan davranışlarda bulunmaktır. Mağdur kimseyi aşağılamak, karalamak, iftira atmak, özel bilgi veya görüntülerini başkalarına göndermek veya herkese açık bir şekilde paylaşarak ifşa etmek, kişinin hesabına girerek arkadaş listesi ile kişinin onurunu kırarak şekilde kendisiymiş gibi iletişime geçmek, belirli bir çevrimiçi gruptan kişiyi çıkarma veya gruba dahil etmeme gibi birçok türde ortaya çıkabilmektedir. Bunların birçoğu cep telefonu ve sosyal paylaşım platformları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Bunun dışında siber zorbalık konusunda önemli çalışmalar yapmış olan Arıcak'a (2011) göre siber zorbalık “elektronik zorbalık” ve “iletişim zorbalığı” olmak üzere iki farklı şekilde incelenebilir. elektronik zorbalık; Aşağıdakiler gibi diğer olayların teknik yönleriyle ilgili davranışları kapsar: B. Başkalarının şifrelerini hacklemek, web sitelerini hacklemek, spam veya virüs içeren e-postalar göndermek. Bu tür zorbalığın amacı, sistemi veya elektronik araçları devre dışı bırakmaktır. İletişimde zorbalık (e-iletişim), bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla kişinin rızası olmadan sürekli olarak insanları taciz etme, alay etme, adlandırma, dedikodu yayma, hakaret etme veya başkalarıyla görüntü paylaşma gibi davranışları içerir. Elektronik zorbalıkta bireyler zorbalık davranışından dolaylı olarak etkilenirken, e-iletişim zorbalığında doğrudan etkilenmektedirler.

Elektronik zorbalık daha çok olayın teknik boyutu ile ilgili olmakla beraber, kişilerin hesap ve şifrelerini ele geçirmek, hekleme ve zararlı e-postalar yollamak gibi

davranışları içermektedir. E-iletişim zorbalığı olarak da adlandırılan iletişimsel zorbalık ise sanal ortamda kişileri rahatsız etme ile ilgilidir. İletişim zorbalığında kişiler başkaları tarafından sanal ortamda rahatsız edildiğinden olay daha tehditkar bir davranış içermektedir. Bu nedenle kişilerin iletişim zorbalığından etkilenme oranları da daha yüksektir.

2.4.5. Siber Zorbalığı Açıklayan Kuramlar/Modeller

Bu bölümde siber zorbalık davranışlarını anlayabilme açısından ilişkili olan psikolojik/sosyolojik kuramlar ve modeller üzerinde durulmaktadır. Ele alınan kuram ve modeller ülkemizde ve dünya çapında yaygın olarak görülen siber zorbalık davranışının nedenlerinin anlaşılmasına yönelik bazı önemli ipuçları sunmaktadır. Bu kuram/modeller Sosyal Ekolojik Kuram (Social Ecological Theory), Genel Saldırganlık Modeli (General Aggression Model), Gerekçelendirilmiş Eylem Kuramı ve Planlı Davranış Kuramı (Theory of Reasoned Action and Planned Behavior), Barlett-Gentile Siber Zorbalık Modeli (BGCM) ve Genel Gerilim Kuramı (General Strain Theory)'dir. Bu kuram ve modellerin teorik açıklamalarına yer verilerek; siber zorbalık ile ilişkileri incelenmektedir.

2.4.5.1. Sosyal Ekolojik Kuram (Social Ecological Theory)

En iyi bilinen model olarak Bronfenbrenner'ın ekolojik gelişim kuramı hem doğrudan, hem de dolaylı faktörlerin insan davranışları üzerindeki potansiyel etkisini göstermek için bir dizi örtüşen sistem ortaya koymaktadır. En yakın düzeyde *mikrosistem* bulunmaktadır. Buna göre çocukların ev ve aile, okul ve akran grupları dahil olmak üzere yakın çevreleriyle doğrudan etkileşimleri vardır ve bu etkileşimler belirli tutum ve davranışları etkilemekte ve güçlendirmektedir. Bu çevreler aynı zamanda birbirini *mezosistem* olarak bilinen düzeyde etkileyerek, çocukların gelişimini de etkilemektedir. Örneğin; ev ve aile, okul ve sınıf öğretmenleri ile etkileşime girmekte ve bu iki ortam çocuğun üzerinde ortak bir etkiye sahip olabilmektedir. Daha uzak sistemler de çocuğu etkileyebilmektedir. *Ekzosistem*, çocuğun doğrudan ilişki kurmadığı; ancak yine de yaşamlarını etkileyen ebeveynlerin işyerleri, okul yöneticileri veya kurumsal altyapıları gibi bağlamları içermektedir. *Makrosistem* çocuğun çevresini nihayetinde etkileyen kurumları ve sosyal eğilimleri şekillendiren daha geniş toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik ideolojileri içermektedir (Cross, Barnes, Papageorgiou, Hadwen, Hearn,

Lester, 2015,110). *Kronosistem* ise bütün sistemleri kapsayan en son sistemdir ve çocuğun içinde yaşadığı çevrede zaman içinde yaşanan değişimlerin çocuğun gelişimini hangi ölçüde etkilediğini ifade etmektedir. Zaman içerisinde meydana gelen bu değişimlerin bazıları normatif (örn; okula başlama, ergenlik, işe başlama, evlilik, emeklilik) iken bazıları normatif olmayan (ailede ölüm veya ağır hastalık, boşanma, taşınma) geçişler olabilmektedir. Bu geçişler yaşam süresi boyunca meydana gelmekte ve gelişimsel değişim için doğrudan bir güç olarak hizmet etmektedir (Bronfenbrenner, 1986, 724).

Literatürde “Ekolojik Sistemler Yaklaşımı” veya “Ekolojik Gelişim Kuramı” gibi isimlerle de yer alan Sosyal Ekolojik Kuram, insan gelişiminde çevrenin önemine vurgu yapmaktadır. İnsan ve çevre arasında karşılıklı etkileşime dayalı bir ilişki bulunmaktadır, insan davranışları çevreyi, çevre de insanı etkilemektedir. Bu yaklaşıma göre insanların gelişimsel değişimini farklı düzeylerde etkileyen, birbiri ile iç içe geçmiş çevreler bulunmaktadır. Bunlardan ilki kişinin en sık etkileşimde bulunduğu mikrosistemdir. Mikrosistem aile, akrabalar, arkadaşlar, okul çevresi gibi kişinin sürekli etkileşimde bulunduğu yakın çevresini kapsamaktadır ve insan davranışı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.

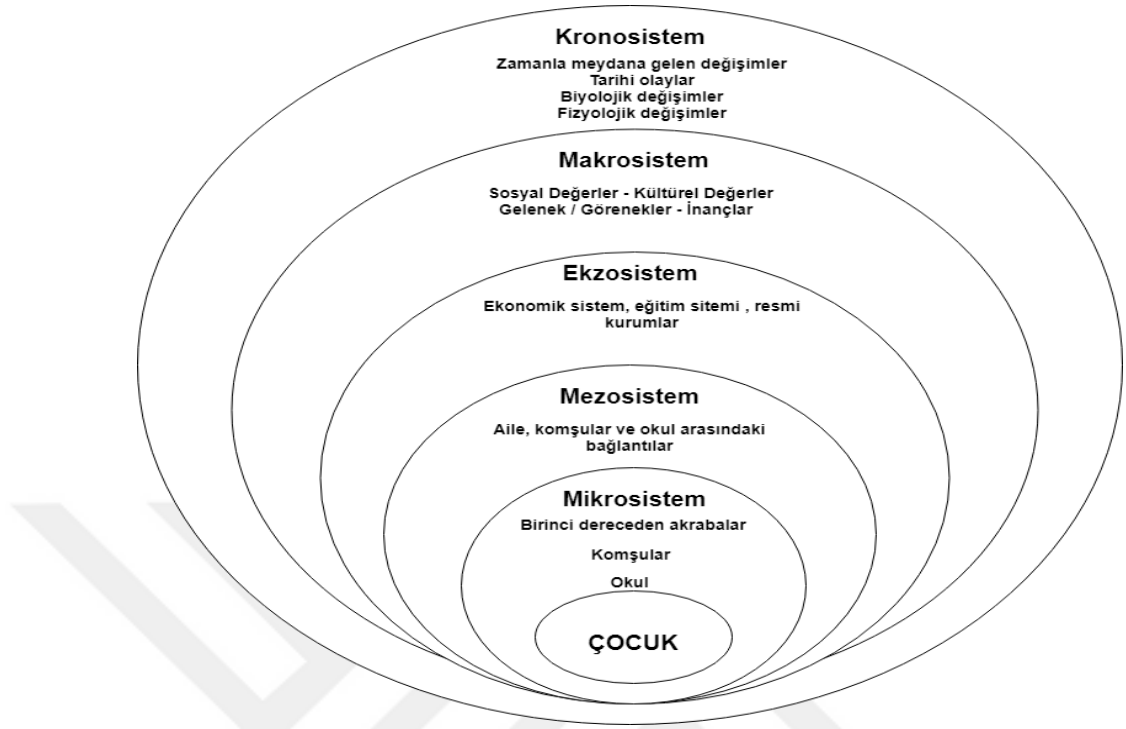
Mezosistem, gelişmekte olan kişinin iki veya daha fazla çevresi arasında meydana gelen bağlantı ve süreçleri içermektedir (örneğin; ev ve okul, okul ve iş yeri arasındaki ilişkiler). Bir diğer ifadeyle bir mezosistem, mikrosistemlerin bağlantısıdır (Bronfenbrenner, 1994,40). Kişinin aile, akranlar, okul, mahalle, akrabalar, vb. gibi birçok mikrosistemi bulunmaktadır. Mezosistem en genel anlamıyla, kişinin bu birbirinden farklı mikrosistemlerinin birbiriyle etkileşimini kapsamaktadır. Örneğin; kişinin aile ve okul arasındaki bağlantısı, aile ve arkadaşlar arasındaki etkileşimi mezosistemi oluşturmaktadır. Kişiyi mikrosistemdeki gibi doğrudan etkilemese de dolaylı yünden bir etkiye sahip olabilmektedir.

Bronfenbrenner’e göre (1994,40) ekzosistem, en az biri gelişmekte olan kişiyi kapsamayan iki veya daha fazla ortam arasında gerçekleşen bağlantı ve süreçleri içermektedir. Ancak burada kişinin yaşadığı ortamdaki süreçleri dolaylı olarak etkilediği görülmektedir (örneğin; bir çocuk için ev ve anne-babanın iş yeri arasındaki ilişki; anne-baba için ise okul ve mahalle-akran grubu çevresi).

Mezosistem ve ekzosistem kişiyi mikrosistem gibi doğrudan etkilememekte; fakat dolaylı yönden etkilemektedir. Mezosistemde kişinin iki farklı mikrosisteminin birbiriyle etkileşimi söz konusuyken; ekzosistemde kişinin çevrelerinden en az birisi yakın çevreden yani mikrosistemden değildir. Örneğin; ebeveynlerin iş yerleri çocuğu doğrudan etkilemese bile dolaylı yönlerden etkileri söz konusudur. Ebeveynlerin maaş durumları, çalışma saatleri, sahip oldukları statü çocuğu sağlıklı beslenme, iyi bir eğitim alma gibi hususlarda etkilemektedir.

Makrosistem, belirli bir kültürün veya alt kültürün daha geniş sistemlere gömülü olan özellikle inanç sistemleri, bilgi tabanı, maddi olanakları, gelenekler, yaşam biçimleri, fırsat yapıları, riskler ve yaşam süreci opsiyonlarına ilişkin, mikro-mezo ve ekzosistemlerin karakteristik özelliklerini kapsamaktadır. Makrosistem bir kültür veya alt kültür için toplumsal bir plan olarak düşünülebilir (Bronfenbrenner, 1994,40). Makrosistem diğerlerine göre daha geniş ve uzak bir çevre olarak sosyal, politik, ekonomik ve kültürel durumlarla ilişkilidir. Bunlara ilişkin meydana gelen değişimler kişinin diğer sistemlerini de etkilemektedir. Aynı zamanda makrosistemin kapsadığı alanlar en zor değişim gösteren durumlardır ve kişiyi dolaylı olarak etkilemektedirler. Örneğin; bir ülkenin inanç sisteminin, gelenek-göreneklerinin, kültürel alt-yapısının değişmesi uzun bir sürece dayanmaktadır. Bunun dışında ülkede eğitim sisteminin veya siyasal sistemin değişmesi o ülkede yaşayan kişileri de dolaylı olarak etkilemektedir.

Kronosistem ise tüm katmanları kapsayan (mikrosistem, mezosistem, ekzosistem ve makrosistem) en geniş sistemdir. Kuramın ilk geliştirildiği dönemde kronosistem bu sistemler içerisinde yer almıyorken, daha sonradan dahil edilmiştir.

Şekil 3. Bir Çocuğun Ekolojik Sistem Şeması

Kaynak: Walker, T. L. (2016). Ecological Systems Theory: Using Spheres of Influence to Support Small-unit Climate and Training. Army Research Inst For The Behavioral and Social Sciences Fort Belvoir Va Fort. United States. ss.6

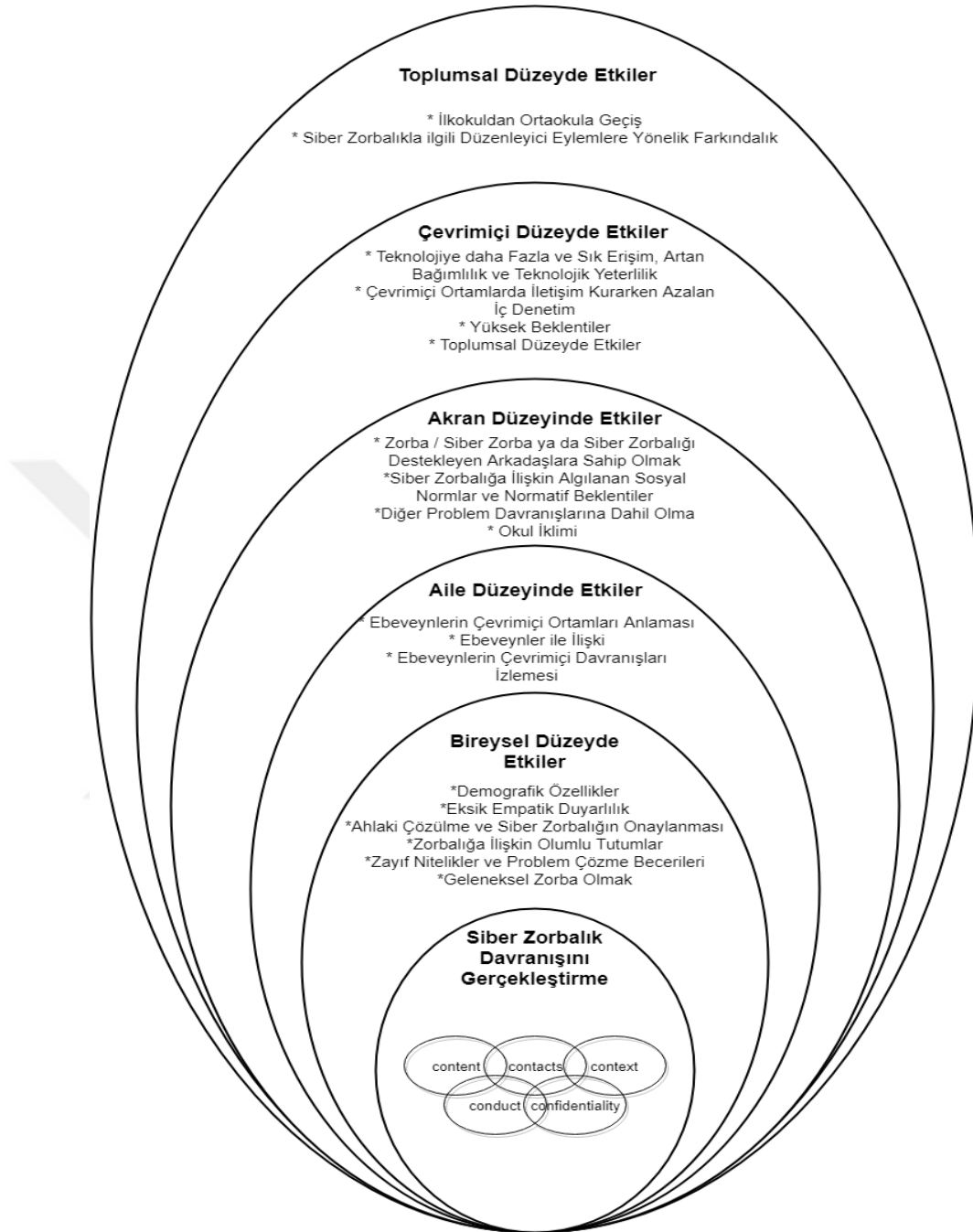
Sosyal ekolojik kuram özellikle geleneksel zorbalık biçimlerinin kavramsallaşmasında (yüz-yüze, sözel ve ilişkisel) yararlı olmuştur. Bu yaklaşım sağlık risklerinin bireysel davranışların açık veya doğrudan sonuçları olmadığını kabul etmektedir. Bunun yerine bir birey ile yaşadıkları bağlam arasındaki karmaşık etkileşimler sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ekolojik bir çerçevede siber zorbalık davranışını gerçekçi bir şekilde ele almak için gençlerin çevrimiçi/çevrimdışı yaşamlarının sosyal bağlamını ve araçlarını tanımanın veya başkalarıyla çevrimiçi ortamda nasıl etkileşime geçtiklerini anlamının yanısıra ekolojik, bilişsel ve psikososyal risk ve birey, aile, akran, çevrimiçi ve topluluk düzeylerinde düzenlenebilecek ve aracılık edebilecek koruyucu faktörleri hedeflemek gerekli olacaktır (Cross, vd., 2015,110).

Sosyal ekolojik yaklaşıma göre geleneksel/siber zorbalık davranışlarının gerçekleşmesinde doğrudan gözlenemeyen karmaşık etkileşimler de etkilidir. Siber zorbalık davranışında bulunan veya siber mağduriyete maruz kalan gençlerin çevrimiçi ortam ve araçlarını takip etmek veya çevrimiçi ortamda diğerleriyle nasıl etkileşime

geçtiklerini anlamak yeterli değildir. Siber zorba davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan başka etkenler de etkili olabilmektedir. Bunlar kişilerin her gün iletişime geçtiği ve doğrudan etkileşimde bulunduğu en yakın çevresinden (mikrosisteminden); dolaylı olarak etkilendiği, ülkenin sosyal, politik, kültürel ve ekonomik durumlarıyla ilişkili olarak makrosistemine kadar uzanabilmektedir.

Ergenin mikrosistemi aile, akranlar ve öğretmenlerden oluşur. Mikrosistemi oluşturan bu bireyler arasında doğrudan eyleme dayalı karşılıklı etkileşimler vardır. Siber zorbalık genellikle bir genç ve bir akran arasında gerçekleşir ve siber zorba ile siber mağdurun davranışları birbirini etkiler. Birinin davranışı, diğerinin tepkisel davranışına neden olur. Bireyin mikrosistemindeki diğer kişiler (aile, öğretmenler vb.) bunun farkında olabilir veya olmayabilir. Davranışları veya tepkileri, siber zorba veya mağdurun davranış ve tepkilerini etkileyebilir. Mezosistem açısından siber zorbalığın meydana geldiği aile ortamı ile okul hayatı arasındaki ilişki ve sonuçların gözlemlendiği okul ortamı önemlidir. Daha üst düzeyde yer alan ekzosistemde, okulun kuralları, genel yapısı, yönetimi ve ergen de dahil olmak üzere akran grubu tarafından benimsenen sosyal kurallar vurgulanmalıdır. Makro sistem düzeyinden yaklaşılrken gençlerin yaşadığı yer ve teknolojiye erişimi göz önünde bulundurulmalıdır (Akgül, 2018,7-8).

Şekil 4'te gösterilen çok katmanlı kavramsal model, geçmiş teorik ve deneysel araştırmalar tarafından tanımlanan etkili olan faktörleri ve siber zorbalık suçunun işlenmesi üzerine etkili olan çevrimiçi etkileri içermektedir. Üstüste geçen dairelerin kullanımı, siber zorbalık davranışına girmek için mikrosistemdeki diğer kişilerle etkileşimde bulunarak bir bireyin çevrimiçi ortamı kullanma eğilimlerini yansıtmaktadır (Cross vd, 2015,111)

şekil 4: Ergenler arasında siber zorbalık yapmada birey, aile, akran,  evrimi i ve topluluk etkileri

Kaynak: Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., Lester, L. (2015). A Social-Ecological Framework for Understanding and Reducing Cyberbullying Behaviours. *Aggression and Violent Behaviour*. 23:109-117. s.11

Cross ve ark. (2015) tarafından geliştirilen modelde ergenler arasında siber zorbalık yapmada etkili olan faktörler; bireysel düzey, aile düzeyi, akran düzeyi, çevrimiçi düzey ve topluluk düzeyi olmak üzere kategorilendirilmiştir. Modelin çekirdek kısmında ise siber zorbalık davranışını gerçekleştirmede önemli olan 5C’ler tanımlanmıştır (context, contacts, confidentiality, conduct ve contact). Modelde önerilen faktörler ve açıklamalarına Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 5: Ergenler arasında siber zorbalık yapmada birey, aile, akran, çevrimiçi ve topluluk etkileri

Etki Düzeyi (Level of Influence)	Risk/Koruyucu Faktörler (Risk/Protective Factors)
Siber Zorbalık Davranışını Gerçekleştirme	Özellikle ekolojik sistemler yaklaşımı açısından bakıldığında, ergenlerin gelişiminin anlaşılmasında teknoloji ile temasları göz ardı edilemez. Bireyin mikrosistemin teknolojiye erişim (örn; ev, akranlar, okul); ergen, çevrimiçi ortam ve günlük yaşamın diğer yönleri arasında süregiden karşılıklı ve artan etkileşimler olduğu anlamına gelmektedir. Ergenlerin çevrimiçi ortamı kullanması karmaşık ve farklı olabilir, bu çerçevede “5C” olarak kavramsallaştırılmıştır. Çevrimiçi ortamı kullanmanın beş etkileşimli yolu şunları içermektedir: 1. Context: Ergenlerin zaman geçirdiği çevrimiçi ortamlar (örn; instagram, sohbet odaları) 2. Contacts: Ergenin kurduğu çevrimiçi ilişkiler (sosyal ilişkiler) 3. Confidentiality: Ergenin mahremiyetini yönettiği alan olarak gizlilik 4. Conduct: Ergenin çevrimiçi teknik becerileri ve öz-düzenlemelerini içeren yönetim davranışları 5. Content: Ergenin yüklediği, kullandığı, eriştiği içerik.
Siber Zorbalık Davranışını Gerçekleştirmede Bireysel Düzeyde Etkiler	• Demografik özellikler: Yaş, cinsiyet, kültür, etnik köken, sosyo-ekonomik durum dahil olmak üzere demografik özellikler değişen derecelerde siber zorbalıkla ilişkilidir. Yapılan çeşitli araştırma sonuçlarına göre; yaşın artmasıyla birlikte azalan geleneksel zorbalığın aksine, muhtemelen ergenlik döneminde teknolojiye erişimin artmasına bağlı olarak, büyük yaştaki öğrencilerin siber zorba davranışlarda bulunma olasılığı daha yüksektir. Irk ve etnik kökene ilişkin bulgular birbirinden farklıdır. Bazı araştırmalarda ırk için önemli bir farklılık bulunmazken, bazılarında bu konuda farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıklar farklı topluluklardaki gençlerin çevrimiçi ortamlara erişme boyutlarına bağlı olabilir. Siber zorbalık davranışı sıklığında cinsiyet farklılıkları da değişmektedir. Bazı araştırmacılar cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulamazken, bazıları da cinsiyetin siber zorbalık davranışında önemli bir yordayıcı olduğunu ileri sürmektedirler. Bazılarında erkeklerin bazılarında ise kızların siber zorba olma olasılığının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

	• Eksik Empatik duyarlılık: Eksik empatik duyarlılık gençler arasında hem siber, hem de geleneksel zorbalıkla ilişkilendirilmektedir. Bazı bulgulara göre siber zorbalık yapanların %40'ı bunu eğlenmek için yapıyor. Kimliğin belirsiz olması birinin diğerine kolayca zorbalık yapmasına olanak sağlıyor. Aynı zamanda doğrudan yüzleşme-karşılaşma olmaması, siber zorbanın daha az empati ve pişmanlık duymasını; yüz-yüze ortama göre davranışlarının sonuçlarının daha az farkında olmasını sağlayabilir. Bu da gelecekteki zorbalık eylemlerinin olasılığını arttırabilir. • Ahlaki çözülme ve siber zorbalığın onaylanması: Bandura'nın ahlaki muhakeme teorisi 'ahlaki çözülme' olarak adlandırdığı, insanların başkalarına zarar veren eylemlerini haklı gösterdiği bir dizi mekanizma önermektedir. Bu çözülme kurbanı suçlama, insanlıktan çıkarma, zararlı davranışları gerektiği gibi gösterme, olası sonuçları yanlış sunmayı içerebilir. Çeşitli araştırmalar zorbalık ve siber zorbalık davranışlarının gerçekleştirilmesinde, zorbalığa ilişkin olumlu tutumların yanı sıra ahlaki çözülmenin etkilerini de ortaya koymuştur. Ahlakın duygusal yönleri de zorbalıkla ilişkilidir. Başkalarına zorbalık yapanlar; siber saldırganlığı içeren durumlarda daha düşük suçluluk, utanç ve pişmanlık düzeylerini bildirme eğilimindedirler. Siber zorbalık davranışında bulunanlar güvenilir, adil ve dürüst olmayı istemek gibi ahlakla ilgili değerleri daha az bildirmektedirler. Çevrimiçi ortamın sağladığı anonimlik ve yüz-yüze iletişimin eksikliği, geleneksel zorbalığa kıyasla çevrimiçi zorbalık yaparken ahlaki çözülme düzeyini arttırabilir. • Zorbalığa ilişkin olumlu tutumlar: Gençlerin çoğunluğu mağdur olanlara yönelik destekleyici tutumlara sahipken; yaşla birlikte destekleyici tutumlar daha az görülmektedir. Yaş arttıkça daha fazla sayıda ergen zorbalığa uğrayan kişiden hoşlanmadığını ve mağdur olanı suçlama, saldırganlığı daha fazla onaylama eğiliminde olduklarını bildirmiştir. Yüksek düzeyde zorbalığa karşı olumlu tutumları olan öğrencilerin hem çevrimiçi hem de diğer ortamlarda diğerlerine zorbalık yapma olasılıkları daha yüksektir. • Zayıf nitelikler ve problem çözme becerileri: Genç bir kişinin davranışı doğrudan belli durumlara ilişkin kavramalarından ortaya çıkmaktadır. Zayıf sosyal nitelikler ve problem çözme becerileri zorbalık davranışlarda bulunma olasılığını arttırabilmektedir. • Geleneksel zorba olmak: Geleneksel zorbalık davranışında bulunmanın hem siber zorbalık, hem de siber mağduriyetin önemli bir yordayıcısı olduğu belirtilmektedir. Örneğin; bir araştırmada, 2000'den fazla ortaokul ve lise öğrencisinden oluşan örneklemin %25'inin hem siber zorbalığa maruz kaldıkları hem de başkalarına siber zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Geleneksel zorbalığın suçluları büyük bir olasılıkla hem başkalarına siber zorbalık yapmakta, hem de siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar.
--	---

Siber Zorbalık Davranışını Gerçekleştirmede Aile Düzeyinde Etkiler	• Ebeveynlerin çevrimiçi ortamları anlaması: Ebeveynlerden alınan eğitim, teknolojiye yönelik olumlu ebeveyn tutumları ve ebeveynlerin internet kullanımı, çocukların teknolojiyi olumlu kullanımının yordayıcılarıdır. Bununla birlikte ebeveynler ve diğer yetişkinler çocuklarının zaman geçirdikleri siber ortamları sınırlı bir şekilde anlamaktadırlar. Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarının çevrimiçi faaliyetleri hakkında sınırlı farkındalıkları bulunmaktadır. • Ebeveynler ile ilişki: Aile işleyişi ile zorbalık arasında bağlantı bulunmaktadır. Aile ile sorunlu ilişkiler, aile dinamikleri ve ailenin disiplin biçimleri, gençlerin siber zorbalığa karışmasını yordamaktadır. Güçlü aile desteği hem siber zorbalık, hem de siber mağduriyet bakımından koruyucu gibi görünmektedir. • Ebeveynlerin çevrimiçi davranışları izlemesi: Yetersiz denetim, dikkat eksikliği ve ebeveynin saldırgan davranışı modellemesi gibi faktörler zorbalık ile ilişkilidir. Gençlerin teknoloji kullanımında düşük ebeveyn kontrolü ve ebeveynlerin çocukları ile geçirdikleri zaman miktarı zorbalık davranışı ile ilişkilidir.
Siber Zorbalık Davranışını Gerçekleştirmede Akran Düzeyinde Etkiler	• Zorba/siber zorba ya da siber zorbalığı destekleyen arkadaşlara sahip olmak: Sosyal öğrenme kuramı, bireylerin öğrenmelerinin dış çevreden ve başkalarının gözlemlerinden büyük ölçüde etkilendiğini öne sürmektedir. Bu nedenle saldırgan davranışlar geliştirme ve sürdürme, kötü rol modellerine maruz kalmanın ve saldırgan davranışların güçlendirilmesinin sonucu olabilir. Gençler (örneğin; diğerlerini etkin bir şekilde teşvik ederek veya siber zorbalık durumlarında müdahale etmeyerek) siber zorbalık davranışlarını pekiştirebilirler. Sosyal paylaşım sitelerinde siber zorbalık davranışının pekiştirilebileceği öne sürülmektedir (örneğin; diğer kullanıcıların saldırgan veya antisosyal bir paylaşımı beğendiğinde) • Siber zorbalığa ilişkin algılanan sosyal normlar ve normatif beklentiler: Sosyal normlar teorisi akranların (akran grubundaki normlar hakkındaki inançlarının bir sonucu olarak) siber zorbalık gibi davranışlarda bulunmayı etkilediğini öne sürmektedir. Genellikle algılanan ve gerçek davranışlar arasında bir tutarsızlık vardır. Bu da normların yanlış anlaşılmasına yol açmaktadır. Bu yanlış algı gençlerin siber zorbalık davranışlarının akranlar arasında olduğundan daha fazla yaygın olduğuna inanmalarına neden olabilir ve bu davranışa uymak için katılımın artmasıyla sonuçlanabilir. Örneğin; bir araştırmada riskli internet davranışlarında bulunan gençlerin, akranlarının bu davranışları onayladıklarını ve bu davranışlarda bulunduklarını düşündükleri bulunmuştur. • Diğer problem davranışlarına dahil olma: Problem davranış teorisine göre gençlerin problemleri davranışlarının kümelenme eğiliminin bir nedeni de toplumun her birini kabul edilemez, sapkın veya isyankar olarak görmesidir. Dolayısıyla, siber zorbalık davranışlarında bulunan ergenlerin toplumsal normlar nedeniyle kabul edilebilir davranış sınırlarını aştıkları ve bu davranışların daha yaygın ve kabul edilebilir olduğu “sapkın” bir

	alt kültürün parçası haline geldikleri düşünülebilir. Problem davranışlar teorisi öğrencilerin kötü davranışları için daha az onaylama veya ötekileştirme hissettikleri takdirde, ortak ,toplumsal sınırlar içinde kalma olasılıklarının daha yüksek olabileceğini belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, okulların siber zorbalığı sadece bir disiplin sorunu olarak ele almaktan ziyade, olası olumsuz sağlık sorunları ve diğer sonuçlara sebep olabilecek bir ergen davranışı olarak vurgulaması yararlı olabilir.
Siber Zorbalık Davranışını Gerçekleştirmede Çevrimiçi Düzeyde Etkiler	• Teknolojiye daha fazla ve sık erişim, artan bağımlılık ve teknolojik yeterlilik: Gençlerin yakın çevrelerinde (örn; ev, okul, akranlar) çevrimiçi etkileşim için birçok fırsat vardır. Çocukların ve ergenlerin neredeyse tümünün okulda bilgisayara erişimi vardır. Okuryazarlık ve matematiksel becerilerinin yanı sıra ‘Bilgi ve İletişim Teknolojileri Becerileri’ de Avustralya ulusal müfredatında önemli bir beceri olarak tanımlanmıştır. Avustralya hanelerinde internete erişimi bulunan birden fazla cihaz kullanılması yaygındır ve 15-17 yaşları arasındaki gençlerin %97’si kendisini internet kullanıcısı olarak tanımlamaktadır. Gençler bu teknolojileri hayatlarının ve kimliklerinin önemli bir parçası olarak değerlendirmektedirler. Bu nedenle Avustralyalı gençler akranları ve diğerleriyle etkileşimde bulunmak için internet olanaklarından yararlanmaya istekli görünürken, bu olanaklar siber zorbalığa da yol açabilir. • Çevrimiçi ortamlarda iletişim kurarken azalan iç denetim: Siber alem diğerleriyle etkileşime geçmek için büyük ölçüde genişletilmiş fırsatlar sunar. Fakat aynı zamanda diğerlerinin duygusal tepkileri gibi yüz-yüze ortamlarda belirgin olacak türden sınırlı geri bildirim sunar. Ayrışma belirsizliği ve hayal gücü (çevrimiçi faaliyetlerin gerçek hayattan farklı olma algısı nedeniyle sınırlı gerçek dünya sonuçları), uyumsuzluk (diğerlerinin doğrudan tepkilerinden kaçınmak) ve çevrimiçi etkileşim yoluyla sağlanan otoritenin görünmezliği ve an aza indirgenmesi bu etkiye katkıda bulunan ve siber zorbalık davranışının olasılığını arttıran faktörlerden bazılarıdır. Bu faktörler gençlerin kendilerini çevrimiçi denetleme olasılıklarının azalmasına neden olabilir. Çünkü kimlikleri gizli kalabilir ve muhtemelen olumsuz tepkilerden kaçınabilirler. Bu tür gençler yüz-yüze etkileşimlerinde normalde söyleyemeyecekleri veya yapamayacakları ve hatta sorumluluğunu bile kabul etmeyecekleri şeyleri çevrimiçi ortamlarda yapabilirler. • Yüksek beklentiler: Siber zorbalığın gerçekleştiği çevrimiçi ortamların doğası gereği, zorbalık yapan kişiler hemen desteklenmeyebilirler. Örneğin, yüz-yüze zorbalık davranışında bulunan bir kişi korku kullanarak zarar vermek için motive edilirse, bu davranış için mağdurun vücut dili ve yüz ifadeleriyle (aynı zamanda sözlü yanıtla) desteklenecektir. Destek (pekiştirme) hemen ve somut şekildedir. Aksine, sosyal olarak başkalarına zarar vermek için motive olan siber zorbalık yapan bir kişi etkinin ortaya çıkmasından önce beklemek zorunda kalabilir (en azından metin mesajı, resim veya diğer materyaller

	grup arasında dağıtılincaya kadar). Hareket (örneğin; sahte bir websitesi oluşturmak) ve sonuç (sırları okul ile paylaşmak) arasındaki bu gecikme, mağdurun ne yapıldığını fark ettiği zaman kısa bir süre için beklentinin artmasıyla sonuçlanacaktır. Bu yüksek beklenti kurbanın daha sonraki tepisinden bağımsız olarak, siber zorbalık davranışının bir ödülü olarak hareket edebilir.
Siber Zorbalık Davranışını Gerçekleştirmede Toplumsal Düzeyde Etkiler	• İlkokuldan ortaokula geçiş: İlkokuldan ortaokula geçiş sırasında öğrencilerin korku ve beklenti duyguları karışıkken, örgütsel ve sosyal yapılara uyum sağlamaları gerekmektedir. Siber zorbalık davranışı da dahil olmak üzere zorbalık, ilkokuldan ortaokula geçiş sürecinde artmakta ve geçişten sonra okul ve bireysel düzey faktörlerinin bir araya gelmesi nedeniyle azalmaktadır. Elektronik cihazlara erişimin artması, akademik rekabete odaklanmak, okul ortamındaki değişimlere uyum sağlarken yalnızlık duygularından dolayı yeni arkadaşlar edinme ve yeni sosyal gruplar oluşturma zorunluluğu, öğretmenlerin zorbalığa karşı farkındalık ve tutumları, okulda güvensiz hissetmek, kendini okula bağlı hissetmeme ve okul topluluğunun yetersizliği gibi faktörler siber zorbalık ve diğer zorbalık biçimlerine sebep olmaktadır. • Siber zorbalıkla ilgili düzenleyici eylemlere yönelik farkındalık: Okul idareleri ve yasalar siber zorbalık ve diğer zorbalık biçimlerini engellemeye yardımcı olabilir. Düzenleyici eylemler siber zorbalık davranışı hakkında bilinç ve farkındalığın artmasına ve toplumsal norm ve standartları belirlemeyle birlikte uygunsuz ve yasa dışı kabul edilen davranışların açıklık kazanmasına katkıda bulunabilir. Yasalar haberleşmenin kötüye kullanılması, uygunsuz çekimler, hakaret ve takip ederek taciz etme gibi bazı siber zorbalık davranışlarına karşı caydırıcı bir rol oynayabilir.

Kaynak: Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., Lester, L. (2015). A Social-Ecological Framework for Understanding and Reducing Cyberbullying Behaviours. *Aggression and Violent Behaviour*. 23:109-117. s.111-114'ten uyarlanmıştır.

Cross ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilen kavramsal modelde tanımlanan aracı değişkenler (mediators) Avustralyalı gençler, ebeveynler ve yetişkinler üzerinde test edilmiştir. Daha sonra Siber Dostu Okullar (Cyber Friendly Schools) projesinin bir parçası olarak deneysel olarak test edilen bütün okul müdahalesinin (whole-school intervention) tasarımı kullanılmıştır. Çalışmada Siber Dostu Okullar projesinde her bir siber zorbalık değişkeninin nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur.

Tablo 3’te görülen etki düzeyleri ve risk/koruyucu faktörlere bağlı olarak geliştirilen Siber Dostu Okullar (Cyber Friendly Schools) Müdahale Bileşenleri şu şekildedir (Cross ve ark, 2015,114):

Sınıf öğretmeni eğitimi ve öğrenci öğrenme modülleri

- Eleştirel düşünme
- Dijital itibar
- Çevrimiçi haklar ve sorumluklar
- Çevrimiçi ortamda karar verme
- Çevrimiçi ortamdaki empatik tepkiler

Uygulama ve kaynaklar bakımından aile desteği

- Çocukla çevrimiçi ortamlar hakkında iletişim kurma
- Çocuklar için gelişimsel olarak uygun biçimde çevrimiçi destek
- Çocukların çevrimiçi davranışları hakkında anlaşmalar
- Çevrimiçi beceri geliştirme

Sınıf öğretmeni eğitimi ve öğrenci öğrenme modülleri

- Çevrimiçi siber ilişkileri izleme
- Gizlilik ayarları

Tüm okul personel eğitimi ve kaynakları

- Sosyal okul ortamı desteği
- Daha büyük öğrenciler-siber liderler

Tüm okul personeli eğitimi ve kaynakları

- Kaynak geliştirme konusunda öğretmen eğitimi ve kapasitesi
- Kaynak geliştirme konusunda okul topluluğu kapasitesi
- Siber zorbalığa cevap vermede personel stratejileri
- Siber zorbalık konusunda sosyal çevre ve politika destekleri

Sınıf öğretmeni eğitimi ve öğrenci öğrenme modülleri

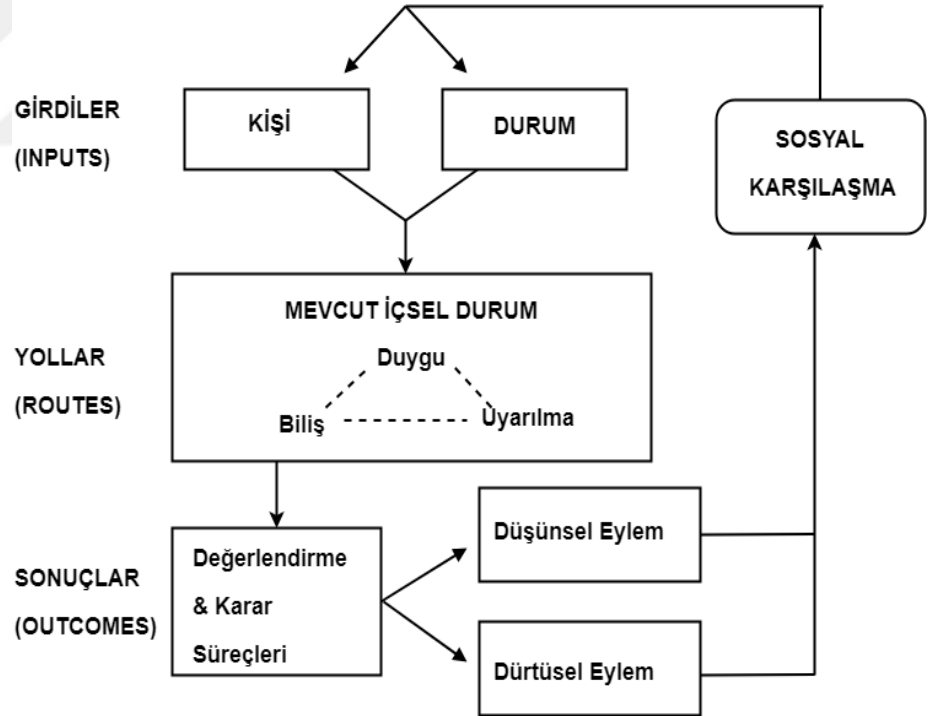
- Siber zorbalıkla ilgili yasalar

Siber dostu okul projesi özellikle öğrenciler arasında yaygın olarak görülen siber zorbalık davranışının önüne geçebilmek veya görülme sıklığını azaltabilmek bakımından önemlidir. Ülkemizde de bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın olarak kullanılmasına

bağlı olarak geleneksel zorbalığın yeni türü olarak karşımıza çıkan siber zorbalığın sıklığı göz önünde bulundurulduğunda okulları kapsayan bu tür müdahale programlarının geliştirilebilmesi önem teşkil etmektedir.

2.4.5.2. Genel Saldırganlık Modeli (General Aggression Model)

Anderson ve Bushman tarafından geliştirilen genel saldırganlık kuramı insanın saldırgan davranışı hakkında araştırma yapmak ve araştırmaya yardımcı olmak için çok yönlü sosyal, bilişsel ve gelişimsel teorilerin dahil edildiği kapsamlı ve bütüncül bir kuramsal çerçevedir. Genel saldırganlık modelinin (GAM) kapsadığı önemli teorilerden bazıları Sosyal Öğrenme Kuramı, Bilişsel Neo-asosiasyon (neoassociation) Teorisi ve Davranışsal Senaryo Teorisi (Behavioral Script Theory)'dir. Her bir teori insanların saldırgan davranışlarının nedenlerini anlamak için önemli bilgiler sunmaktadır (Anderson, Groves, 2013,182).

Şekil 5. Genel Saldırganlık Modeli Aralıklı Süreç

Kaynak: Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*. s. 34

Şekil 5’te genel saldırganlık modelinin en basit hali görülmektedir. Burada üç temel odak nokta bulunmaktadır. Bunlar girdiler (inputs), yollar (routes) ve sonuçlar (outcomes)’dır. Bu temel üç odak noktanın kapsadığı alt boyutlara Tablo 5’te detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Tablo 6: Genel Saldırganlık Modeli / Üç Odak Noktanın Kapsadığı Alt Boyutlar

Temel Üç Odak Nokta	Üç Odak Noktanın Kapsadığı Alt Boyutlar
Girdiler (Inputs)	Saldırganlık araştırması biyolojik, çevresel, psikolojik ve sosyal faktörlerin saldırgan davranışları nasıl etkilediğini keşfetmeye ve bu bulguların nedensiz saldırganlığı azaltmak için nasıl kullanılacağına odaklanır. Bu faktörler durumun özellikleri veya durumdaki kişinin özellikleri olarak kategorize edilebilir. <i>Kişisel</i> ve <i>durumsal</i> girdi değişkenleri temel nedensel faktörlerin açıklayıcısıdır. Genel Saldırganlık Modeli özellikle çeşitli girdilerin saldırgan (veya saldırgan olmayan) davranışa nasıl yol açtığını görmek için incelenen temel süreç türlerini belirtir. Kişisel Faktörler (Person Factors): Kişilik faktörleri kişinin kişilik özellikleri, tutumları, genetik eğilimler gibi duruma getirdiği tüm özellikleri içerir. Sabit kişilik özellikleri zamana karşı, duruma karşı veya her ikisine karşı tutarlılık gösterir. Bu tutarlılık büyük ölçüde kişinin şemalarını, senaryolarını ve diğer bilgi yapılarını tutarlı bir biçimde kullanmasının sonucudur. Gerçek anlamda kişilik, bir kişinin bilgi yapılarının toplamıdır. Bilgi yapıları bir kişinin hangi durumları seçeceğini, hangi durumlardan kaçınacağını etkilerken; aynı zamanda karakter tutarlılığına da katkıda bulunur. Birlikte kişilik faktörleri bireyin saldırmaya hazırlıklı olmasını içerir. Kişisel faktörler karakter, cinsiyet, inançlar, tutumlar, değerler, uzun vadeli hedefler ve senaryolardan oluşmaktadır. • Karakter (Traits): Bazı özellikler bireyleri yüksek düzeyde saldırganlığa yatkınlaştırmaktadır. Örneğin; diğerlerine karşı çoğunlukla saldırgan davranışlar sergileyen bazı kişiler bunu düşmanca nitelik, algı, beklenti ve önyargılara karşı duyarlı olmaları nedeniyle büyük ölçüde gerçekleştirmektedirler. Bir başka gelişme, pek çok kuramcı ve halkın uzun süredir devam eden inançları ile çelişmektedir: Bir tür yüksek öz-saygı (ve düşük olmayan öz-saygı) yüksek saldırganlık üretmektedir. Özellikle, abartılı veya istikrarsız öz-saygısı olan kişiler öfkeye eğilimlidir ve yüksek öz-imaı (benlik imaı) tehdit edildiğinde saldırgandrlar. • Cinsiyet (Sex): Erkekler ve kadınlar saldırgan eğilimlerde, özellikle cinayet ve ağır saldırılar gibi şiddet davranışlarında farklılık göstermektedirler. Amerika’da erkek katillerin kadın katillere oranı 10:1’dir. Laboratuvar çalışmaları da aynı sonuçları gösterirken, provokasyon fiziksel saldırganlıktaki cinsiyet farklılıklarını önemli ölçüde azaltır. Bunun yanısıra belli kışkırtma türleri de erkek ve kadın saldırganlığını farklı şekilde etkiler. Tercih edilen saldırganlık türleri de erkek ve

	kadınlar için farklıdır. Erkekler doğrudan saldırganlığı tercih ederken kadınlar dolaylı saldırganlığı tercih eder. Gelişimsel araştırmalar, bu farklılıklarının çoğunun farklı sosyalleşme deneyimlerinden kaynaklandığını göstermektedir. Ancak bazı önemli toplumsal cinsiyet farklılıklarının evrimsel açıklamaları da mevcuttur. Örneğin erkekler duygusal sadakatsizlikten ziyade eşlerinin cinsel sadakatsizliğine daha fazla üzüldükçe; kadınlarda durum bunun tersidir. Tüm bu örneklerde, saldırganlıktaki cinsiyet farklılıkları anlayışımız farklı duygusal tepkilerin keşfiyle büyük ölçüde artmaktadır. • İnançlar (Beliefs): Pek çok inanç türü saldırmaya hazırlıklı bir rol oynar. Belirli saldırgan eylemleri (öz-yeterlik) başarılı bir şekilde gerçekleştirebileceklerine ve bu eylemlerin istenen sonuçları üreteceğine inananların (sonuç etkisi) saldırgan davranışları seçmesi, saldırgan davranışların sonuç etkisine güvenmeyenlere göre çok daha fazladır. Saldırganlıkla ilgili inançlar saldırgan davranışların gelecekteki düzeylerini önemli ölçüde öngörmektedir. Çocuklarda böyle inançların kaynağı genellikle ailedir. • Tutumlar (Attitudes): Tutumlar insanların kendileri, diğer insanlar, nesneler ve sorunlar hakkındaki genel değerlendirmeleridir. Genel olarak şiddete karşı olumlu tutumlar da bireyleri saldırganlık için hazırlar. Belirli insan gruplarına karşı şiddet konusunda daha olumlu tutumlar bu insanlara karşı saldırganlığı arttırmaktadır. Örneğin; kadına yönelik şiddet konusundaki tutumlar, kadına karşı cinsel saldırganlık ile olumlu yönde ilişkilidir. Kadınlara saldırmaya eğilimli erkekler genellikle tüm insanlara karşı her durumda saldırgan değildirlere; bundan ziyade onları kışkırtan kadınları (ama erkekleri değil) özellikle hedef alırlar. • Değerler (Values): Değerler de saldırganlığa hazırlıkta rol oynar. Birçok kişi için şiddet kişilerarası çatışmalarla başa çıkmada kabul edilebilir bir yöntemdir, hatta belki de tercih edilen bir yöntemdir. Örneğin; ABD'nin güney ve batı bölgelerinin bazı kısımlarındaki değer sistemi, kişisel onura hakaret edilmesi tercihen şiddete başvurulmasını gerektirmektedir. Bazı gençlik çete şiddetinin de benzer şekilde onur ve kişisel saygıdan kaynaklandığını gösteren kanıtlar vardır. • Uzun vadeli hedefler (Long-term goals): Uzun vadeli hedefler de bireyleri saldırganlığa hazırlamada etkilidir. Örneğin; bazı çete üyelerinin öncelikli hedefi saygı görmek ve korkutmaktır. Böyle bir hedef çeşitli eylemlerin uygunluğu hakkında bireyin değerlerini, algılarını ve inançlarını saptırmaktadır. Benzer şekilde servet elde etme gibi kişisel bir yaşam hedefi kişinin araçsal saldırganlık için hazırlığını arttırabilir. • Senaryolar (Scripts): Bir kişinin sosyal durumlara getirdiği yorumsal ve davranışsal senaryolar kişinin saldırganlığa hazırlıklı olmasını etkiler.
--	--

	Durumsal faktörler (Situational factors): Durumsal faktörler provokasyon veya saldırgan bir işaretin varlığı gibi önemli durumun önemli özelliklerini içerir. Kişisel faktörler gibi durumsal faktörler de biliş, duygu ve uyarılmayı etkileyerek saldırganlığı etkiler. • Saldırgan işaretler (Aggressive cues): Saldırgan işaretler bellekte saldırganlıkla ilgili kavramları hazırlayan nesnelerdir. Örneğin; sadece silahların varlığının (badminton raketi ve badminton topuna karşı) öfkeli katılımcıların saldırgan davranışını arttırdığı bulunmuştur. Daha yakın zamanlarda silah etkisine yönelik anlayışımız silah resimleri ve kelimelerinin otomatik olarak saldırgan düşünceleri başlattığı keşfiyle güçlendirilmiştir. Şiddet içerikli televizyon, film ve video oyunlarına maruz kalma gibi saldırganlığı arttıran diğer durumsal değişkenler de bilişsel işaretleme etkileri gibi görünmektedir. • Provokasyon (Provocation): Belki de insan saldırganlığının en önemli tek nedeni kişilerarası provokasyondur. Provokasyonlar hakaret, küçümseme, diğer sözlü saldırganlık biçimleri, fiziksel saldırganlık, kişinin önemli bir hedefe ulaşma girişimlerine müdahale vb. şeyleri kapsamaktadır. • Hayal kırıklığı (Frustration): Hayal kırıklığı hedefe ulaşmanın engellenmesi olarak tanımlanabilir. Çoğu provokasyon bir kişinin hedefe ulaşmakta başarısız olmasından sorumlu olarak tanımlandığı bir hayal kırıklığı türü olarak görülebilir. • Acı ve rahatsızlık (Pain and discomfort): Araştırmalarda sosyal olmayan kaçınılmalı durumların da (örneğin; yüksek sıcaklıklar, yüksek sesler ve hoş olmayan kokular) saldırganlığı arttırdığı görülmüştür. Bir eli buzlu suya batırma gibi acı oluşturan durumlar da saldırganlığı arttırmaktadır. Sıcak bir odada oturmak gibi üretilen genel rahatsızlık da saldırganlığı arttırabilir. Bu etkinin öncelikle olumsuz etkiyi arttırarak aracılık ettiği görülmektedir, bununla beraber duygusal süreçler ve uyarılma süreçleri de geçerlidir. • Uyuşturucu maddeler (Drugs): Alkol ve kafein gibi çeşitli maddeler de saldırganlığı arttırabilir. Bu etkiler dolaylı olarak görünür; saldırganlığı kolaylaştıran faktörlerin (örneğin; provokasyon, hayal kırıklığı, saldırgan işaretler) uyuşturucu maddelerin etkisi altında olan insanlar üzerinde, olmayan insanlara göre çok daha güçlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. • Güdüleyiciler (Incentives): Saldırganlığı arttıran güdüleyici türleri insanların istediği veya arzuladığı nesne sayısı kadardır. Aslında tüm reklam endüstrisi insanların daha fazla şey istemelerini sağlama amacındadır. Bir nesnenin değerini arttırmak, örtülü veya açık algılanan maliyet/fayda oranlarını değiştirir; böylece önceden tasarlanmış araçsal saldırganlığı artırır. Masanın üzerine bırakılan para gibi güdüleyicinin anlık görünümü, saldırganlığı daha az planlı şekilde etkileyebilir.
--	--

Yollar (Routes)	Girdi değişkenleri nihai sonuç davranışını, yarattıkları mevcut içsel durum aracılığıyla etkiler. Örneğin; sürekli düşmanlık ve şiddetli film sahnelerine maruz kalma saldırgan düşüncelerin, saldırgan duyguların ve saldırgan davranışların ulaşılabilirliğini etkileşimli olarak etkiler. İçsel durumun en önemli konuları <i>biliş, duygu ve uyarılma</i>dır. <u>Biliş (Cognition)</u> • Düşmanca düşünceler (Hostile thoughts): Bazı girdi değişkenleri bellekte saldırgan kavramlarla ilgili ulaşılabilirliği arttırarak saldırgan davranışları etkiler. Bir kavramın sıkça etkinleşmesi kronik olarak erişilebilir hale gelmesiyle sonuçlanırken, ani bir durumsal etkinleşme kavramın kısa bir süre için erişilebilir hale gelmesiyle sonuçlanır. Erişilebilirlikteki geçici artış genellikle hazırlama olarak adlandırılır. Medya şiddeti gibi faktörler saldırgan düşünceleri hazırlayabilir. • Senaryolar (Scripts): Saldırgan çocukların karakteristik özelliklerinin ön yargıları, düşmanlık ile ilgili senaryoların örnekleri olarak görülebilir. <u>Duygu (Affect)</u> • Ruh hali ve duygu (Mood and emotion): Girdi değişkenleri doğrudan duyguyu da etkileyebilir. Örneğin; acı düşmanlık ve öfke durumunu arttırır. Rahatsız edici sıcaklıklar genel olumsuz duyguda küçük bir artış ve saldırgan duygularda daha büyük bir artış sağlar. Şiddet içerikli filmlere maruz kalmak da düşmanca duyguları arttırıyor. • İfade motor tepkiler (Expressive motor responses): İfade motor tepkiler belirli duygularla birlikte büyük ölçüde yüzde meydana gelen otomatik tepkilerdir. Erken bebeklikte bile (örneğin bağışıklık aşılarında) oldukça öfkeli bir yüz ifadesi oluşur. <u>Uyarılma (Arousal):</u> Uyarılma saldırganlığı üç şekilde etkileyebilir. İlk olarak alakasız bir kaynaktan gelen uyarılma saldırgan eğilimler de dahil olmak üzere baskın eylem eğilimini canlandırabilir veya güçlendirebilir. Bir kişi artan uyarılma meydana geldiği zaman provoke edilirse veya saldırmaya teşvik edilirse yüksek saldırganlık ortaya çıkabilir. İkincisi, alakasız kaynaklardan gelen uyarılma provokasyonu kapsayan durumlarda öfke olarak yanlış etiketlenir. Böylece öfke nedenli agresif davranışlar ortaya çıkabilir. Buna uyarım transferi denilmektedir. Uyarım transferi teorisi bu uyarılma etkisinin uzun süre boyunca devam edebileceğini öne sürmektedir. Uyarılma yok olduktan sonra bile, birey kendiliğinden olan ‘öfkeli’ etiket devam ettiği sürece potansiyel olarak saldırgan kalabilir. Üçüncüsü, alışılmadık biçimde yüksek veya düşük seviyeli uyarılmaların kaçınılmalı durumlar olabileceğidir. Ve bu nedenle saldırganlığı diğer kaçınılmalı ve üzücü uyarılarla aynı şekilde uyarabilir. Çok sayıda durumsal değişken hem fizyolojik, hem psikolojik uyarılmayı etkilemektedir. Alkol ikisini de azaltırken, egzersiz ikisini de arttırmaktadır. İlginç bir şekilde fizyolojik ve psikolojik uyarılmadaki değişiklikler her zaman uyuşmaz. Yüksek sıcaklıklar kalp atış hızını arttırırken, aynı zamanda algılanan
-------------------------------	--

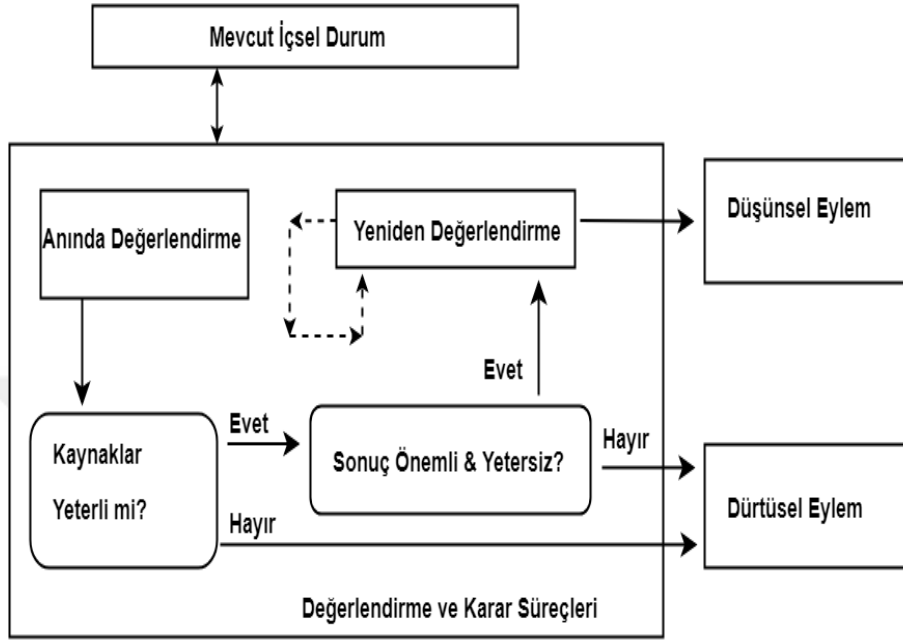
	uyarılmayı azaltır. Bu ısının uyarılma yolu ile saldırganlığı arttırabileceğini göstermektedir.
Sonuçlar (Outcomes)	Sonuçlar, nispeten otomatikten ciddi ölçüde kontrol edilene kadar çeşitli karmaşık bilgi süreçlerini içerir. Şekil 5'te görüldüğü gibi, girdilerden elde edilen sonuçlar biliş, duygu ve uyarılma üzerindeki etkileri ile değerlendirme ve karar süreçlerine girmektedir. Şekil 6'da daha kontrollü süreçler 'yeniden değerlendirme' olarak adlandırılırken, daha otomatik süreçler 'hemen değerlendirme' olarak adlandırılmaktadır. Bu karar süreçlerinin sonuçları olayın nihai eylemlerini kendileri belirlerler.

Kaynak: Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*. s. 34-40'tan tablolatırılmıştır.

Genel saldırganlık modelinin ilk versiyonunda mevcut içsel duruma bağılı olarak bireyler değerlendirme ve karar süreci sonucunda dürtüsel veya düşünsel bir eylemde bulunmaktadırlar. Tablo 5'te genel saldırganlık modelinin kapsadığı temel üç odak nokta olarak ifade edilen girdiler, yollar ve sonuçların (inputs, routes, outcomes) her birini açıklayan alt boyutlar görülmektedir. Ortaya çıkan veya çıkabilecek olan saldırgan davranışları anlayabilme açısından bu alt boyutlar önemlidir. Örneğin girdiler; kişisel ve durumsal faktörleri içermektedir. Kişisel faktörler karakter, cinsiyet, inançlar, tutumlar, değerler, uzun vadeli hedefler ve senaryolar gibi faktörlerini içerirken bireyin saldırganlık eğilimine de etki etmektedirler. Durumsal faktörler bireyin içinde bulunduğu duruma ilişkin önemli etkilere sahip olmakla birlikte; saldırgan işaretler, provokasyon, hayal kırıklığı, acı ve rahatsızlık, uyuşturucu maddeler ve güdüleyiciler gibi faktörleri kapsamaktadır. Bu faktörler bireyin içinde bulunduğu duruma yönelik olarak saldırgan davranışların ortaya çıkmasını etkileyen faktörlerdir. Kişisel faktörler; bireyin kişisel özellikleri ile ilişkili olurken; durumsal faktörler bundan farklı olarak bireyin o an içerisinde bulunduğu duruma bağlıdır.

Bahsedilen girdi değişkenleri bireylerin nihai davranışlarını mevcut içsel durumdan etkilenerek etkilemektedir. Mevcut içsel durumda etkili olan faktörler ise biliş, duygu ve uyarılma. Yani kişisel ve durumsal faktörler; biliş, duygu ve uyarılma gibi etkenlerden etkilenerek bireyi nihai davranışa yönlendirmektedir. Bunun sonucunda birey herhangi bir eylemde bulunmaktadır. Siber zorbalık davranışı bakımından yaklaşıldığında kişisel ve durumsal faktörler ve mevcut içsel durumu kapsayan bilişsel,

duygusal ve uyarılmaya bağı olan faktörler bu zorbalık davranışı için de geçerli olabilmektedir.

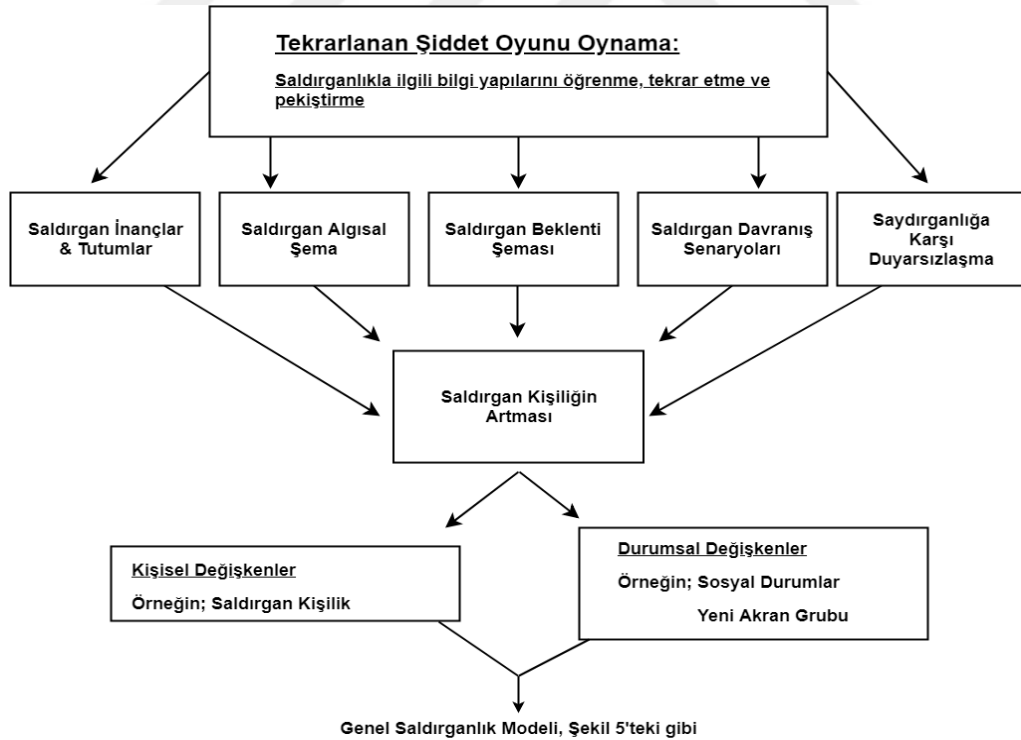
Şekil 6. Genel Saldırganlık Modeli: Genişletilmiş Değerlendirme ve Karar Süreçleri

Kaynak: Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*. s. 40

Genel saldırganlık modelinin Şekil 6’da görülen versiyonunda değerlendirme ve karar süreçleri genişletilmiştir. Anında değerlendirme (immediate appraisal) otomatiktir, yani nispeten zahmetsiz ve farkında olmadan gerçekleşmektedir. Yeniden değerlendirme (reappraisal) ise durumun alternatif bir görünümünü araştırmayı içermektedir. Yeniden değerlendirme alternatifler göz önünde bulundurulduğundan ve çıkarıldığından sayısız döngü içerebilmektedir (Anderson, Bushman, 2002,41).

Genel saldırganlık modelinin Şekil 6’da görülen versiyonunda değerlendirme süreçleri genişletilmiştir. Mevcut içsel duruma bağı olarak bir sorun veya duruma karşı hızlı bir değerlendirme yapıldığında kaynaklar yeterli ise ve ortaya çıkacak sonuç çok önemli değilse dürtüsel eylem ile sonuçlanmaktadır. Fakat hızlı değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sonuç tatmine edici değilse ve sonuç önemli ise kişi bu sorun/durum karşısında yeniden değerlendirme sürecine geçiş yapmaktadır. Bunun sonucunda ise düşünsel bir eylem ortaya çıkmaktadır. Siber zorbalık davranışı açısından yaklaşıldığında; kişi öfkeli veya sinirli bir durumda iken anlık bir değerlendirme yaparak

başka birisine çevrimiçi ortamda saldırgan bir davranışta bulunabilir. Yani mevcut içsel durumuna (öfkeli, sinirli, vs) bağlı olarak diğer kişilere zarar verebilir. Bu dürtüsel eyleme bir örnektir. O anki içsel durumuna yenik düşerek, dürtüleriyle hareket ederek böyle bir suç işlemesine neden olabilmektedir. Fakat öfkeli ve sinirli bir durumdayken yeniden değerlendirme yapması kişiyi dürtüsel değil, düşünsel eyleme götürebilmektedir. Yani kişi yeniden değerlendirme yaptığı takdirde belki de gerçekleştireceği eylemin yanlış veya suç olduğunun farkına vararak bundan vazgeçebilecektir. Dürtüsel ve düşünsel eylemlerin birbirinden farkı; dürtüsel eylemin anlık karar süreci ile, doğruluğunun-yanlışlığının değerlendirilmeden, anlık dürtüler ile sonuçlanması, düşünsel eylemin ise bundan farklı olarak üzerinde daha fazla düşünülerek, yapılacak eylemin daha fazla sorgulanarak ve doğruluğunun-yanlışlığının değerlendirilerek sonuçlanmasıdır. Bunlar siber zorbalık davranışı bakımından da önemli ipuçları sunmaktadır.

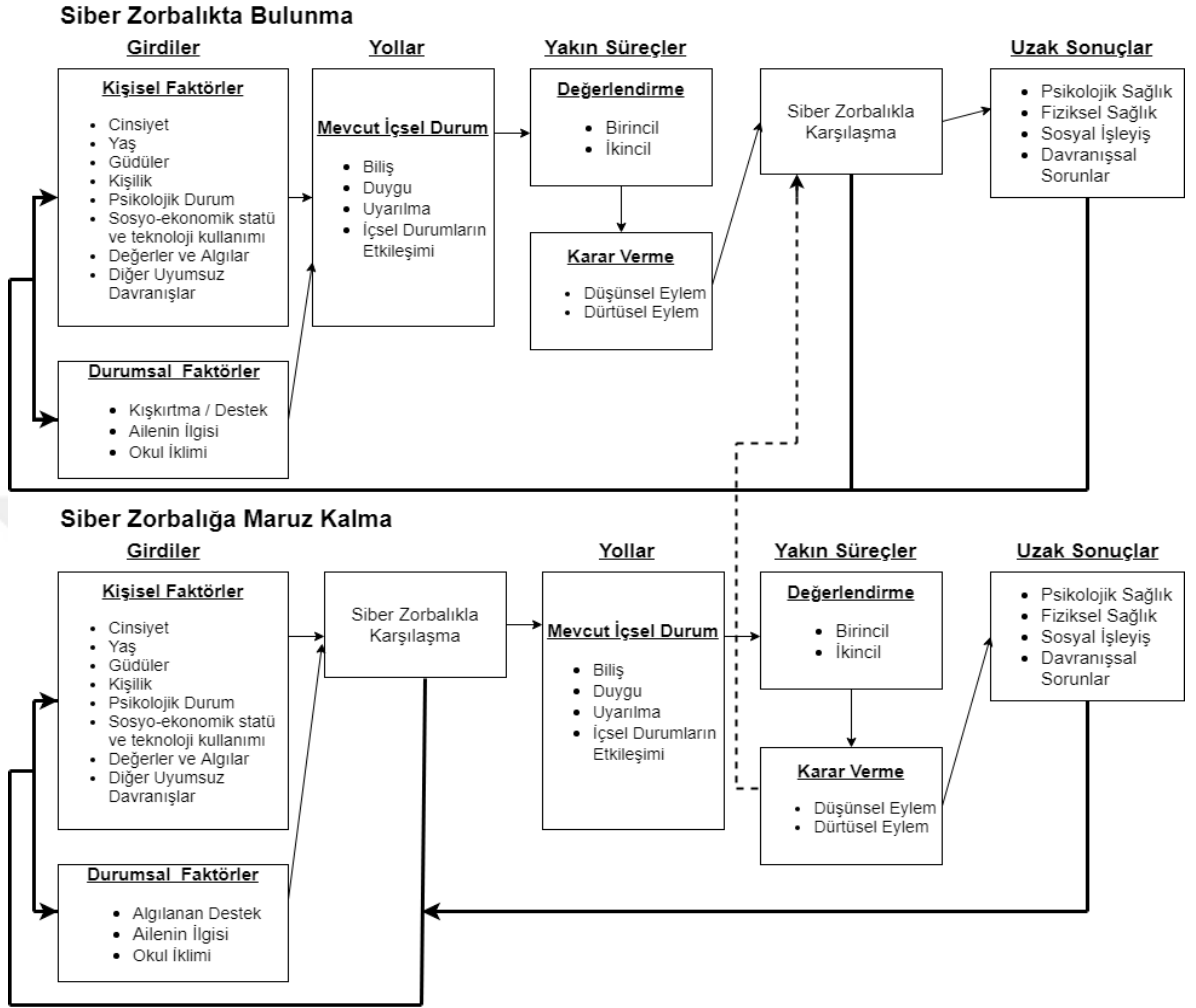
Şekil 7. Genel Saldırganlık Modeli Kişilik Süreci

Kaynak: Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*. s. 42

Çocukları belli faktörlere tekrar tekrar maruz bırakmak (medya şiddeti, yetersiz ebeveynlik) saldırgan yetişkinler üretmektedir. Bu uzun vadeli etkiler, saldırganlıkla ilgili bilgi yapılarının gelişmesi, otomatikleşmesi ve güçlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Şekil 7’de bu tür bilgi yapılarının beş türü tanımlanmıştır. Esas itibariyle, saldırganlıkla ilgili bu bilgi yapılarının yaratılması ve otomatikleştirilmesi ve etkilerin duyarsızlaştırılması bireyin kişiliğini değiştirmektedir. Örneğin; uzun vadeli şiddet içerikli medya tüketicileri, bakış açılarında, algısal önyargılarında, tutumlarında, inançlarında ve davranışlarında tekrarlanan maruziyet öncesine veya böyle bir maruziyet olmadığına göre daha saldırgan olabilmektedirler (Anderson, Bushman, 2002,42).

Belirtildiği gibi saldırgan veya şiddet içeren davranışlara medya veya yeni medya araçları vasıtasıyla sürekli olarak maruz kalmak saldırgan inanç ve tutumları benimsenmesine, beyinde saldırgan algısal şemaların ve saldırgan beklenti şemalarının oluşmasına, saldırganlığa dayalı davranış senaryolarının geliştirilmesine ve saldırganlığın normleştirilmesine, saldırgan davranışlara karşı duyarsızlaşma durumunun yaşanmasına neden olabilmektedir. Bütün bunlar da saldırgan kişilik yapısının oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bunun sonucunda ise saldırgan davranışlar ortaya çıkmaktadır. Genel saldırganlık modelinin bu versiyonunda saldırgan davranışlara neden olan en önemli etken olarak; şiddet içerikli oyunlar ele alınmıştır. Günümüzde çocukların ve gençlerin şiddet içerikli olarak kolayca ulaşabileceği birçok oyun mevcuttur. Çocuklar ve gençler oynadıkları oyundan o an için keyif alsalar bile uzun vadeli olarak düşünüldüğünde bu oyunlar saldırgan davranışların bireylerin zihninde normleştirilmesine neden olarak saldırgan kişilik yapısının zeminini oluşturmaktadır. Oyunlar dışında şiddet içerikli film, dizi ve videolara maruz kalmak da çocukları ve gençleri aynı şekilde saldırgan davranışlara götürebileceği düşünülmektedir.

Kowalski ve diğerleri (2014) genel saldırganlık modeline dayanarak 131 araştırmayı ele alarak mevcut siber zorbalık araştırmasının eleştirel bir incelemesini sağlamak amacıyla bir meta-analiz çalışması yapmışlardır. Siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki ilişkinin boyutunu ve siber zorbalık ve diğer anlamlı davranışsal ve psikolojik değişkenler arasındaki ilişkilerin boyutunu vurgulamak için meta-analiz çalışmasından elde edilen sonuçlar sunulmuştur.

Şekil 8: Siber Zorbalık ve Genel Saldırganlık Modeli'nin Karşılaşması (Kesik çizgiler siber zorbalık mağdurunun nasıl siber zorba olabileceğini gösterir)

Kaynak: Kowalski, R. M., Schroeder, A. N., Giumetti, G. W., Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. Psychological bulletin, 140(4), 1073. s.1111

Şekil 8’de siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışlarını Genel Saldırganlık Modeli’ne dayanılarak açıklayan bütüncül bir model görülmektedir. Siber zorbalıkta bulunma girdilerinde de siber zorbalığa maruz kalma girdilerinde de kişisel faktörler kişinin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve teknoloji kullanımı, kişilik, değerler ve algılar vb. faktörleri kapsarken; durumsal faktörler kişinin o an içinde bulunduğu duruma göre farklılık gösterebilecek ailenin ilgisi, okul iklimi gibi faktörleri kapsamaktadır.

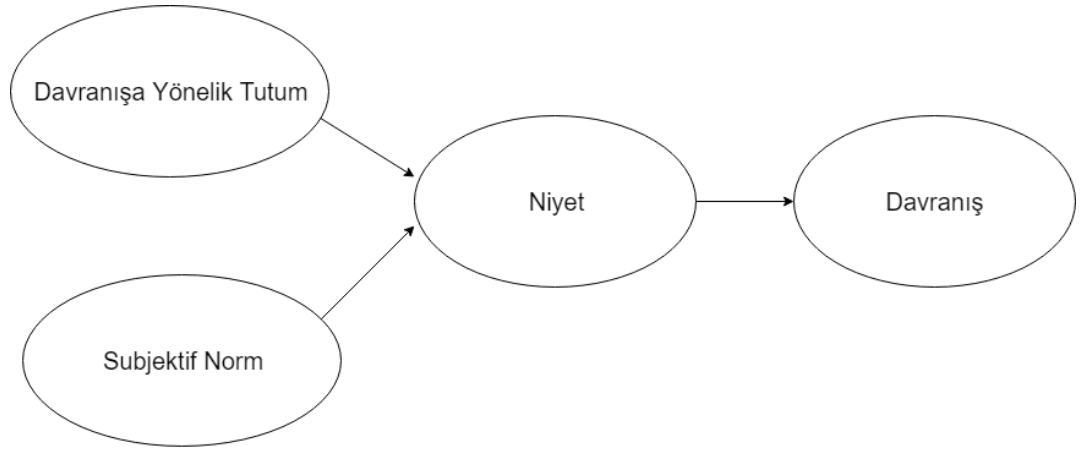
Kişisel ve durumsal bu faktörler, kişinin mevcut içsel durumunu bilişsel, duygusal veya uyarılma boyutlarından birini, birkaçını veya bunların birbiriyle etkileşimlerini etkilemektedir. Bir sonraki aşamada değerlendirme ve karar süreci gelmektedir. Birincil değerlendirmede hızlı ve otomatik bir değerlendirme söz konusudur. Bu değerlendirmenin sonucu kontrol edilmez ise dürtüsel bir karar neticesinde siber zorbalık davranışı ortaya çıkabilir. Durum çok önemli ise, vakti var ise veya kişi birincil değerlendirmenin sonucundan memnun kalmadıysa ikincil bir değerlendirme yapabilmektedir. Bu bilinçli değerlendirme düşünsel eylem ile sonuçlanmaktadır. Örneğin; kişi birincil bir değerlendirme yaptığında saldırgan bir davranış sergilemenin uygun olduğunu düşünebilir ve hemen çevrimiçi ortamda karşısındakini incitecek bir yorumda bulunabilir. Bir diğer olasılık, kişi hemen tepki vermez, düşünsel bir eylem gerçekleştirir ve karşısındakine ait özel bir şeyi başkaları ile paylaşarak ona zarar vermeye çalışabilir. Zorbalık davranışını sergileyen kişiler belli sonuçlarla karşılaşmaktadır, bu yaşanan sonuçlar kişisel ve durumsal faktörleri oluşturmaktadır. Siber zorbalık davranışının tekrarlanması halinde uzun dönemde arkadaşları tarafından seilmeme ya da okulla ilgili sorunlar gibi uzak sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Genel Salgın Modeli döngüsel bir modeldir; yani sonuçlar sonrasında davranışa neden oluşturmaktadır (Akgül, 2018,11-12).

Savage ve Tokunaga (2017) araştırmalarında siber zorbalıkla ilgili karar alma sürecine giden girdilerin birleşiminin teorik olarak daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak için genel saldırganlık modelini kullanmışlardır. Genç yetişkin üniversite öğrencileri üzerinde kişisel girdilerin (özellikle sözlü saldırganlık, internet öz-yeterliliği ve sosyal beceriler) siber zorbalık davranışı üzerinde katkıda bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Sonuçlar sözlü saldırganlığın siber zorbalık davranışı ile tutarlı bir şekilde pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca siber zorbalık konusundaki sözlü saldırganlık ile sosyal beceri arasındaki etkileşimin kişinin internet öz yeterlilik düzeyine bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Düşük düzeydeki internet öz yeterliliğinde kişisel saldırganlık ve sosyal beceriler siber zorbalığı yordamazken; yüksek internet öz yeterliliği ve yüksek sözlü saldırganlığa sahip katılımcıların sosyal becerileri arttıkça internet ve mobil teknolojiler üzerinden incitici ve utanç verici mesajlar göndermesi daha az olasıdır.

2.4.5.3. Gerekçelendirilmiş Eylem Kuramı ve Planlı Davranış Kuramı (Theory of Reasoned Action & Planned Behavior)

Gerekçelendirilmiş Eylem Kuramı (Theory of Reasoned Action) ilk olarak 1975 yılında Ajzen ve Fishbein tarafından geliştirilmiştir. Gerekçelendirilmiş eylem kuramının amacı; insan davranışını belirli bir davranış benimsene niyeti temelinde açıklamaktır (Macovei, 2015,16). Kuram bireylerin olumlu sonuçlar elde etmek ve beklentilerini şaşırtarak başkalarını hayal kırıklığına uğratmamak için rasyonel bir şekilde davrandıklarını varsaymaktadır. Kurama göre bireylerin belirli bir şekilde davranma niyetleri, gerçek davranışlarının öncül bir değişkenidir. Ayrıca bireyin belirli bir şekilde davranma niyeti, bu davranışa karşı tutumu ve subjektif normlar tarafından belirlenmektedir (Hale'den akt. Macovei, 2015,16).

Gerekçelendirilmiş eylem kuramında tutumların subjektif normlarla birlikte insanların davranışa yönelik niyetlerini açıklayabildiği, niyetin de davranışın doğrudan tahmincisi olduğu ifade edilmektedir. Niyet ise kişilerin bir davranış gerçekleştirme ya da gerçekleştirme yönündeki eğilimlerini ve planlarını içermektedir. Niyet burada, bireyin herhangi bir davranış gerçekleştirme konusunda duyduğu arzu düzeyi ve ortaya koymayı planladığı çabanın yoğunluğu olarak tanımlanmaktadır (Kocagöz, Dursun, 2010,140). Kuram bireyin herhangi bir davranış gerçekleştirmesinin o davranış gerçekleştirme konusundaki niyetine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu niyetin de bireyin o davranışa yönelik tutumunun ve subjektif normunun bir fonksiyonu olduğu belirtilmektedir. Tutumlar ve subjektif normlar bireyin bir davranış gerçekleştirme niyetini şekillendirmektedir. Bu niyet de bireyin istenen davranış gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğini belirlemektedir (Fishbein ve Ajzen'den akt. Çetin, Şentürk, 2016, 243-244).

Şekil 9. Gerekçelendirilmiş Eylem Kuramı

Kaynak: Kocagöz, E., & Dursun, Y. (2010). Algılanan Davranışsal Kontrol, Ajzen'in Teorisinde Nasıl Konumlanır? Alternatif Model Analizleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(2), 139-152. ss. 140

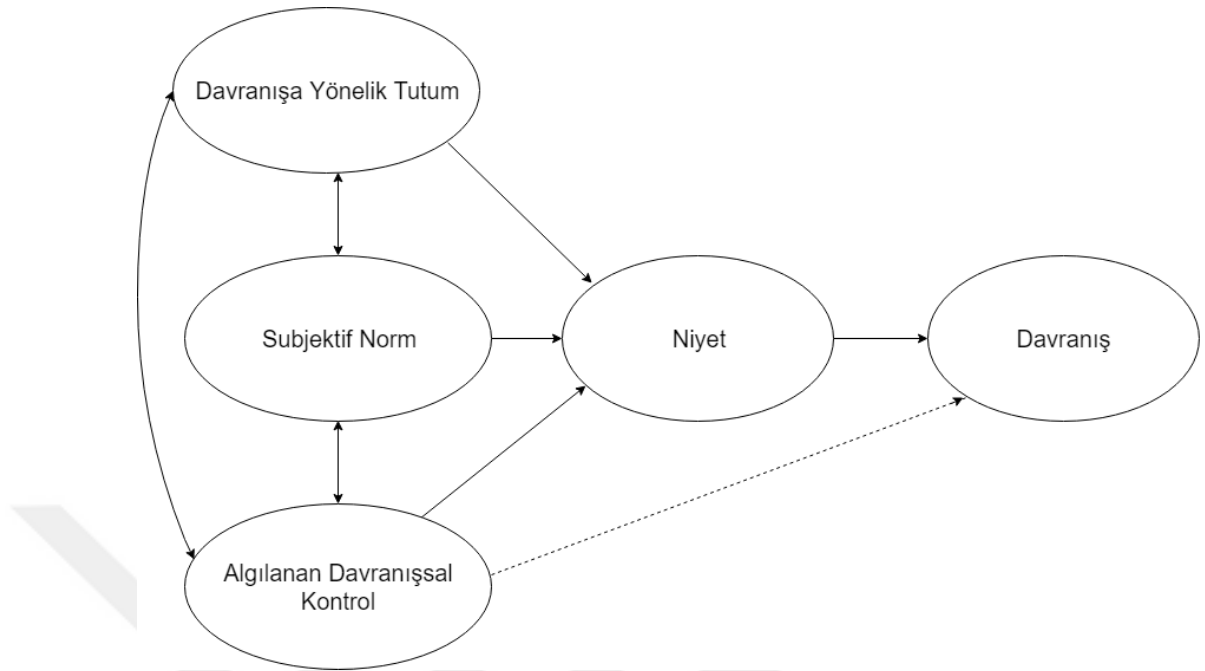
Ancak bu teori, davranışsal kontrol sorununun olmadığı durumlar için geliştirilmiştir. Ama birçok davranış; Örneğin beceriler, bireylerin bu davranışı gerçekleştirmek için gerekli kaynaklara sahip olup olmadıkları üzerinde tam kontrole sahip olamayacakları bir aralıktadır. Planlı davranış teorisi, bireyin üzerinde tam bir irade ve niyete sahip olmadığı davranışları açıklamak için gerekçeli eylem teorisine “algılanan davranışsal kontrol” değişkeni eklenerek geliştirilmiştir (Kocagöz, Dursun, 2010, 140) .

Planlı davranış teorisi, gerekçeli eylem teorisinin genişletilmiş bir şeklidir. Planlı davranış teorisinin geliştirilmesi, gerekçeli eylem teorisinin, üzerinde gönüllü kontrolleri olmayan bireylerin davranışlarını açıklamadaki yetersizliği nedeniyle gerekli hale gelmiştir (Ajzen, 1991, 181). Haklı eylem teorisinin tek eksik yönü, bir davranışın gerçekleşmesinin sadece bireyin iradesine bağlı olduğu durumları açıklayabilmesidir (Karayağız Muslu, Başbakkal, 2011, 29).

Planlı davranış teorisine göre, insanların olumlu olarak algıladıkları davranışın (davranışa yönelik tutum) sergilenme olasılığı daha yüksektir. Ayrıca bir davranışla ilgilenen kişilerin tutumları (sübjektif norm) olumlu olduğunda, o tutum söz konusu davranışa yol açar. Ayrıca, bireyin davranışı kontrol ettiği (algılanan davranışsal kontrol) şeklinde algılanması, davranışın daha fazla gerçekleşmesine neden olacaktır (Kalkan, 2011, 193).

Planlı davranış teorisi, davranışı etkileyebilecek değişkenleri açıklamayı amaçlayan kapsamlı bir teoridir. davranışa karşı tutum, öznel norm ve davranış kontrol etmek için algılanan niyet; Niyet, davranışı açıklar. Davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol, üç değişken birlikte davranışsal niyeti şekillendirir. Davranışa yönelik tutum ve öznel norm ne kadar olumlu ve algılanan davranış kontrolü ne kadar yüksekse, bireyin bir davranışa karşı harekete geçme niyeti de o kadar yüksek olur (Akçakanat, Dinç, 2018,763). Daha önce de belirtildiği gibi, herhangi bir davranış için niyet, davranışı açıklar. Bir kişinin bir davranışı gerçekleştirme niyeti olumlu ya da olumsuzdur. Bu davranışa yönelik olumlu bir niyet varsa, niyetin bir davranışa dönüşmesi muhtemeldir. Ancak aynı davranışa yönelik olumsuz bir niyet söz konusu olduğunda, niyet genellikle bir davranış haline gelmez. Planlı davranış teorisine göre davranışsal niyet de farklı değişkenlerle açıklanmaktadır. Bu değişkenlerin hangi anlamda kullanıldığı belirtilmelidir.

Planlı davranış teorisine göre davranışsal niyet üç değişkenden etkilenir. Bunlar davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontroldür. davranışa karşı tutum; Bir davranışı iyi veya kötü olarak değerlendirmeyi içerirken, bireyin davranışın sonuçlarını değerlendirmesine ve bu sonuçları nasıl değerlendirdiğine göre ölçülür. öznel norm; bir davranış üzerindeki sosyal baskıyı ifade eder. Birey için önemli olan, bireyin bireyden beklentileri ve bireyin bu beklentileri karşılama istekliliği ile ölçülür. Algılanan davranışsal kontrol, kişinin bir davranışı gerçekleştirmesinin ne kadar kolay veya zor olduğu ile ilgilidir. Kişinin belirli bir davranışı gerçekleştirmek için içsel ve dışsal yeterlilik durumlarının değerlendirilmesi ve bu yeterlilik durumlarının davranışı kolaylaştıracağı veya zorlaştıracığı inancına dayalı olarak ölçülür (Mercan, 2015,6). Davranış ve sübjektif normlarla ilgili tutumlar, niyeti davranışa karşı açıklamak için gerekçelendirilmiş eylem teorisi modeline dahil edilmiştir. Önerilen davranış kuramında bu iki değişkene ek olarak algılanan davranışsal kontrol değişkeni de modele eklenmiştir. algılanan davranışsal kontrol; Bir davranışın performansının bireyin kontrolü altında olup olmadığının algılanmasıdır.

Şekil 10. Planlı Davranış Teorisi

Kaynak: Ajzen, I. (1991). Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, ss. 182.

Algılanan davranışsal kontrol, kişinin bir davranışı gerçekleştirip gerçekleştirilmeme yeteneği ve yeteneği hakkındaki algısını ifade eder. Birey ne kadar çok fırsata ve kaynağa sahipse ve bireyin önündeki engeller ne kadar azsa, bireyin davranış üzerindeki algılanan kontrolü o kadar büyük olur. Şekil 10, Planlı Davranış Teorisi modelini göstermektedir. Bu model aynı zamanda Gerekçeli Eylem Teorisi Modelini de içermektedir. Bu model, “davranışa yönelik tutum”, “özel norm” ve “algılanan davranışsal kontrol” değişkenlerinin davranışa niyete göre açıkladığını göstermektedir. Algılanan davranışsal kontrol ile davranış arasındaki mesafenin noktalarla gösterilmesinin nedeni; Algılanan davranışsal kontrolün bazen niyetin aracılığı olmaksızın (yani doğrudan) davranışa açıklayabilme olasılığı vardır (Kocagöz, Dursun, 2010, 140-141).

Doane, Pearson ve Kelly (2014) gerçekleştirdikleri araştırmada 375 öğrenci (128 erkek, 246 kız) üzerinde siber zorbalığın bir açıklayıcısı olarak Gerekçelendirilmiş Eylem Kuramı’nı test etmişlerdir. Sonuçlara göre; siber zorbalık mağdurlarına karşı daha düşük empati siber zorbalık yapmaya karşı daha olumlu tutumla ilişkilidir. Aynı zamanda siber zorbalığa karşı daha olumlu tutumlar, siber zorbalık yapmak için daha fazla niyet ile

ilişkidir. Bunun dışında siber zorbalığa yönelik daha fazla niyet, siber zorbalık davranışlarının daha sık yaşanmasını öngörmektedir. Siber zorbalıkla ilgili buyruksal normlar (injunctive norms) (örneğin; akranların siber zorbalık yapılmasını onaylamasının algılanması) kötü ve istenmeyen temas davranışlarında bulunma niyetlerini öngörmektedir. Sonuçlar, gerekçelendirilmiş eylem teorisinin (GET) siber zorbalık yapılmasının anlaşılması bakımından yararlı bir çerçeve olduğunu göstermiştir. Heirman ve Welrave (2012) ergenlerin siber zorbalık davranışlarını planlı davranış teorisi çerçevesinde ele almışlardır. Araştırma sonucuna göre üç ana değişkenin -tutum, subjektif norm ve algılanan davranışsal kontrol- ergenlerin siber zorbalık yapma niyetindeki toplam varyansın %44.8'ini açıklamaktadır. Davranışsal niyet siber zorbalık yapmada varyansın %32'sini açıklamaktadır. Aynı zamanda araştırma ergenlerin davranışsal niyetinin siber zorbalık yapmada en önemli belirleyicisi olduğunu ortaya koymuştur. Ergenlerin siber zorbalığa karşı daha olumlu tutumlarının olması, daha çok siber zorbalık yapma niyetini göstermiştir. Ayrıca araştırma sonucuna göre subjektif norm siber zorbalıkla önemli ölçüde ilişkidir. Yani hayatlarında önemli olan diğer kişilerden olumsuz bir sosyal baskı algılayan ergenler, siber zorbalığa karışmaya daha az niyet etmektedirler. Algılanan davranışsal kontrol de ergenlerin siber zorbalığa yönelik niyetini önemli ölçüde etkilemektedir. Yani ergenlerin siber zorbalığı yapılması kolay olarak algıladıklarında, o davranışı gerçekleştirmeye yönelik daha meyilli oldukları ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucu planlanmış davranış teorisinin (PDT) siber zorbalığı açıklama konusunda başarılı olduğunu göstermiştir. Siber zorbalık eylemi, ergenlerin bunu gerçekleştirmek için davranışsal niyetleri tarafından kuvvetle belirlenmektedir.

Pabien ve Vandebosch (2014) ise siber zorbalık niyet ve davranışını açıklamak için Planlanmış Davranış Teorisinin esas kavramlarının altında yatan inancı temsil eden değişkenlerden ayrılan bir modelin değerini test etmişlerdir. Araştırma 11-17 yaş aralığında bulunan öğrencilerden toplanmıştır ve boylamsal bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucuna göre bu inançların -subjektif norm, algılanan davranışsal kontrol ve tutum-'daki varyansın sırasıyla %88.8, %38.2 ve %24.6'sını açıkladığı ortaya koyulmuştur. Subjektif norm, tutum ve algılanan davranışsal kontrol'ün siber zorbalığa yönelik niyetin %28.8'ini açıkladığı görülmüştür. Ayrıca siber zorbalıkta

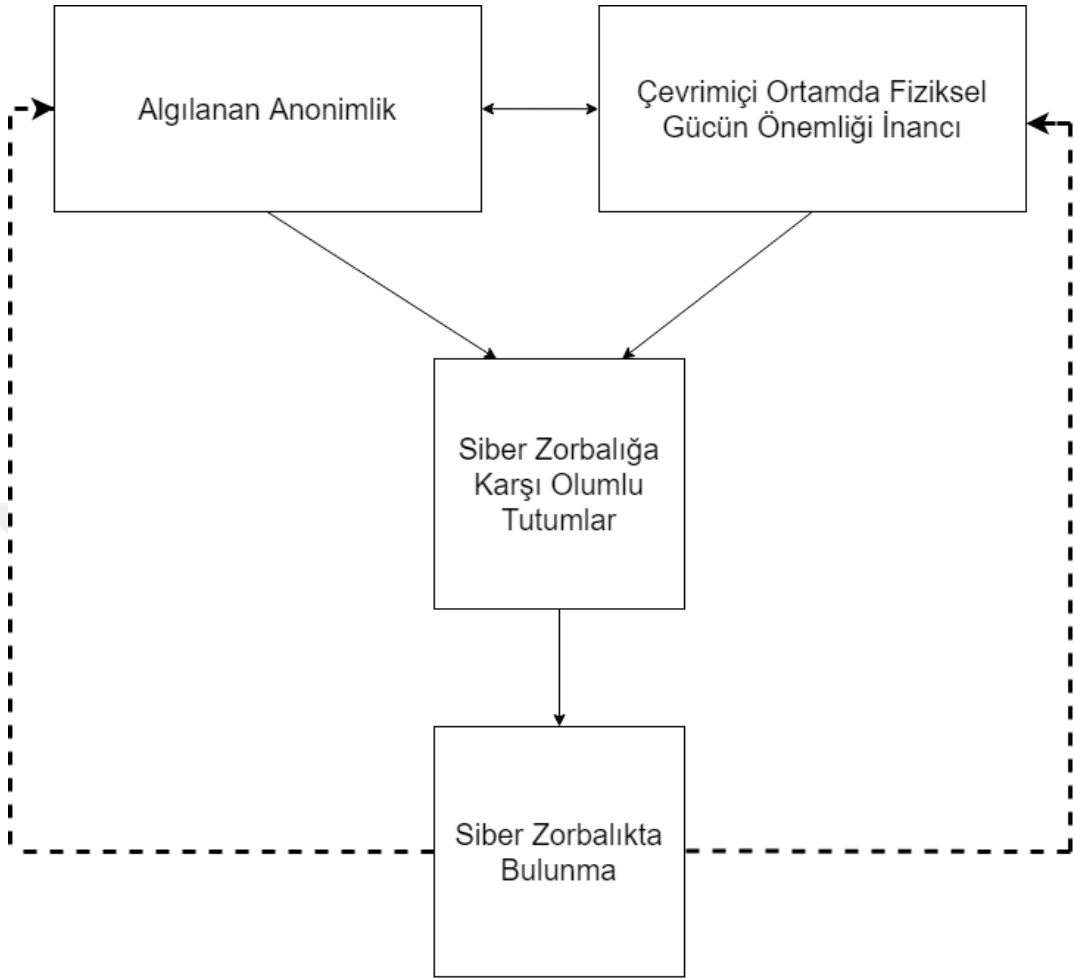
bulunma niyetinin de altı ay içerisinde siber zorbalıkta bulunma ile açıklandığı (%8.6) bulunmuştur.

2.4.5.4. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli (BGCM)

Genel gerilim teorisi, gerekçeli eylem teorisi veya planlı davranış teorisi gibi teoriler, genel zorbalığı açıklamanın ötesine geçmez; Bu nedenle siber zorbalığı açıklayacak bir teori olmadığına inanılmaktadır. Bu nedenle, çevrimiçi ortamın doğasına özgü bir teori geliştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Barlett ve Gentile “*Siber Zorbalık Modelinin (BGCM) temeli, Genel Saldırganlık Teorisi ve Genel Öğrenme Modellerine*” dayanmaktadır. Ek olarak, bu model, siber zorbalığın anonimliği ve geleneksel zorbalıkta zorba ile kurban arasındaki güç dengesizliğinin olmaması gibi, siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki farkları açıklar. (Akgül, 2018,13).

Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli (BGCM) siber zorbalığın öğrenilmiş bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bir birey teknolojiyi kullanarak başka birine zarar verdiğinde; (a) çevrimiçi dünyada isimsiz (anonymous) olmanın daha kuvvetle muhtemel olduğunu ve (b) çevrimiçi dünyanın geleneksel zorbalık dünyasında sıkça var olan fiziksel güçten bağımsız olarak başka birine zarar vermek için eşitleyici bir oyun alanı olduğunu öğrenmektedir. Devam eden siber zorbalık deneyimleri sonunda siber zorbalık davranışını öngören, siber zorbalığa karşı olumlu tutumlar oluşturan ve otomatikleştiren bu fikirleri güçlendirmeye devam etmektedir (Barlett, Chamberlin, 2017,3-4).

Son araştırmalar BGCM’nin varsayımlarını (a) anonimlik ve siber zorbalık tutumları, (b) birinin fiziksel yapısının çevrimiçi dünyada ve siber zorbalık tutumlarında önemsiz olduğu inancı ve (c) siber zorbalık tutumları ve siber zorbalık davranışları aralarındaki ilişkileri göstererek desteklemiştir (akt. Barlett, Chamberlin, 2017,4).

Şekil 11. Barlett Gentile Siber Zorbalık Modeli

Kaynak: Barlett, C. P. (2017). From theory to practice: Cyberbullying theory and its application to intervention. *Computers in Human Behavior*, 72, 269–275. ss. 271

Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli Şekil 11’de yer almaktadır. Bir uyarana maruz kalmak veya onu deneyimlemek bir öğrenme denemesidir. Birey bu deneyim sonucunda o davranışın bilişsel, duygusal, sosyal veya davranışsal sonuçları ve ortaya çıkan duygular ile olayı ilişkilendirmektedir. Siber zorbalık bakımından ele alındığında ise; bu tür yaşantı deneyimleyen saldırgan, kimliğinin gizli olması, bu ortamda fiziksel gücün önemsiz olması, siber zorbalık davranışı sonucunda fiziksel bir sonuç ortaya çıkmaması, siber zorbanın mağdurun yaşadığı zararı veya olumsuz sonucu görmemesi ve zorbanın kimliğinin belirlenememesi gibi sonuçları öğrenmektedir. Bu sonuçlar gerçekleştirilen davranışın içselleştirilmesine ve daha sonra tekrarlanmasına neden olmaktadır. Bu davranışların tekrarlanması siber zorbalığa karşı bir tutum oluşmasını

sağlamaktadır. Bireyde oluşan bu olumlu tutum kişiliğin bir parçası haline gelerek daha sonra benzer davranışların ortaya çıkmasını açıklamaktadır (Akgül, 2018:14).

Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Modeli (BGCM) siber zorbalıkla ilgili olan psikolojik süreçleri açıklayan, öğrenmeye dayalı bir psikolojik modeldir. Siber zorbalığı öngörme gücü, sıklığını azaltmaya yönelik müdahaleleri bilgilendirmek için önemlidir. Bilindiği kadarıyla BGCM siber zorbalığa özgü olan ve siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan açık bir şekilde ayırt eden yayınlanmış tek teoridir. Bu tür farklılıkları vurgulayan BGCM müdahale uzmanlarının müfredatlarını özellikle siber zorbalık sıklığını hedefleyecek şekilde uyarlamalarına olanak vermektedir (Barlett, 2017,270).

BGCM dört temel varsayıma dayanmaktadır. Bunlar şu şekildedir (Barlett, 2017,271-272):

- İlk BGCM ilkesi siber zorbalık davranışına girme yeteneğinin ve öz-yeterliliğinin birkaç erken öğrenme denemesinden geliştirilmesidir. Bir kişi teknolojiyi kullanarak başkasına saldırırsa saldırganın (1) mağdur için daha anonim olarak algılandıkları, (2) siber mağdur ile siber zorba arasındaki fiziksel boyut farklarının önemsiz olduğunu, (3) çevrimiçi saldırganlığın fiziksel olmayan doğasının mağdur üzerinde herhangi bir fiziksel iz bırakmayacağını (örneğin; morarmalar ve yara izleri), (4) saldırganın mağdur üzerindeki zararlarının doğrudan etkisini fiziksel olarak görmesinin gerekmediğini ve (5) saldırganın ebeveynler ve yetkililer tarafından tespit edilmesinin zor olması, cezalandırılmadığı halde zarar vermeyi kolaylaştırdığını öğrendiği bir öğrenme denemesi olarak işlev görmektedir.
- İkinci BGCM varsayımı, yukarıda bahsedilen öğrenilmiş sonuçların otomatik ve erişilebilir hale gelmesinden sonra, siber zorbalığa karşı olumlu tutumların oluşması muhtemeldir. Davranış olumlu olarak pekiştirilirse, daha sonra durumsal temelli uyarıcı-davranış eşleştirmesi bu uyarıcıya karşı olumlu tutumlar oluşturmaya yardımcı olacak şekilde öğrenilecektir. Barlett ve Gentile saldırgan arkadaşların/ailenin siber zorbalığı pekiştirmesinin siber zorbalık taraftarı tutumlar ve davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Algılanan anonimlik, siber zorbalıkta fiziksel gücün önemsizliği inancı, siber zorbalık tutumları ve siber zorbalık yapma arasındaki ilişkiler bu varsayım için

çok önemlidir. Bazı araştırmacılar BGCM için etkileri olan, algılanan anonimliğin temel farklılık olarak siber ve geleneksel zorbalık için önemini ortaya koymuşlardır. Siber zorbalıkta fiziksel gücün önemsiz olması da sonraki siber zorbalık tutumlarının öngörülmesi bakımından erken siber-saldırgan davranışların önemli bir sonucudur.

- Üçüncü BGCM varsayımı, siber zorbalık tutumlarının bireyin kişiliğinin bir parçası olarak başarılı bir şekilde bütünleşmesi durumunda, bu tutumların sonraki davranışları öngöreceğidir. Yani siber zorbalık taraftarı tutumlar, siber zorbalık yapılması ile ilgilidir.
- Son varsayım Şekil 11’de gösterilmemiştir; çünkü modelde üstü kapalı bir şekilde yer almaktadır. Ancak BGCM’nin teorik önemi bakımından esastır. BGCM’nin ilkeleri siber zorbalığı geleneksel zorbalığın üzerine adım adım açıklamaktadır. Siber zorbalık ve geleneksel zorbalığın birbirinden ayırt edilebilmesi önemlidir. Geleneksel zorbalık ve siber zorbalığın birbiriyle yüksek derecede ilişkili olmasına rağmen; anonimliğin ve birinin çevrimiçi dünyadaki fiziksel durumunun önemsiz olduğu inancının psikolojik olarak öğrenilmiş sonuçları, siber zorbalığın fiziksel olmayan doğası ile yan yana gelmektedir. Aslında burada bu tip ayrımlar yapmanın önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca siber ve geleneksel zorbaların profilleri kuramsallaştırıldığı kadar benzer olmayabilir. Barlett ve Gentile, her iki zorbalık türü arasındaki anlamlı ilişkiye rağmen; pozitif siber zorbalık tutumları ile davranış arasındaki korelasyonun pozitif siber zorbalık tutumları ile geleneksel zorbalık davranışı arasındaki korelasyondan anlamlı derecede güçlü olduğunu göstermiştir.

Barlett, Chamberlin ve Witkower (2017) BGCM’yi test etmek için üç dalga halinde gerçekleştirilen boylamsal bir araştırma tasarımı kullanmışlardır. Katılımcıların yaş aralığı 18-24’tür. Sonuçlar BGCM için güçlü bir destek olduğunu göstermiştir. Birinci dalgada ölçülen kimliğin gizliliği (anonimlik) algısı ve çevrimiçi ortamda fiziksel özelliklerin önemsiz olması inancı ikinci dalgada siber zorbalık tutumlarını, siber zorbalık tutumları da üçüncü dalgada siber zorbalıkta bulunma davranışını yordamaktadır.

2.4.5.5. Genel Gerilim Kuramı (General Strain Theory)

Agnew (2009)'e göre genel gerilim kuramının temel fikri oldukça basittir. Bir gerginlik yaşayan veya stres etkeniyle karşılaşan bireyler genellikle üzülür ve bazen de bununla suç ile başa çıkarlar. Bu tür bireyler gerginliklerini sona erdirmek veya ondan kaçmak için suç işlemeye kalkışabilirler. Örneğin; paraya ihtiyacı olan çaresiz biri hırsızlık yapabilir veya babası tarafından istismar edilen bir ergen evden kaçabilir. Bireyler gerginliklerinin kaynağına veya ilgili hedeflerine karşı intikam almak için suç işleyebilirler. Örneğin; bir öğrenci kendisini taciz eden akranlarına saldırabilir. Veya bireyler kendilerini daha iyi hissetmek için yasaya aykırı şekilde uyuşturucu kullanımı gibi suçlara karışabilirler.

Agnew (1992)'e göre pozitif uyarıcıların yokluğu, negatif uyarıcıların yoğunluğu ve bireysel amaçların engellenmesi gibi durumlar öfke, kızgınlık ve nefret gibi olumsuz duygusal durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Durumsal faktörlerin de etkisiyle öfke, sinir ve nefret gibi duygular ise bireyleri suç ve suça ilişkin davranışları gerçekleştirmeye yönlendirmektedir (akt. Işık, 2006,289).

Genel gerilim kuramı bir dizi gerilim ve strese neden olan etkenlerin suç olasılığını arttırdığını belirtmektedir. Bu gerilimler pozitif olarak değerli hedeflere ulaşamama (örneğin; para, statü, bağımsızlık), değer verilen bir uyarıcının kaybedilmesi (örneğin; romantik partnerin veya mal/mülkün kaybedilmesi) ve negatif veya kaçınılmalı uyarıcıların sunulması (örneğin; sözel veya fiziksel taciz) gibi türleri kapsamaktadır. Bu gerilim türleri insanların kendilerini kötü hissetmelerine neden olurken; bunun üstesinden gelmek için suça başvurmalarına sebep olabilmektedir. Suç; gerginlikleri azaltmak veya gerginliklerden kaçmak için bir yöntem olabilir (istenilen parayı çalmak, kötü ebeveynlerden kaçmak), intikam almak (tacizde bulunan akranlara saldırmak) ve gerginlikten kaynaklanan olumsuz duyguları hafifletmek (örneğin; yasa dışı uyuşturucu kullanımı yolu ile). Bununla birlikte bireylerin suç yoluyla gerginliklerle baş edip edememesi, yasal ve yasadışı olarak başa çıkma becerilerine, suçun maliyetlerine ve kişilerin suça karşı eğilimlerine bağlıdır. Bu faktörler sırasıyla başa çıkma becerileri ve kaynakları, geleneksel sosyal destek, sosyal kontrol, suçlu akranlarla birlik, suça elverişli durumlara maruz kalma gibi çeşitli değişkenlerden etkilenmektedir (Agnew, 2006,101).

Agnew'in genel gerilim kuramı gerilimleri nesnel (objective), öznel (subjective), deneyimli (experienced), dolaylı (vicarious) ve öngörülen (anticipated) olarak tanımlamaktadır. Nesnel gerilim; fiziksel olarak saldırıya uğramak ya da gıdadan mahrum bırakılmak gibi çoğu kişi tarafından hoşlanılmayan bir olay ya da durumu ifade etmektedir. Öznel gerilim; bir aile üyesinin ölümü veya boşanma gibi, onları yaşayan ya da daha önce yaşamış olan kişilerin sevmediği olay ya da durumlara odaklanmaktadır. Bir bireyin gerilim konusundaki deneyimi onun doğrudan suça karışma eylemlerini etkilemektedir. Bazı durumlarda bireyler mevcut gerilimlerin gelecekte devam edeceğini veya yeni gerilimlerin ortaya çıkacağını öngörmektedirler (Paez, 2016,75).

Genel gerilim kuramına göre gerilim doğrudan suça neden olmamaktadır. Bunun tersine Agnew (1992) gerilim yaşayan bireylerde önce öfke ve hayal kırıklığı gibi olumsuz duygular ortaya çıktığını ve suçun gerilim yaşayan bireylerin bu olumsuz duygulara karşılık olarak kullanılabilecek bir adaptasyon ve başa çıkma mekanizması olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle gerilim yaşayan gençlerin hepsi suç işlemezken; yalnızca gerilim sonucu sinirlenenler veya hayal kırıklığına uğrayanlar suça yönelmektedir (akt. Patchin, Hinduja, 2011,731).

Patchin ve Hinduja (2011) gençler arasında geleneksel ve siber zorbalık davranışlarını genel gerilim kuramına dayanarak incelemişlerdir. Aynı zamanda mevcut çalışmada her iki saldırganlık türünün de potansiyel nedenlerine ışık tutulması amaçlanmaktadır. Sonuçlar, gerginlik/gerilim yaşayanların hem geleneksel, hem de siber zorbalık türlerine katılma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Paez (2016) genel gerilim teorisi ile ilişkili bireysel ve sosyal faktörlerin ergenlerin niçin siber zorbalık davranışı ile meşgul olduklarını açıklayıp açıklamadığını incelemiştir. Cinsiyete göre erkeklerin siber zorbalıkla uğraşma olasılıkları %34 daha fazladır. Aynı zamanda İspanyolların diğer öğrencilere göre siber zorbalıkla uğraşma ihtimali yaklaşık %59, siyahilerin diğer öğrencilere göre %65 daha fazladır. Aile ilişkilerinden memnuniyeti düşük, akranları tarafından kabul edilme düzeyi düşük olan ve okula karşı olumsuz duyguları olan öğrencilerin siber zorbalıkta bulunma olasılıkları daha yüksektir. Bunun dışında bilgisayarda daha fazla vakit geçiren öğrencilerin siber zorbalık davranışında bulunma ihtimali %14 daha fazladır. Araştırma sonuçları gerilim yaşayan öğrencilerin siber zorbalık davranışında bulunduğunu göstermiştir. Aynı

zamanda geleneksel zorbalığa katılım ile siber zorbalığa katılım arasında da anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Jang, Song ve Kim (2014) genel gerilim kuramına dayanarak geleneksel zorbalık mağduriyeti ve siber zorbalık davranışı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Geleneksel zorbalık mağduriyeti olumsuz duygusal gerilimler yaratabilmektedir. Bu olumsuz gerilimlerin siber ortamdaki anonimlik ile bir araya gelmesi, gerilime dışsal bir tepki olarak gençlerin siber zorbalık davranışlarında bulunmasına neden olabilir. Teorik açıklamalar boylamsal araştırma yapılarak (Kore Ulusal Gençlik Araştırması verileri kullanılarak) test edilmiştir. İlk olarak Koreli gençler arasında siber zorbalık eğiliminin azaldığı bulunmuştur. Ayrıca genel gerilim kuramı ile uyumlu olarak geleneksel zorbalık mağduriyeti ile siber zorbalık davranışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Geleneksel zorbalık mağduru olan gençler gerilimlerini siber ortamda dışsallaştırarak yüksek derecede siber zorbalık saldırganı olma eğilimi göstermişlerdir.

Lianos ve McGrath (2017) tarafından yapılan bir çalışmada ise interneti aktif kullanan gençler arasında siber zorbalığın yaygınlığı ve bu davranışın iki kriminolojik teori tarafından (genel suç kuramı ve genel gerilim kuramı) ne kadar açıklanabildiği araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre her iki kuram açısından da destek bulunmuştur. 320 genç üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucunda, katılımcıların % 80'in en az bir defa siber zorbalık davranışında bulunduğunu göstermiştir. İradesi (öz kontrolü) düşük olan katılımcıların siber zorbalık davranışında bulunma olasılıkları daha fazla olduğu saptanmıştır; özellikle çevrimiçi ortamda daha fazla vakit geçirenler için bu daha büyük bir fırsattır. Ayrıca gerilimin siber zorbalığın güçlü bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur; bu davranışa Agnew'in teorisinde öngördüğü şekilde öfke eşlik etmektedir. Siber zorbalığın diğer önemli yordayıcıları yaş ve cinsiyettir, yaşı daha genç olan bireylerin ve erkeklerin siber zorbalık davranışına katılma olasılığı daha fazladır. Yaşı daha büyük olan kişilerin daha çok irade sahibi olduğu ve bunun sonucu olarak da siber zorbalık davranışında bulunma olasılıklarının daha az olduğu öne sürülmüştür. Hem düşük iradenin (öz kontrol), hem de gerilimin siber zorbalık davranışının önemli yordayıcıları olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda siber mağduriyet deneyimi, siber zorbalık davranışına katkıda bulunan en önemli gerginlik kaynağıdır.

2.4.6. Siber Zorbalığın Nedenleri/Motivasyonları

İnselöz ve Uçanok (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada siber zorbalığın nedenleri altı temel başlık altında kategorilendirilmiştir. Bunlar *zorbaya bağlı nedenler*, *mağdura bağlı nedenler*, *zorba-mağdur ilişkisi*, *belirgin bir nedenin olmaması*, *kız-erkek ilişkisi ve internete bağlı nedenler*dir. Zorbaya bağlı nedenler; zorbanın özellikleri (bencillik, saldırganlık, sorumsuzluk, kişilik bozukluğu, saygısızlık, kişilik bozukluğu, vb) duygusal kazanımları, sosyal kazanımları (gösteriş yapma, üstün görünme, dikkat çekme, arkadaş-çevre edinme, vb.), fiziksel kazanımları (bazı fotoğraf-videoları tehdit biçiminde kullanarak maddi kazanç sağlama) ve zorbanın deneyimleridir. Mağdura bağlı nedenler; mağdurun kişisel özelliği (insanlara çabuk güvenmek gibi), fiziksel özelliği (şişman-çirkin olma gibi) davranış özellikleri (arkadaşını iyi seçememe, fazla samimi olma gibi) ve yalnız olma gibi mağdurun yalnızlığına bağlı sebeplerdir. Zorba-mağdur ilişkisine bağlı nedenler; arkadaşlar arasında görülen olumsuzluklar, gıcıklık yapma, kavgalı olma, insanların birbirini tanımaması ve yarış içerisinde olmadır. Kız-erkek ilişkisi romantik kıskançlık durumu ile ilişkili olarak gerçekleşen siber zorbalık davranışlarını açıklamaktadır. İnternete bağlı nedenler ise gizliliğe sığınma, sanal ortamdan dolayı rahatlık, internette kimliğin belli olmaması gibi nedenlerdir.

Farklı bir kaynaktan ise siber zorbalığın nedenleri içsel ve dışsal kaynaklı nedenler olmak üzere iki temel başlık altında incelenmiştir (akt. Özer, 2016,32-35):

1. İçsel nedenler; bireyin kişisel, demografik ve gelişimsel özelliklerinden kaynaklanan nedenler olarak ele alınmıştır.

- *Kişisel nedenler;* güç gösterisinde bulunma, maruz kalınan geleneksel zorbalığın intikamını alma, diğerlerine acı vermekten haz alma, can sıkıntısını giderme, eğlenme, birine karşı nefret ve düşmanlık duyguları besleme, birilerinin dikkatini çekme, internette çok fazla zaman geçirme, daha önceki siber mağduriyetine karşılık verme, diğerlerinin ırk-din-dış görünüş-cinsel seçimlerine karşı önyargılı olma, diğerleri üzerinde hakimiyet kurmayı isteme, siber zorbalık davranışı ile güçlü-popüler,-havalı-eğlenceli olabileceğini düşünme, öfke-kıskançlık ve güvensizlik duyguları ile başa çıkma sebeplerinden kaynaklanmaktadır.

- *Demografik değişkenlerden kaynaklı nedenler;* bireylerin cinsiyetlerine ve bulundukları yaşa göre siber zorbalık davranışında bulunma düzeyleri farklılaşmaktadır. Sanal ortamda erkekler kızlara göre daha çok siber zorba davranışlarda bulunurken; yaşça büyük olanlar küçük olanlara göre daha fazla siber zorbalık olaylarına dahil olmaktadır. Bu nedenle yaş ve cinsiyet siber zorbalığın nedenlerini açıklamada önemli değişkenlerdir.
- *Gelişimsel nedenler;* Ergenlik döneminde çocuklar bilişsel, duygusal ve sosyal açıdan birçok ani değişim yaşamaktadırlar. Buna bağlı olarak ergenlerin beyinlerinde yer alan kortikal alanların yeterince gelişmemesi ve dönem itibariyle dürtülerin ön plana çıkması neticesinde muhakeme gleri yetersiz olabilmektedir. Ergenler bu dönemde zdenetimlerini sağlayabilmeleri, dürtülerini kontrol edebilmeleri ve mantıklı kararlar alabilmeleri için yeterli olgunluğa ulaşamamaktadırlar. Ergenler bu dönemde davranışlarını sonuçlarını düşünmeden, o anki duygu ve düşüncelerinden hareketle refleks olarak gerçekleştirebilmektedirler. Bunun sonucu olarak da siber zorbalık davranışında bulunabilmektedirler. Drtlerine göre hareket eden ergenler, “şimdi” odaklı olduklarından davranışlarının uzun dönemli sonuçlarını kestiremediklerinden siber zorbalık yapabilmektedirler.

2. Dışsal nedenler; *aileden kaynaklı nedenler, siber zorbalığın doğasından kaynaklı nedenler ve çevreden kaynaklı nedenler* olarak ele alınmıştır.

- *Aileden kaynaklı nedenler:* Bireylerin siber zorbalık davranışı göstermesinin arkasında yatan ailevi nedenler; ailede çocuğa olumsuz anlamda rol model oluşturabilecek zorbalık davranışının görülmesi, çocuğun internet davranışının denetlenmemesi veya herhangi bir sınırlama yapılmaması, çocuğa karşı aşırı hoşgrl davranılması ve çocuğun serbest bırakılması, aile ilişkilerinde sıcaklık olmaması, çocuğun ebeveynlerine bağlılık duymaması, ebeveynlerle çatışma yaşanması veya yeterli düzeyde iletişim kurulamamasıdır.
- *Siber zorbalığın doğasından kaynaklı nedenler:* Siber zorbalık davranışında bulunan kimse kimliğini gizleyebildiğinden, yakalanma olasılığı geleneksel zorbalık biçimine göre daha azdır. Sanal ortamda zorbalık davranışı içerisinde bulunan kimse bu nedenle kendini daha güvende hissetmektedir. Zorbalık

elektronik araçlar vasıtasıyla gerçekleştirildiğinden, siber zorba mağdur ile karşılaşmamaktadır. Bu nedenle mağdur üzerinde yol açtığı çeşitli sorunların ciddiyetinin farkına varamamaktadır. Aynı zamanda siber zorbalık elektronik araçlar yardımıyla gerçekleştirildiğinden geleneksel zorbalığa göre daha kolaydır.

- *Çevreden kaynaklı nedenler:* Siber zorbaların arkadaşlarının onayını almak, ilgisini çekmek ve saygınlığını kazanmak gibi nedenlerle siber zorbalık yapıldığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda arkadaştan algılanan sosyal destek azaldıkça siber zorbalık artmaktadır, başkaları tarafından onaylanma ve reddedilme siber zorbalığı yordamaktadır. Bireyin zorbalık davranışları diğerleri tarafından onaylandıkça ve desteklendikçe siber zorbalık davranışında bulunma düzeyi de artmaktadır.

Hoff ve Mitchell (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre siber zorbalık en yaygın olarak -%91 oranında- ilişki sorunlarından (ayrılmalar, kıskançlık, hoşgörüsüzlük ve birlik olma/çetelenme) ortaya çıkmaktadır. Bu analizden öğrencilerin özellikle ilişki meselelerine odaklanan sosyal gerilimleri idare etmenin yetersizliğinin siber zorbalığın kökeninde olduğu açıktır. Mağdurlar güçlü olumsuz etkiler (özellikle sosyal refahları üzerinde) yaşamaktadırlar ve okullardan veya arkadaşlardan gelen tepkisel davranışlar genellikle uygunsuz, eksik veya etkisizdir. Raskauskaz ve Stoltz (2007, 570) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada siber zorbalık davranışında bulunan ergenlere neden böyle bir davranış içerisine girdikleri sorulmuştur. Bunların %38'i bunu "eğlence amaçlı" yaptığını, %25'i "kızdıkları birinden intikam almak amaçlı" yaptığını, ve % 6'sı kendini kötü hissettiğinden yaptığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %31'i ise bu eylemi açıklayacak herhangi bir fikri olmadığını belirtmiştir.

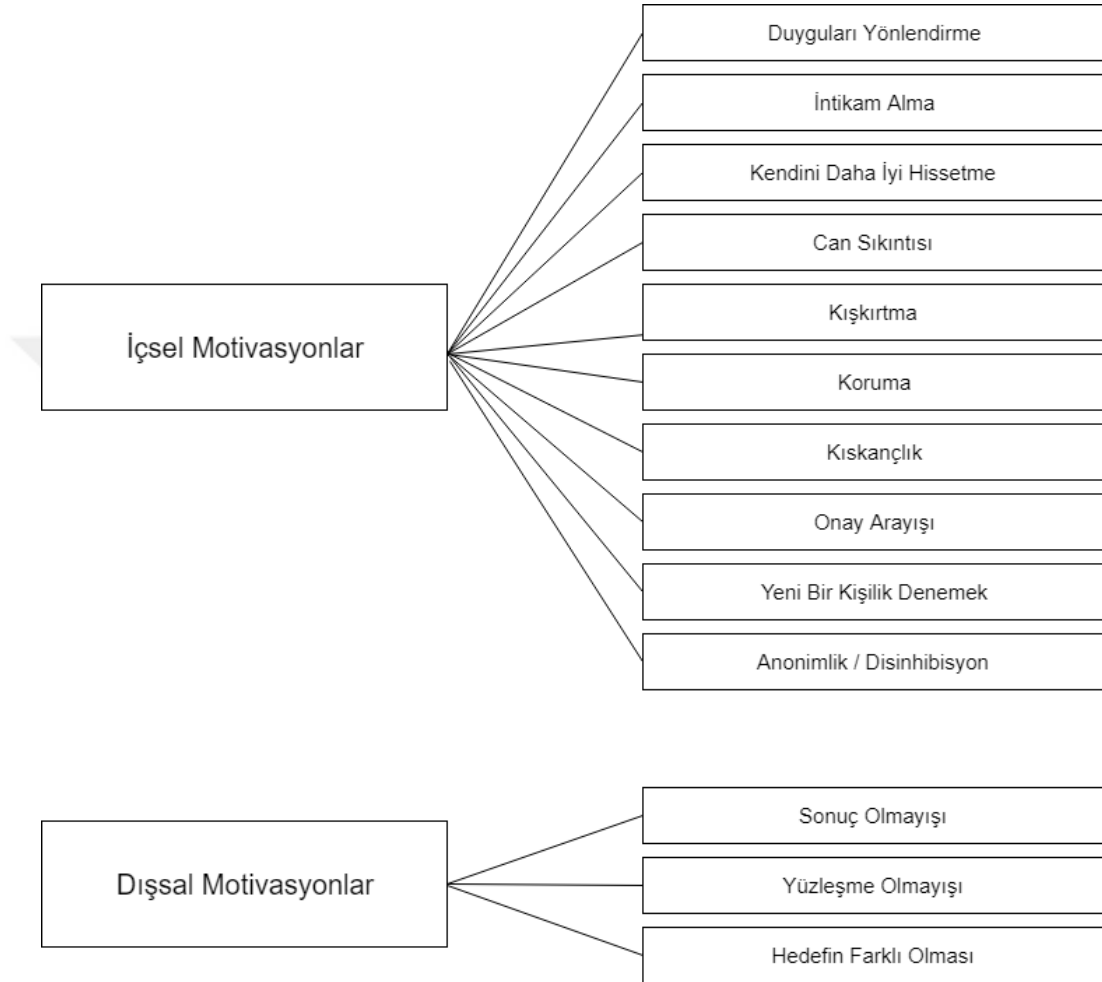
Topçu, Yıldırım ve Erdur-Baker (2012,145-146) tarafından gerçekleştirilen çalışmada siber zorbalığın nedenleri şaka, intikam alma, kasıtlı zarar ve siber ortamda zorbalığın kolaylığı olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Katılımcılar, insanların kurbanı zarar verme niyetiyle değil de, şaka yapma amacı ile siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca insanların yüz-yüze zorbalıktan intikam almanın siber zorbalığın en önemli nedenlerinden biri olduğu belirtilmiştir. Örneğin; mevcut çalışmada katılımcılardan biri yaşadığı siber zorbalığın nedeninden bahsederken "ayrıldığımızdan

dolayı intikam almaya çalıştı” diye belirtmiştir. Şaka yapmak veya intikam almak dışında kasıtlı olarak siber kurbanı zarar vermeye çalışmak siber zorbalığın bir başka nedeni olarak beirtilmiştir. Katılımcılardan bazılarının görüşlerine göre, siber zorbalık tartışmasız bir biçimde siber kurbanı incitmeyi veya üzmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda siber alanın anonim olması ve insanların sahte isimlerinin arkasına kolayca gizlenebilmeleri siber zorbayı takip etmeyi zorlaştırmaktadır. Katılımcılardan biri siber ortamın anonim olduğunu vurgulayarak “internette insanların öz-raporuna güvenmek zorundayız, yüzyüze iletişim yetersiz; bu yüzden kimliği gizlemek ve yalan söylemek de kolay” şeklinde belirtmiştir. Ayrıca insanların birinin siber ortamda sağladığı bilgilere güvenme eğiliminde olduklarını belirtmiştir; çünkü yüzyüze temas yetersiz olduğundan kontrol etmek zordur. Ek olarak bilgi çok sayıda insana kolay ve hızlı bir şekilde yayılabilir; bu nedenle insanlar başkalarına teknolojik araçlar vasıtasıyla zorbalık davranışında bulunmayı tercih etmektedirler.

Türk üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada 254 katılımcıdan 179’u siber zorbalığın nedenlerini belirtmiştir. Öğrencilerden % 35.8’i kin besleme, % 19.5’i belirli bir nedenin olmaması, % 16.3’ü birini kızdırmak/sinirlendirmek, % 15.2’si daha önce siber mağdur olma, % 10’u intikam alma, % 3.2’si politik ve dini görüşleri empoze etme gibi nedenler belirtmişlerdir (Akbulut, Eristi, 2011). West (2015) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma sonucuna göre siber zorbalığın nedenleri %41.7’si eğlence amaçlı, %38.9’u intikam amaçlı, %50’si kızdırma amaçlı, %18.1’i kıskançlık amaçlı, %29.2’si kışkırtma amaçlı, %11.1’i gruba uyma amaçlı, %9.7’si kimliğinin bilinmemesinden, %18.1’i güç/statü amaçlı ve %12.5’i ise nedensiz şekilde siber zorbalık davranışında bulunmaktadır. Aynı zamanda mevcut araştırmada siber zorbalara mağdurların hangi özelliklerinin onları siber zorbalığa teşvik ettiği sorulmuştur. Cevaplar; fiziksel sakatlıkları (%18.5), öğrenme güçlükleri (%13.8), fiziksel görünüş (%29.7), cinsel eğilim (%22.7), cinsiyet (%18.5), zeka/yetenek (%38.8), arkadaşlık grupları (%36.4), aile (%21.9), din (%19.7) ve etnik köken (%20.6) olarak belirtilmiştir.

Varjas, Talley, Meyers, Parris ve Cuts (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada lise öğrencilerinin bakış açısından siber zorbalığın algılanan motivasyonları

içsel motivasyonlar ve dışsal motivasyonlar olmak üzere iki ana başlık altında kategorilendirilmiştir.

Şekil 12. Siber Zorbalığın İçsel ve Dışsal Motivasyonları

Kaynak: Varjas, K., Talley, J., Meyers, J., Parris, L., & Cutts, H. (2010). High school students' perceptions of motivations for cyberbullying: An exploratory study. *Western Journal of Emergency Medicine*, 11(3), 269. s.272

İçsel motivasyonlar *duyguları yönlendirme, intikam alma, kendilerini daha iyi hissetme, can sıkıntısı, kışkırtma, koruma, kıskançlık, onay arayışı, yeni bir persona denemek, anonimlik/disinhibisyon etkisi* olmak üzere on altı başlık altında kategorilendirilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan içsel motivasyonların açıklamaları şu şekildedir (Varjas, vd., 2010,270-271):

- Duyguları yönlendirme (redirect feelings), önceki acı veren deneyimleri içeren bir motivasyon olarak tanımlanmıştır. Siber zorba geçmişte zorbalığa uğramış veya yaralanmış olabilir ve buna karşılık masum bir kişiye sanal ortamda zorbalıkta bulunarak hislerini failden başka birisine yönlendirebilir. Araştırmaya katılan öğrencilerden biri konuya yönelik şunu belirtmiştir: “Biliyorsunuz, insanlar bana uzun zamandır bunu yapıyor, ben de bunu birisine yapmayı hak ettim”.
- İntikam alma (revenge), siber zorbaların kışkırtıldığı ve kızdırıldığı veya faille geri dönmeyi istediği durumları tanımlamaktadır. Bu, duyguları yönlendirme (redirect feelings)’den farklıdır. Çünkü siber zorba savunmasız olanları rastgele hedeflemekten ziyade; kendini daha iyi hissetmek için “kendilerini mağdur eden” özel bir kişinin peşinden gitmektedir. Bir öğrenci siber zorbalık yaptığını itiraf ederek şunu belirtmiştir: “Gerçekten çok kızmışım, bana karşı iyi davranmadı ve bunu hak etti”.
- Kendilerini daha iyi hissetme (make themselves feel better) failin kendini daha iyi hissetmek için başkalarına siber zorbalık yapması olarak tanımlanmıştır. Bu duyguları yönlendirme (redirect feelings)’den farklıdır; çünkü siber zorba geçmişte zarar görmüş olabilir de, olmayabilir de. Aynı zamanda intikam alma (revenge)’dan da farklılaşmaktadır; çünkü kişi tahrik edilmemiş olabilir. Öğrencilerden biri “Şahsen ben böyle düşünüyorum; kendilerini daha iyi hissetmek için herhangi bir kişiyi alaşağı ediyorlar” şeklinde yorumda bulunmuştur.
- Can sıkıntısı (boredom) siber zorbaların zaman doldurmak veya eğlence yaratmak için başkalarını mağdur etmeye yönelik harekete geçmeleri olarak karakterize edilmiştir. Bir öğrenci, “herhangi birisi yapılacak daha iyi şeyleri olmadığından zorbalık yapabilir” şeklinde açıklama yapmıştır. Başka bir öğrenci çevrimiçi ortamda gençlikten bahsederken “internette ve videolarla zaman geçirmekten ve bunun hakkında kötü konuşmaktan daha iyi yapacak bir şeyleri yok” şeklinde yorumda bulunmuştur.
- Kışkırtma (instigation) siber zorbalığın birinin tepkisini tetiklemek için, bazen de belirli bir neden olmadan kendini daha iyi hissetmek için kullanılması olarak tanımlanmıştır. Bir öğrenci, “bir kişi bir şey yayınladığında (örneğin kötü bir

söylenti) bununla ilgili konuşacağı birini ister” olarak yorumda bulunmuştur. Bazen de bir kişi internet dışındaki olaylara yanıt olarak siber zorbalık yapabilir.

- Koruma (protection) failin en zorlu/güçlü kişi olabilmek ve siber zorbalık mağduru olmamak için diğer kişilere siber zorbalıkta bulunmaya motive olması olarak tanımlanmıştır. Bir öğrenci kasabanın engebeli ve sert bir bölgesinde büyüdüklerini, bölgenin yırtıcı hayvanı olduklarını ve hayatta kalmanın tek yolunun bu olduğunu ve diğer insanları avladıklarını belirtmiştir.
- Kıskançlık (jealousy), kişinin kıskançlık ve kızgınlıktan başka birisine zorbalık yapmaya motive olması anlamında kullanılmıştır. Öğrencilerden biri, bir kızla konuştuğunu ve ardından kızın erkek arkadaşının kıskanç bir hale geldiğini söylemiştir. Öğrenci “erkek arkadaşı kıskançlık gösteriyor ve hepsini MySpace aracılığıyla söylüyor” şeklinde belirtmiştir.
- Onay arayışı (seeking approval), siber zorbalığın onaylanma ve dikkat çekme amaçları ile yapılması olarak tanımlanmıştır. Örneğin arkadaşları etkilemek için siber zorbalık davranışında bulunulabilir. Bir öğrenci siber zorbaların dikkat çekmek istediklerini belirtmiştir. Bunu şöyle açıklamıştır: “Dikkat çekmek istiyorlar, bu yüzden böyle küçük ve önemsiz bir şey üzerinde tartışıyorlar. Bence arkadaşlarının görüşlerini duymak kendilerini daha iyi hissettiriyor”
- Yeni bir kişilik denemek (trying out a new persona) siber ortamda gerçek hayatta algılandığından farklı bir şekilde (örneğin; daha sert, daha havalı) kendini temsil etmeyi istemek olarak tanımlanmıştır. Bir örnekte öğrencilerden biri şunu belirtmiştir: “Sadece kötü görünmeye çalışıyordum ve hiç kimseye böyle bir şey yapmayı düşünmüyordum; ama sanki gerçekten çok sinirlenmişim. İnsanların ‘seni öldürecekim’ gibi her söylediği hoşuma gidiyordu. Şimdi düşününce çok komik”.
- Anonimlik ve disinhibisyon –şartlı refleksin yitimi- etkisi (anonymity/disinhibition effect); anonim olma gücünün disinhibisyon hisleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu için bu iki motivasyon (anonymity/disinhibition) birleştirilmiştir. Anonimlikte, siber zorba çevrimiçi kurbanını tanımayabilir veya suçlu kimliğini siber mağdura açıklamayabilir. Disinhibisyon etkisinde siber zorba yüz yüze yapamayacağı şeyler yapabileceğini

veya söyleyebileceğini hissetmektedir. Öğrencilerden biri anonimlik/disinhibisyon etkisini şu şekilde açıklamıştır: “Eğer bu kişi muhtemelen beni tanımıyorsa, o zaman onlar hakkında bu şeyleri kimin söylediğini bilmeyeceklerdir; bu yüzden muhtemelen daha fazla şey söylemekten veya daha fazlasını yapmaktan daha az engelleyici olacaktır”.

Dışsal motivasyonlar siber zorbalığın; siber mağdurun özelliği veya duruma özel bir şey tarafından kışkırtılmasının nedenleri olarak tanımlanmıştır. Dışsal motivasyonlar sonuç olmaması, yüzleşme olmayışı ve hedefin farklı oluşu olmak üzere üç başlık altında kategorilendirilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan dışsal motivasyonların açıklamaları şu şekildedir (Varjas, vd., 2010,271):

- Sonuç olmaması (no consequences); siber zorbanın dallanıp budaklanma korkusu, mağdurdan fiziksel bir misilleme ve kalıcı bir sonuç olmadan (örneğin; hapis cezası) veya mağdurun duygusal bir tepkisine tanık olmadan siber zorbalıktan kurtulabileceğini hissetmektedir. Öğrencilerden biri şöyle ifade etmiştir: “Eh, kişiyi tanımıyorum, bunu ona söylersem bana saldırmaya çalışmayacak. Bu yüzden, ne istersem söyleyeceğim”.
- Yüzleşme olmayışı (non-confrontational) siber zorbanın mağdur ile yüz yüze gelmek istememesi veya yüz yüze gelme korkusu olarak tanımlanmıştır. Bir öğrenci “çünkü onlar ‘siber zorbalar’ yüzleşmeyi sevmiyorlar” demiştir.
- Hedefin farklı olması (target was different); farklı görünen, olumsuz bir itibara sahip olan veya siber zorbanın olumsuz olarak algılandığı mağdur temelli bir siber zorbalık motivasyonu olarak ifade edilmiştir. Siber zorbalığın niçin meydana geldiği sorulduğunda öğrencilerden biri şunu belirtmiştir: “Birisi birilerini görünüşleri veya başkalarının onun hakkındaki söylediklerinden dolayı sevmiyor”.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki siber zorbalığın tek veya belli bir nedene bağlanması mümkün değildir. Siber zorbalık davranışının gerçekleştirilmesinin temelinde birçok değişken rol oynamaktadır. Bazen basit bir şaka olarak başlamakta, eğlence amaçlı yapılmakta iken, bazen herhangi birisinden intikam alma amaçlı yapılmaktadır. Bazen de kendisine hiçbir yönden zarar vermemiş masum kişiler üzerinde zorbalık davranışı sergilenerek; zorbanın daha önce yaşadığı geleneksel veya siber

zorbalığın intikamını almaya çalıştığı görülmektedir. Kimliğin gizli olması siber zorbalık davranışının gerçekleştirilmesini daha kolay hale getirmektedir. Aynı zamanda sonucunda siber mağdur ile yüz-yüze gelinmediğinden mağdurun yaşadığı sıkıntıların siber zorba tarafından görünür olmasını engelleyerek zorba kimsenin empati duygusunu zayıflatmaktadır. Aynı zamanda kişiler çevrimiçi ortamda gerçek yaşamda olduklarından farklı bir kimliğe bürünerek gerçek yaşamda yapamayacakları davranışları bu ortamda gerçekleştirebilmektedirler. Bunun dışında herhangi bir arkadaş grubuna dahil olabilmek veya arkadaş grubundan onay kazanma, güç kazanma amacıyla da gerçekleştirilebilir. Siber zorbalık konusunda farklı araştırmacılar tarafından ortaya koyulan neden ve motivasyonların her biri konunun anlaşılmasına ve buna yönelik önlem alınmasına ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır.

2.4.7. Siber Zorbalığın Etkileri

Cep telefonları ve bilgisayarlar siber zorbalıktan sorumlu değildirler. Sosyal medya siteleri çocukların arkadaş ve aileleriyle bağlantı kurma, okula yardımcı olma ve eğlence gibi olumlu aktiviteler için kullanılabilir. Ancak bu araçlar diğer insanlara zarar vermek için de kullanılabilir. Yüz yüze veya teknolojik araçlar vasıtasıyla yapılsa da etkileri benzerdir. Siber zorbalık ergenlere ve gençlere çok zarar verebilir. Kaygı, depresyon ve hatta intihara neden olabilir. Ayrıca internette bir şeyler dolaştığında asla kaybolmayabilirler, siber zorbalığın acısını yenilemek için sonraki zamanlarda tekrar su yüzeyine çıkabilirler. Siber zorbalık yaşayan çocuklarda büyük bir olasılıkla ortaya çıkabilecek etkiler şu şekildedir (Suman, 2016,53):

- Alkol ve uyuşturucu kullanımı,
- Okulu asma,
- Yüz-yüze zorbalık deneyimi yaşama,
- Okula gitmeye karşı isteksiz olma,
- Düşük puanlar alma,
- Benlik saygısının azalması,
- Daha fazla sağlık problemi'dir.

Mağdurlar için sonuçlar açısından zorbalık ve siber zorbalık benzer etkilere sahiptir. Siber mağdurlar üzerinde intihar düşünceleri, yeme bozuklukları, kronik rahatsızlıklar ve evden kaçma gibi etkileri bulunmaktadır (Mason, 2008,327). Marco ve Tormo-Irun

(2018)'ın araştırmasında da siber zorbalığa maruz kalma ile yeme bozuklukları arasında bir ilişki saptanmıştır. Beran ve Li (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre siber zorbalığa maruz kalan bireylerde öfke, üzüntü/incinme, kaygı, utanç, ağlama, korku, kendini suçlama gibi duygusal etkiler; zayıf konsantrasyon, düşük okul başarısı ve devamsızlık gibi davranışsal etkiler görülebilmektedir. Ybarra (2004)'ya göre, depresif semptomatoloji ile çevrimiçi taciz arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle çevrimiçi taciz hedefi olan gençlerin %13.4'ü majör depresif semptomları gösterirken, çevrimiçi taciz mağduru olmayan gençlerin % 4.6'sının majör depresif semptomları gösterdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca çevrimiçi taciz mağduru olmayan gençlerin %81'i çevrimiçi taciz mağduru olan gençlerin %70.1'ine kıyasla çok az depresyon belirtisi göstermekte ya da hiç depresyon belirtisi göstermemektedir (Ybarra, 2004,252). Farklı bir araştırma siber zorbalığın olumsuz etkilerinin kaygı, depresyon, yalnızlık, akranlar tarafından reddedilme, devamsızlığın artışı ve notlardaki düşüş olduğunu göstermiştir (Johnson, 2011,104).

Siber zorbalık önemli sağlık meseleleri ve psikolojik sorunlarla ilişkilidir. İlgili semptom ve sorunlar arasında düşük benlik saygısı, düşük akademik performans, depresyon, duygusal sıkıntı, bazı durumlarda şiddet ve hatta intihar bulunmaktadır (Mason, 2008,328). Çevrimiçi tacize uğrayan gençlerde gözaltına alınma, uzaklaştırma alma, okuldan kaçma veya okulu asma ve silah taşıma gibi olumsuz etkilerin de bulunduğu gözlemlenmiştir (Ybarra, Diener-West, Leaf, 2007). Farklı bir araştırmada siber zorbalık mağduru olan gençlerde alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi etkilere de rastlanmıştır. Bu gençlerin ortalama olarak ya yasayla karşı karşıya gelmiş, ya da polisle temasta olma riskini doğuracak bir şey yapmış üç yakın arkadaşı bulunmaktadır. Bu gençlerin birincil bakıcıları ile duygusal ilişkileri zayıf, bakım verenin takibi yetersiz ve böyle bir durumda öfkeyle cevap verme ihtimali de yüksektir. Kısacası, siber zorbalığa maruz kalan bu gençler sağlıklı gelişimi olumsuz yönde etkileyen çok sayıda kişisel zorlukla karşı karşıyadırlar (Ybarra, Espelage, Mitchell, 2007). Bununla birlikte gençlerde okuldan kaçma, başarısızlık, depresyon, yalnızlık, paranoid düşünceler, okulu bırakma gibi davranışların da ortaya çıktığı gözlenmektedir. Yapılan çalışmalar siber zorbalık davranışına maruz kalan mağdurların çoğunun yaşadıkları bu durumları yetkililere söyleyemedikleri ve daha da içine kapandıkları da tespit edilmiştir

(Aktepe'den akt. Çiftçi, 2018,1539). Yaşanan bu mağduriyetin ilgili kişilerle paylaşılamamasında utanç duygusu söz konusu olabilmektedir. Gençlerin bu olumsuz durumla baş edebilmesine yardımcı olabilecek, çözüm yolları arayacak kişilerden utanması; kişiyi tek başına çözüm arama veya içine kapanma gibi bir durum içerisine sürükleyebilmektedir. Bu olumsuz durumla baş edilememesi de gençlerin psikolojik ve sosyal açıdan önemli sorunlar yaşamalarına sebep olabilmektedir.

Aynı zamanda araştırmalar siber zorbalığa maruz kalan kişiler üzerinde baş ağrısı, tekrarlayan karın ağrısı ve uyku sorunları gibi psikosomatik sorunların da söz konusu olduğunu göstermektedir (Sourander, Brunstein Klomek, Ikonen, Lindroos, Luntamo, Koskelainen, Ristkari, Helenius, 2010). Araştırma bulgularına göre siber zorbalık mağduru öğrencilerin otuz gün içerisinde en az bir defa olmak üzere hangi problemli davranışlarda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 33.6'sında alkol kullanma, % 29.7'sinde sınavda kopya çekme, % 24.3'ünde bir mazereti olmaksızın okulu asma, % 18.4'ünde akranına saldırma, % 13.0'ında mal/mülke zarar verme, % 9.5'inde mağazada hırsızlık yapma, % 7.9'unda esrar kullanma, % 7.7'sinde yetişkin birine saldırma, % 6.1'inde evden kaçma, % 5.3'ünde silah taşıma ve %4.5'inde okuldan uzaklaştırma alma gibi olumsuz davranışsal etkiler görülmüştür (Hinduja, Patchin, 2007).

Farklı bir araştırma sonucuna göre siber zorbalığın mağdurlar açısından duygusal, sosyal ve akademik bakımdan olumsuz etkilerde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Siber zorbalığa maruz kalan öğrenciler üzerinde sinir, korku, tedirginlik, intikam ve üzüntü gibi duygusal etkilerin ortaya çıktığı görülmüştür. Aynı zamanda mağdurların yaşadıkları olayları korktukları, utandıkları ve en çok da bilgisayar ve cep telefonları ellerinden alınacak diye yaşanan olayı aileleriyle paylaşmadıkları görülmüştür. Olayı gizleyen öğrenciler evde sinirli ve gergin davranışlar sergilediklerinden aile içerisinde çeşitli problemler yaşanabilmesine neden olurken, arkadaş ilişkilerinde de çeşitli sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Akademik açıdan da olumsuz sonuçlar gözlenirken bu sonuçlar; akademik başarıda düşme, derse konsantre olamama, derslere karşı motivasyonun düşmesi, devamsızlık yapma (tehdit edilme durumundan korkulduğundan veya uyku sorunları sebebi ile), derslerde gergin ve sinirli olunduğundan öğretmenlerle yaşanan çeşitli sorunlar olarak belirtilmiştir (Kestel, Akbıyık, 2016,851-854). Siber

zorbalığa maruz kalan gençlerde bazı duygusal sorunlar ve akranlarla ilişki sorunları görülme ihtimali daha yüksek iken; okulda kendini güvensiz hissetme ve öğretmenleri tarafından ilgilenilmediğini düşünme daha yaygındır (Sourander, vd, 2010). Siber zorbalık mağdurları çeşitli sosyal etkilere maruz kalabilmektedirler. Kişisel kimliklerine zarar verme, daha düşük öz-saygı, daha düşük kendilik değeri (öz-değer) sosyal zorluklar için yüksek risk oluşturabilecek etkilere sahiptir. Yalnızlık ve akran reddi zorbalığa maruz kalma sonucunda ortaya çıkan iki ciddi sorundur (Johnson, 2011,40).

Siber mağdurların siber zorbalık sonucunda hissettikleri şu şekildedir: kızgınlık (%64), acı (%58.1), üzümlük (%54), depresif (%44.7), utanmış (%38.2), endişeli (%37), konsantrasyon güçlüğü (%32.6), yalnız (%30.1), kendini suçlama (%30.1), okula geri dönmeyi istememe (%28.6), korku (%26.4), intihar (%25.5) ve hiç etkilenmeme (%22.4). Aynı zamanda mağdurlar siber zorbalık sonucunda yaşamlarında bazı olumsuz etkilerin bulunduğunu belirtmişlerdir: örneğin; öğrenme/akademik performans (%42.4), okula devam etme (%29.8), çevrimiçi ilişkiler geliştirme (%33.3), gerçek dünyada ilişkiler geliştirme (%42.4), beslenme ve yemek yeme alışkanlıkları (%41.6) ve uyku düzenleri (%47.5) şeklindedir (West, 2015,105).

Çeşitli araştırma bulguları siber zorbalığa maruz kalan bireylerde psikolojik, sosyal ve akademik bakımdan bazı olumsuz etkilerin bulunduğunu göstermektedir. Siber mağduriyet durumu yaşayan kişilerde depresyon, kaygı, üzümlük, sinir, korku gibi bireyi derinden sarsan ve ruh sağlığını tehdit eden durumlar söz konusudur. Bu gibi durumlar eğer önlem alınmaz ise bireyin psikolojisini olumsuz etkilerken, intihar ve hatta ölümle bile sonuçlanabilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde bireyler yoğun olarak duygusal çalkantılar, psikolojik iniş çıkışlar ve kimlik karmaşası yaşamaktadırlar. İçinde bulunulan dönem itibarıyla bu tür sorunlar ve değişimler söz konusuysa, siber zorbalığa maruz kalınması mevcut problemlerin üzerine yenilerinin eklenmesine ve gençlerin sorunlarla başa çıkabilmesini zorlaştırmaktadır.

Psikolojik sorunlar dışında aile ve arkadaşlarla yaşanan sorunlar, benlik saygısının azalması, ilişki kurmada güçlük yaşama, diğer kişilere karşı güvenin kaybedilmesi gibi bazı sosyal sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Aynı zamanda yaşanan olaya bağlı olarak akranlar tarafından dışlanma/reddedilme durumu da ortaya çıkabilmektedir. Bunlar kişinin sosyal ilişkilerini zedeleyebilmektedir. Özellikle gençler

ve ergenler için sosyal aidiyet kavramı önem kazanmaktadır. Yaşanan siber zorbalık olayı neticesinde arkadaş grubundan dışlanma veya arkadaş grubuna kabul edilmeme gibi durumların ortaya çıkması bireyin sosyal anlamda zor bir süreç yaşamasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda bireyin yalnızlık sorunu ortaya çıkabilmektedir. Yalnız kalma veya arkadaş grubundan izole edilme ise bireyi yine birtakım psikolojik sorunlara götürebilmektedir.

Siber mağduriyet durumunda diğer olumsuz etkilere ek olarak akademik performansın düşmesi de araştırma bulgularında sık rastlanan bir sorundur. Derslere karşı motivasyonun azalması, öğrenme güçlüğü yaşanması, okula gitmeye karşı isteksizlik, devamsızlık yapılması ve bunun sonucunda da notların düşmesi gibi bazı sonuçlara neden olabilmektedir. Tablo 6’da siber zorbalığın psikolojik, sosyal ve akademik etkileri görülmektedir.

Tablo 6. Siber Zorbalığa Maruz Kalmanın Psikolojik, Sosyal ve Akademik Etkileri

Psikolojik Etkileri	Sosyal Etkileri	Akademik Etkileri
Üzüntülü olma	Özsaygının düşmesi	Okula gitmekten korkma
Yoğun bir stres yaşama	Akran ilişkilerinde çatışma	Öğrenmede sorun yaşama
Kendini değersiz hissetme	Başkalarına güvenmeme	Okuldan kaçma
Kendisi hakkındaki bilgilerin öğrenilmesinden utanma	Arkadaşlık ilişkisi kurmada güçlük yaşama	Ders başarısının düşmesi

Kaynak: Korkmaz, A. (2013). Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*. 24(2). ss. 79

Aslında bahsedilen psikolojik, sosyal ve akademik etkilerin hepsinin birbiriyle etkileşim içerisinde olduğu da düşünülebilir. Çünkü birey siber zorbalığa maruz kaldığında stres, kaygı ve depresyon gibi durumlar söz konusu olurken; bu olumsuz etkiler aynı zamanda bireyin sosyal ilişkilerine de yansiyabilir, akademik başarısını da etkileyebilir. Yani her bir olumsuz etki çeşidinin diğerlerini de etkileyebileceği düşünülebilir. Örneğin; siber zorbalık davranışına maruz kalan bir kimsenin aile ve akranlarıyla çatışma yaşaması, benlik saygısını yitirmesi, diğer insanlara karşı güvenini kaybetmesi kişinin aynı zamanda psikolojik bazı sorunlar yaşamasına da sebep

olabilmektedir. Bu sorunlar kişinin okul yaşamına da etki edebilmektedir. Okula ve derslere karşı ilgi ve motivasyonun azalmasına sebep olarak akademik başarıyı da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. İlk başta basit olarak da görülebilen siber mağduriyet durumu kişilerin hayatını her anlamda olumsuz olarak etkilemekle birlikte; intihar ve ölümle bile sonuçlanabilen ciddi bir konudur. Bu olumsuz durumun yaşanmasını önlemek veya azaltmak için ailelere, eğitimcilere ve sağlık personellerine önemli görevler düşmektedir.

2.4.8. Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Lai, Mohamad, Mohd Salleh, Sulaiman, Rosli ve Chang (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Malezya'daki üniversite öğrencileri arasında siber zorbalığın yaygınlığı incelenmiştir. 712 devlet/özel üniversite öğrencisi araştırmaya dahil edilmiştir. Genel olarak toplam 470 katılımcı (%66) daha önce siber zorbalık yaşadığını belirtmiştir. Cinsiyet bakımından ele alındığında kadınların erkeklere oranla siber zorbalık davranışına daha fazla maruz kaldığı görülmüştür. Kadın katılımcıların 264'ü (%56.2) ve erkek katılımcıların 206'sı (%43.8) siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir.

Kowalski ve Limber (2007) Amerika'nın güneydoğusu ve kuzeybatısında 3.767 ortaokul öğrencisi (6, 7 ve 8. sınıfları kapsayan) üzerinde siber zorbalığın yaygınlığı üzerine bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Öğrencilerin %11'i son birkaç ay içerisinde en az bir defa siber zorbalığa maruz kaldıklarını (sadece mağdur), %7'si hem siber zorba hem de siber mağdur olduklarını, %4'ü ise önceki son birkaç ay içerisinde başkalarına siber zorbalık yaptığını belirtmiştir (sadece siber zorba).

Lee ve Shin (2017) Güney Kore'de 4000 ergen üzerinde araştırma gerçekleştirerek siber zorbalığın yaygınlığını tespit etmişlerdir. 24 ortaokul ve 24 liseyi kapsayan araştırma sonucuna göre; araştırmaya katılan öğrencilerin %6.3'ü siber zorba olarak, % 14.6'sı siber mağdur ve %13.1'i hem siber zorba-hem siber mağdur olarak siber zorbalık davranışına dahil olmuştur.

Selkie, Fales ve Moreno (2016) ABD' de ortaokul ve lise öğrencileri (10-19 yaş aralığını kapsayan) arasında siber zorbalık konusunda yapılmış çalışmaları inceleyerek, siber zorbalığın yaygınlığını saptamışlardır. Sonuç olarak siber zorbalık oranı %1 ile %41 arasında, siber mağduriyet %3 ile %72 arasında ve hem siber zorbalık-hem siber mağduriyet %2.3 ile %26.7 arasında değişim göstermektedir. Safaria (2016) tarafından

Endonezya'nın Jogjakarta kentinde bir ortaokulda gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre; öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%80'i) hemen hemen her gün siber zorbalık davranışına maruz kaldığını belirtmiştir.

Popović-Ćitić, Djurić ve Cvetković (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sırp ergenler arasında (ortaokul öğrencileri) siber zorbalığın yaygınlığı araştırılmıştır. Belgrad'daki beş devlet okulunda 387 öğrenci (11-15 yaş aralığında) üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre katılımcıların %10'u başkalarına siber zorbalık davranışında bulunmakta iken; %20'si siber zorbalık davranışlarına maruz kalmaktadır.

Modecki, Minchin, Harbaugh, Guerra ve Runions (2014) 80 uluslararası araştırma üzerinde meta-analiz çalışması yapmışlardır. Sonuca göre öğrencilerin %15'i siber zorbalık yapmakta iken; %35'i geleneksel zorbalık davranışlarında bulunmaktadır. Aynı zamanda siber mağduriyetin oranı %15, geleneksel zorbalık mağduriyetinin oranı ise %36'dır.

DeHue, Bolman ve Völlink (2008) tarafından Hollanda'da ilk ve orta okul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmaya göre siber zorbalık oranı %16 iken; siber mağduriyet oranı %23 olarak saptanmıştır. Yine mevcut araştırmaya göre siber zorbalık en çok ad takma ve dedikodu yapma şeklinde görülmektedir. Aynı zamanda öğrenciler çoğunlukla siber zorbalığa onu görmezden gelir gibi davranarak, gerçekten görmezden gelerek veya siber zorbalık yaparak tepki göstermektedirler.

Portekiz'de 23 ortaokul ve lise örnekleminde (6., 8. ve 11. Sınıfları kapsayan) gerçekleştirilen bir araştırma sonucuna göre öğrencilerin %7.6'sı siber mağdur iken; %3.9'u bir yıl içerisinde en az bir defa diğerlerine karşı siber zorbalık yapmışlardır (Matos, Vieira, Amado, Pessoa ve Martins, 2018).

West (2015)'in üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre katılımcıların 93'ü (%1.9'u) daha önce siber zorbalık davranışında bulunduğunu belirtmiştir. Siber zorbaların başkalarına kaç defa bu tür zorbalık davranışında bulunduğu sorulduğunda ise; bir kez (%44.4), 2-3 kez (%25), 4-6 kez (%5.6), 7-10 kez (%1.4) ve 10'dan fazla (%23.6) olarak ifade edilmiştir.

Mallman, de Macedo Lisboa ve Zanatta Calza (2018) tarafından Brezilya'da iki farklı şehirde (Porto Alegre, Rio Grande do Sul) 13-18 yaş grubu öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre katılımcıların yarısından fazlası (%58'i) siber

zorbalık içerisinde yer almıştır. %12.5'i siber mağdur, %10.3'ü siber zorba ve %35.2'si hem siber zorba-hem siber mağdur olduğunu belirtmiştir.

Arslan, Savaşer, Hallett ve Balcı (2012) tarafından Türkiye'deki ilkokullarda gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre; 65 öğrenci (%17.5) diğer öğrencilere siber zorbalık davranışında bulunduğunu belirtirken, 102 öğrenci (%27.4) ise siber zorbalık davranışına maruz kaldığını belirtmiştir. Ayas ve Horzum (2012) da benzer şekilde ilköğretim öğrencileri arasında (6, 7 ve 8. sınıf) siber zorbalığı araştırmışlardır. Trabzon il merkezinde bulunan üç farklı okulda gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre; öğrencilerin %11.6'sı (48 kişi) siber zorbalık yapmakta iken; %18.6'sı (77 kişi) siber zorbalığa maruz kalmıştır. Peker (2015) tarafından Türkiye'de ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre ise öğrencilerin %10.5'inin başkalarına siber zorbalık yaptığı, %17'sinin siber mağdur olduğu, %35.2'sinin ise hem siber zorba-hem de siber mağdur olduğu saptanmıştır. Dilmaç (2009) tarafından Selçuk Üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmaya göre öğrencilerin %22.5'i en az bir defa siber zorba davranışlarda bulunurken; %55.3'ü yaşamlarında en az bir defa siber zorbalık mağduru olduklarını belirtmiştir. Mevcut araştırmaya göre erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışı içerisinde bulunmuşlardır. Aydoğan, Dilmaç ve Deniz (2009)'ın ortaokul öğrencileri üzerindeki araştırmasına göre öğrencilerden %22.5'i bir veya daha fazla siber zorbalık yaptığını, %32.6'sı ise bir veya daha fazla kez siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Ayas (2011) Hatay ilinde lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada öğrencilerin %15.5'inin siber zorbalık yaptığını, %17.4'ünün de siber zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. 12. Sınıfa devam eden öğrencilerin diğer sınıftakilere oranla hem daha fazla siber zorbalık yaptığı, hem de daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur.

Tanrıkulu (2015,27)'na göre araştırmacılar uluslararası anlamda gençlerin siber zorbalıkla karşı karşıya kaldığını oy birliğiyle kabul etmektedirler. Avusturya, Avustralya, Kanada, İngiltere, Yunanistan, İrlanda, İsrail, Malezya, Hollanda, İspanya, İsveç, Türkiye ve ABD'de yapılan çeşitli çalışmalar siber zorbalığın gençlerin refahını olumsuz yönde etkileyen dünya çapında bir sorun olduğuna dikkat çekmiştir. Bu nedenle, problemin uluslararası yaygınlığı siber zorbalığı anlama konusunda bilgimizi ilerletmenin ve bunu önlemek için çözümler geliştirmenin önemini vurgulamaktadır.

İncelenen araştırma sonuçları siber zorbalığın ülkemizde ve dünyada yaygın bir sorun olduğunu göstermektedir. Literatürde konuya yönelik en fazla ortaokul ve lise öğrencilerini kapsayan araştırmalar mevcuttur. İlkokul ve üniversite öğrencileri üzerinde de yapılmış araştırmalar bulunmakla birlikte; ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmalara göre daha kısıtlıdır. Siber zorbalığın yaygınlığı konusunda yapılmış araştırma verileri sorunun uluslararası anlamda yaygın olduğunu ifade etmektedir. İncelenen birçok çalışmada siber zorbalık, siber mağduriyet ve hem siber zorbalık-hem siber mağduriyet oranları dünya genelinde büyük bir sorunun varlığına işaret etmektedir.

2.5. Siber Mağduriyet

Siber mağduriyet, “bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması” durumudur (Arıcak, Tanrikulu, Kınay, 2012,2). Siber mağduriyet kavramı siber zorbalık kavramı ile eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde siber zorbalık mağdurlarının sayısı azımsanmayacak kadar fazla olmakla birlikte, her geçen gün sayılarına yenileri eklenmektedir. Siber mağduriyet riskli internet kullanımı davranışının bir sonucu olarak bireylere, topluma ve ülkelere hem maddi yönden, hem de manevi yönden zarar vermektedir (Çiftçi, 2018,1539).

Siber mağduriyet geleneksel (çevrimdışı) mağduriyet ile bazı benzerlikler taşımasına karşın; aralarında birkaç önemli ayrım bulunmaktadır. En önemlisi, siber mağduriyet saldırganlar için kimliğin gizli (anonimlik) olmasından kaynaklı; mağdurun korkusunu arttırırken, siber zorbaların empati ve pişmanlığını azaltmaktadır. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken saldırganlar hızlı bir şekilde websiteleri oluşturabilmekte, mesajlar gönderebilmekte veya internet üzerinden mağdurlarla ilgili mesajlar gönderebilmekte; bu sayede kısa sürede daha geniş bir kitleye ulaşabilmektedirler. Aynı zamanda siber mağduriyet her yerde veya herhangi bir zamanda ortaya çıkabilir; bu da mağdurların kaçmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle siber mağduriyet geleneksel mağduriyetten çok daha olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir (akt. Li, Li, Li, Zhou, Sun, Wang ve Li, 2018).

Deneyimleri ile ilgili röportaj yapılan birçok siber mağdur çevrimiçi ortamda izlerkitlenin daha fazla olması ve kendi evlerinde şiddete maruz kalmış gibi hissettikleri için siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan daha yıkıcı bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bazı mağdurlar, duygusal ve psikolojik zararın etkilerinin iyileşmesinin fiziksel acıdan daha zor olduğunu vurgulamışlardır (Blair'den akt. Özbay, 2013,15).

Taştekin ve Bayhan (2018) tarafından lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre siber zorbalığa uğrayan mağdurlar bu durumu çoğunlukla arkadaşları ile (%36.2) paylaşmaktadırlar. %19.2'si hiç kimse ile paylaşmamakta, %7.37'si ebeveynleri ile paylaşmaktadır; öğretmenler ise en az paylaşılan kişileri (%0.45) oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra siber mağduriyetin en çok yaşandığı yer ise okul dışı ortamlardır (%54.53).

En sık yaşanan siber mağduriyet örnekleri; taciz edici e-postalar veya anlık mesajlar alma (%81.1), dini veya siyasi içerikli mesajlar alma (%63.9), dedikoduları ve uygunsuz sohbetleri içeren sosyal uygulamalara davet edilme (%63.5), anlık mesajlaşma programlarını kullanırken küfür veya argo diliyle karşılaşma (%61.8), müstehcen e-postalar alma (%61.8), iletişimde iken kimliklerini gizleyen kişilerle karşılaşma (%61.7) ve alıcının izni olmadan istenmeyen içeriği alma (% 61.4) olarak belirtilmiştir (Akbulut, Eristi, 2011,1162).

Araştırma sonuçları siber zorbalık ve mağduriyetin küçük çocuklarda da yaygın olduğunu göstermiştir. İlkokul öğrencileri üzerinde yürütülen araştırma sonucuna göre öğrencilerin %15.82'si siber mağdur olduğunu belirtirken; bunların %31.7'si siber zorbayı tanıdığını ifade etmiştir. Kız öğrencilerde siber mağduriyet erkek öğrencilere göre daha fazladır. Aynı zamanda, geleneksel zorbalığa maruz kalan öğrencilerin siber zorbalığa da maruz kaldıkları bulunmuştur. Araştırma sonuçları siber mağdur olan öğrencilerin mağdur olmayanlara göre daha az sosyal destek ve büyük bir yalnızlık duygusuna sahip olduklarını göstermiştir (Olenik-Shemesh, Heiman ve Zuretz-Hannan (2017).

Üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen farklı bir araştırmaya göre ise kız öğrencilerin neredeyse %80'i son altı ay içerisinde siber cinsel tacize maruz kaldığını belirtirken; mağdurların çoğu bu durumu bir defadan fazla kez yaşadığını belirtmiştir. Kentsel bölgelerde yaşayan ve günlük internette daha fazla zaman harcayan öğrenciler siber zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadırlar. Siber taciz gören öğrenciler taciz

olaylarına karşı çoğunlukla öfke (%65), korku (%20.1), nefret (%18.5) ve üzüntü (%18.4) ile tepki vermektedirler (Arafa, Elbahrawe, Saber, Ahmed ve Abbas, 2017).

Siber zorbalık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan siber mağduriyet durumu dünya çapında oldukça yaygın bir sorundur. Siber zorbalık bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirildiğinden; üretilen içeriklerin (hakaret, dedikodu, taciz edici mesajlar, küfür, fotoğraf ve videolar, vs.) kısa sürede daha fazla kişiye ulaşması daha olasıdır. Buna bağlı olarak siber zorbalık davranışı her an ve her yerde ortaya çıkabildiğinden mağdurun kendisini daha çaresiz hissetmesine neden olabilmektedir. Çevrimiçi ortamın doğası gereği zorbanın kimliğini gizleme şansına sahip olabilmesi de mümkündür. Zorbalık davranışı geleneksel mağdurlarda da bazı olumsuz etkilere neden olabilirken; siber mağdurlarda üretilen içeriğin silinmemesi ve bir yerlerde var olabilmesi nedeniyle daha olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle bazı mağdurlar duydukları utanç duygusu sebebiyle yaşadığı bu olumsuz durumu hiç kimseye paylaşamamaktadırlar. Bu durumda siber mağdurun hayatını ciddi ölçüde tehdit eden bir sorun olarak görülebilir. Dünya çapında büyük bir sorun teşkil eden bu durumun önlenmesi veya yaygınlığının azaltılması adına siber zorbalık müdahale programları geliştirilmesi ve uygulanması önemlidir. Bunun dışında hukuksal yaptırımlarının olması da kişileri bu davranışları yapmaktan alıkoyabilir. Bu bağlamda ailelere, öğretmenlere, okul yönetimlerine, devletlere, sağlık personellerine büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

2.6. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Konusunda Yapılmış Araştırmalar

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile yeni medya araçları bireylerin gündelik yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Bu teknolojik gelişmeler bireylere sayısız imkan ve kolaylık sağlarken; bazı olumsuz durumların yaşanmasını da olanaklı hale getirmiştir. Bunlar arasında siber zorba davranışlarda bulunma ve siber zorba davranışlara maruz kalma durumları da bulunmaktadır. Özellikle gençler ve ergenler arasında yaygın bir durum olan siber zorbalık, ülkemizde ve dünyada birçok araştırmacının ilgisini çeken bir konudur. Bireyleri psikolojik, sosyal ve akademik anlamda olumsuz yönde etkileyen ve hatta intihara, ölüme kadar sürükleyebilen ciddi bir konudur. Bu nedenle konuya yönelik birçok araştırma gerçekleştirilmektedir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde, araştırmacılar tarafından konunun birçok farklı yönünün ele alındığı görülmektedir. Bu nedenle yapılan araştırmalar konularına göre kategorilendirilerek farklı başlıklar halinde sunulmaktadır.

2.6.1. Siber Zorbalık ve Mağduriyerin Yaygınlığını Ele Alan Araştırmalar

ARAŞTIRM ACILAR	ARAŞTIRM A BAŞLIĞI	ARAŞTIRMA KONUSU	BULGULAR
Robin M. Kowalski & Susan P. Limber, 2007	Ortaokul Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık	Araştırma Amerika'da kuzeybatı ve güneydoğuda altı okulda, toplam 3767 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Veriler anket yöntemi ile toplanmıştır ve öğrenciler 6, 7 ve 8. Sınıfları kapsamaktadır. Araştırmada ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalığın yaygınlığı incelenmektedir. Aynı zamanda katılımcıların siber zorbalık ve mağduriyet deneyimleri de araştırılmaktadır.	Araştırma sonucuna göre, son iki ay içerisinde katılımcıların % 11'inin kurban (mağdur), % 7'sinin hem kurban, hem zorba, % 4'ünün sadece zorba olarak elektronik taciz olaylarına katıldıkları bulunmuştur. Kurban ve zorbalar, zorbalık yöntemleri olarak daha çok mesajlar, sohbet odaları ve e-postaların kullanıldığını ifade etmişlerdir. Kurbanların yarısına yakını tacizcinin kim olduğunu bilmemektedir.
M. L. Ybarra & K. J. Mitchell, 2004	Gençler Arasında Çevrimiçi Taciz	Amerika'da yaşları 10 ile 17 arasında değişen 1501 genç üzerinde telefonla anket yöntemiyle çevrimiçi taciz konusunda araştırma yapılmıştır.	Yaşları 10 ile 17 arasında 1501 gençle yapılan araştırmada deneklerin % 19'unun internette zorbalık olaylarına karıştığı, bunların % 4'ünün kurban, % 12'sinin zorba, % 3'ünün ise hem kurban hem zorba oldukları ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda çevrimiçi tacizin bir halk sağlığı sorunu olduğu, saldırganların zayıf aile-çocuk ilişkileri, madde kullanımı, suç gibi çeşitli psiko-sosyal zorluklarla karşı karşıya kaldığı belirtilmiştir. İnternet zorbalığı geleneksel

			zorbalık davranışlarıyla karşılaştırıldığında, bazı farklı ve benzer yönlerinin olduğu ortaya çıkmıştır.
M. L. Ybarra & K. J. Mitchell, 2007	Çevrimiçi Taciz Teşvikinin Yoğunluğu ve Sıklığı: Ergen Sağlığı için Öneriler	Araştırmada, çevrimiçi tacizin işleme sıklığına dayanarak gençlerin psikososyal ve davranışsal özellikleri incelenmektedir. Araştırma Amerika'da yaşları 10 ile 17 arasında değişen 1500 genç üzerinde, telefonla anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.	Gençlerin % 6'sı geçen yıl sıkça, % 6'sı ara sıra, % 17'si ise sınırlı sayıda çevrimiçi taciz davranışında bulunduğunu belirtmiştir. Taciz davranışının yoğunluğu arttıkça, psikososyal ve davranışsal sorunlar genel olarak artmaktadır. Kural çiğneme sorunları, önceki yıl başkalarını taciz etmeyen benzer gençlerle karşılaştırıldığında, ara sıra taciz davranışında bulunanlarda üç kat daha fazlayken, sıkça taciz davranışında bulunanlarda 7 kat daha fazladır. Saldırganlık problemleri ise benzer gençlerle karşılaştırıldığında, az sayıda taciz davranışında bulunanlarda iki misliyen, sıkça taciz davranışları sergileyenlerde dokuz mislidir. Erkeklerin çevrimiçi taciz suçu işleme olasılığı kızlara oranla üç kat daha fazladır.
C. Moesner, 2007	Siber Zorbalık	Amerika'da ortaokul ve lise öğrencileri arasında siber zorbalık sorununun ele alınmaktadır. Yaşları 13 ile 17 arasında değişen 824 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Veriler çevrimiçi anket yöntemi ile toplanmıştır.	Katılımcıların % 43'ü bir önceki yıl sanal ortamda zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmiştir. Kurbanlar internet ve cep telefonu gibi elektronik araçlarla kendilerine incitilmek ya da utandırılmak amacıyla kasıtlı olarak mesajlar veya

			resimler gönderildiğini belirtmişlerdir.
Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. & Memmedov, C., 2008	Türk Ergenler Arasında Siber Zorbalık	Araştırma 269 Türk ortaokul öğrencileri üzerinde, anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Amacı, siber zorbalığa yakalanma ve bununla baş etme stratejilerini belirlemektir.	Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 35.7'si zorba davranışlar, % 23.8'i ise hem zorba, hem mağdur davranışlar sergilemektedir. Öğrencilerin sadece % 5.9'u mağdur durumdadır. Daha çok erkek öğrenciler kızlara göre mağdur, zorba ve hem mağdur hem zorba davranışlar sergilemektedir. Siber zorba davranışlarla karşı karşıya kalındığında, öğrencilerin % 25'i siber zorbalık olayını akranlarına veya ailelerine söylediğini belirtmiştir. Öğrencilerin % 30.6'sı ise tacizciyi engelleme gibi etkin çözümler bulabildiğini belirtmiştir.
B. Çetinkaya, 2010	İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı	Bu araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarına maruz kalma ve siber zorbalık davranışlarına uygulama yaygınlıklarını ve bu yaygınlığın cinsiyete göre değişimini incelemektir. Araştırma, Konya ili Cihanbeyli ilçesindeki resmi ilköğretim okullarının 6., 7. ve 8. sınıflarında eğitim gören 293'ü kız ve 355'i erkek olmak üzere toplam 648 öğrenci üzerinde yürütülmüştür.	Araştırma sonucuna göre, iletişim teknolojileri kullanım oranının ortaokul öğrencileri arasında yüksek olduğu görülmüştür. Cep telefonu, internet, forum siteleri, sohbet odaları aracılığıyla yapılan siber zorbalık davranışlarını uygulama sıklığı ve maruz kalma oranı erkeklerde kızlara oranla daha fazladır. Öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıklarında başvurdukları çözüm yolları incelendiğinde ise aileden yardım alma, zorbayı uyarma, internet sitesine girmeme, zorbalık yapan kişiye aynasını yapma, polise şikayet etme, dövme,

			site yöneticilerine şikayet etme, yeni e-posta adresi açma, zorba kişiyi silme/engelleme, koruyucu şifre koyma, arkadaşlardan yardım alma, öğretmenlere söyleme, zorba kişinin ailesine şikayet etme gibi çözüm yolları belirtilmiştir. Fakat araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun siber zorbalık davranışları ile karşılaşmışlarında ne yapacaklarını bilmedikleri tespit edilmiştir.
N. Bayram, M. Saylı,	Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışları	Araştırmanın amacı üniversite öğrencileri arasında siber zorbalığın ne ölçüde var olduğunu, biçimini, sıklığını, mağdurların ne şekilde kendilerini korumaya çalıştıklarını ya da nasıl önlem aldıklarını ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın örneklemini 612 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır.	Araştırmaya katılan öğrencilerin %27.8'i geçen 6 ay içinde en az bir kez çirkin adlarla hitap edildiğini, %22.4'ü kasıtlı olarak aktivitelerden hariç bırakıldığını, kendisi veya arkadaşları hakkında yayılan kırıcı söylentiler ile arkadaşlıklarında sorun yaşadıklarını, %30.6'sı tehdit veya küçük düşürülmek amacıyla siber ortamlardan birinin kullanıldığını belirtmiştir. Katılımcıların %23.5'i geçen 6 ay içinde en az bir kez çirkin adlarla hitap ettiğini, %19'u kasıtlı olarak birini aktivitelerden hariç bıraktığını, kasıtlı olarak başkalarını birbirine düşüren kırıcı söylentiler yaydığını, %22.9'u birini tehdit etmek veya küçük düşürmek amacıyla siber ortamlardan birini kullandığını belirtmiştir.

			Katılımcılardan %56.9'u geçen 6 ay içinde en az bir kez sanal tacize tanık olduğunu belirtmiştir. Erkek öğrencilerin siber zorbalık davranışları kız öğrencilere göre daha fazladır. En yaygın görülen taciz türü sırasıyla e-posta, sohbet odaları, yorumlar/sosyal paylaşım sitelerindeki faaliyetler ve telefon metin mesajlarıdır. Sanal taciz mağdurları en fazla bu kişilerden uzak durduğunu belirtirken, daha sonra çevrimiçi materyalleri engellediklerini ve saldırı içerikli materyalleri sildiklerini belirtmiştir. Sanal tacize mağdur kalan öğrencilerden %47'si bu olayın onları kızdırdığını, %45'i kaygılandırıldığını ve %38'i okulu aksatma isteği yarattığını belirtmiştir.
Williams, NK. & Guerra NG., 2007	Siber Zorbalığın Yoğunluğu ve Yordayıcıları	Araştırmanın amacı, ilkökul, ortaokul ve liselerde öğrenim gören kız ve erkek öğrenciler arasında siber zorbalığın yoğunluğunu, fiziksel ve sözel zorbalık ile karşılaştırmaktır. Aynı zamanda, fiziksel ve sözel zorbalığın temel prediktörlerinin siber zorbalığa yordamp yordanamayacağını incelemektir.	Araştırma sonucuna göre, en yüksek yoğunluk sözel zorbalık türüdür. Siber zorbalığı takiben fiziksel zorbalık, en son da siber zorbalık türü gelmektedir. Ortaokul öğrencileri arasında fiziksel ve siber zorbalık türü yükselmektedir, liselerde ise azalmaktadır. Ortaokullarda sözel zorbalık türünün yoğunluğu yükselirken, lise öğrencileri arasında aynı şekilde yüksek devam etmektedir.

			Erkek öğrencilerin fiziksel zorba davranışlar göstermesi kız öğrencilere oranla daha muhtemeldir. Fakat sözel ve siber zorbalık türü bakımından cinsiyet farklılaşması görülmemiştir. Zorbalığın üç türü de zorbalığı onaylayan normatif inançlarla, negatif okul iklimiyle ve olumsuz akran desteği ile önemli ölçüde ilişkilidir.
Akbulut, Y. & Eristi, B., 2011	Türk Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet	Bu çalışma bir devlet üniversitesinde eğitim gören Türk üniversite öğrencilerinin arasında siber zorbalık ve mağduriyet boyutunu araştırmaktadır. Yaşları 18 ve 23 arasında değişen 254 öğrenci üzerinde anket uygulanmıştır.	Araştırma sonucuna göre öğrencilerin yaş, okudukları bölüm, günlük internet kullanımları, dil yeterlilikleri, sosyo-ekonomik durum ve interneti kullandıkları yere göre siber zorba ve siber mağdur olma durumları arasında farklılık olmadığı görülmüştür. Ayrıca siber zorbalığın nedenlerinden birinin de 'daha önce siber mağdur olmak' olarak görülmüştür. Bulgular siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında ılımlı (orta düzeyde) bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Yani siber ortamda mağdur olmak siber zorba olmanın yüzde 23'ünü açıklamaktadır. Erkek öğrencilerin hem siber zorba, hem de siber mağdur olma olasılığı daha yüksektir.

Siber zorbalık/mağduriyet davranışlarının yoğunluğunu ele alan araştırmalar çoğunlukla ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde olmak üzere üniversite öğrencilerini de kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Siber zorba davranışlarda bulunma ve siber zorba davranışlara maruz kalma oranları oldukça yüksektir. Bazı öğrenciler ise hem siber zorba hem de siber mağdur olduklarını belirtmişlerdir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre siber zorbalık/siber mağduriyet davranışların yaygın olması, konuya daha fazla önem verilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu noktada öncelikle ailelere olmak üzere, öğretmenlere, okul yönetimlerine, okulların rehberlik danışmanlarına ve uzman kişilere birtakım görevler düşmektedir. Öncelikle konunun ciddiyetine ve ortaya çıkabilecek olumsuz durumlara karşı toplumsal farkındalık yaratılması ve toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ebeveynlerin, öğretmenlerin, okul yönetiminin bilinçlendirilmesinin ardından, yaygın olarak yaşanan bu durumun önlenmesi veya azaltılması amacıyla özellikle çocuklara ve ergenlere gerekli eğitimler verilmelidir.

2.6.2. Siber Zorbalık ve Mağduriyet Davranışlarını Deneyimler/Yaşantılar ve

ARAŞTIRM ACILAR	ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	ARAŞTIRMA KONUSU	BULGULAR
H. Serin, 2012	Ergenlerde Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri	Araştırmanın amacı ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantılarını ve bu davranışlara ilişkin öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin farkındalığını incelemektir. Araştırma, İstanbul ilindeki 74 resmi ilköğretim okulunun 5., 6., 7. ve 8. Sınıflarında eğitim - öğretim gören 2226'sı kız, 2065'i erkek olmak üzere toplam 4291 öğrenci ile bu okullarda görevli 230'u kadın, 497'si erkek olmak üzere toplam 727 müdür ve müdür yardımcısı, 506'sı kadın, 410'u erkek olmak üzere toplam 916 öğretmen ile yürütülmüştür.	Araştırma sonucuna göre, siber zorbalığın yaygınlığına bakıldığında %26.52'si siber zorbalıkla yüz yüze kaldığı, %11.79'unun siber zorbalık yaptığı, %5.31'inin ise hem siber zorba, hem siber mağdur oldukları görülmüştür. Cinsiyete göre bakıldığında ise erkek öğrencilerin kızlara göre hem daha fazla siber zorbalık yaptıkları, hem de daha fazla siber mağdur oldukları bulunmuştur. Bunun yanı sıra internete günde beş saat ve üzeri bağlı kalan öğrenciler, daha az bağlananlardan daha fazla siber zorba ve siber mağdur olmaktadırlar. Sınıf düzeyine göre bakıldığında, üst sınıfta olan öğrenciler alt sınıfta olan öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yapmakta iken, alt sınıftaki öğrenciler daha fazla siber zorbalık mağduru olmaktadırlar. En az bir kez ya da daha fazla siber zorbalık yapan öğrencilerin daha önce hiç yapmayanlara göre bu davranışı gösterme eğilimleri daha fazladır. Öğrenciler siber zorba veya mağdur olduklarında öncelikle anne-baba, daha sonra arkadaş, öğretmen ve okul yöneticileriyle konuşmaktadırlar. Okul yöneticilerinin %53.2'sinin, öğretmenlerin %47.6'sının daha önce siber zorbalık kavramını duymuş oldukları; yöneticilerin %58.7'sinin, öğretmenlerin %58.3'ünün ise bu kavramın tanımını bildikleri saptanmıştır. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin en fazla şahit oldukları zorbalık türleri küfürlü yazışmalar, alay etmek, izinsiz fotoğraf ve video paylaşımı ve dedikodu yapmaktır.

Algılamalar Bakımından Ele Alan Araştırmalar

			Bunun dışında bu tür zorbalıkların en fazla 8. Sınıflar arasında yaygın olduğu da belirtilmiştir. Okul yöneticilerinin %48.3'ü, öğretmenlerin %34.6'sı siber zorbalığa karşı önlem aldıklarını belirtmişlerdir. Okul yöneticilerinin %6.3'ü, öğretmenlerin 7.6'sı öğrencilerden siber zorba davranışlar gördüklerini belirtmişlerdir. Maruz kalan davranışların türlerine bakıldığında ise küfürlü e-posta, hakaret içeren mesajlar almak, cep telefonu ile rahatsız edilip rahatsız edici mesajlar alma, fotoğraflarda oynama yapılıp yayınlanması ve hakarete uğramaktır.
H. Özer, 2014	Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorba/Siber Kurban Yaşantıları	Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin siber zorba/kurban davranışlarının yalnızlıkla olan ilişkisi araştırılmıştır. Ayrıca öğrencilerin siber zorba/kurban davranışları cinsiyetler bazında incelenmiştir. Öğrencilerin sanal zorbalığı kimlere yaptıkları/kimlerde n gördükleri, bu davranışlardan ötürü neler hissettikleri, yaşadıklarını kimlerle paylaştıkları ve aileyle paylaşımları durumunda alabilecekleri tepkiler	Araştırma sonuçlarına göre siber kurbanlık ile yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki varken, siber zorbalıkla yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin sanal zorba/kurban davranışları farklılaşmaktadır. Ayrıca erkekler kızlara göre daha fazla sanal zorba davranışlar göstermektedir. Kızların çoğu yaşadığı zorbalığı kimseye anlatmazken; erkeklerin çoğu bu durumu aileleriyle ve arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Ayrıca öğrenciler, sanal zorbalık yaptığı/gördüğü kişilerin çoğunlukla tanımadığı kişiler olduklarını ifade etmişlerdir. Bunların yanında öğrencilerin en fazla sanal zorbalık yaşadığı/yaptığı ortamın Facebook olduğu ortaya çıkmıştır.

		irdelenmiştir. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Gebze’de bir ilköğretim okulunda öğrenim gören 7. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır (52 kız, 35 erkek).	
Dehue F., Bolman C. & Völlink, T., 2008	Siber Zorbalık: Gençlerin Deneyimleri ve Ebeveyn Algıları	Siber zorbalığın yoğunluğu ve doğasının, gençler ve ebeveyn algıları bakımından incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada gençler ve aileleri için iki farklı anket kullanılmıştır. Toplam 1211 kişi olmak üzere ilkokul son ve ortaokul birinci sınıf öğrencileri ve aileleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere okullarında, ailelere ise evlerinde uygulanmıştır.	Araştırma sonucuna göre, katılımcıların % 16’sı başkalarına internet veya cep telefonu mesajlarıyla bulunduğunu, % 23’ü ise kurban rolünde olduğunu belirtmiştir. Siber zorbalık daha çok anonim ve bireysel bir aktivitedir ve daha çok evde meydana gelmektedir. En çok kullanılan zorbalık biçimi ad takma ve dedikodu yapmadır. Gençler siber zorbalığa görmezden gelerek, kişiyi engelleyerek veya siber zorba davranışlar göstererek tepki göstermektedir. Birçok aile çocuğuna interneti nasıl kullanması gerektiği konusunda kurallar koymaktadır; fakat çoğu ebeveyn tacizcilerin gerçekten farkında değildir. Kendi çocuğunun zorbalık davranışını hafife alıyor ya da zorbalığın kurbanı olan çocuklarıyla ilgili yetersiz görüş ve bilgiye sahiptirler.
E. Yaman & A. Peker	Ergenlerin Siber Zorbalık ve Mağduriyete İlişkin Algıları	Araştırmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin algılarını belirlemektir. Çalışma grubunu değişik ortaöğretim	Araştırma sonucunda öğrencilerin siber dilsel zorbalık, kimliği gizleme ve siber sahtecilik boyutlarında siber zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca, arkadaş ortamı, can sıkıntısı, intikam alma isteği gibi nedenlerle siber zorbalık yaptıkları saptanmıştır. Siber zorbalık

		kurumlarında öğrenim görmekte olan 14 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada nitel, olgubilim deseni kullanılmıştır. Yapı bakımından standartlaştırılmış açık uçlu mülakat yöntemi ile veiller toplanmış ve içerik analizi ile çözümlenmiştir.	davranışlarını kendilerini iyi hissetmek, arkadaşlık ilişkilerini geliştirme ve zamanı keyifli geçirme isteğinden sürdürdükleri ortaya çıkmıştır. Siber zorbalığa maruz kaldıklarında ise öfke, üzüntü ve intikam duyguları yaşadıkları görülmüştür.
M. Şahin, S. V. Sarı, Ö. Özer & S. H. Er, 2010	Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri	Araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşlerini incelemektir. Araştırmada nitel durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu Trabzon'da değişik lise türlerinde öğrenim görmekte olan 12 öğrenci (6 kız, 6 erkek) oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmış ve her bir öğrenciyle bireysel görüşmeler yapılmıştır.	Araştırma sonucuna göre sergilenen siber zorba davranışlar; e-posta ve SMS aracılığı ile birisine hakaret/cinsel içerikli/tehdit içeren mesajlar gönderme, izin almadan bilgisayardaki bilgileri alma, chat odasında ve online oyunlarda hakaret/cinsel içerikli/tehdit içeren konuşmalar yapma, özel numara ile rahatsız etme, izinsiz fotoğraf/video çekme ve yayma, Messenger ve e-mail hesaplarının şifrelerini alarak özel mesajlara ulaşma olarak belirlenmiştir. Maruz kalman siber zorba davranışlar ise bu sayılanlar dışında; internet ortamında tanışılan birinden zarar görme ve chat/online oyunların oynandığı odalardan atılmadır. Öğrencilerin siber zorbalık davranışlarına karşı hissettikleri duygu ve düşünceler ise sırasıyla öfke, nefret, üzüntü, intikam isteği ve aşağılanmışlıktır. Maruz kalınan siber zorba davranışlar sonucunda da dile getirilen duygu ve düşünceler cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Öfkenin kızlar ve erkekler arasında ortak olarak yaşanan tek duygu olduğu sonucuna varılmıştır. Üzüntü ve aşağılanmışlık duygusunu sadece

			kızların; nefreti ve intikam isteğini ise sadece erkeklerin yaşadığı belirlenmiştir. Son olarak siber zorbalığın önlenmesi veya azaltılması için öğrenciler; öğretmenlere, ailelere ve bireylere birtakım sorumluluklar yüklemiştir. Öğretmenlerin konuya yönelik seminerler düzenleyip, öğrencileri internet kullanımı konusunda eğitmeleri önerilirken, ailelerin çocukları ile ilgilenmeleri, internet kullanımlarını denetlemeleri, gerektiğinde bilgilendirme yapmaları önerilmiştir. İnternet kullanan bireylerin ise bilinçli ve dikkatli olmaları, bu ortamda her şeye ve herkese inanmamaları, gerektiğinde ilgili yerlere şikayette bulunmaları önerilmektedir.
H. Vandebosch, K. V. Cleemput, 2008	Siber Zorbalığı Tanımlamak: Gençlerin Algılarına Yönelik Nitel Araştırma	Bu çalışmada gençlerin siber zorbalığa ilişkin bakış açıları incelenmektedir. Veriler 10 ile 18 yaş aralığını kapsayan, 53 odak grup çalışması ile toplanmıştır. Araştırmaya toplam 278 genç katılmıştır. Bunlardan 142'si erkek, 137'si kız olmakla birlikte katılımcıların yaş ortalaması 14.1'dir (en genç 10 yaşında, en büyük 19 yaşında). Görüşmeciler gençlerin gündelik bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) deneyimlerinden (pozitif veya	Araştırmaya katılanların %98,6'sı internet kullanmakta ve %90,3'ü cep telefonuna sahiptir. Odak grup sonuçlarına göre, internet ve cep telefonları ile ilgili gençlerin en çok ilgisini çeken tehlikeler ve sorunlar sırasıyla şöyledir: yabancılarla temas kurulması (52 kez bahsedilmiştir), bilgisayar virüsleri (49), hekleme (38), pedofilik girişimler (22), siber zorbalık (20), tehditler (17), spam (17), stalking/takip ederek tacizde bulunma (17), e-reklam (14), cinsel tehdit (12), pornografik web siteleri (11), istenilmeden web kamerasının açılması (10), iletişim maliyetleri (10), teknik başarısızlık (10), sağlıkla ilgili sorunlar (5) ve belirli web sitelerinin içeriği (3). Aynı zamanda siber zorbalığın tanımı sorulduğunda; çoğu öğrenci bunu "internet üzerinden zorbalık" ile eşit görmekteydi veya siber zorbalık örnekleri olarak gördükleri internet

		negatif) başlayarak, siber zorbalık konusuna geçmişlerdir. Bu olgu ile ilgili genel görüşler ve kişisel deneyimler (görgü tanığı, mağdur veya zorba olarak) edinmeyi amaçlamışlardır. Amaç, heterojen bir kitleden çok çeşitli görüş ve deneyimler elde etmektir.	uygulamalarından bahsetmişlerdir. Katılımcılara göre siber zorbalık internet üzerinden alay etmekten açıkça farklıdır. Aralarındaki büyük bir fark, siber zorbanın gerçekten başka bir kişinin duygularını incitmek istemesidir. Öğrencilere internet veya cep telefonu aracılığıyla neden başkaları tarafından incitici olarak algılanabilecek şeyler yaptıklarının sorulması çok farklı güdüleri ortaya çıkarmıştır. Bazı durumlarda zorbanın zarar verme niyeti açıktır. Bazıları örneğin; (gerçek hayatta veya siber dünyada) kendilerini zorbalığa uğratanlara karşı veya kendilerine internet ve cep telefonu yoluyla saldıranlara ve taciz edenlere karşı intikam aldıklarını belirtmişlerdir. Bazı durumlarda ise bunun sebebi eğlenmek veya teknolojik becerileri ve gücü göstermektir. Aynı zamanda bazı katılımcılar bilgisayar virüsleri almanın gerçekten zorbalık olmadığını(özellikle yabancılar tarafından gönderilenlerin); fakat tehdit edilme, korkutulma veya yaralanmanın zorbalık olarak görüldüğünü belirtmişlerdir. Bunun dışında bir katılımcı MSN’de çirkin olarak adlandırılmanın kendisi için kabul edilebilir olduğunu belirtirken; fahişe olarak adlandırılmanın kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda mesajın yorumlanmasında mağdur ile zorba arasındaki ilişki de önemli rol oynamaktadır. Görüşmelerde internet ve cep telefonu ile başkalarına zarar verebilecek bir şey yaptıklarını itiraf eden katılımcıların çoğunlukla kendilerini isimsiz ve gizli tuttuklarını ve kurbanlarının
--	--	--	---

			gerçek dünyada da tanıdıkları kişiler olduklarını belirtmişlerdir. Bazı durumlarda gerçek hayatta daha güçlü algılanan kişiler siber saldırıların hedefi olmuştur. Mağdurların bakış açısından siber saldırıların ardındaki kişinin bilinmemesi çoğu zaman sinir bozucu olmakla birlikte güçsüzlük duygusunu arttırmıştır. Bazı katılımcılar rastgele bir telefon numarası aradıklarını ve karşısına çıkan kişiye hakaret ettiklerinden bahsetmiştir. Bazıları ise farklı bir kimliğe bürünerek sohbet odalarında tanıştıkları kişileri yanlış yönlendirmiş veya bilinmeyen bir kişinin e-posta adresine hakaret veya tehdit edici mesajlar göndermiştir.
--	--	--	---

Bu bölümde ele alınan araştırmalar bireylerin siber zorbalık ve buna bağlı olarak siber mağduriyet deneyimleri, yaşantıları, görüşleri ve algılamalarını içermektedir. İncelenen araştırma sonuçları, siber zorbalık davranışı ve siber zorbalığa maruz kalma durumunun özellikle ortaokul ve lise öğrencileri arasında oldukça yaygın olduğunu göstermiştir. Siber zorbalık ve mağduriyet durumu çoğunlukla erkek öğrencilerde kız öğrencilere oranla daha fazladır. Sınıf düzeyi bakımından ise üst sınıftakilerin alt sınıftakilere göre daha fazla siber zorba davranışlar gösterdiği ve aynı zamanda siber zorba davranışlara maruz kaldıkları görülmüştür. Siber zorbalık davranışları daha çok e-posta, anlık mesajlaşma ortamları, sosyal paylaşım siteleri, sohbet odaları ve cep telefonu vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Kişilere e-posta ve metin mesajı yoluyla rahatsızlık verme, hakaret/tehdit/cinsel içerikli mesajlar yollama, kişilerin şifrelerini ele geçirip özel mesajlara ulaşarak dedikodu yapma, kişiyi rencide edecek şekilde özel görüntü ve videolarını herkese açık biçimde paylaşma, kişiyi siber ortam içerisinde ifşa etme, utandıracak girişimlerde bulunma ve gizli telefon numarası ile rahatsızlık verme, korkutma davranışları kişilerin siber zorba/mağdur olarak yaşadıkları en yaygın olaylardır.

Kişiler genellikle tanımadığı kişilere karşı siber zorba davranışlarda bulunurken, siber mağdurlar da çoğunlukla zorbalık yapan kişileri tanımamaktadır. Fakat tanıdıkları

kişilere zorbalık davranışında bulunan ve tanıdıkları herhangi bir kişiden zorbalık gören kişiler de mevcuttur. Siber zorbalık yapan kişiler genellikle bunu intikam alma, keyifli zaman geçirme, can sıkıntısı ve bilişim teknolojilerini kullanma becerisini gösterme amacıyla gerçekleştirmektedirler. Siber zorbalık davranışına maruz kalındığında ise kişilerde genellikle öfke, üzüntü, aşağılanmışlık, nefret ve intikam isteği gibi duygular ortaya çıkmaktadır. Kişilerin bir kısmı siber zorbalığa maruz kaldığında bu durumu aile, arkadaş, öğretmenler ve okul yöneticileriyle paylaşırken, bir kısmı hiç kimse ile paylaşmamaktadır.

2.6.3. Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Davranışlarını Farklı Değişkenler Bakımından Ele Alan Araştırmalar

ARAŞTIRMACILAR	ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	ARAŞTIRMA KONUSU	BULGULAR
Li Qing, 2006	Okullarda Siber Zorbalık: Cinsiyet Farklılıkları Üzerine Bir Araştırma	Araştırmada ergenlerin siber zorbalık deneyimlerinin yapısı ve kapsamı incelenmektedir. Araştırma üç farklı liseden 264 lise birinci sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir.	Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin yarıya yakını siber mağdurdur, dört kişiden biri siber zorbalığa maruz kalmaktadır. Bunların yarıya yakını kendisine siber zorba davranışlarda bulunanı tanıdığını belirtmiştir. Siber zorbaların neredeyse yarısı elektronik iletişim araçlarını kullanarak başkalarını üç defadan fazla taciz etmektedir. Siber mağdurların ve üçüncü kişilerin çoğunluğu olayı ailelerine bildirmemektedir. Cinsiyet bakımından düşünüldüğünde, zorbalık ve siber zorbalık bakımından önemli farklılıklar tanımlanmıştır. Erkeklerin kız akranlarına göre zorba veya siber zorba olması daha muhtemeldir. Buna ek olarak, kız siber mağdurların ise erkek siber mağdurlara göre, ailesine olay hakkında bilgi vermesi daha muhtemeldir.
Topcu, C., Erdur-Baker, O., Çapa-Aydın, Y., 2008	Türk Öğrenciler Arasında Siber Zorbalık Deneyimlerinin Farklı Okul Türleri Bakımından İncelenmesi	Araştırmanın amacı, Türkiye’de özel okul ve devlet okulu öğrencileri arasında siber zorbalık deneyimlerinin yapısını incelemektir. Araştırma yaşları 14 ile 15 arasında değişen 183 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.	Araştırma sonucuna göre, özel okul öğrencileri devlet okulu öğrencilerine göre daha fazla internet aracılı iletişim araçlarını kullandıklarını belirtmelerine rağmen, devlet okulu öğrencileri daha çok siber zorba ve siber mağdur davranışlarda bulunduklarını belirtmişlerdir. İnternet aracılı iletişim araçlarının kullanım sıklığı devlet okulu öğrencileri için siber zorbalık ve siber mağduriyet bakımından önemli bir yordayıcı iken, özel okullar için bu geçerli değildir. Özel okullardaki siber mağdurların bunu önemsemedikleri, çünkü şaka olarak algıladıkları ortaya

			çıkıştır. Devlet okulu öğrencileri ise böyle bir durumda sinirlendiklerini belirtmişlerdir. Hem özel okul, hem devlet okulu öğrencileri arkadaşlarının yardım için ilk tercih olduğunu belirtmişlerdir.
Z. Dalmaç Polat & S. Bayraktar , 2016	Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile ilgili Değişkenlerin İncelenmesi	Araştırmanın amacı ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkili olduğu düşünülen sosyo- demografik değişkenlerin, internet kullanımı ile ilgili değişkenlerin, öfke ve öfke ifade tarzları, stres ile başa çıkma tarzları ve boyun eğme değişkenlerinin etkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiş 506 lise öğrencisidir.	Araştırma sonucuna göre, siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği ile cinsiyet, yaş, okudukları okul, annelerinin eğitim düzeyi, ailelerin gelir durumu, bireylerin kendilerine ait bilgisayarının olup olmaması, e- mail adreslerinde kendi isimlerinin olup olmaması, değişkenlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bunun yanı sıra siber zorbalık ve siber mağduriyet ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca siber zorbalık ile bireylerin babalarının eğitim düzeyi, bireylerin bilgisayar oyunu oynayıp oynamama durumu, bireylerin ne kadar süre internete girdiği, bireylerin sahip olduğu davranış biçimi değişkenlerine göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Siber mağduriyet ile bireylerin okul başarı düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur.
A. Peker, 2015	Ergenlerin Saldırganlık ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi	Araştırmanın amacı, ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın örneklemini Erzurum il merkezinde bulunan 4 ortaöğretim kurumundan 393 öğrenci oluşturmaktadır. Yaşları 14- 17 arasında değişmektedir.	Araştırma sonucuna göre, fiziksel ve dolaylı saldırganlığın siber zorbalık üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmüştür. Fakat öfke, sözel saldırganlık ve düşmanlık değişkenleri ise siber zorbalığı yordamayan değişkenlerdir.
A. Çivilidağ	Ergenlerde Siber Zorba ve	Araştırmada ergenlerin (ortaöğretimde okuyan)	Araştırma sonucuna göre, Anadolu lisesinde öğrenim gören

& H. T. Cooper, 2013	Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği	siber zorba davranışları ile öfke durumlarının cinsiyet, yaş, ve okul türü değişkenlerine göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma Niğde il merkezinde bir Anadolu lisesi ve bir Genel Lisede öğrenim gören 310 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 15-18 arasında dağılım göstermektedir.	ergenlerin, genel liselerde öğrenim gören gençlere göre anlamlı düzeyde daha fazla siber zorba davranışlarda bulundukları belirlenmiştir. Cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre siber zorba ve öfke değişkenleri alt boyutları bakımından ergenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır.
A. Peker, 2014	Ergenlerin Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışlarını n Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi	Araştırmanın amacı ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırmanın örneklemini 2013-2014 eğitim yılında Erzurum ilinde öğrenim gören 314 ortaöğretim öğrencisi (9, 10 ve 11. sınıflar) oluşturmaktadır.	Siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının alt boyutları çaresizlik, yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele, saldırganlık ve önlemedir. Araştırma sonucuna göre; yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma boyutlarında kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla anlamlı bir düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Erkek öğrencilerin ise saldırganlık alt boyutunda kız öğrencilere göre farklılaştığı bulunmuştur. Çaresizlik alt boyutu ile cinsiyet arasında bir farklılaşma görülmemiştir. Araştırmanın diğer bir sonucunda 9. ve 10. sınıftaki öğrencilerin çaresizlik başa çıkma davranışları 11. sınıftaki öğrencilerden anlamlı bir düzeyde farklılaştığı; 11.sınıftaki öğrencilerin 9.sınıftaki öğrencilere göre saldırganlık başa çıkma davranışları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma boyutlarında ise sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

A. Semerci, 2017	Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Durumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi	Araştırmada lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışı sergileme ve siber mağdur olma durumları ile sınıf düzeyi, internet kullanım süresi, internet kullanım amacı ve internete bağlanma kaynakları arasındaki ilişki incelenmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara’da 2014-2015 yılında eğitim gören 266 lise öğrencisi oluşturmaktadır (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)	Araştırma sonucuna göre öğrencilerin siber zorbalık/mağduriyet davranışları ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 12. sınıf öğrencilerinin en fazla zorbalık gösteren sınıf düzeyi olduğu, bunu sırasıyla 11. ve 10. sınıfların takip ettiği, en az zorbalık gösteren sınıf düzeyinin ise 9. sınıflar olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada, en fazla zorbalık davranışında bulunan öğrencilerin en fazla zorbalık davranışına maruz kalan sınıf düzeyi olması, en az zorbalık davranışında bulunan öğrencilerin ise en az zorbalığa maruz kalan sınıf düzeyi olması dikkate değer bulunmuştur. Zorbalık davranışı sergilemede ‘bumerang etkisi’ olarak nitelendirilen bu durumun ilgili eğitimlerde ve rehberlik uygulamalarında dikkate alınması gerekmektedir. Öğrencilerin siber zorbalık/mağduriyet durumları ile internet kullanım süresi, internet kullanım amacı ve internete bağlanma kaynakları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
S. Akbaba & Y. Eroğlu, 2013	İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyet Yordayıcıları	Araştırmanın amacı, ilköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcılarını belirlemektir. Araştırmanın örneklemini 231 ilköğretim öğrencisi oluşturmaktadır.	Araştırma sonucuna göre, anne ve babanın eğitim düzeyi, çocukların anne ve babalarının internet becerisine ilişkin algısı ve ebeveyn denetimi siber zorbalığı yordamaktadır. Siber mağduriyeti ise sadece cinsiyet yordamaktadır.
M. Özdemir & F. Akar, 2011	Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin	Araştırmada siber zorbalığın lise öğrencileri arasındaki yaşanma sıklığı, siber zorbalığın gerçekleştiği siber ortamların neler olduğu ve	Katılımcıların % 14’ünün son bir ay içerisinde bir veya daha fazla sıklıkta siber zorbalığa maruz kaldıkları; buna karşın % 10’unun bir ya da daha fazla siber

	Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi	siber zorbalık kurbanı olma ve siber zorba olma durumlarının yaş, cinsiyet, sınıf ve günlük internet kullanma süresine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmaktadır. Araştırmaya İstanbul ve Ankara’da yer alan 3 liseden rastsal olarak seçilen 336 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin yaş aralığı 15-18 arasındadır.	zorbalık yaptığı ortaya koyulmuştur. Siber zorbalık vakalarının görece en fazla yaşandığı siber ortam facebook’tur. Bunun dışında cep telefonundan mesaj göndermek, aramak, interaktif oyun siteleri ve MySpace isimli internet sitesi üzerinden siber zorbalık davranışları görülmektedir. Siber zorbalık davranışının en az görüldüğü ortam ise twitter’dır. Demografik değişkenlerin siber zorbalık ile ilişkisine ilişkin yapılan analizlerde cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyinin siber zorbalık üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Buna karşın, günlük internet kullanım süresi beş saat ve üzeri olanlar, diğerlerine göre daha fazla siber zorbalık yapmaktadır.
A. Peker, 2015	Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Statülerini Yordayan Risk Faktörlerinin İncelenmesi	Araştırmada ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Erzurum’da çeşitli okullarda öğrenim gören 400 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır.	Araştırma sonucunda öğrencilerin yaklaşık %37’sinin siber zorbalığa karışmadığı, %17’sinin siber zorbalığa maruz kaldığı, %10.5’inin başkalarına siber zorbalık yaptığı ve yaklaşık %35’inin de siber zorba/mağdur olduğu saptanmıştır. Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin kızlardan hem daha fazla siber zorbalık yaptığı hem de daha fazla siber zorba/mağdur olduğu, kızların ise erkeklere göre daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. Aynı zamanda interneti haftada 8 saat ve üzeri kullanmanın, internet kullanımının ebeveyn tarafından denetlenmemesinin ve sosyalleşme güçlüğünün siber zorbalığı arttırdığı ortaya çıkmıştır. Siber mağdur olma olasılığını arttıran değişkenin ise sosyalleşme güçlüğü olduğu saptanmıştır.

Ö. E. Baker, F. Kavşut, 2007	Akran Zorbalığının Yeni Yüzü:Siber Zorbalık	Araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerini, internet ve cep telefonu kullanım sıklıklarını incelemektir. Araştırmanın örneklemini 228 lise öğrencisi (%44'ü erkek, %55'i kız) oluşturmaktadır ve öğrencilerin yaşları 14 ile 16 arasında değişmektedir.	Erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla hem daha fazla siber zorbalık davranışında bulunduklarını, hem de siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca internet temelli iletişim kaynaklarını kullanımı ile siber zorba ya da kurban olma arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bunun dışında okul türü, ailenin ekonomik geliri, yaş ve sınıf değişkenlerinin siber zorba ya da siber kurban olma ile ilişkili olmadığı bulunmuştur.
------------------------------	---	---	---

Siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışlarının cinsiyet ile ilişkisine bakıldığında çoğunlukla erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla hem daha fazla siber zorba, hem de siber mağdur oldukları görülmüştür. Bunun dışında kız ve erkek öğrencilerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının farklılaştığı da saptanmıştır. Sınıf düzeyi bakımından çoğu araştırma sonucu, sınıf düzeyinin artışıyla siber zorba ve siber mağdur olma durumlarının da arttığını ortaya çıkarmıştır. Günlük internet kullanım süreleri ile siber zorbalık/siber mağduriyet davranışları arasında çoğu araştırmada anlamlı bir ilişki bulunurken; internete bağlanma süreleri arttıkça kişilerin daha fazla siber zorba/siber mağdur olma durumunun da arttığı görülmüştür.

Aynı zamanda öğrencilerin siber zorba veya siber mağdur olma durumlarında ebeveyn denetimi ve anne-babanın internet aracılı iletişim araçlarını kullanma becerileri önemli rol oynamaktadır. Ebeveyn denetiminin yetersiz olduğu ve ebeveynlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerilerinin düşük olduğu durumlarda öğrencilerin siber zorba/siber mağdur davranışlarda bulunması daha muhtemeldir. Okul türüne göre yapılan araştırmalarda bazı araştırmalar devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin özel okullardaki öğrencilere göre siber zorba/mağdur davranışlarda bulunmasının daha yüksek ihtimal olduğunu öne sürerken, bunun aksini tespit eden araştırmalar da mevcuttur. Sosyalleşme güçlüğü'nün de siber zorbalık davranışlarda bulunma üzerinde bir etkisi bulunmuştur. Gerçek dünyada veya sanal ortamda sosyal çevresiyle iyi ilişkiler geliştiremeyen, sosyalleşme yetersizliği yaşayan kişilerin de bu şekilde zorba davranışlarda bulunarak bir şekilde çevresi ile etkileşime geçebileceği düşünülebilir. Bu

da kişinin yaşamakta olduğu sosyalleşme sorununa gösterdiği bir tepkinin dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Bunun dışında ailenin sosyo-ekonomik durumu ile siber zorbalık/mağduriyet davranışları arasındaki ilişkide çoğu araştırmada anlamlı bir fark bulunmamıştır. İncelenen araştırmalara göre ailenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum siber zorbalık/mağduriyet davranışlarında bulunma eğilimi üzerinde önemli rol oynamamaktadır.

2.7. Yeni Medya Okuryazarlığının Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet ile İlişkisi

İnternet, çocuklar ve gençler için muazzam fırsatlar sunuyor. Çevrimiçi ortam, çocuklara ve gençlere kişiliklerini geliştirme, arkadaşlıklar kurma ve sürdürme, yaratıcı içerik oluşturma ve dijital beceriler edinme fırsatı sunar. Ancak bu fırsatlara ek olarak çevrimiçi ortamın bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Çevrimiçi ortamın özellikle çocuklar ve gençler için bazı riskleri de bulunmaktadır. Bu risklerin en önemlileri siber zorbalık, zararlı içeriklere maruz kalma, kişisel verilerin kötüye kullanılması, dolandırıcılık, iftira ve çevrimiçi cinsel tacizdir. Çevrimiçi ortamlar çocukları ve gençleri riskli durumlara sokarken; riskli internet davranışlarına yönelmelerine neden olabilir (akt. Narin ve Ünal, 2016, 11).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ve hızlı bir şekilde gelişerek bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir yer edinmesi birtakım fayda ve kolaylıklar sağlamaktadır. Günümüzde çocuklar ve gençler de dahil neredeyse tüm bireylerin çevrimiçi ortamlara erişimi oldukça kolaydır. Bu teknolojilerin sağladığı fayda ve kolaylıkların yanısıra bazı olumsuz etkilerinden de söz edebilmek mümkündür. Önceki dönemlerde –yeni medya araçlarının ortaya çıkmasından önceki dönemlerde- bireyler medya karşısında pasif birer izleyici konumunda bulunmakta iken günümüzde yeni medya araçlarının yaygınlaşması neticesinde pasif izleyici konumundan aktif üre-tüketici (üreten-tüketici) konumuna geçiş yapmışlardır. Yani günümüzde bireyler artık hem içerik üretip diğerleriyle paylaşmakta, hem de üretilen içeriklere erişmekte, okumakta, izlemekte veya bakmaktadır. Önceki dönemlerde televizyon, gazete ve radyolarda yer alan içerikler medya profesyonelleri tarafından üretilmekte iken; bugün gencinden yaşlısına tüm bireyler içerik üretme olanağına sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında bugün gelinen noktada yeni medya araçları vasıtasıyla herkes içerik üreticisi konumundadır. Dolayısıyla çevrimiçi ortam herkesin içerik üretmesine ve üretilen içeriğe herkesin

ulaşmasına olanak sağlarken; riskli içeriklere ve davranışlara maruz kalma durumunu da olumsuz bir etki olarak beraberinde getirmektedir. Siber zorbalık bu riskli internet davranışlarının başında gelirken, zorbalar için daha özgür ve rahat bir ortam sağlaması açısından gerçekleştirilen saldırgan eylemlerin kolay bir şekilde devam edilmesine de imkan tanımaktadır. Çünkü çevrimiçi ortamda ‘anonimlik’ esastır, dijital ortamın doğası gereği bireyler kimliğini gizleyerek diğerlerine zorbalık davranışlarında bulunabilmektedir. Bir de yine ‘anonimlik’ ile bağlantılı olarak çevrimiçi ortamın ‘disinhibisyon etkisi’nden söz etmek gerekmektedir. Buna göre; bireyler gerçek hayatta söyleyemeyeceği veya yapamayacağı şeyleri dijital ortamda söylemekte veya yapabilmektedirler. Bunun altında yatan temel ilke siber zorbanın kolaylıkla kimliğini gizleyerek diğerleriyle iletişime geçebilmesidir. Geleneksel zorbalık belirli bir mekanda –en sık okullarda- ve belirli bir zamanda ortaya çıkarken; siber zorbalık her an ve her yerde ortaya çıkabilmektedir. Bireyler evlerindeyken bile siber zorbalık karşısında güvende değildirler; çünkü evlerindeyken bile taciz edici, hakaret ve küfür içeren, zarar verici, tehdit içeren mesajlara maruz kalabilmektedirler. Bunun yanı sıra kişisel hesapların ele geçirilmesi, kişisel fotoğraf ve videoların başkalarıyla izinsiz paylaşılması, kişiyi rencide edecek-utandıracak dedikoduların başkalarıyla paylaşılması gibi birçok şekilde meydana gelebilir. Dijital ortamda kişiye olumsuz isimler takılması, belirli bir çevrimiçi gruptan dışlanması veya çıkarılması, vb. gibi birçok örneği bulunmaktadır. Çevrimiçi ortamda izlerkitle oldukça geniş bir kitleyi kapsadığından siber zorbalığa maruz kalan kişilerin depresyon, utanç, korku, sinirlilik, kaygı gibi bazı olumsuz duygular hissetmesine neden olabilmektedir. Özellikle çocuk ve gençlerde akademik başarıda düşüş, okula gitmeye karşı isteksizlik, öz-saygının azalması, içine kapanma ve yalnızlık, psikolojik rahatsızlıklar, intihar ve hatta ölüme kadar birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bazen sadece önemsiz bir şaka veya eğlenme ile başlayan siber zorbalık, mağdurların hayatını tehdit eden ciddi bir sorundur. Ülkemizde ve dünyada oldukça yaygın olarak gözlenen siber zorbalık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan siber mağduriyetin önüne geçilmesinde veya azaltılmasında yeni medya okuryazarlığının önemli bir adım olabileceği düşünülmektedir. Yeni medya okuryazarlığı, çevrimiçi ortamlarda içerik oluşturma veya başkaları tarafından oluşturulan içeriklere yaklaşım bakımından bilinçli ve akılcı davranmayı temel alan birtakım becerileri kapsamaktadır.

İçerik üretilirken nelere dikkat edilmeli, çevrimiçi ortamda tanınmayan kişilerle iletişime geçilirken nelere dikkat edilmeli, zararlı içeriklerle karşılaşıldığında (örneğin; şiddet veya cinsellik içeren) nasıl bir yol izlenmeli, başkaları tarafından oluşturulan içerikler nasıl bir bakış açısıyla değerlendirilmeli, vb. kabiliyetlerin kazanılmasını içermektedir. Yani kısacası, yeni medya araçlarını bilinçli kullanma ve bu ortamlarda karşılaşılan içeriklere eleştirel-sorgulayıcı bir bakış açısıyla yaklaşma gibi günlük yaşamda önemli olabilecek temel kazanımların edinilmesine olanak sağlaması gibi işlevleri vardır. Yeni medya okuryazarı olmanın hem siber zorbalık, hem de siber mağdurlar açısından önemli bir önleyici etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak günümüz gençlerini geleneksel yasaklayıcı yöntemler kullanarak eğitmek veya onların da teknolojiden vazgeçip geriye dönmesi olası gözükmemektedir. Yeni medya okuryazarlığı dersi ile bir yandan öğrencilerin teknik becerileri ve kendi ürettikleri içeriklerin etik boyutu bakımından eğitilmeleri; diğer yandan başkaları tarafından üretilen içeriğin güvenilirliğini ve amacını sorgulama becerisi kazanmaları oldukça önemlidir. Bu bağlamda öğrencilerin internet etiği konusunda bilinçlendirilerek etik kurallara dikkat etmeleri sağlandığında; saldırgan davranışların azaltılması ve riskli durumlara karşı kendilerini koruyacak yetileri kazanmaları mümkün hale gelmektedir (Baştürk Akça, Sayımer ve Ergül, 2015).

Yeni medya okuryazarlığı dersinin ilkokullardan başlanarak üniversite eğitime kadar müfredatta yer alması siber zorbalık ve mağduriyetin azaltılması veya önlenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bugünlerde üniversitelerde “Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi” kapsamında sekiz pilot ilde ‘dijital okuryazarlık’ dersi verilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda Samsung Türkiye ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından siber zorbalığın farkındalığına yönelik proje başlatılmıştır. Proje kapsamında belki de farkında olunmadan gerçekleştirilen siber zorbalık davranışının tam olarak ne olduğu, mağdurlar üzerinde ne gibi etkilerinin olduğu anlatılmaya çalışmaktadır. Bu projeler konuya yönelik gereken önemin verilmeye başlandığına bir işarettir. Ortaokullarda ve liselerde öğrenim gören öğrencilerin yeni medya araçlarını daha bilinçsiz kullandığı ve bunun sonucunda siber zorbalık-siber mağduriyet durumlarının da sık olarak gözlemlendiği göz önünde bulundurulduğunda yeni medya okuryazarlığı eğitiminin müfredatta dahil edilmesini gerekli hale

getirmektedir. Aynı zamanda üniversitelerde başlatılan pilot uygulamanın da ülke genelinde yaygın ve sürdürülebilir hale getirilmesi, tüm öğrencilerin yeni medya okuryazarı olabilmeleri açısından önemlidir. Öğrencilerin yeni medya okuryazarı olması ile daha bilinçli bir neslin yetişmesi ve bireylerin internetin risklerine karşı öz-yeterlilik sahibi olmaları, teknik ve iletişimsel becerileri kazanabilmeleri sağlanabilir. Aynı zamanda özellikle çocuklar ve ergenler açısından ebeveyn rolü ve bu konudaki bilgi/yeterliliği önemlidir. Artık herkesin çevrimiçi ortamın hem içerik üreticisi/hem de tüketicisi olduğu düşünülürse ailelerin de bu konuda belli becerileri kazanması gereklidir. Bu bağlamda çocuk ve ergenlerin aileleri de bu konuda bilinçlendirilirse internet ortamında saldırganlık ve zorbalık bir ölçüde de olsa azaltılabilir.

Siber zorbalığın önlenmesinde yeni medya okuryazarlığının etkili bir yöntem olacağı savunulmaktadır. Bhat, Chang ve Linscott (2010)'un yeni medya okuryazarlığı eğitimi konusundaki önerileri ve bu bağlamda dikkat edilmesi gerekenler şu şekildedir (akt. Narin ve Ünal, 2011,12):

- a. *“Siber zorbalığın ve siber zorbalığı oluşturan davranışsal örnek eylem tiplerinin tanımlanması,*
- b. *Siber zorbalık için kullanılan enformasyon ve iletişim teknolojisi türleri ile ilgili bilgi ve anlayış sağlanması,*
- c. *Aktif siber zorbalık, ikincil siber zorbalık, siber zorbalığı gözlemek ve hedefi olmak gibi rollerin öğrenilmesi ve her bir aşmada siber zorbalıkla mücadele için yapılabilecek eylemlerin belirlenmesi (Örneğin açık bir yapılacaklar ve yapılamayacaklar listesi hazırlanması),*
- d. *Her bir teknoloji türü ile ilişkili özel güvenlik ve raporlama biçimlerinin oluşturulması ve öğrenilmesi (Örneğin hem Facebook (2010) hem de MySpace (2010) kapsamlı güvenlik enformasyonuna sahiptir),*
- e. *Öğrencilerin siber zorbalıkla karşılaşırlarsa yapabilecekleri eylemlerin belirlenmesi (Bu eylemler ekran görüntüsü almak, kanıtları basmak, yetişkinlerle konuşmak ve onlara güvenmek, çoğunlukla siber zorbalığı daha da arttıracak şekilde intikam almaya kalkışmamak olarak örneklendirilebilir),*
- f. *Siber zorbalığı durdurabilecek davranış örneği eylem tiplerinin gösterilmesi,*
- g. *Bu tür atakların hedefi olanların deneyimledikleri psikolojik etkilerin ve*

toplumsal zararların anlaşılması,

- h. Siber zorbalık durumları için raporlama prosedürlerinin belirlenmesi ve gözlemcilerin siber zorbalıktan kaynaklı rahatsızlığı önlemek için teşvik edilmesi,*
- i. Siber zorbalığa kalkışan kişi ile ilgili net önlemler alınması ”*

Yeni medya okuryazarlığı eğitiminin kapsamına ilişkin geliştirilmiş öneriler ülkemizde siber zorbalık davranışının ve bunun sonucunda yaşanan siber mağduriyet durumunun azaltılması veya önlenmesi bakımından önemlidir. Yeni medya okuryazarlığı literatürde yeni yeni yer almaya başlayan bir kavram olarak çevrimiçi ortamda daha bilinçli ve akılcı hareket eden bireylerin yetiştirilmesi bakımından gereken önemin verilmesini gerektirmektedir. Okullarda bu eğitimin bu konuda profesyonelleşmiş kişilerce ve teorik eğitimin yanısıra güncel örnekler verilerek yürütülmesi gençler için daha ilgi çekici hale gelebilir.

Alanyazın incelemesi sonucunda siber zorbalık ve mağduriyet konusunda dünya çapında birçok araştırmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmalar genellikle siber zorbalığı yordayan faktörler, siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığı, nedenleri, etkileri, siber zorbalık/mağduriyet deneyimleri, vb. konuları kapsamaktadır. Fakat siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerinde yeni medya okuryazarlığının rolünü ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Dünya üzerinde neredeyse bütün ülkelerde özellikle de gençler arasında yaygın bir sorun olarak görülen siber zorbalık ve siber mağduriyetin önlenmesi veya sıklığının azaltılması bakımından yeni medya okuryazarlık düzeylerinin nasıl bir rol oynadığının incelenmesi gerçekleştirilecek müdahale programları için de önem teşkil etmektedir. Literatürdeki bu açığı kapatabilmek amacıyla mevcut çalışmada yeni medya okuryazarlık düzeyinin siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerindeki rolü araştırılmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem grubu, verilerin toplanması, veri toplama araçları ve araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada yeni medya okuryazarlığının siber zorbalık ve siber mağduriyetteki rolü tartışılmaktadır. Lise öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin demografik ve tanımlayıcı özelliklerine göre medya okuryazarlığı, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin değişip değişmediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma modeli olarak genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasında ortak bir değişimin varlığını ve bu değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2005).

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İzmir ilinde yer alan mesleki ve teknik lise öğrencileri oluşturmaktadır. MEB istatistiklerine göre (Milli Eğitim İstatistikleri, 2019-2020) evrendeki birey sayısı 87.373'tür. (Evreni temsil edebilecek minimum örneklem sayısı ise %99 güven düzeyi ve %5 hata payı ile 661 olarak hesaplanmıştır).¹

¹Gerekli minimum örneklem sayısı hesabında kullanılan formül şu şekildedir; (Özdamar, 2003:116-118)

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot (N-1) + t^2 \cdot p \cdot q}$$

d=0.05 (Sapma oranı, göze alınan sapma oranı, güven aralığı %5)
p=q=0.50 (Bir olayın görülme olasılığı p, görülmemesi olasılığı 1-p=q)
t_(0.01, ∞) = 2.326 (α=0.01 ve N>120 için t tablo değeri)
N=Evrendeki birey sayısı
n= Gerekli minimum örneklem sayısı

Araştırmanın örneklemini ise İzmir ili Konak ilçesine bağlı bir mesleki ve teknik lisede yer alan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. 2019-2020 eğitim-öğretim yılında bu okulda eğitim gören öğrencilerin tümüne yüz-yüze anket uygulanmıştır. 2019-2020 eğitim-öğretim yılı itibari ile okul mevcudu 876'dır, anket uygulaması yapılan günlerde okulda bulunmayan ve anketleri düzgün cevaplamayan öğrenciler çıkarıldığında toplam 859 öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir.

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama formu 4 kısımdan oluşmaktadır, ilk kısım kişisel bilgi formu iken, diğer kısımlar Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği, Siber Zorbalık Ölçeği ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden oluşmaktadır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından oluşturulmuş olup, öğrencilerin demografik özelliklerini ve internet kullanım alışkanlıklarını anlamaya yöneliktir. Formda cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba çalışma durumu, anne-baba eğitim düzeyi gibi demografik yapıyı belirlemeye çalışan sorular bulunmaktadır. Bunun dışında, internet kullanım süreleri, internet kullanımı konusunda ebeveyn denetiminin olup olmaması, internet kullanım amacı, internet kullanımının nereden öğrenildiği, internette bir sorunla karşılaşıldığında ne şekilde çözülmeye çalışıldığı, internet kullanımı konusunda bir eğitim alınıp alınmadığı gibi internet kullanımı ile bağlantılı sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği

Geçerlik-güvenirlilik çalışması yapılan Koç ve Barut (2016) tarafından geliştirilen *“Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği 35 madde ve 4 alt boyuttan (Fonksiyonel Tüketim, Eleştirel Tüketim, Fonksiyonel Üretim ve Eleştirel Üretim) oluşmaktadır. Mevcut ölçek 5'li Likert tipi (5: kesinlikle katılıyorum, 4: katılıyorum, 3: kararsızım, 2: katılmıyorum, 1: kesinlikle katılmıyorum)”* ile derecelendirilmiştir. Katılımcıların ölçekten aldıkları toplam puanın artması, yeni medya okuryazarlığının yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.3. Siber Zorbalık Ölçeği

Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2011) tarafından geliştirilen ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bulunan bu tek faktör toplam varyansın %50,58'ini açıklamaktadır *“Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.95; Test tekrarlanabilirlik katsayısı*

0.70 olarak bulunmuştur. Bu değerlere dayalı olarak ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir. Ölçek 24 maddeden oluşmakta ve 4'lü Likert tipinde (hiçbir zaman, bazen, çoğu zaman, her zaman) derecelendirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 96'dır". Yüksek puanlar yüksek düzeyde siber zorbalık davranışını gösterir.

3.3.4. Siber Mağduriyet Ölçeği

Arıcak, Tanrikulu ve Kınay (2011) tarafından geliştirilen ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş ve ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu gösterilmiştir. Bu tek faktör toplam varyansın %30.17'sini açıklamaktadır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı 0.89 ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0.75'tir. Bu değerler ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir. Siber Mağduriyet "Ölçeği 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçek "evet" ve "hayır" şeklinde yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 48'dir". Yüksek puanlar siber mağduriyet durumunun yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Ölçek değişkenlerinin güvenilirlik düzeyleri Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı kullanılarak kontrol edilmiştir. Bir ölçekteki soruların varyanslarının toplamının toplam varyansa bölünmesiyle Cronbach's alpha elde edilir. Alfa katsayısı, bir ölçekteki soruların belirli gruplarda homojen bir yapı oluşturup oluşturmadığını belirlemeye çalışır. 0 ile 1 arasında bir değer alır. Negatif bir alfa değeri, güvenilirliğin ihlal edildiği anlamına gelir. Cronbach alfa katsayısı için sosyal bilimlerde Tablo 1'deki aralıklara göre güven düzeyi tanımlanabilir.

Tablo 1. Cronbach's Alpha Referans Değerleri

Aralık	Güven Düzeyi
Alpha <0.50	Yetersiz Güvenirlilik Düzeyi
0.50<Alpha<0.70	Genel Kabul Gören Güvenirlilik Düzeyi
0.70<Alpha<0.80	İyi Derecede Güvenilir
0.80<Alpha<0.90	Çok İyi Derecede Güvenilir
0.90<Alpha	Mükemmel Derecede Güvenilir

Kaynak: Özdamar, K. (2016). *Ölçek ve Test Geliştirme*. s.114

Ölçek ve alt boyutları için hesaplanan Cronbach's Alpha Güvenirlilik katsayıları tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayıları

Alt Boyut /Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha (α)
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	7	0.872
Eleştirel Tüketim Boyutu	11	0.934
Fonksiyonel Üretim Boyutu	7	0.897
Eleştirel Üretim Boyutu	9	0.930
Yeni Medya Okur Yazarlık Ölçeği	34	0.970
Siber Zorbalık Ölçeği	24	0.948
Siber Mağduriyet Ölçeği	23	0.935

Tablo incelendiğinde fonksiyonel tüketim boyutunun çok iyi derecede ($0.8 < \alpha < 0.9$), diğer alt boyut ve ölçeklerin ise mükemmel derecede güvenilir ölçme araçları oldukları görülmektedir. ($0.9 < \alpha < 1.0$),

3.4. Verilerin Analizi

Anketler kullanılarak araştırma kapsamında toplanan veriler, gerekli sayısal kodlama ile önce Microsoft Excel programına girilmiş, daha sonra veri dosyası IBM SPSS 24.0 versiyonuna aktarılmış ve söz konusu paket program kullanılarak gerekli tüm istatistiksel değerlendirmeler yapılmıştır.

Elde edilen veriler daha önce eksik değerler açısından kontrol edilmiş ve herhangi bir eksik veri bulunmamıştır. Daha sonra veri setindeki uç değerleri incelemek için değişken z-skor değerleri hesaplanmış ve z-skoru 3.17'nin üzerinde olan 8 gözlem bulunmuştur. Uç değerlere sahip gözlemler toplam gözlem sayısının %5'inden az olduğu için manipülasyon şüphesi olmayan 8 gözlem çalışma dışı bırakılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Takip eden sonuçlar bölümünün ilk kısmı, araştırmaya katılan öğrencilerin tanımlayıcı ve demografik istatistiklerini içermektedir. İkinci bölümde araştırmada

kullanılan ölçeklere verilen yanıtların frekans dağılımları ile ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmanın ölçme araçları olan ölçek ve alt boyutların değerlerine ilişkin betimsel istatistikler ve normallik testleri yer almaktadır. Dördüncü bölüm, hipotez testleri ile incelenmesi gereken araştırma sorularına uygun hipotez testlerinin çözümlerini içermektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin normale yakın dağıldığı görüldüğünden normale yakın dağılım durumunda daha güvenilir oldukları bilinen parametrik test tekniklerinin uygulanmasına karar verilmiştir.² (Karagöz, 2016).

Sürekli değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesini içeren araştırma sorularının cevaplanması amacıyla korelasyon analizleri ile birlikte regresyon modelleri tahmin edilmiştir. Regresyon analizi sırasında tama yakın çoklu doğrusal bağıntı sorunu görüldüğünden bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerine teker teker regrese edilmesine karar verilmiştir. Regresyon analizi sonrasında hata terimleri ile ilgili otokorelasyon ve değişen varyans sorunları incelenmiş ve görülen otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarından kaynaklanacak katsayı etkinliği sorunlarını gidermek amacıyla NEWY-WEST dirençli standart hatalar yönteminden faydalanılmıştır (Gujarati ve Porter, 2009).

Diğer araştırma sorularının cevaplanması ise gruplar arasında ölçek ve alt boyut ortalamalarının karşılaştırmasına dayanmaktadır. İki grup ortalamasının karşılaştırılması için bağımsız örneklem T-Testi, ikiden fazla grup ortalamasının karşılaştırılması için ise Anova testinden faydalanılmıştır. Parametrik testler için karşılaştırılacak grupların üye sayısının 30'dan küçük olmaması ve birbirine oran olarak 4 kat üye sayısı olmaması varsayımları kontrol edilerek bazı grupların birleştirilmek suretiyle test güvenirlilikleri artırılmıştır.

² H_0 doğru olduğu halde araştırma sonucu H_1 hipotezinin doğru bulunması olarak tanımlanabilecek 1.tip hata olasılığı non-parametrik hipotez testlerinde daha yüksektir. (Kalaycı, 2006, s.85)

Bağımsız örneklem T-testi için sıfır ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

“ $H_0: \mu_1 = \mu_2$ (İki grubun ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark yoktur.)

$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$ (İki grubun ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark vardır.)”

T testi istatistiğinin (t) hesaplanan anlamlılık değeri (p) ile seçilen anlamlılık düzeyi (%5) karşılaştırıldığında, $p > 0,05$ olması durumunda H_0 hipotezi reddedilir ve H_1 hipotezi kabul edilir, aksi halde kabul edilmelidir. H_0 hipotezi. Test sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunursa, grup ortalamaları karşılaştırılabilir ve hangi grup seviyesinin daha yüksek olduğuna karar verilebilir.

Diğer yandan bağımsız örneklem T-Testi grupların varyans homojenliği özelliği taşınamaması durumunda düzeltme faktörü içeren ikinci bir test istatistiği gerektirmektedir. Bu sebeple önce varyans homojenlikleri denetlenmiş ardından varyans homojenliği/heterojenliği durumuna uygun t istatistiği kullanılmıştır (Karagöz, 2016,383-391).

Anova testi için sıfır ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir.

“ $H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \mu_m$ (m adet grup ortalaması arasında istatistiksel olarak önemli bir fark yoktur.)

$H_1: \mu_1 \neq \mu_2 \neq \mu_3 \neq \mu_m$ (m adet grup ortalamasından en az biri diğerlerinden istatistiksel olarak önemli bir şekilde farklıdır.)”

Bağımsız örneklem t testi ile benzer şekilde hesaplanan Anova testi istatistiğinin (F) anlamlılık değeri (p), seçilen anlamlılık düzeyiyle (%5) karşılaştırıldığında, $p > 0.05$ olması durumunda H_0 hipotezi şu şekildedir: reddedilir ve H_1 hipotezi kabul edilir, aksi takdirde H_0 hipotezi kabul edilmelidir.

Anova testi hipotezlerinden de anlaşılacağı üzere test karşılaştırılan gruplardan en az birinin diğerlerinden manidar bir farklılık gösterip göstermediğini sınımlamaktadır. Bu

sebeple gruplar arasında manidar bir farklılık görülmesi durumunda farkın hangi grup veya gruplardan kaynaklandığının tespiti amacıyla Post Hoc testleri önerilmektedir. Post Hoc testi seçiminde ise grup varyanslarının homojenliği/heterojenliği önem arz etmektedir. Homojen varyans durumunda en sık kullanılan Post Hoc testi Tukey's testi iken, heterojen varyans durumu için Tamhane's T2 testinin kullanılması tercih edilmiştir (Karagöz, 2016,419).

Araştırma boyunca anlamlılık düzeyi olarak %5 seçilerek bulguların %95 güven düzeylerinde yorumlanması sağlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu kısmında anket verilerinin analizi sonucu elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

4.1 Tanımlayıcı Ve Demografik Bulgular

Araştırmaya dahil edilen öğrencilere dair tanımlayıcı istatistikler tablo 8'deki gibidir.

Tablo 8. Demografik ve Tanımlayıcı İstatistikler

Özellik	Kategori	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	472	54.9%
	Kadın	387	45.1%
	Toplam	859	100.0%
Sınıf	9.Sınıf	232	27.0%
	10.Sınıf	198	23.1%
	11.Sınıf	251	29.2%
	12.Sınıf	178	20.7%
	Toplam	859	100.0%
Baba Eğitim	Okur-Yazar Değil	22	2.6%
	Okur-Yazar	32	3.7%
	İlkokul	175	20.4%
	Ortaokul	184	21.4%
	Lise	317	36.9%
	Üniversite	116	13.5%
	Yüksek Lisans-Doktora	13	1.5%
	Toplam	859	100.0%
Anne Eğitim	Okur-Yazar Değil	31	3.6%
	Okur-Yazar	58	6.8%
	İlkokul	194	22.6%
	Ortaokul	181	21.1%
	Lise	273	31.8%
	Üniversite	112	13.0%
	Yüksek Lisans-Doktora	10	1.2%
	Toplam	859	100.0%
Anne Çalışma Durumu	Evet	292	34.0%
	Hayır	567	66.0%
	Toplam	859	100.0%
Baba Çalışma Durumu	Evet	733	85.3%
	Hayır	126	14.7%
	Toplam	859	100.0%
Anne Baba Bir Arada Yaşam	Bir Arada	640	74.5%
	Baba Ölü	55	6.4%
	Anne Ölü	23	2.7%
	Anne Baba Ölü	5	0.6%
	Anne Baba Sağ Fakat Boşandı	136	15.8%
	Toplam	859	100.0%

Öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları şu şekildedir; %54.9 erkek (n=472), %45.1 kadın (n=387). Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dağılımları şu şekildedir; %27 9.sınıf

(n=232), %23.1 10.sınıf (n=198), %29.2 11.sınıf (n=251), %20.7 12.sınıf (n=178). Baba eğitim durumuna göre dağılım şu şekildedir; %2.6 okur-yazar değil (n=22), %3.7 okur-yazar (n=32), %20.4 ilkokul (n=175), %21.4 ortaokul (n=184), %36.9 lise (n=317), %13.5 üniversite (n=116), %1.5 yüksek lisans-doktora (n=13). Anne eğitim durumlarına dair bulgular ise şu şekildedir; %3.6 okur-yazar değil (n=31), %6.8 okur-yazar (n=58), %22.6 ilkokul (n=194), %21.1 ortaokul (n=181), %31.8 lise (n=273), %13 üniversite (n=112), %1.2 yüksek lisans-doktora (n=10). Anne çalışma durumuna göre örneklem dağılımı şu şekildedir; %34 çalışıyor (n=292), %66 çalışmıyor (n=567). Baba çalışma durumuna dair örneklem dağılımı şu şekildedir; %85.3 çalışıyor (n=733), %14.7 çalışmıyor (n=126). Ailenin birlikte olmasına dair istatistikler şu şekildedir; %74.5 bir arada (n=640), %6.4 baba ölü (n=55), %2.7 anne ölü (n=23), %0.6 anne baba ölü (n=5), %15.8 anne baba sağ fakat boşandı (n=136).

Öğrencilerin internet kullanımları ile ilgili tanımlayıcı özelliklerine dair istatistikler tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9. İnternet Kullanımı İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Özellik	Kategori	Frekans (n)	Yüzde (%)
İnternet Kullanımı	Evet	840	97.8%
	Hayır	19	2.2%
	Toplam	859	100.0%
İnternete girme zamanınızı ve sürenizi denetleyen biri/birileri var mı?	Evet	380	44.2%
	Hayır	479	55.8%
	Toplam	859	100.0%
İnternete daha çok hangi zaman aralığında bağlanıyorsunuz?	Gündüz	449	52.3%
	Gece	410	47.7%
	Toplam	859	100.0%
İnternete en çok nereden bağlanıyorsunuz?	Eve bilgisayarından	177	20.6%
	Cep telefonundan	603	70.2%
	Tabletten	71	8.3%
	Okulda bilgisayardan	0	0.0%
	İnternet kafeden	8	0.9%
	Diğer	0	0.0%
	Toplam	859	100.0%
Ortalama olarak günde kaç saatinizi internete ayırmaktasınız?	1 saatten az	47	5.5%
	1-2 saat arası	189	22.0%
	2-3 saat arası	217	25.3%
	3-4 saat arası	148	17.2%
	4 saat ve üstü	258	30.0%
	Toplam	859	100.0%
İnternet kullanmayı nasıl öğrendiniz?	Ailemden	156	18.2%
	Arkadaşlarımdan	70	8.1%
	Okuldan	35	4.1%
	Kendi kendime	584	68.0%
	Diğer	14	1.6%
	Toplam	859	100.0%
İnternet kullanırken bir soruna karşılaştığınızda bunu nasıl çözüyorsunuz?	Arkadaşıma sorarım	145	17.0%
	Öğretmenlerimden yardım isterim	7	0.8%
	Kendim çözerim	439	51.3%
	Ailemden yardım isterim.	261	30.5%
	Diğer	5	0.4%
	Toplam	855	100.0%
İnterneti en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz?	Sosyal medya kullanımı	305	35.5%
	Eğitim/ Ders/ Araştırma	169	19.7%
	Dosya/ Program indirme	59	6.9%
	Haberleşme	60	7.0%
	Oyun oynama	172	20.0%
	Müzik dinleme/Film izleme	94	10.9%
	Diğer	0	0.0%
	Toplam	859	100.0%
Şimdiye kadar teknoloji veya internet kullanımı ile ilgili herhangi bir eğitime katıldınız mı?	Evet	142	16.5%
	Hayır	717	83.5%
	Toplam	859	100.0%

Öğrencilerin %97.8'i internet kullandığını (n=840), %2.2'si ise kullanmadığını ifade etmiştir.(n=19). Öğrencilerin %44.2'si internet kullanırken İnternete girme zamanınızı ve sürenizi denetleyen biri/birileri olduğunu (n=380), %55.8'i olmadığını ifade etmişler. (n=479). İnternete bağlanma zamanları ile frekans dağılımı şu

şekildedir; %52.3 gündüz (n=449), %47.7 gece (n=410). İnternette en sık bağlanılan yer ile ilgili istatistikler şu şekildedir; %20.6 evde bilgisayardan (n=177), %70.2 cep telefonundan (n=603), %8.3 tableten (n=71), %0.9 internet kafeden (n=8). Günlük internet kullanımına göre örneklem dağılımı şu şekildedir; %5.5 1 saatten az (n=47), %22 1-2 saat arası (n=189), %25.3 2-3 saat arası (n=217), %17.2 3-4 saat arası (n=148), %30 4 saat ve üstü (n=258). Öğrencilerin internet kullanımını öğrendikleri kaynaklara göre dağılımı şu şekildedir; %18.2 aile (n=156), %8.1 arkadaş (n=70), %4.1 okul (n=35), %68 kendi kendine (n=584), %1.6 diğer (n=14). Öğrencilerin internet kullanırken yaşadıkları sorunların çözümleri ile ilgili istatistikleri şu şekildedir; %17 arkadaşlarıma sorarım (n=145), %0.8 öğretmenlerimden yardım isterim (n=7), %51.3 kendim çözerim (n=439), %30.5 ailemden yardım isterim. (n=261), %0.4 diğer (n=3). Öğrencilerin internette sıklıkla kullanım amaçlarına göre dağılımları şu şekildedir; %35.5 sosyal medya kullanımı (n=305), %19.7 eğitim/ ders/ araştırma (n=169), %6.9 dosya/ program indirme (n=59), %7 haberleşme (n=60), %20 oyun oynama (n=172), %10.9 müzik dinleme/film izleme (n=94). Öğrencilerin %16.5'i internet kullanımı ile ilgili eğitim aldığını ifade ederken (n=142), %83.5'i bu konuda herhangi bir eğitim almadığını ifade etmiştir.(n=717).

4.2 Frekans Analizleri

Çalışmanın bu bölümünde ölçek sorularına verilen cevapların frekans dağılımları ile madde ortalama değerleri ve standart sapma değerleri sunulmaktadır.

4.2.1 Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Frekans Analizleri

Yeni medya okuryazarlık ölçeği fonksiyonel tüketim boyutu maddeleri frekans analizi bulguları tablo 10'daki gibidir.

Tablo 10. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Fonksiyonel Tüketim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları

Madde	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		$\bar{X}$	S.S
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Medyada ihtiyaç duyulan bilgiye ulaşmak için arama motorları ve veri tabanlarının nasıl kullanacağımı bilirim.	44	5.1	46	5.4	129	15.0	159	18.5	481	56.0	4.15	1.17
Medyadaki yenilikleri ve değişiklikleri takip edebilme noktasında iyiyim.	33	3.8	64	7.5	151	17.6	259	30.2	352	41.0	3.97	1.11
Bilgiye ulaşmada farklı medya ortamlarını kullanmak benim için kolaydır.	85	9.9	52	6.1	146	17.0	176	20.5	400	46.6	3.88	1.32
Medyada sunulan açık ve gizli mesajların farkına varabilirim.	65	7.6	120	14.0	117	13.6	243	28.3	314	36.6	3.72	1.29
Medyada şiddet ve baskı unsuru içeren mesajları tespit edebilirim.	53	6.2	107	12.5	212	24.7	243	28.3	244	28.4	3.60	1.20
Medya içeriklerinin politik, ekonomik ve sosyal boyutlarını anlayabilirim.	21	2.4	129	15.0	207	24.1	157	18.3	345	40.2	3.79	1.19
Medya üzerinde farklı fikir ve düşünceleri tespit edebilirim.	16	1.9	102	11.9	149	17.3	228	26.5	364	42.4	3.96	1.11
Fonksiyonel Tüketim Boyutu											3.87	0.91

$\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma

Medyada ihtiyacım olan bilgiyi bulmak için arama motorlarını ve veritabanlarını nasıl kullanacağımı biliyorum. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %5.1 kesinlikle katılmıyorum (n=44), %5.4 katılmıyorum (n=46), %15 kararsızım (n=129), %18,5 katılıyorum (n=159), %56 kesinlikle katılıyorum (n=481). Madde ortalaması (4,15 $\pm$ 1,17) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medyadaki yenilikleri ve değişiklikleri iyi takip edebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %3,8 kesinlikle katılmıyorum (n=33), %7,5 katılmıyorum (n=64), %17.6 kararsızım (n=151), %30,2 katılıyorum (n=259), %41 tamamen katılıyorum (n=352). Maddenin ortalaması (3.97 $\pm$ 1.11) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Bilgi almak için farklı medyaları kullanmayı kolay buluyorum. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %9,9 kesinlikle katılmıyorum (n=85), %6,1 katılmıyorum (n=52), %17 kararsızım (n=146), %20,5 katılıyorum (n=176), %46,6 tamamen katılıyorum (n=400). Madde ortalaması (3.88 ± 1.32) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medyada sunulan açık ve gizli mesajların farkına varabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %7.6 hiç katılmıyorum (n=65), %14 katılmıyorum (n=120), %13.6 kararsızım (n=117), %28,3 katılıyorum (n=243), %36,6 tamamen katılıyorum (n=314). Madde ortalaması ($3,72 \pm 1,29$) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Medyadaki şiddet ve baskı mesajlarını anlayabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %6,2 kesinlikle katılmıyorum (n=53), %12,5 katılmıyorum (n=107), %24,7 kararsızım (n=212), %28,3 katılıyorum (n=243), %28.4 tamamen katılıyorum (n=244). Madde ortalamasının ($3,6 \pm 1,2$) incelenmesi, örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğunu göstermektedir.

Medya içeriğinin politik, ekonomik ve sosyal boyutlarını anlayabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2,4 kesinlikle katılmıyorum (n=21), %15 katılmıyorum (n=129), %24,1 kararsızım (n=207), %18,3 katılıyorum (n=157), %40,2 kesinlikle katılıyorum (n=345). Maddenin ortalaması ($3,79 \pm 1,19$) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medyadaki farklı fikir ve düşünceleri belirleyebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %1.9 kesinlikle katılmıyorum (n=16), %11.9 katılmıyorum (n=102), %17.3 kararsızım (n=149), %26.5 katılıyorum (n=228), %42.4 kesinlikle katılıyorum (n=364). Madde ortalaması (3.96 ± 1.11) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Fonksiyonel tüketim boyutunun (3.87 ± 0.91) ortalaması incelendiğinde örneklem ortalamasının benim de katıldığım cevaba yakın olduğu görülmektedir. Yeni medya

okuryazarlığı ölçeğinin eleştirel tüketim boyutu öğelerinin frekans analizi sonuçları Tablo 11'de sunulmaktadır.

Tablo 11. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Eleştirel Tüketim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları

Madde	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		$\bar{X}$	S.S
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Medya içeriklerinin bilgilendirme, iletişim, eğlence vb. amaç ve işlevlerini ayırt edebilirim.	8	0.9	84	9.8	68	7.9	256	29.8	443	51.6	4.21	1.01
Medya içeriklerinin reklam amaçlı olup olmadığını anlayabilirim.	35	4.1	23	2.7	31	3.6	247	28.8	523	60.9	4.40	0.98
Medya içeriklerini hazırlayan, tür, amaç vb. özelliklerine göre sınıflayabilirim	19	2.2	64	7.5	160	18.6	261	30.4	355	41.3	4.01	1.05
Bilgi veya haberleri farklı medya ortamlarından araştırarak karşılaştırabilirim	38	4.4	89	10.4	129	15.0	162	18.9	441	51.3	4.02	1.22
Medyadan elde ettiğim bilgiler ile kendi görüşlerimi ilişkilendirebilirim.	33	3.8	105	12.2	157	18.3	176	20.5	388	45.2	3.91	1.21
Medya içeriklerini kullanıp kullanmayacağıma akıllı işaretleri dikkate alarak karar verebilirim.	32	3.7	43	5.0	154	17.9	244	28.4	386	44.9	4.06	1.08
Medyadaki mesajların doğruluk ve yanlışlıkları hakkında karar vermek benim için kolaydır.	24	2.8	51	5.9	151	17.6	248	28.9	385	44.8	4.07	1.05
Medyanın bireyler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini belirleyebilirim	34	4.0	58	6.8	123	14.3	274	31.9	370	43.1	4.03	1.10
Medya içeriklerini yasal ve etik açılarından (lisanssız programlar, yasak siteler, kişisel haklara saygı vb.) değerlendirebilirim.	29	3.4	88	10.2	191	22.2	195	22.7	356	41.4	3.89	1.16
Medya içeriklerini güvenilirlik, geçerlik, tarafsızlık ve güncellik gibi bakımdan değerlendirebilirim.	24	2.8	105	12.2	151	17.6	259	30.2	320	37.3	3.87	1.13
Medya içeriklerinin doğuracağı sonuç ve risklere karşı kendimi koruyabilirim.	39	4.5	22	2.6	170	19.8	233	27.1	395	46.0	4.07	1.08
Eleştirel Tüketim Boyutu											4.05	0.86

$\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma

Medya içeriğinin bilgi, iletişim, eğlence vb. Amaçlarını ve işlevlerini ayırt edebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %0,9 kesinlikle katılmıyorum (n=8), %9,8 katılmıyorum (n=84), %7,9 kararsızım (n=68),

%29,8 katılıyorum (n=256), %51.6 tamamen katılıyorum (n=443). Madde ortalaması (4.21 ± 1.01) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya içeriğinin reklam amaçlı kullanılıp kullanılmadığını anlayabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %4,1 kesinlikle katılmıyorum (n=35), %2,7 katılmıyorum (n=23), %3,6 kararsızım (n=31), %28,8 katılıyorum (n=247), %60,9 tamamen katılıyorum (n=523). Madde ortalaması (4.4 ± 0.98) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya içeriğini kim oluşturur, türü, amacı vb. Özelliklerine göre sınıflandırabileceğim maddeye verilen yanıtların frekans dağılımları şu şekildedir; %2.2 kesinlikle katılmıyorum (n=19), %7.5 katılmıyorum (n=64), %18.6 kararsızım (n=160), %30.4 katılıyorum (n=261), %41.3 tamamen katılıyorum (n=355). Maddenin ortalaması (4.01 ± 1.05) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Araştırma yoluyla farklı medyalarından bilgi veya haberleri karşılaştırabilirim maddesine verilen yanıtların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %4,4 kesinlikle katılmıyorum (n=38), %10,4 katılmıyorum (n=89), %15 kararsızım (n=129), %18,9 katılıyorum (n=162), %51,3 kesinlikle katılıyorum (n=441). Maddenin ortalaması (4.02 ± 1.22) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Kendi görüşlerimi medyadan aldığım bilgilerle ilişkilendirebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %3.8 kesinlikle katılmıyorum (n=33), %12.2 katılmıyorum (n=105), %18.3 kararsızım (n=157), %20.5 katılıyorum (n=176), %45.2 tamamen katılıyorum (n=388). Maddenin ortalaması (3.91 ± 1.21) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Akıllı sinyallere bakarak medya içeriğini kullanıp kullanmamaya karar verebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %3.7 hiç

katılmıyorum (n=32), %5 katılmıyorum (n=43), %17.9 kararsızım (n=154), %28.4 katılıyorum (n=244), %44,9 kesinlikle katılıyorum (n=386). Maddenin ortalaması (4.06 ± 1.08) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medyadaki mesajların doğruluğu ve yanlışlığı hakkında yargıya varmayı kolay buluyorum. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2.8 hiç katılmıyorum (n=24), %5.9 katılmıyorum (n=51), %17.6 kararsızım (n=151), %28.9 katılıyorum (n=248), %44.8 tamamen katılıyorum (n=385). Maddenin ortalaması (4.07 ± 1.05) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medyanın bireyler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini belirleyebilirim maddesine verilen yanıtların frekans dağılımları şu şekildedir; %4 kesinlikle katılmıyorum (n=34), %6.8 katılmıyorum (n=58), %14.3 kararsızım (n=123), %31.9 katılıyorum (n=274), 43, %1 kesinlikle katılıyorum (n=370). Maddenin ortalaması (4.03 ± 1.1) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya içeriklerini yasal ve etik açılarından değerlendirebilirim (lisanssız programlar, yasaklı siteler, kişilik haklarına saygı vb.). Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %3.4 kesinlikle katılmıyorum (n=29), %10.2 katılmıyorum (n=88), %22.2 kararsızım (n=191), %22.7 katılıyorum (n=195), %41.4 tamamen katılıyorum (n=356). Maddenin ortalaması (3.89 ± 1.16) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya içeriğini güvenilirlik, geçerlilik, nesnellik ve güncellik açısından değerlendirebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2.8 hiç katılmıyorum (n=24), %12.2 katılmıyorum (n=105), %17.6 kararsızım (n=151), %30.2 katılıyorum (n=259), %37.3 kesinlikle katılıyorum (n=320). Maddenin ortalaması (3.87 ± 1.13) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Kendimi medya içeriğinin sonuçlarından ve risklerinden koruyabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %4,5 kesinlikle katılmıyorum (n=39), %2,6 katılmıyorum (n=22), %19,8 kararsızım (n=170), %27,1 katılıyorum (n=233), %46 tamamen katılıyorum (n=395). Maddenin ortalaması (4.07 ± 1.08) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir. Kritik tüketim boyutunun (4.05 ± 0.86) ortalaması incelendiğinde, örnek ortalamasının benim de katıldığım cevaba yakın olduğu görülmektedir. Yeni medya okuryazarlık ölçeğinin işlevsel üretim boyutu unsurlarının frekans analizi sonuçları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Fonksiyonel Üretim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları

Madde	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		$\bar{X}$	S.S
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Medya ortamlarında kullanıcı hesap veya profilleri oluşturabilirim.	18	2.1	26	3.0	75	8.7	192	22.4	548	63.8	4.43	0.92
Medya içerikleri (resim, video klibi, metin vb.) oluşturmak için gerekli donanım araçlarını kullanabilirim.	23	2.7	47	5.5	144	16.8	155	18.0	490	57.0	4.21	1.07
Medya ortamlarındaki temel kullanma araçlarını (butonlar, linkler, dosya aktarımı vb.) kullanabilirim.	16	1.9	24	2.8	98	11.4	249	29.0	472	54.9	4.32	0.92
Dijital medya içeriklerini internette paylaşabilirim.	26	3.0	116	13.5	146	17.0	165	19.2	406	47.3	3.94	1.21
Başkalarının gönderdiği/paylaştığı medya içeriklerine ekleme ve yorum yapabilirim.	21	2.4	82	9.5	89	10.4	192	22.4	475	55.3	4.19	1.11
Medya içeriklerine kendi ilgi ve beğenilerime göre puan ve derece verebilirim.	17	2.0	43	5.0	73	8.5	309	36.0	417	48.5	4.24	0.94
Sosyal medya ortamlarına katılarak başkalarının fikir ve düşüncelerini etkileyebilirim.	26	3.0	168	19.6	138	16.1	198	23.1	329	38.3	3.74	1.24
Fonksiyonel Üretim Boyutu											4.15	0.84

$\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma

Medya ortamlarında kullanıcı hesapları veya profiller oluşturabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2.1 hiç katılmıyorum (n=18), %3 katılmıyorum (n=26), %8.7 kararsızım (n=75), %22.4 katılıyorum (n=192), %63,8

kesinlikle katılıyorum (n=548). Maddenin ortalaması (4.43 ± 0.92) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya içeriği (resim, video klip, metin vb.) oluşturmak için gerekli donanım araçlarını kullanabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2.7 hiç katılmıyorum (n=23), %5.5 katılmıyorum (n=47), %16.8 kararsızım (n=144), %18 katılıyorum (n=155), %57 kesinlikle katılıyorum (n=490). Maddenin ortalaması (4.21 ± 1.07) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya ortamlarında temel araçları (butonlar, linkler, dosya transferi vb.) kullanabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %1.9 kesinlikle katılmıyorum (n=16), %2.8 katılmıyorum (n=24), %11.4 kararsızım (n=98), %29 katılıyorum (n=249), %54,9 kesinlikle katılıyorum (n=472). Maddenin ortalaması (4.32 ± 0.92) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

İnternette dijital medya içeriklerini paylaşabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %3 kesinlikle katılmıyorum (n=26), %13.5 katılmıyorum (n=116), %17 kararsızım (n=146), %19.2 katılıyorum (n=165), %47.3 kesinlikle katılıyorum (n=406). Maddenin ortalaması (3.94 ± 1.21) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Başkaları tarafından yayınlanan/paylaşılan medya içeriğini ekleyebilir ve bunlara yorum yapabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2,4 kesinlikle katılmıyorum (n=21), %9,5 katılmıyorum (n=82), %10,4 kararsızım (n=89), %22,4 katılıyorum (n=192), %55,3 kesinlikle katılıyorum (n=475). Madde ortalamasının ($4,19 \pm 1,11$) incelenmesi, örneklem ortalamasının katılıyorum yanıtına yakın olduğunu göstermektedir.

Medya içeriğini kendi ilgi ve tercihlerime göre puanlayabilir ve derecelendirebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2 kesinlikle katılmıyorum (n=17), %5 katılmıyorum (n=43), %8.5 kararsızım (n=73), %36 katılıyorum (n=309), %48,5 kesinlikle katılıyorum ve tamamen katılıyorum (n=417)

Madde ortalamasının (4.24 ± 0.94) incelenmesi, örneklem ortalamasının katılıyorum yanıtına yakın olduğunu göstermektedir.

Sosyal ağlara katılarak başkalarının fikir ve düşüncelerini etkileyebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %3 kesinlikle katılmıyorum ($n=26$), %19.6 katılmıyorum ($n=168$), %16.1 kararsızım ($n=138$), %23.1 katılıyorum ($n=198$), %38,3 kesinlikle katılıyorum ($n=329$). Maddenin ortalaması (3.74 ± 1.24) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Fonksiyonel üretim boyutunun ($4,15 \pm 0,84$) ortalamasının incelenmesi, örnek ortalamasının katıldığım cevaba yakın olduğunu göstermektedir. Yeni medya okuryazarlık ölçeğinin eleştirel üretim boyutu öğelerinin frekans analizi sonuçları Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 13. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği Eleştirel Üretim Boyutu Maddeleri Frekans Analizi Bulguları

Madde	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		$\bar{X}$	S.S
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Gündemdeki olayları farklı bakış açılarıyla (sosyal, kültürel, ideolojik vb.) değerlendirip medya ortamlarına katkıda bulunabilirim.	17	2.0	146	17.0	189	22.0	130	15.1	377	43.9	3.82	1.22
Medyada farklı kullanıcılarla ortak bir amaç doğrultusunda etkileşim ve iş birliği kurabilirim.	47	5.5	129	15.0	183	21.3	174	20.3	326	38.0	3.70	1.26
Gerçek kişilik özelliklerime uygun sanal kimlik oluşturmak benim için kolaydır.	37	4.3	76	8.8	132	15.4	161	18.7	453	52.7	4.07	1.19
Medya ortamlarında insanları bilgilendirme veya yönlendirme amaçlı tartışma ve yorum yapabiliyorum.	26	3.0	114	13.3	203	23.6	188	21.9	328	38.2	3.79	1.17
Belli konular hakkında eleştirel düşünmeyi yansıtan medya içerikleri tasarlayabilmeye yeteneğim.	12	1.4	178	20.7	210	24.4	122	14.2	337	39.2	3.69	1.22
Medya içeriklerini eleştirerek karşıt veya alternatif içerikler geliştirebilmede iyiyim.	48	5.6	104	12.1	220	25.6	185	21.5	302	35.2	3.69	1.22
Medya içeriği üretirken insanların farklı düşüncelerine ve özel hayatlarına saygı duyarım.	6	0.7	58	6.8	111	12.9	173	20.1	511	59.5	4.31	0.98
Yasal ve etiksel kurallara uygun medya içeriği üretmek benim için önemlidir.	48	5.6	27	3.1	125	14.6	209	24.3	450	52.4	4.15	1.13
Görsel ve yazılı özgün/orijinal medya içerikleri (afiş, video klibi, web sayfası, vb.) geliştirebilirim.	59	6.9	90	10.5	161	18.7	205	23.9	344	40.0	3.80	1.26
Eleştirel Üretim Boyutu											3.89	0.95

$\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma

Güncel olayları farklı açılardan (sosyal, kültürel, ideolojik vb.) değerlendirerek medya ortamlarına katkı sağlayabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %2 kesinlikle katılmıyorum (n=17), %17 katılmıyorum (n=146), %22 kararsızım (n=189), %15,1 katılıyorum (n=130), %43.9 kesinlikle katılıyorum ve tamamen katılıyorum (n=377). Madde ortalaması ($3,82 \pm 1,22$) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Ortak bir amaç için medyadaki farklı kullanıcılarla etkileşim kurabilir ve işbirliği yapabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %5.5 kesinlikle katılmıyorum (n=47), %15 katılmıyorum (n=129), %21.3 kararsızım (n=183), %20.3 katılıyorum (n=174), %38 kesinlikle katılıyorum (n=326). Maddenin ortalaması (3.7 ± 1.26) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Gerçek kişilik özelliklerime uyan bir sanal kimlik oluşturmayı kolay buluyorum. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %4,3 kesinlikle katılmıyorum (n=37), %8,8 katılmıyorum (n=76), %15.4 kararsızım (n=132), %18,7 katılıyorum (n=161), %52.7 kesinlikle katılıyorum (n=453). Madde ortalaması (4.07 ± 1.19) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

İnsanları bilgilendirmek veya yönlendirmek için medya ortamlarında tartışmalar ve yorumlar yayınlayabilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %3 kesinlikle katılmıyorum (n=26), %13.3 katılmıyorum (n=114), %23.6 kararsızım (n=203), %21.9 katılıyorum (n=188), %38, %2 kesinlikle katılıyorum (n=328). Maddenin ortalaması ($3,79 \pm 1,17$) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Belirli konular hakkında eleştirel düşünmeyi yansıtan medya içeriği tasarlama konusunda uzmanım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %1.4 kesinlikle katılmıyorum (n=12), %20.7 katılmıyorum (n=178), %24.4 kararsızım (n=210), %14.2 katılıyorum (n=122), %39.2 tamamen katılıyorum (n=337). Maddenin

ortalaması ($3,69 \pm 1,22$) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya içeriğini eleştirerek zıt veya alternatif içerik geliştirmede iyiyim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %5,6 kesinlikle katılmıyorum ($n=48$), %12,1 katılmıyorum ($n=104$), %25,6 kararsızım ($n=220$), %21,5 katılıyorum ($n=185$), %35,2 tamamen katılıyorum ($n=302$). Maddenin ortalaması ($3,69 \pm 1,22$) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Medya içeriği üretirken farklı görüşlere ve insanların özel hayatlarına saygı duyarım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %0,7 kesinlikle katılmıyorum ($n=6$), %6,8 katılmıyorum ($n=58$), %12,9 kararsızım ($n=111$), %20,1 katılıyorum ($n=173$), %59,5 tamamen katılıyorum ($n=511$). Maddenin ortalaması ($4,31 \pm 0,98$) incelendiğinde örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Yasal ve etik kurallara uygun medya içeriği üretmek benim için önemlidir. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %5,6 kesinlikle katılmıyorum ($n=48$), %3,1 katılmıyorum ($n=27$), %14,6 kararsızım ($n=125$), %24,3 katılıyorum ($n=209$), %52,4 kesinlikle katılıyorum ($n=450$). Madde ortalamasının ($4,15 \pm 1,13$) incelenmesi, örneklem ortalamasının katılıyorum yanıtına yakın olduğunu göstermektedir.

Görsel ve yazılı özgün/özgün medya içeriği (poster, video klip, web sayfası vb.) geliştirebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %6,9 kesinlikle katılmıyorum ($n=59$), %10,5 katılmıyorum ($n=90$), %18,7 kararsızım ($n=161$), %23,9 katılıyorum ($n=205$), %40 tamamen katılıyorum ($n=344$). Madde ortalamasının ($3,8 \pm 1,26$) incelenmesi, örneklem ortalamasının katılıyorum cevabına yakın olduğunu göstermektedir.

Üretimin eleştirel boyutunun ($3,89 \pm 0,95$) ortalaması incelendiğinde, örnek ortalamasının benim de katıldığım cevaba yakın olduğu görülmektedir.

4.2.2 Siber Zorbalık Ölçeği Frekans Analizleri

Siber zorbalık ölçeği eleştirel üretim boyutu maddeleri frekans analizi bulguları tablo 14’deki gibidir.

Tablo 14. Siber Zorbalık Ölçeği Frekans Analizi Bulguları

Madde	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		$\bar{X}$	S.S
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo,Gmail, Mynet gibi) açarım.	614	71.6	192	22.4	11	1.3	36	4.2	5	0.6	1.40	0.77
Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	711	83.2	117	13.7	16	1.9	11	1.3	0	0.0	1.21	0.53
İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	753	87.7	78	9.1	21	2.4	7	0.8	0	0.0	1.16	0.49
İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	748	87.1	74	8.6	9	1.0	28	3.3	0	0.0	1.20	0.62
Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	749	87.2	86	10.0	0	0.0	24	2.8	0	0.0	1.18	0.56
İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım.	768	89.4	59	6.9	8	0.9	24	2.8	0	0.0	1.17	0.57
İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	735	85.6	107	12.5	3	0.3	14	1.6	0	0.0	1.18	0.50
İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	748	87.1	96	11.2	1	0.1	14	1.6	0	0.0	1.16	0.49
İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	711	82.8	129	15.0	16	1.9	3	0.3	0	0.0	1.20	0.47
İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayımlarım.	754	87.8	68	7.9	19	2.2	5	0.6	13	1.5	1.20	0.65
İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	793	92.3	23	2.7	12	1.4	27	3.1	4	0.5	1.17	0.64
İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayımlarım.	759	88.4	69	8.0	22	2.6	9	1.0	0	0.0	1.16	0.50
İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	770	89.6	71	8.3	13	1.5	5	0.6	0	0.0	1.13	0.42
İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	728	84.7	104	12.1	18	2.1	9	1.0	0	0.0	1.19	0.51
İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	714	83.1	114	13.3	22	2.6	9	1.0	0	0.0	1.22	0.53

İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	714	83.1	110	12.8	23	2.7	12	1.4	0	0.0	1.22	0.56
Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	697	81.1	78	9.1	30	3.5	54	6.3	0	0.0	1.35	0.82
Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	789	91.9	36	4.2	27	3.1	7	0.8	0	0.0	1.13	0.47
Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	742	86.4	81	9.4	28	3.3	8	0.9	0	0.0	1.19	0.52
Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	787	91.6	48	5.6	13	1.5	11	1.3	0	0.0	1.12	0.47
Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	766	89.2	56	6.5	26	3.0	11	1.3	0	0.0	1.16	0.52
Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	784	91.3	50	5.8	15	1.7	10	1.2	0	0.0	1.13	0.47
Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	787	91.6	48	5.6	14	1.6	10	1.2	0	0.0	1.12	0.46
Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	790	92.0	35	4.1	13	1.5	21	2.4	0	0.0	1.14	0.55
Siber Zorbalık Ölçeği											1.19	0.37

$\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma

İnternette başka birinin adı altında bir e-posta hesabı (örn. MSN, Yahoo, Gmail, Mynet) açarım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %71.6 kesinlikle katılmıyorum (n=614), %22.4 katılmıyorum (n=192), %1.3 kararsızım (n=11), %4.2 katılıyorum (n=36), %0.6 tamamen katılıyorum (n=5). Maddenin ortalaması (1.4 ± 0.77) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Facebook, Twitter gibi sitelerde hesap açarım ve gizlice başkalarının isimlerini kullanırım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %83.2 kesinlikle katılmıyorum (n=711), %13.7 katılmıyorum (n=117), %1.9 kararsızım (n=16), %1.3 katılıyorum (n=11), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.21 ± 0.53) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Arkadaşlarımla veya internetteki diğer kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %87.7 kesinlikle katılmıyorum (n=753), %9.1 katılmıyorum (n=78), %2.4 kararsızım (n=21), %0.8 katılıyorum (n=7), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.16 ± 0.49)

incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

İnternetteki diğer kişilere virüslü mesajlar (e-posta) gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %87.1 kesinlikle katılmıyorum (n=748), %8.6 katılmıyorum (n=74), %1 kararsızım (n=9), %3.3 katılıyorum (n=28), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Madde ortalamasına (1.2 ± 0.62) bakıldığında örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Arkadaşlarımın şifrelerini onların bilgisi dışında çevrimiçi olarak kullanırım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %87.2 kesinlikle katılmıyorum (n=749), %10 katılmıyorum (n=86), %0 kararsızım (n=0), %2.8 katılıyorum (n=24), %0 kesinlikle katılıyorum ve tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması ($1,18 \pm 0,56$) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

İnternetteki arkadaşlarımın e-posta adreslerini (örn. MSN, Yahoo, Gmail, Mynet) şifreleriyle birlikte gizlice girmeye çalışırım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %89.4 kesinlikle katılmıyorum (n=768), %6.9 katılmıyorum (n=59), %0.9 kararsızım (n=8), %2.8 katılıyorum (n=24), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalamasına (1.17 ± 0.57) bakıldığında örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” cevabına yakın olduğu görülmektedir.

Arkadaşlarımın internetteki oyunlarına onların şifrelerini kullanarak girmeye çalışırım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %85,6 kesinlikle katılmıyorum (n=735), %12,5 katılmıyorum (n=107), %0,3 kararsızım (n=3), %1,6 katılıyorum (n=14), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması ($1,18 \pm 0,5$) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

İnternette diğer insanlara tehdit mesajları gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %87.1 kesinlikle katılmıyorum (n=748), %11.2 katılmıyorum (n=96), %0.1 kararsızım (n=1), %1.6 katılıyorum (n=14), %0 tamamen

katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.16 ± 0.49) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

İnternetteki diğer insanlara veya arkadaşlarıma hoşlanmayacakları mesajlar gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %82.8 hiç katılmıyorum (n=711), %15 katılmıyorum (n=129), %1.9 kararsızım (n=16), %0.3 katılıyorum (n=3), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.2 ± 0.47) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Başkalarının veya arkadaşlarımdan fotoğraflarını izinleri olmadan internetteki çeşitli sitelerde yayınlıyorum. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %87,8 tamamen katılmıyorum (n=754), %7,9 katılmıyorum (n=68), %2,2 kararsızım (n=19), %0,6 katılıyorum (n=5), %1,5 tamamen katılıyorum (n=13). Maddenin ortalaması incelendiğinde ($1,2 \pm 0,65$) örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

İnternetteki diğer kişilerin veya arkadaşlarımdan fotoğraflarını, izinleri olmadan diğer kişilere mesaj (e-posta) yoluyla gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %92.3 hiç katılmıyorum (n=793), %2.7 katılmıyorum (n=23), %1.4 kararsızım (n=12), %3.1 katılıyorum (n=27), %0.5 kesinlikle katılıyorum (n=4). Maddenin ortalaması (1.17 ± 0.64) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Sevmeyebilecekleri diğer insanlar veya arkadaşlar hakkında çevrimiçi mesajlar gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %88,4 tamamen katılmıyorum (n=759), %8 katılmıyorum (n=69), %2,6 kararsızım (n=22), %1 katılıyorum (n=9), %0 kesinlikle katılıyorum ve tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması ($1,16 \pm 0,5$) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

İnternette diğer insanlar veya arkadaşlar hakkında yanlış söylentiler yayarım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %89,6 kesinlikle katılmıyorum (n=770), %8,3 katılmıyorum (n=71), %1,5 kararsızım (n=13), %0,6

katılıyorum (n=5), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.13 ± 0.42) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

İnternetteki diğer insanlara veya arkadaşlarıma rahatsız edici mesajlar gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %84.7 hiç katılmıyorum (n=728), %12.1 katılmıyorum (n=104), %2.1 kararsızım (n=18), %1 katılıyorum (n=9), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.19 ± 0.51) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Çevrimiçi ortamda diğer insanlarla veya arkadaşlarla dalga geçerim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %83.1 kesinlikle katılmıyorum (n=714), %13.3 katılmıyorum (n=114), %2.6 kararsızım (n=22), %1 katılıyorum (n=9), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Madde ortalaması (1.22 ± 0.53) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Arkadaşlarıma veya internette beğenmedikleri kişilere kötü isimler veya lakaplar veririm. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %83.1 kesinlikle katılmıyorum (n=714), %12.8 katılmıyorum (n=110), %2.7 kararsızım (n=23), %1.4 katılıyorum (n=12), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalamasına (1.22 ± 0.56) bakıldığında, örneklemin ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Kimsenin yüzüne söyleyemediğim şeyleri internette veya telefonumda rahatlıkla söyleyebilirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %81.1 kesinlikle katılmıyorum (n=697), %9.1 katılmıyorum (n=78), %3.5 kararsızım (n=30), %6.3 katılıyorum (n=54), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.35 ± 0.82) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Cep telefonumdan diğer insanlara tehdit mesajları gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %91.9 kesinlikle katılmıyorum (n=789), %4.2 katılmıyorum (n=36), %3.1 kararsızım (n=27), %0.8 katılıyorum (n=7), %0

tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.13 ± 0.47) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Telefonumdan başkalarının fotoğraflarını izinleri olmadan başkalarına gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %86,4 tamamen katılmıyorum (n=742), %9,4 katılmıyorum (n=81), %3,3 kararsızım (n=28), %0,9 katılıyorum (n=8), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması ($1,19 \pm 0,52$) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Telefonumdan hoşlanmayabilecek diğer kişilere mesaj gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %91.6 kesinlikle katılmıyorum (n=787), %5.6 katılmıyorum (n=48), %1,5 kararsızım (n=13), %1,3 katılıyorum (n=11), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.12 ± 0.47) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Cep telefonumu başkaları hakkında asılsız söylentiler yaymak için kullanırım. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %89.2 kesinlikle katılmıyorum (n=766), %6.5 katılmıyorum (n=56), %3 kararsızım (n=26), %1.3 katılıyorum (n=11), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.16 ± 0.52) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Cep telefonumdan diğer insanlara rahatsız edici mesajlar gönderirim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %91,3 kesinlikle katılmıyorum (n=784), %5.8 katılmıyorum (n=50), %1,7 kararsızım (n=15), %1,2 katılıyorum (n=10), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.13 ± 0.47) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Cep telefonumla başkalarıyla dalga geçerim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %91.6 kesinlikle katılmıyorum (n=787), %5.6 katılmıyorum (n=48), %1.6 kararsızım (n=14), %1,2 katılıyorum (n=10), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması (1.12 ± 0.46) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

Başkalarını telefonla arayarak rahatsız ederim. Maddeye verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir; %92 kesinlikle katılmıyorum (n=790), %4.1 katılmıyorum (n=35), %1,5 kararsızım (n=13), %2,4 katılıyorum (n=21), %0 tamamen katılıyorum (n=0). Maddenin ortalaması ($1,14 \pm 0,55$) incelendiğinde örneklem ortalamasının “kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir. Siber zorbalık ölçeğinin (1.19 ± 0.37) ortalaması incelendiğinde, örneklem ortalamasının “Kesinlikle katılmıyorum” yanıtına yakın olduğu görülmektedir.

4.2.3 Siber Mağduriyet Ölçeği Frekans Analizleri

Siber mağduriyet ölçeği frekans analizi bulguları tablo 15’deki gibidir.

Tablo 15. Siber Mağduriyet Ölçeği Frekans Analizi Bulguları

Madde	Hayır		Evet		$\bar{X}$	S.S
	n	%	n	%		
İnternette bir başkası benim adımı kullanarak kendisine e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açtı.	700	81.5	159	81.5	0.19	0.39
Facebook, Twitter gibi sitelerde bir başkası gizlice benim adımı kullanarak hesap açtı.	700	81.5	167	80.6	0.19	0.40
İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerimi kullandı.	692	80.6	134	84.4	0.16	0.36
İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e-mail) gönderdi.	725	84.4	131	84.7	0.15	0.36
Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı.	728	84.7	84	90.2	0.10	0.30
Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerimi kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerime girmeye çalıştılar.	775	90.2	106	87.7	0.12	0.33
İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarımı girmeye çalıştılar.	753	87.7	113	86.8	0.13	0.34
İnternette beni tehdit ettiler.	746	86.8	155	82.0	0.18	0.38
İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.	704	82.0	193	77.5	0.22	0.42
İnternette benim iznim olmadan bazı sitelerde fotoğraflarımı yayınladılar.	666	77.5	147	82.9	0.17	0.38
İnternette fotoğraflarımı benim iznim olmadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderdiler.	712	82.9	132	84.6	0.15	0.36
İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.	727	84.6	157	81.7	0.18	0.39
İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	702	81.7	176	79.5	0.20	0.40
İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	683	79.5	191	77.8	0.22	0.42
İnternette benimle alay ettiler.	668	77.8	135	84.3	0.16	0.36
İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.	724	84.3	164	80.9	0.19	0.39
Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla bana söylediler.	695	80.9	211	75.4	0.25	0.43
Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler.	648	75.4	140	83.7	0.16	0.37
Cep telefonundan benim fotoğraflarımı diğer kişilere izinsiz gönderdiler.	719	83.7	119	86.1	0.14	0.35
Cep telefonundan bana hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler.	740	86.1	139	83.8	0.19	0.39
Cep telefonunu kullanarak benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	720	83.8	150	82.5	0.19	0.40
Cep telefonundan bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	709	82.5	153	82.2	0.16	0.36
Cep telefonunu kullanarak benimle alay ettiler.	706	82.2	102	88.1	0.15	0.36
Siber Mağduriyet Ölçeği					0.17	0.24

$\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma

İnternette bir başkası benim adımı kullanarak kendisine e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açtı. maddesine öğrenciler %81.5 oranında hayır (n=700), %81.5 oranında ise evet (n=159) cevabı vermişler. Örneklem için madde ortalaması (0.19±0.39) hayır cevabına yakındır.

Facebook, Twitter gibi sitelerde bir başkası gizlice benim adımı kullanarak hesap açtı. maddesine öğrenciler %81.5 oranında hayır (n=700), %80.6 oranında ise evet (n=167) cevabı vermişler. Örneklem için madde ortalaması (0.19±0.4) hayır cevabına yakındır.

İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerimi kullandı. maddesine öğrenciler %80.6 oranında hayır (n=692), %84.4 oranında ise evet (n=134) cevabı vermişler. Örneklem için madde ortalaması (0.16±0.36) hayır cevabına yakındır.

İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e-mail) gönderdi. maddesine öğrenciler %84.4 oranında hayır (n=725), %84.7 oranında ise evet (n=131) cevabı vermişler. Örneklem için madde ortalaması (0.15±0.36) hayır cevabına yakındır.

Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı. maddesine öğrenciler %84.7 oranında hayır (n=728), %90.2 oranında ise evet (n=84) cevabı vermişler. Örneklem için madde ortalaması (0.1±0.3) hayır cevabına yakındır.

Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerimi kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerime girmeye çalıştılar. maddesine öğrenciler %90.2 oranında hayır (n=775), %87.7 oranında ise evet (n=106) cevabı vermişler. Örneklem için madde ortalaması (0.12±0.33) hayır cevabına yakındır.

İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarımı girmeye çalıştılar. maddesine öğrenciler %87.7 oranında hayır (n=753), %86.8 oranında ise evet (n=113) cevabı vermişler. Örneklem için madde ortalaması (0.13±0.34) hayır cevabına yakındır.

İnternette beni tehdit ettiler. maddesine öğrenciler %86.8 oranında hayır (n=746), %82 oranında ise evet (n=155) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.18±0.38) hayır cevabına yakındır.

İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler. maddesine öğrenciler %82 oranında hayır (n=704), %77.5 oranında ise evet (n=193) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.22±0.42) hayır cevabına yakındır.

İnternette benim iznim olmadan bazı sitelerde fotoğraflarımı yayınladılar. maddesine öğrenciler %77.5 oranında hayır (n=666), %82.9 oranında ise evet (n=147) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.17±0.38) hayır cevabına yakındır.

İnternette fotoğraflarımı benim iznim olmadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderdiler. maddesine öğrenciler %82.9 oranında hayır (n=712), %84.6 oranında ise evet (n=132) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.15±0.36) hayır cevabına yakındır.

İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar. maddesine öğrenciler %84.6 oranında hayır (n=727), %81.7 oranında ise evet (n=157) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.18±0.39) hayır cevabına yakındır.

İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar. maddesine öğrenciler %81.7 oranında hayır (n=702), %79.5 oranında ise evet (n=176) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.2±0.4) hayır cevabına yakındır.

İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler. maddesine öğrenciler %79.5 oranında hayır (n=683), %77.8 oranında ise evet (n=191) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.22±0.42) hayır cevabına yakındır.

İnternette benimle alay ettiler. maddesine öğrenciler %77.8 oranında hayır (n=668), %84.3 oranında ise evet (n=135) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.16±0.36) hayır cevabına yakındır.

İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar. maddesine öğrenciler %84.3 oranında hayır (n=724), %80.9 oranında ise evet (n=164) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.19±0.39) hayır cevabına yakındır.

Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla bana söylediler. maddesine öğrenciler %80.9 oranında hayır (n=695), %75.4 oranında ise evet (n=211) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.25±0.43) hayır cevabına yakındır.

Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler. maddesine öğrenciler %75.4 oranında hayır (n=648), %83.7 oranında ise evet (n=140) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.16±0.37) hayır cevabına yakındır.

Cep telefonundan benim fotoğraflarımı diğer kişilere izinsiz gönderdiler. maddesine öğrenciler %83.7 oranında hayır (n=719), %86.1 oranında ise evet (n=119) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.14±0.35) hayır cevabına yakındır.

Cep telefonundan bana hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler. maddesine öğrenciler %86.1 oranında hayır (n=740), %83.8 oranında ise evet (n=139) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.19±0.39) hayır cevabına yakındır.

Cep telefonunu kullanarak benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar. maddesine öğrenciler %83.8 oranında hayır (n=720), %82.5 oranında ise evet (n=150) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.19±0.4) hayır cevabına yakındır.

Cep telefonundan bana hakaret eden mesajlar gönderdiler. maddesine öğrenciler %82.5 oranında hayır (n=709), %82.2 oranında ise evet (n=153) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.16±0.36) hayır cevabına yakındır.

Cep telefonunu kullanarak benimle alay ettiler. maddesine öğrenciler %82.2 oranında hayır (n=706), %88.1 oranında ise evet (n=102) cevabı vermişlerdir. Örneklem için madde ortalaması (0.15±0.36) hayır cevabına yakındır.

Siber mağduriyet ölçeği için örneklem ortalaması (0.17±0.24) hayır cevabına yakındır.

4.3 Betimsel İstatistikler Ve Normal Dağılım Testleri

Araştırmanın bu kısmında ölçek ve alt boyutları oluşturan maddelerin ortalamalarından elde edilen ölçek ve alt boyut değerleri için hesaplanan betimsel istatistikler ve normal dağılım testleri yer almaktadır.

Ölçek ve alt boyut betimsel istatistikleri tablo 16'daki gibidir.

Tablo 16. Ölçek Ve Alt Boyut Betimsel İstatistikleri

Değişken	N	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	S.S
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	859	1.429	5.000	3.867	0.904
Eleştirel Tüketim Boyutu	859	1.273	5.000	4.050	0.864
Fonksiyonel Üretim Boyutu	859	1.714	5.000	4.153	0.838
Eleştirel Üretim Boyutu	859	1.667	5.000	3.890	0.950
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	859	1.607	5.000	3.990	0.811
Siber Zorbalık Ölçeği	859	1.000	3.583	1.186	0.372
Siber Mağduriyet Ölçeği	859	0.000	0.913	0.170	0.240

$\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma

Fonksiyonel Tüketim Boyutu minimum 1.429 ile maksimum 5.000 değerleri arasında 3.867 ortalama etrafında 0.904 standart sapma değeri ile dağılmaktadır.

Eleştirel Tüketim Boyutu minimum 1.273 ile maksimum 5.000 değerleri arasında 4.05 ortalama etrafında 0.864 standart sapma değeri ile dağılmaktadır.

Fonksiyonel Üretim Boyutu minimum 1.714 ile maksimum 5.000 değerleri arasında 4.153 ortalama etrafında 0.838 standart sapma değeri ile dağılmaktadır.

Eleştirel Üretim Boyutu minimum 1.667 ile maksimum 5.000 değerleri arasında 3.89 ortalama etrafında 0.95 standart sapma değeri ile dağılmaktadır.

Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği minimum 1.607 ile maksimum 5.000 değerleri arasında 3.99 ortalama etrafında 0.811 standart sapma değeri ile dağılmaktadır.

Siber Zorbalık Ölçeği minimum 1.000 ile maksimum 3.583 değerleri arasında 1.186 ortalama etrafında 0.372 standart sapma değeri ile dağılmaktadır.

Siber Mağduriyet Ölçeği minimum 0.000 ile maksimum 0.913 değerleri arasında 0.17 ortalama etrafında 0.240 standart sapma değeri ile dağılmaktadır.

Değişkenler ile yapılan normal dağılım testleri ile birlikte değişken çarpıklık ve basıklık değerleri tablo 17'deki gibidir.

Tablo 17. Değişken Normal Dağılım İstatistikleri

Değişken	Kolmogorov-Smirnov		Shapiro-Wilk		S	K
	D(859)	Sig.	W(859)	Sig.		
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	0.123*	0.000	0.925*	0.000	-0.686	-0.307
Eleştirel Tüketim Boyutu	0.146*	0.000	0.899*	0.000	-1.010	0.592
Fonksiyonel Üretim Boyutu	0.169*	0.000	0.878*	0.000	-0.857	0.008
Eleştirel Üretim Boyutu	0.139*	0.000	0.915*	0.000	-0.433	-0.808
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	0.128*	0.000	0.928*	0.000	-0.718	-0.110
Siber Zorbalık Ölçeği	0.309*	0.000	0.541*	0.000	0.532	0.391
Siber Mağduriyet Ölçeği	0.272*	0.000	0.731*	0.000	1.263	0.225

* (%5) Anlamlılık Düzeylerinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder. H_0 : Değişkenler normal dağılıma uymaktadır. D: Kolmogorov-Smirnov Testi İstatistiği, W: Shapiro-Wilk Test İstatistiği, S: Çarpıklık, K: Basıklık (parantez içi test serbestlik derecesini içerir.)

Tablo incelendiğinde, tüm değişkenler için hesaplanan normal dağılım testi istatistik anlamlılık değerlerine göre değişkenlerin %5 anlamlılık düzeyinde normal dağılıma uymadığı ortaya çıkmaktadır. Durum bilinmektedir. Literatürde bu tür veriler için çarpıklık katsayılarını incelemenin ve anlamlı bir çarpıklık olmadığında normallik varsayımının verildiğini varsaymanın doğru olacağı önerilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2013). Çalışmadaki değişkenler çarpıklık katsayıları açısından incelendiğinde hepsinin mutlak değerinin 1,5'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda değişkenlerin anlamlı bir çarpıklığının olmadığı söylenebilir ($|S| < 1.5$) (Hair, 2013). Bu bulgular doğrultusunda değişkenler üzerinde yapılacak hipotez testlerinde aynı koşullar altında daha güvenilir olduğu bilinen parametrik test tekniklerinin kullanılmasının uygun olacağına karar verilmiştir³. (Karagöz, 2016).

³ H_0 doğru olduğu halde araştırma sonucu H_1 hipotezinin doğru bulunması olarak tanımlanabilecek 1.tip hata olasılığı non-parametrik hipotez testlerinde daha yüksektir. (Kalaycı, 2006, s. 85)

4.4 Hipotez Testleri

Araştırmanın bu kısmında araştırma hipotezler uygun test teknikleri ile sınanıp bulgular tablo ve yorumlar ile birlikte paylaşılmıştır.

Hipotez testleri öncesinde değişkenler arasındaki korelasyon matrisinin incelenmesinde fayda görülmektedir. Zira sürekli değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi esnasında yapılacak regresyon analizlerinde tama yakın çoklu doğrusal bağıntı sorununa neden olabilecek ilişkilerin regresyon analizi öncesinde incelenmesi oldukça önemlidir. Tüm değişkenler arasındaki korelasyon matrisi tablo 18'deki gibidir.

Tablo 18. Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi

		1	2	3	4	5	6	7
1.Fonksiyonel Tüketim Boyutu	R_{XY}	1.000	0.838*	0.640*	0.735*	0.883*	-0.251*	-0.603*
	Sig.	-	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
2.Eleştirel Tüketim Boyutu	R_{XY}		1.000	0.782*	0.858*	0.954*	-0.279*	-0.667*
	Sig.		-	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
3.Fonksiyonel Üretim Boyutu	R_{XY}			1.000	0.794*	0.878*	-0.296*	-0.467*
	Sig.			-	0.000	0.000	0.000	0.000
4.Eleştirel Üretim Boyutu	R_{XY}				1.000	0.932*	-0.203*	-0.566*
	Sig.				-	0.000	0.000	0.000
5.Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	R_{XY}					1.000	-0.280*	-0.633*
	Sig.					-	0.000	0.000
6.Siber Zorbalık Ölçeği	R_{XY}						1.000	0.334*
	Sig.						-	0.000
7.Siber Mağduriyet Ölçeği	R_{XY}							1.000
	Sig.							-

* (%5) Anlamlılık Düzeylerinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder. $H_0: R_{XY}=0$, R_{XY} iki değişken arasındaki korelasyon katsayısını ifade etmektedir.

Tablo incelendiğinde hipotez 1 ve hipotez 2'de açıklayıcı değişkenler olarak yer alan Yeni medya okuryazarlığı ölçeği alt boyutları arasında oldukça yüksek dereceden korelasyonların olduğu görülmektedir. Söz konusu korelasyon katsayılarının 0.640 ile 0.838 arasında değiştiği görülmektedir. Açıklayıcı değişkenler arasındaki bu derecede

yüksek korelasyon katsayılarının tama yakın çoklu doğrusal bağıntı sorununa neden olacağı bilinmektedir. ($R_{XY}>0.7$, Sig.<0.05) (Gujarati & Porter, 2009, s. 319-323)⁴

Değişkenler arasındaki ilişkiler açıklayıcı ve açıklanan değişkenler bakımından incelendiğinde ise medya okuryazarlık ölçeği ve alt boyutları ile gerek siber zorbalık ölçeği gerekse siber mağduriyet ölçeği ile negatif ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı orta ve üzeri derecede korelasyon örüntülerinin varlığı dikkat çekmektedir. ($0.2>R_{XY}>0.6$, Sig.<0.05)

4.4.1 Hipotez 1

İlk araştırma hipotezinin sınaması amacıyla kurulan regresyon modelinde tama yakın çoklu doğrusal bağıntı sorunundan kaçınmak adına tüm açıklayıcı değişkenler açıklanan değişken üzerine farklı regresyon modellerinde regrese edilerek bulgular tablo 19’da raporlanmıştır.⁵

Tablo 19. Yeni Medya Okuryazarlığının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisini İnceleyen Regresyon Analizi Bulguları

Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık						
Değişken	İstatistik	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
Sabit	β	1.5 70	1.4 82	1.5 50	1.5 96	1.4 11
	S	0.0 60	0.0 56	0.0 61	0.0 57	0.0 43
	.H ^{n.w}					
	td. B	-	-	-	-	-
	t	26. 231*	26. 575*	25. 364*	27. 804*	32. 954*
	ig	0.0 00	0.0 00	0.0 00	0.0 00	0.0 00
Yeni Medya Okuryazarlığı	β	- 0.101	-	-	-	-
	S	0.0 14*				
	.H ^{n.w}					

⁴ Tama yakın çoklu doğrusal bağıntı sorunu açıklayıcı değişkenler arasındaki yüksek dereceli ilişkiler neticesinde ortaya çıkan ve regresyon katsayılarının anlamsız olmasına neden olabilen bir regresyon tanımlama hatasıdır. (Gujarati & Porter, 2009, s.327)

⁵ Açıklayıcı değişkenlerin aynı modelde yer alması durumunda Varyans Enflasyon Faktörü (VIF) değerlerinin 3.034 ile 6.485 arasında değiştiği görüldüğünden söz konusu modeldeki tama yakın çoklu doğrusal bağıntı sorunundan emin olunmuştur. (VIF>5)

	S	-				
	td. B	0.280				
	t	7.347*				
	S	0.0				
	ig	00				
Fonksiyonel Tüketim	β		-			
			0.081			
	S		0.0			
	.H ^{n.w}		13			
	td. B	-	0.251	-	-	-
	t		-			
			6.039*			
	S		0.0			
	ig		00			
Eleştirel Tüketim	β			-		
			0.094			
	S		0.0			
	.H ^{n.w}		14			
	td. B	-	0.279	-	-	-
	t		-			
			6.794*			
	S		0.0			
	ig		00			
Fonksiyonel Üretim	β				-	
					0.103	
	S				0.0	
	.H ^{n.w}				12	
	td. B	-		-	0.296	-
	t				-	
					8.318*	
	S				0.0	
	ig				00	
Eleştirel Üretim	β					-
						0.062
	S					0.0
	.H ^{n.w}					10
	td. B	-		-		0.203
	t					-
						6.404*
	S					0.0
	ig					00
Tamısal İstatistikler						
Wald		F(1, 850)=72.56*	F(1, 850)=57.31*	F(1, 850)=71.99*	F(1, 850)=81.53*	F(1, 850)=36.59*
		Sig. =0.000	Sig. =0.000	Sig. =0.000	Sig. =0.000	Sig. =0.000
Determinasyon		R ² = 0.078	R ² = 0.062	R ² = 0.077	R ² = 0.086	R ² = 0.040
Durbin Watson		D.W =0.020	D.W =0.021	D.W =0.018	D.W =0.027	D.W =0.016

Breusch-Pagan	$\chi^2(0.1)=135.248^*$	$\chi^2(0.1)=76.061^*$	$\chi^2(0.1)=143.28^*$	$\chi^2(0.1)=172.687^*$	$\chi^2(0.1)=67.042^*$
	Sig. =0.000	Sig. =0.000	Sig. =0.000	Sig. =0.000	Sig. =0.000

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, parametre t testi için $H_0: \beta=0$, Wald testi için $H_0: \beta_1=0$, Breusch-Pagan Testi için H_0 : Hata terimleri varyansı sabittir. n.w üst imi dirençli NEWKEY-WEST standart hataları ifade eder, Std. β : Standartlaştırılmış katsayı, F: F Test istatistiği, χ^2 : Ki-Kare Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.), F(S.D1,S.D2), χ^2 (S.D), R^2 : Düzeltilmiş Determinasyon Katsayısı

Tabloda regresyon modelleri ayrı ayrı incelendiğinde her modelde sabit değişken ile birlikte 1 adet açıklayıcı değişken olduğu görülür. Modellere dair tanınal istatistikler toplu bir şekilde incelendiğinde Breusch-Pagan Heteroskedastise testine göre tüm modellerde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli değişen varyans sorunları görülürken (Sig.<0.05) Durbin Watson istatistiklerinin 2'den oldukça küçük olması ise modeldeki ciddi otokorelasyon sorunlarına işaret etmektedir. Tüm modellerde görülen değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının neden olabileceği etkinlik kayıplarını önlemek amacıyla modeller NEWKEY-WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edilmiştir.

Tahmin modelleri için istatistiksel anlamlılıklar WALD testi ile incelendiğinde tüm modellerin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı modeller oldukları görülürken, düzeltilmiş determinasyon ($D.R^2$) katsayılarının 0.040 ile 0.086 arasında değiştiği görülmektedir.⁶

Model 1'deki açıklayıcı değişken Medya okuryazarlığı için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta=-0.280$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin artması siber zorbalık düzeylerinin azalmasına neden olmaktadır.

Model 2'deki açıklayıcı değişken fonksiyonel tüketim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta=-0.251$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeylerinin artması siber zorbalık davranışlarının azalmasına neden olmaktadır.

⁶ Tek değişkenin yer aldığı basit doğrusal regresyon modeli için düşük determinasyon katsayıları beklenen bir durumdur. (Gujarati & Porter, 2009)

Model 3'teki açıklayıcı değişken eleştirel tüketim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta = -0.279$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin eleştirel tüketim düzeylerinin artması siber zorbalık davranışlarının azalmasına neden olmaktadır.

Model 4'teki açıklayıcı değişken fonksiyonel üretim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta = -0.296$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin artması siber zorbalık davranışlarının azalmasına neden olmaktadır.

Model 5'teki açıklayıcı değişken eleştirel üretim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta = -0.203$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin artması siber zorbalık davranışlarının azalmasına neden olmaktadır.

4.4.2 Hipotez 2

İkinci araştırma hipotezinin sınaması amacıyla yapılan regresyon analizi bulguları tablo 20'deki gibidir.

Tablo 20. Yeni Medya Okuryazarlığının Siber Mağduriyet Üzerindeki Etkisini İnceleyen Regresyon Analizi Bulguları

Bağımlı Değişken: Siber Mağduriyet						
Değişken		Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
Sabit	B	0.918	0.790	0.920	0.726	0.727
	S. H ^{n.w}	0.040	0.034	0.034	0.048	0.033
	Std. B	-	-	-	-	-
	T	3.197*	23.505*	26.865*	15.130*	22.011*
	Sig	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Yeni Medya Okuryazarlığı	B	-0.187	-	-	-	-
	S. H ^{n.w}	0.009	-	-	-	-
	Std. B	-	-	-	-	-
	T	20.855*	-	-	-	-
	Sig	0.000	-	-	-	-
Fonksiyonel Tüketim	B	-	-0.160	-	-	-
	S. H ^{n.w}	-	0.008	-	-	-
	Std. B	-	-	-	-	-
	T	-	19.824*	-	-	-
	Sig	-	0.000	-	-	-
Eleştirel Tüketim	B	-	-	-0.185	-	-
	S. H ^{n.w}	-	-	0.008	-	-
	Std. B	-	-	-	-	-
	T	-	-	0.667	-	-
	Sig	-	-	24.254*	-	-

	Sig			0.00 00		
Fonksiyonel Üretim	B				- 0.134	
	S. H ^{n.w}				0.01 1	
	Std . B	-	-	-	- 0.467	-
	T				- 12.559*	
	Sig				0.00 0	
Eleştirel Üretim	B					- 0.143
	S. H ^{n.w}					0.00 7
	Std . B	-	-	-	-	- 0.566
	T					- 19.353*
	Sig					0.00 0
Tamamlayıcı İstatistikler						
Wald	F (1,850)=57 1.76*	F(1,8 50)=490.73*	F(1,8 50)=687.51*	F(1,8 50)=239.04*	F(1,8 50)=404.74*	
	S ig.=0.000	Sig.= 0.000	Sig.= 0.000	Sig.= 0.000	Sig.= 0.000	
Determinasyon	R ² =0.399	R ² =0 .363	R ² =0 .444	R ² =0 .217	R ² =0 .320	
Durbin Watson	D .W=0.483	D.W =0.434	D.W =0.491	D.W =0.413	D.W =0.469	
Breusch-Pagan	□ ² (01)=153. 565*	□ ² (0 1)=39.954*	□ ² (0 1)=111.089*	□ ² (0 1)=129.992*	□ ² (0 1)=142.335*	
	S ig.=0.000	Sig.= 0.000	Sig.= 0.000	Sig.= 0.000	Sig.= 0.000	

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, parametre t testi için $H_0: \beta=0$, Wald testi için $H_0: \beta_i=0$, Breusch-Pagan Testi için H_0 : Hata terimleri varyansı sabittir. n.w üst imi dirençli NEWAY-WEST standart hataları ifade eder, Std.β: Standartlaştırılmış katsayı, F: F Test istatistiği, χ^2 : Ki-Kare Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.), F(S.D1,S.D2), χ^2 (S.D), R^2 : Düzeltilmiş Determinasyon Katsayısı

Modellerde Breusch-Pagan Heteroskedastise testine göre tüm modellerde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli değişen varyans sorunları görülürken (Sig.<0.05) Durbin Watson istatistiklerine göre ise modellerde ciddi otokorelasyon sorunları mevcuttur. Modellerde görülen değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının neden olabileceği etkinlik kayıplarını önlemek amacıyla modeller NEWAY-WEST dirençli standart hatalar ile tahmin edilmiştir.

Tahmin modelleri için istatistiksel anlamlılıklar WALD testi ile incelendiğinde tüm modellerin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı modeller oldukları

görülürken, düzeltilmiş determinasyon ($D.R^2$) katsayılarının 0.217 ile 0.444 arasında değiştiği görülmektedir.

Model 1'deki açıklayıcı değişken yeni medya okuryazarlığı için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta=-0.633$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin artması siber mağduriyet durumlarının azalmasına neden olmaktadır.

Model 2'deki açıklayıcı değişken fonksiyonel tüketim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta=-0.603$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeylerinin artması siber mağduriyet durumlarının azalmasına neden olmaktadır.

Model 3'teki açıklayıcı değişken eleştirel tüketim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta=-0.667$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin eleştirel tüketim düzeylerinin artması siber mağduriyet durumlarının azalmasına neden olmaktadır.

Model 4'teki açıklayıcı değişken fonksiyonel üretim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta=-0.467$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin artması siber mağduriyet durumlarının azalmasına neden olmaktadır.

Model 5'teki açıklayıcı değişken eleştirel üretim için %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir katsayının hesaplandığı görülmektedir. ($\beta=-0.566$, Sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin artması siber mağduriyet durumlarının azalmasına neden olmaktadır.

4.4.3 Hipotez 3

Üçüncü araştırma hipotezinin sınanması amacıyla yapılan kadın ve erkek öğrenciler arasındaki farkları inceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi bulguları tablo 21'deki gibidir.

**Tablo 21. Kadın Ve Erkek Öğrenciler Arasındaki Farkları İnceleyen
Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları Tablo**

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	T-Test
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	Erkek	472	4.038	0.880	F(1, 857)=0.039	t(857)=6.257*
	Kadın	387	3.658	0.889	Sig.=0.834	Sig.=0.000
Eleştirel Tüketim Boyutu	Erkek	472	4.198	0.825	F(1, 857)=1.373	t(857)=5.643*
	Kadın	387	3.869	0.878	Sig.=0.242	Sig.=0.000
Fonksiyonel Üretim Boyutu	Erkek	472	4.277	0.790	F(1, 857)=8.004*	t(857)=4.810*
	Kadın	387	4.002	0.870	Sig.=0.005	Sig.=0.000
Eleştirel Üretim Boyutu	Erkek	472	4.083	0.932	F(1, 857)=2.746	t(857)=6.257*
	Kadın	387	3.655	0.920	Sig.=0.098	Sig.=0.000
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	Erkek	472	4.149	0.783	F(1, 857)=0.084	t(857)=6.728*
	Kadın	387	3.796	0.803	Sig.=0.772	Sig.=0.000
Siber Zorbalık Ölçeği	Erkek	465	1.186	0.302	F(1, 857)=5.353*	t(857)=1.800
	Kadın	387	1.150	0.276	Sig.=0.021	Sig.=0.072
Siber Mağduriyet Ölçeği	Erkek	472	0.130	0.212	F(1, 857)=52.627*	t(857)=-5.421*
	Kadın	387	0.219	0.262	Sig.=0.000	Sig.=0.000

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, t :T-Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), t(S.D), t testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözlemlenerek seçilmiştir.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından erkek (4.038 ± 0.88) ve kadın (3.658 ± 0.889) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark söz konusudur.($t(857)=6.257$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde erkek öğrencilerin daha yüksek fonksiyonel tüketim düzeyine sahip oldukları görülmektedir

Eleştirel tüketim boyutu bakımından erkek (4.198 ± 0.825) ve kadın (3.869 ± 0.878) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark söz konusudur.($t(857)=5.643$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde erkek öğrencilerin daha yüksek eleştirel tüketim düzeyine sahip oldukları görülmektedir

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından erkek (4.277 ± 0.79) ve kadın (4.002 ± 0.87) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark söz

konusudur.(t(857)=4.810, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde erkek öğrencilerin daha yüksek fonksiyonel üretim düzeyine sahip oldukları görülmektedir

Eleştirel üretim boyutu bakımından erkek (4.083±0.932) ve kadın (3.655±0.92) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark söz konusudur.(t(857)=6.257, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde erkek öğrencilerin daha yüksek eleştirel üretim düzeyine sahip oldukları görülmektedir

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından erkek (4.149±0.783) ve kadın (3.796±0.803) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark söz konusudur.(t(857)=6.728, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde erkek öğrencilerin daha yüksek yeni medya okuryazarlık düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Siber zorbalık ölçeği bakımından erkek (1.186±0.302) ve kadın (1.15±0.276) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır.(t(857)=1.800, Sig.<0.05).

Siber mağduriyet ölçeği bakımından erkek (0.130±0.212) ve kadın (0.219±0.262) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark söz konusudur.(t(857)=-5.421, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde kadın öğrencilerin daha yüksek siber mağduriyet düzeyinde oldukları görülmektedir.

4.4.4 Hipotez 4

Sınıf düzeyine bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan Anova testi bulguları tablo 22'deki gibidir.

Tablo 22. Sınıf Düzeyi Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları

Değişken	Sınıf	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	Anova	Post Hoc
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	1.)9.Sınıf	232	3.900	0.821	F(3,855)=19.315*	F(3,855)=29.588*	3>4, 1>2*
	2.)10.Sınıf	198	3.410	1.057			
	3.)11.Sınıf	251	4.177	0.749	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.)12.Sınıf	178	3.894	0.818			
Eleştirel Tüketim Boyutu	1.)9.Sınıf	232	4.112	0.775	F(3,855)=19.350*	F(3,855)=26.092*	1, 3, 4>2*
	2.)10.Sınıf	198	3.604	0.958			
	3.)11.Sınıf	251	4.259	0.734	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.)12.Sınıf	178	4.169	0.867			
Fonksiyonel Üretim Boyutu	1.)9.Sınıf	232	4.234	0.780	F(3,855)=8.920*	F(3,855)=32.308*	1, 3, 4>2*
	2.)10.Sınıf	198	3.677	0.996			
	3.)11.Sınıf	251	4.380	0.600	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.)12.Sınıf	178	4.258	0.806			
Eleştirel Üretim Boyutu	1.)9.Sınıf	232	3.883	0.937	F(3,855)=24.616*	F(3,855)=21.912*	3, 4> 1>2*
	2.)10.Sınıf	198	3.474	0.968			
	3.)11.Sınıf	251	4.173	0.791	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.)12.Sınıf	178	3.963	0.996			
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	1.)9.Sınıf	232	4.032	0.710	F(3,855)=5.021*	F(3,855)=32.726*	3>4, 1>2*
	2.)10.Sınıf	198	3.541	0.925			
	3.)11.Sınıf	251	4.247	0.646	Sig.=0.002	Sig.=0.000	
	4.)12.Sınıf	178	4.071	0.812			
Siber Zorbalık Ölçeği	1.)9.Sınıf	230	1.133	0.245	F(3,855)=11.852*	F(3,855)=4.020*	1<2*
	2.)10.Sınıf	197	1.221	0.299			
	3.)11.Sınıf	247	1.182	0.319	Sig.=0.000	Sig.=0.007	
	4.)12.Sınıf	178	1.142	0.288			
Siber Mağduriyet Ölçeği	1.)9.Sınıf	232	0.167	0.243	F(3,855)=5.079*	F(3,855)=15.125*	2>1, 3, 4*
	2.)10.Sınıf	198	0.262	0.270			
	3.)11.Sınıf	251	0.116	0.200	Sig.=0.002	Sig.=0.000	
	4.)12.Sınıf	178	0.148	0.225			

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), Post Hoc testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözetilerek seçilmiştir. Homojen Varyans İçin Tukey's, Heterojen Varyans İçin Tamhane's T2 Post Hoc testlerinden faydalanılmıştır.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından 9.sınıf (3.9 ± 0.821), 10.sınıf (3.41 ± 1.057), 11.sınıf (4.177 ± 0.749), 12.sınıf (3.894 ± 0.818) öğrencileri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=29.588^*$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; 11.sınıf öğrencilerinin fonksiyonel tüketim düzeyleri 12.sınıf ve 10.sınıf öğrencilerinden yüksek iken, 9.sınıf öğrencilerinin fonksiyonel tüketim düzeyleri de 10.sınıf öğrencilerinden yüksek düzeydedir. Diğer karşılaştırmalarda ise manidar bir fark görülmemiştir.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından 9.sınıf (4.112 ± 0.775), 10.sınıf (3.604 ± 0.958), 11.sınıf (4.259 ± 0.734), 12.sınıf (4.169 ± 0.867) öğrencileri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=26.092$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; 10.sınıf öğrencilerinin eleştirel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden düşük iken, diğer öğrenciler arasında bu bakımdan önemli bir fark bulunmamaktadır.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından 9.sınıf (4.234 ± 0.78), 10.sınıf (3.677 ± 0.996), 11.sınıf (4.38 ± 0.6), 12.sınıf (4.258 ± 0.806) öğrencileri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=32.308$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; 10.sınıf öğrencilerinin fonksiyonel üretim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden düşük iken, diğer öğrenciler arasında bu bakımdan önemli bir fark bulunmamaktadır.

Eleştirel üretim boyutu bakımından 9.sınıf (3.883 ± 0.937), 10.sınıf (3.474 ± 0.968), 11.sınıf (4.173 ± 0.791), 12.sınıf (3.963 ± 0.996) öğrencileri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=21.912$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; 11.sınıf öğrencilerinin eleştirel üretim düzeyleri 12.sınıf ve 10.sınıf öğrencilerinden yüksek iken, 9.sınıf öğrencilerinin eleştirel üretim

düzeyleri de 10.sınıf öğrencilerinden yüksek düzeydedir. Diğer karşılaştırmalarda ise önemli bir fark görülmemiştir.

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından 9.sınıf (4.032 ± 0.71), 10.sınıf (3.541 ± 0.925), 11.sınıf (4.247 ± 0.646), 12.sınıf (4.071 ± 0.812) öğrencileri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=32.726^*$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; 11.sınıf öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri 12.sınıf ve 10.sınıf öğrencilerinden yüksek iken, 9.sınıf öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri de 10.sınıf öğrencilerinden yüksek düzeydedir. Diğer karşılaştırmalarda ise önemli bir fark görülmemiştir.

Siber zorbalık ölçeği bakımından 9.sınıf (1.133 ± 0.245), 10.sınıf (1.221 ± 0.299), 11.sınıf (1.182 ± 0.319), 12.sınıf (1.142 ± 0.288) öğrencileri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=4.020$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; 9.sınıf öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri 10.sınıf öğrencilerinden düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan önemli bir fark bulunmamaktadır.

Siber Mağduriyet Ölçeği bakımından 9.sınıf (0.167 ± 0.243), 10.sınıf (0.262 ± 0.27), 11.sınıf (0.116 ± 0.2), 12.sınıf (0.148 ± 0.225) öğrencileri arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=15.125$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; 10.sınıf öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan önemli bir fark bulunmamaktadır.

4.4.5 Hipotez 5

Baba eğitim seviyesine bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan Anova testi bulguları tablo 23'deki gibidir.

Tablo 23. Baba Eğitim Seviyesi Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları

Değişken	Baba Eğitim	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	Anova	Post Hoc
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	1.İlkokul Ve Altı	229	3.635	1.029	F(3,855)=13.669*	F(3,855)=18.288*	4>3>2,1*
	2.Ortaokul	184	3.780	0.865			
	3.Lise	317	3.893	0.839	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	129	4.336	0.669			
Eleştirel Tüketim Boyutu	1.İlkokul Ve Altı	229	3.866	0.917	F(3,855)=12.545*	F(3,855)=21.494*	4>3>2,1*
	2.Ortaokul	184	3.945	0.815			
	3.Lise	317	4.030	0.880	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	129	4.572	0.549			
Fonksiyonel Üretim Boyut	1.İlkokul Ve Altı	229	3.903	0.976	F(3,855)=13.408*	F(3,855)=45.717*	4>3>2,1*
	2.Ortaokul	184	3.871	0.802			
	3.Lise	317	4.240	0.729	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	129	4.787	0.359			
Eleştirel Üretim Boyutu	1.İlkokul Ve Altı	229	3.655	0.938	F(3,855)=51.316*	F(3,855)=27.475*	4>3>2,1*
	2.Ortaokul	184	3.670	0.895			
	3.Lise	317	3.946	0.989	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	129	4.484	0.627			
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	1.İlkokul Ve Altı	229	3.765	0.879	F(3,855)=12.349*	F(3,855)=32.221*	4>3>2,1*
	2.Ortaokul	184	3.817	0.758			
	3.Lise	317	4.027	0.789	Sig.=0.002	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	129	4.545	0.474			
Siber Zorbalık Ölçeği	1.İlkokul Ve Altı	229	1.207	0.307	F(3,855)=19.971*	F(3,855)=3.525	4<1*
	2.Ortaokul	179	1.163	0.256			
	3.Lise	315	1.173	0.303	Sig.=0.000	Sig.=0.015	
	4.Lisans ve Üzeri	129	1.103	0.268			

Siber Mağduriyet Ölçeği	1.İlkokul Ve Altı	229	0.20 2	0.263	F(3,855)=5.216 *	F(3,855)=7.881*	4<1,2,3*
	2.Ortaokul	184	0.19 3	0.250			
	3.Lise	317	0.16 9	0.222	Sig.=0.001	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	129	0.08 2	0.206			

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), Post Hoc testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözetilerek seçilmiştir. Homojen Varyans İçin Tukey's, Heterojen Varyans İçin Tamhane's T2 Post Hoc testlerinden faydalanılmıştır.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından babaları ilkokul ve altı (3.635 ± 1.029), ortaokul (3.78 ± 0.865), lise (3.893 ± 0.839), lisans ve üzeri (4.336 ± 0.669) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=18.288$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; babaları lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek iken, babaları lise seviyesinde eğitime sahip öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeyleri babaları ortaokul ve ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahip öğrencilerden daha yüksektir. Babaları ortaokul mezunu olan ve babaları ilkokul ve altı eğitime sahip öğrenciler arasında ise bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından babaları ilkokul ve altı (3.866 ± 0.917), ortaokul (3.945 ± 0.815), lise (4.03 ± 0.88), lisans ve üzeri (4.572 ± 0.549) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=21.494$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; babaları lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin eleştirel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek iken, babaları lise seviyesinde eğitime sahip öğrencilerin eleştirel tüketim düzeyleri babaları ortaokul ve ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahip öğrencilerden daha yüksektir. Babaları ortaokul mezunu olan ve babaları ilkokul ve altı eğitime sahip öğrenciler arasında ise bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından babaları ilkokul ve altı (3.903 ± 0.976), ortaokul (3.871 ± 0.802), lise (4.24 ± 0.729), lisans ve üzeri (4.787 ± 0.359) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=45.717$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; babaları lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek iken, babaları lise seviyesinde eğitime sahip öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeyleri babaları ortaokul ve ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahip öğrencilerden daha yüksektir. Babaları ortaokul mezunu olan ve babaları ilkokul ve altı eğitime sahip öğrenciler arasında ise bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır

Eleştirel Üretim Boyutu bakımından babaları ilkokul ve altı (3.655 ± 0.938), ortaokul (3.67 ± 0.895), lise (3.946 ± 0.989), lisans ve üzeri (4.484 ± 0.627) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=27.475$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; babaları lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin eleştirel üretim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek iken, babaları lise seviyesinde eğitime sahip öğrencilerin eleştirel üretim düzeyleri babaları ortaokul ve ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahip öğrencilerden daha yüksektir. Babaları ortaokul mezunu olan ve babaları ilkokul ve altı eğitime sahip öğrenciler arasında ise bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından babaları ilkokul ve altı (3.765 ± 0.879), ortaokul (3.817 ± 0.758), lise (4.027 ± 0.789), lisans ve üzeri (4.545 ± 0.474) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=32.221$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; babaları lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek iken, babaları lise seviyesinde eğitime sahip öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri babaları ortaokul ve ilkokul

ve altı eğitim seviyesine sahip öğrencilerden daha yüksektir. Babaları ortaokul mezunu olan ve babaları ilkokul ve altı eğitime sahip öğrenciler arasında ise bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Siber zorbalık ölçeği bakımından babaları ilkokul ve altı (1.207 ± 0.307), ortaokul (1.163 ± 0.256), lise (1.173 ± 0.303), lisans ve üzeri (1.103 ± 0.268) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=3.525$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; babaları lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri babaları ilkokul ve altı seviyede eğitime sahip öğrencilerden daha düşük iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Siber mağduriyet ölçeği bakımından babaları ilkokul ve altı (0.202 ± 0.263), ortaokul (0.193 ± 0.25), lise (0.169 ± 0.222), lisans ve üzeri (0.082 ± 0.206) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=7.881$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; babaları lisans ve üzeri düzeyde eğitim almış öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında siber mağduriyet düzeyi bakımından istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

4.4.6 Hipotez 6

Anne eğitim seviyesine bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan Anova testi bulguları tablo 24'deki gibidir.

Tablo 24. Anne Eğitim Seviyesi Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları

Değişken	Anne Eğitim	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	Anova	Post Hoc
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	1.İlkokul Ve Altı	283	3.900	0.878	$F(3,855)=14.079^*$	$F(3,855)=21.755^*$	4>3,1>2*
	2.Ortaokul	181	3.502	1.036			
	3.Lise	273	3.871	0.802	Sig.=0.000	Sig.=0.000	

	4.Lisans ve Üzeri	122	4.32 2	0.735			
Eleştirel Tüketim Boyutu	1.İlkokul Ve Altı	283	4.09 8	0.927	F(3,855)=14.10 2*	F(3,855)=25.072 *	4>3,1>2*
	2.Ortaokul	181	3.65 8	0.925			
	3.Lise	273	4.06 3	0.722	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	122	4.48 8	0.651			
Fonksiyonel Üretim Boyutu	1.İlkokul Ve Altı	283	4.04 8	0.960	F(3,855)=15.42 9*	F(3,855)=20.147 *	4>3,1>2*
	2.Ortaokul	181	3.89 4	0.852			
	3.Lise	273	4.24 3	0.668	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	122	4.58 1	0.649			
Eleştirel Üretim Boyutu	1.İlkokul Ve Altı	283	3.89 5	0.987	F(3,855)=4.472 *	F(3,855)= 15.649*	4>3>1>2*
	2.Ortaokul	181	3.56 8	0.998			
	3.Lise	273	3.91 2	0.861	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	122	4.30 9	0.806			
Yeni Medya Okur Yazarlık Ölçeği	1.İlkokul Ve Altı	283	3.98 5	0.876	F(3,855)=9.562 *	F(3,855)= 23.881*	4>3>1>2*
	2.Ortaokul	181	3.65 6	0.856			
	3.Lise	273	4.02 2	0.675	Sig.=0.002	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	122	4.42 5	0.631			
Siber Zorbalık Ölçeği	1.İlkokul Ve Altı	280	1.14 8	0.267	F(3,855)=28.38 5*	F(3,855)= 16.610*	2>1, 3, 4
	2.Ortaokul	177	1.30 2	0.381			
	3.Lise	273	1.13 0	0.224	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	122	1.11 6	0.275			
Siber Mağduriyet Ölçeği	1.İlkokul Ve Altı	283	0.15 9	0.249	F(3,855)=15.57 0*	F(3,855)= 12.446*	2>1, 3, 4
	2.Ortaokul	181	0.25 7	0.266			
	3.Lise	273	0.15 5	0.203	Sig.=0.001	Sig.=0.000	
	4.Lisans ve Üzeri	122	0.09 9	0.223			

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), Post Hoc testi istatistikleri varyans

homojen/heterojenliği gözetilerek seçilmiştir. Homojen Varyans İçin Tukey's, Heterojen Varyans İçin Tamhane's T2 Post Hoc testlerinden faydalanılmıştır.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından anneleri ilkokul ve altı (3.900 ± 0.878), ortaokul (3.502 ± 1.036), lise (3.871 ± 0.802), lisans ve üzeri (4.322 ± 0.735) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=21.755$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; anneleri orta okul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden düşük, anneleri lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek ve anneleri lise seviyesinde eğitime sahip öğrenciler ile anneleri ilkokul ve altı seviyede eğitim almış öğrenciler arasında istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından anneleri ilkokul ve altı (4.098 ± 0.927), ortaokul (3.658 ± 0.925), lise (4.063 ± 0.722), lisans ve üzeri (4.488 ± 0.651) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=25.072$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; anneleri ortaokul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin eleştirel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden düşük, anneleri lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin eleştirel fonksiyonel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek ve anneleri lise seviyesinde eğitime sahip öğrenciler ile anneleri ilkokul ve altı seviyede eğitim almış öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından anneleri ilkokul ve altı (4.048 ± 0.96), ortaokul (3.894 ± 0.852), lise (4.243 ± 0.668), lisans ve üzeri (4.581 ± 0.649) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=20.147$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; anneleri orta okul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden düşük, anneleri lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek ve anneleri lise

seviyesinde eğitime sahip öğrenciler ile anneleri ilkokul ve altı seviyede eğitim almış öğrenciler arasında fonksiyonel üretim bakımından istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Eleştirel Üretim Boyutu bakımından anneleri ilkokul ve altı (3.895 ± 0.987), ortaokul (3.568 ± 0.998), lise (3.912 ± 0.861), lisans ve üzeri (4.309 ± 0.806) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855) = 15.649$, $\text{Sig.} < 0.05$).

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından anneleri ilkokul ve altı (3.985 ± 0.876), ortaokul (3.656 ± 0.856), lise (4.022 ± 0.675), lisans ve üzeri (4.425 ± 0.631) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855) = 23.881$, $\text{Sig.} < 0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; anneleri ortaokul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri diğer tüm öğrencilerden düşük, anneleri lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksek ve anneleri lise seviyesinde eğitime sahip öğrenciler ile anneleri ilkokul ve altı seviyede eğitim almış öğrenciler arasında yeni medya okuryazarlık bakımından istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Siber zorbalık ölçeği bakımından anneleri ilkokul ve altı (1.148 ± 0.267), ortaokul (1.302 ± 0.381), lise (1.130 ± 0.224), lisans ve üzeri (1.116 ± 0.275) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855) = 16.610$, $\text{Sig.} < 0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; Anneleri ortaokul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin siber zorbalık davranışları diğer tüm öğrencilerden daha düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Siber mağduriyet ölçeği bakımından anneleri ilkokul ve altı (0.159 ± 0.249), ortaokul (0.257 ± 0.266), lise (0.155 ± 0.203), lisans ve üzeri (0.099 ± 0.223) eğitim seviyesine sahip öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli

fark veya farklar bulunmaktadır. ($F(3,855)=12.446$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 post hoc testi bulguları ise şu şekildedir; Anneleri ortaokul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

4.4.7 Hipotez 7

Anne çalışma durumuna bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem T-Testi bulguları tablo 25'deki gibidir.

Tablo 25. Anne Çalışma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları

Değişken	Anne Çalışma	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	T-Test
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	Evet	292	3.951	0.706	$F(1, 857)=55.280^*$	$t(857)=2.173^*$
	Hayır	567	3.823	0.988	$\text{Sig.}=0.000$	$\text{Sig.}=0.030$
Eleştirel Tüketim Boyutu	Evet	292	4.219	0.686	$F(1, 857)=38.280$	$t(857)=4.585^*$
	Hayır	567	3.962	0.932	$\text{Sig.}=0.000$	$\text{Sig.}=0.000$
Fonksiyonel Üretim Boyutu	Evet	292	4.336	0.731	$F(1, 857)=12.061^*$	$t(857)=4.919^*$
	Hayır	567	4.059	0.874	$\text{Sig.}=0.001$	$\text{Sig.}=0.000$
Eleştirel Üretim Boyutu	Evet	292	4.041	0.860	$F(1, 857)=4.627^*$	$t(857)=3.521^*$
	Hayır	567	3.812	0.985	$\text{Sig.}=0.032$	$\text{Sig.}=0.000$
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	Evet	292	4.137	0.646	$F(1, 857)=0.084$	$t(857)=4.224^*$
	Hayır	567	3.914	0.874	$\text{Sig.}=0.772$	$\text{Sig.}=0.000$
Siber Zorbalık Ölçeği	Evet	292	1.123	0.264	$F(1, 857)=40.369^*$	$t(857)=-3.346^*$
	Hayır	560	1.193	0.302	$\text{Sig.}=0.021$	$\text{Sig.}=0.001$
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evet	292	0.158	0.242	$F(1, 857)=0.005$	$t(857)=-1.050$
	Hayır	567	0.176	0.239	$\text{Sig.}=0.942$	$\text{Sig.}=0.296$

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, t :T-Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) $F(S.D1, S.D2)$, $t(S.D)$, t testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözlemlenerek seçilmiştir.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından anneleri çalışan (3.951 ± 0.706) ve çalışmayan (3.823 ± 0.988) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=2.173$, $\text{Sig.}<0.05$). Ortalamalar incelendiğinde anneleri çalışan öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından anneleri çalışan (4.219 ± 0.686) ve çalışmayan (3.962 ± 0.932) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=4.585$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde anneleri çalışan öğrencilerin eleştirel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından anneleri çalışan (4.336 ± 0.731) ve çalışmayan (4.059 ± 0.874) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=4.919$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde anneleri çalışan öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel üretim boyutu bakımından anneleri çalışan (4.041 ± 0.86) ve çalışmayan (3.812 ± 0.985) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=3.521$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde anneleri çalışan öğrencilerin eleştirel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından anneleri çalışan (4.137 ± 0.646) ve çalışmayan (3.914 ± 0.874) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=4.224$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde anneleri çalışan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Siber zorbalık ölçeği bakımından anneleri çalışan (1.123 ± 0.264) ve çalışmayan (1.193 ± 0.302) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=-3.346$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde anneleri çalışan öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Siber mağduriyet ölçeği bakımından anneleri çalışan (0.158 ± 0.242) ve çalışmayan (0.176 ± 0.239) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. ($t(857)=-1.050$, Sig.>0.05).

4.4.8 Hipotez 8

Baba çalışma durumuna bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem T-Testi bulguları tablo 26'daki gibidir.

Tablo 26. Baba Çalışma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları

Değişken	Baba Çalışma	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	T-Test
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	Evet	733	3.983	0.815	F(1, 857)=57.548*	t(857)=7.891*
	Hayır	126	3.187	1.081	Sig.=0.000	Sig.=0.000
Eleştirel Tüketim Boyutu	Evet	733	4.133	0.820	F(1, 857)=13.431*	t(857)=6.347*
	Hayır	126	3.561	0.953	Sig.=0.000	Sig.=0.000
Fonksiyonel Üretim Boyutu	Evet	733	4.216	0.798	F(1, 857)=7.123*	t(857)=4.732*
	Hayır	126	3.787	0.963	Sig.=0.008	Sig.=0.000
Eleştirel Üretim Boyutu	Evet	733	3.969	0.927	F(1, 857)=0.009	t(857)=5.998*
	Hayır	126	3.430	0.954	Sig.=0.923	Sig.=0.000
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	Evet	733	4.076	0.762	F(1, 857)=9.672*	t(857)=6.847*
	Hayır	126	3.491	0.904	Sig.=0.002	Sig.=0.000
Siber Zorbalık Ölçeği	Evet	726	1.153	0.282	F(1, 857)=10.361*	t(857)=-3.533*
	Hayır	126	1.262	0.324	Sig.=0.001	Sig.=0.001
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evet	733	0.147	0.227	F(1, 857)=25.714*	t(857)=-5.692*
	Hayır	126	0.301	0.273	Sig.=0.000	Sig.=0.000

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, t :T-Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), t(S.D), t testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözëtilerek seçilmiştir.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından babaları çalışan (3.983 ± 0.815) ve çalışmayan (3.187 ± 1.081) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=7.891$, Sig.<0.05). Ortalamalar karşılaştırıldığında babaları çalışan öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görölmektedir.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından babaları çalışan (4.133 ± 0.82) ve çalışmayan (3.561 ± 0.953) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=6.347$, Sig.<0.05). Ortalamalar karşılaştırıldığında babaları çalışan öğrencilerin eleştirel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görölmektedir.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından babaları çalışan (4.216 ± 0.798) ve çalışmayan (3.787 ± 0.963) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=4.732$, Sig.<0.05). Ortalamalar karşılaştırıldığında babaları çalışan öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel üretim boyutu bakımından babaları çalışan (3.969 ± 0.927) ve çalışmayan (3.430 ± 0.954) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=5.998$, Sig.<0.05). Ortalamalar karşılaştırıldığında babaları çalışan öğrencilerin eleştirel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından babaları çalışan (4.076 ± 0.762) ve çalışmayan (3.491 ± 0.904) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=6.847$, Sig.<0.05). Ortalamalar karşılaştırıldığında babaları çalışan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Siber zorbalık ölçeği bakımından babaları çalışan (1.153 ± 0.282) ve çalışmayan (1.262 ± 0.324) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=-3.533$, Sig.<0.05). Ortalamalar karşılaştırıldığında babaları çalışan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

Siber mağduriyet ölçeği bakımından babaları çalışan (0.147 ± 0.227) ve çalışmayan (0.301 ± 0.273) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=-5.692$, Sig.<0.05). Ortalamalar karşılaştırıldığında babaları çalışan öğrencilerin siber mağduriyet durumlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

4.4.9 Hipotez 9

Anne ve babanın bir arada yaşam durumuna bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem T-Testi bulguları tablo 27'deki gibidir.

**Tablo 27. Anne Ve Babanın Birlikte Yaşama Durumu Bakımından Farkları
İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları**

Değişken	Anne-Baba	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	T-Test
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	Birlikte	640	3.970	0.852	F(1, 857)=17.624*	t(857)=5.448*
	Değil	219	3.565	0.981	Sig.=0.000	Sig.=0.000
Eleştirel Tüketim Boyutu	Birlikte	640	4.071	0.853	F(1, 857)=6.894*	t(857)=1.215
	Değil	219	3.987	0.898	Sig.=0.009	Sig.=0.225
Fonksiyonel Üretim Boyutu	Birlikte	640	4.115	0.841	F(1, 857)=0.211	t(857)=-2.264*
	Değil	219	4.264	0.822	Sig.=0.646	Sig.=0.024
Eleştirel Üretim Boyutu	Birlikte	640	3.911	0.911	F(1, 857)=17.887*	t(857)=1.008
	Değil	219	3.830	1.056	Sig.=0.000	Sig.=0.314
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	Birlikte	640	4.017	0.801	F(1, 857)=5.249*	t(857)=1.629
	Değil	219	3.911	0.835	Sig.=0.022	Sig.=0.104
Siber Zorbalık Ölçeği	Birlikte	633	1.170	0.289	F(1, 857)=1.495	t(857)=0.181
	Değil	219	1.166	0.297	Sig.=0.222	Sig.=0.856
Siber Mağduriyet Ölçeği	Birlikte	640	0.152	0.222	F(1, 857)=60.695*	t(857)=-3.294*
	Değil	219	0.221	0.280	Sig.=0.000	Sig.=0.001

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, t :T-Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), t(S.D), t testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözlemlenerek seçilmiştir.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından anne ve babası birlikte yaşayan (3.970 ± 0.852) ve birlikte yaşamayan (3.565 ± 0.981) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=5.448$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde anne ve babası birlikte yaşayan öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından anne ve babası birlikte yaşayan (4.071 ± 0.853) ve birlikte yaşamayan (3.987 ± 0.898) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. ($t(857)=1.215$, Sig.>0.05).

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından anne ve babası birlikte yaşayan (4.115 ± 0.841) ve birlikte yaşamayan (4.264 ± 0.822) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=-2.264$, Sig.<0.05).

Ortalamalar incelendiğinde anne ve babası birlikte yaşayan öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel üretim boyutu bakımından anne ve babası birlikte yaşayan (3.911 ± 0.911) ve birlikte yaşamayan (3.830 ± 1.056) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. ($t(857)=1.008$, Sig.>0.05).

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından anne ve babası birlikte yaşayan (4.017 ± 0.801) ve birlikte yaşamayan (3.911 ± 0.835) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. ($t(857)=1.629$, Sig.>0.05).

Siber zorbalık ölçeği bakımından anne ve babası birlikte yaşayan (1.17 ± 0.289) ve birlikte yaşamayan (1.166 ± 0.297) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. ($t(857)=0.181$, Sig.>0.05).

Siber mağduriyet ölçeği bakımından anne ve babası birlikte yaşayan (0.152 ± 0.222) ve birlikte yaşamayan (0.221 ± 0.28) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=-3.294$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde anne ve babası birlikte yaşayan öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir.

4.4.10 Hipotez 10

Öğrencilerin internette günlük geçirdiği süreye bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan Anova testi bulguları tablo 28'deki gibidir.

Tablo 28. İnternette Geçirilen Süre Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları

Değişken	Süre	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	Anova	Post Hoc
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	1.0-2 Saat	236	3.814	0.781	F(3,855)=8.203*	F(3,855)=31.261*	2>1,4,3*
	2.2-3 Saat	217	4.329	0.792			
	3.3-4 saat	148	3.531	1.020	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.4 Saat Ve Üstü	258	3.719	0.880			
Eleştirel Tüketim Boyutu	1.0-2 Saat	236	4.176	0.856	F(3,855)=7.852*	F(3,855)=39.903*	2>1,4,3*
	2.2-3 Saat	217	4.461	0.548			
	3.3-4 saat	148	3.639	1.000	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.4 Saat Ve Üstü	258	3.823	0.833			
Fonksiyonel Üretim Boyutu	1.0-2 Saat	236	4.378	0.742	F(3,855)=23.027*	F(3,855)=63.559*	2>1,4,3*
	2.2-3 Saat	217	4.594	0.509			
	3.3-4 saat	148	3.709	1.011	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.4 Saat Ve Üstü	258	3.832	0.781			
Eleştirel Üretim Boyutu	1.0-2 Saat	236	4.056	0.960	F(3,855)=37.521*	F(3,855)=44.511*	2>1,4,3*
	2.2-3 Saat	217	4.344	0.652			
	3.3-4 saat	148	3.378	1.125	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.4 Saat Ve Üstü	258	3.651	0.827			
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	1.0-2 Saat	236	4.106	0.768	F(3,855)=26.850*	F(3,855)=51.585*	2>1,4,3*
	2.2-3 Saat	217	4.432	0.561			
	3.3-4 saat	148	3.564	0.962	Sig.=0.002	Sig.=0.000	
	4.4 Saat Ve Üstü	258	3.756	0.724			
Siber Zorbalık Ölçeği	1.0-2 Saat	236	1.077	0.177	F(3,855)=22.934*	F(3,855)=15.887*	1<2, 3, 4*

	2.2-3 Saat	214	1.18 7	0.325			
	3.3-4 saat	144	1.14 8	0.263	Sig.=0.000	Sig.=0.000	
	4.4 Saat Ve Üstü	258	1.25 0	0.333			
Siber Mağduriyet Ölçeği	1.0-2 Saat	236	0.15 6	0.229	F(3,855)=17.96 9*	F(3,855)= 23.239*	2<1,4,3*
	2.2-3 Saat	217	0.07 1	0.138			
	3.3-4 saat	148	0.24 4	0.273	Sig.=0.001	Sig.=0.000	
	4.4 Saat Ve Üstü	258	0.22 3	0.267			

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), Post Hoc testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözetilerek seçilmiştir. Homojen Varyans İçin Tukey's, Heterojen Varyans İçin Tamhane's T2 Post Hoc testlerinden faydalanılmıştır.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında zaman geçiren (3.814 ± 0.781), 2 ile 3 saat arasında zaman geçiren (4.329 ± 0.792), 3 ile 4 saat arasında zaman geçiren (3.531 ± 1.02), 4 saat ve üzeri zaman geçiren (3.719 ± 0.88) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=31.261$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; internette günlük ortalama 2 ile 3 saat arasında vakit geçiren öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha yüksek düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında zaman geçiren (4.176 ± 0.856), 2 ile 3 saat arasında zaman geçiren (4.461 ± 0.548), 3 ile 4 saat arasında zaman geçiren (3.639 ± 1.000), 4 saat ve üzeri zaman geçiren (3.823 ± 0.833) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=39.903$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; internette günlük ortalama 2 ile 3 saat arasında vakit geçiren öğrencilerin eleştirel tüketim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha yüksek düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında zaman geçiren (4.378 ± 0.742), 2 ile 3 saat arasında zaman geçiren (4.594 ± 0.509), 3 ile 4 saat arasında zaman geçiren (3.709 ± 1.011), 4 saat ve üzeri zaman geçiren (3.832 ± 0.781) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)=63.559$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; internette günlük ortalama 2 ile 3 saat arasında vakit geçiren öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha yüksek düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Eleştirel üretim boyutu bakımından internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında zaman geçiren (4.056 ± 0.96), 2 ile 3 saat arasında zaman geçiren (4.344 ± 0.652), 3 ile 4 saat arasında zaman geçiren (3.378 ± 1.125), 4 saat ve üzeri zaman geçiren (3.651 ± 0.827) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)= 44.511$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; internette günlük ortalama 2 ile 3 saat arasında vakit geçiren öğrencilerin eleştirel üretim düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha yüksek düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında zaman geçiren (4.106 ± 0.768), 2 ile 3 saat arasında zaman geçiren (4.432 ± 0.561), 3 ile 4 saat arasında zaman geçiren (3.564 ± 0.962), 4 saat ve üzeri zaman geçiren (3.756 ± 0.724) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)= 51.585$, Sig.<0.05). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; internette günlük ortalama 2 ile 3 saat arasında vakit geçiren öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha yüksek düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Siber zorbalık ölçeği bakımından internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında zaman geçiren (1.077 ± 0.177), 2 ile 3 saat arasında zaman geçiren (1.187 ± 0.325), 3 ile 4 saat arasında zaman geçiren (1.148 ± 0.263), 4 saat ve üzeri zaman geçiren (1.25 ± 0.333)

öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)= 15.887$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında vakit geçiren öğrencilerin siber zorbalık davranışları diğer tüm öğrencilerden daha düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Siber mağduriyet ölçeği bakımından internette günlük ortalama 0 ile 2 saat arasında zaman geçiren (0.156 ± 0.229), 2 ile 3 saat arasında zaman geçiren (0.071 ± 0.138), 3 ile 4 saat arasında zaman geçiren (0.244 ± 0.273), 4 saat ve üzeri zaman geçiren (0.223 ± 0.267) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. ($F(3,855)= 23.239$, $\text{Sig.}<0.05$). Farkın kaynağı olan grup veya grupların tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; internette günlük ortalama 2 ile 3 saat arasında vakit geçiren öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha yüksek düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

4.4.11 Hipotez 11

Öğrencilerin internette kullanımı ile ilgili eğitim alıp almamasına bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem T-Testi bulguları tablo 29'daki gibidir.

Tablo 29. İnternet Kullanımı ile İlgili Eğitim Alma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları

Değişken	Eğitim	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	T-Test
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	Evet	142	3.985	0.895	$F(1, 857)=0.269$	$t(857)=1.709$
	Hayır	717	3.843	0.904	$\text{Sig.}=0.604$	$\text{Sig.}=0.088$
Eleştirel Tüketim Boyutu	Evet	142	4.242	0.826	$F(1, 857)=0.072$	$t(857)=2.917^*$
	Hayır	717	4.011	0.867	$\text{Sig.}=0.788$	$\text{Sig.}=0.004$
Fonksiyonel Üretim Boyutu	Evet	142	4.391	0.719	$F(1, 857)=9.708^*$	$t(857)=3.014^*$
	Hayır	717	4.106	0.852	$\text{Sig.}=0.002$	$\text{Sig.}=0.003$
Eleştirel Üretim Boyutu	Evet	142	4.234	0.885	$F(1, 857)=0.005$	$t(857)=4.781^*$
	Hayır	717	3.822	0.948	$\text{Sig.}=0.944$	$\text{Sig.}=0.000$
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	Evet	142	4.213	0.771	$F(1, 857)=0.239$	$t(857)=3.616^*$
	Hayır	717	3.946	0.812	$\text{Sig.}=0.625$	$\text{Sig.}=0.000$
	Evet	137	1.248	0.377	$F(1, 857)=38.328^*$	$t(857)=2.774$

Siber Zorbalık Ölçeği	Hayır	715	1.154	0.269	Sig.=0.000	Sig.=0.006
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evet	142	0.153	0.234	F(1, 857)=0.487	t(857)=-0.916
	Hayır	717	0.173	0.241	Sig.=0.486	Sig.=0.360

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, t :T-Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) F(S.D1, S.D2), t(S.D), t testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözlemlenerek seçilmiştir.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından internet kullanımı ile ilgili eğitim alan (3.985 ± 0.895) ve almayan (3.843 ± 0.904) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. ($t(857)=1.709$, Sig.>0.05).

Eleştirel tüketim boyutu bakımından internet kullanımı ile ilgili eğitim alan (4.242 ± 0.826) ve almayan (4.011 ± 0.867) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=2.917$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ile ilgili eğitim alan öğrencilerin eleştirel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından internet kullanımı ile ilgili eğitim alan (4.391 ± 0.719) ve almayan (4.106 ± 0.852) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=3.014$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ile ilgili eğitim alan öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel üretim boyutu bakımından internet kullanımı ile ilgili eğitim alan (4.234 ± 0.885) ve almayan (3.822 ± 0.948) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=4.781$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ile ilgili eğitim alan öğrencilerin eleştirel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından internet kullanımı ile ilgili eğitim alan (4.213 ± 0.771) ve almayan (3.946 ± 0.812) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=3.616$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ile ilgili eğitim alan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Siber zorbalık ölçeği bakımından internet kullanımı ile ilgili eğitim alan (1.248 ± 0.377) ve almayan (1.154 ± 0.269) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=2.774$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ile ilgili eğitim alan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Siber mağduriyet ölçeği bakımından internet kullanımı ile ilgili eğitim alan (0.153 ± 0.234) ve almayan (0.173 ± 0.241) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. ($t(857)=-0.916$, Sig.>0.05).

4.4.12 Hipotez 12

Öğrencilerin internette kullanımlarının ebeveyn denetiminde olup olmama durumuna bağlı farkları incelemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem T-Testi bulguları tablo 30'daki gibidir.

Tablo 30. İnternet Kullanımının Ebeveyn Denetiminde Olma Durumu Bakımından Farkları İnceleyen Anova Testi Bulguları

Değişken	Ebeveyn Denetimi	N	$\bar{X}$	S.S	Levene	T-Test
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	Evet	380	3.982	0.877	$F(1, 857)=0.054$	$t(857)=3.341^*$
	Hayır	479	3.775	0.915	Sig.=0.816	Sig.=0.001
Eleştirel Tüketim Boyutu	Evet	380	4.213	0.777	$F(1, 857)=2.427$	$t(857)=4.995^*$
	Hayır	479	3.920	0.908	Sig.=0.120	Sig.=0.000
Fonksiyonel Üretim Boyutu	Evet	380	4.326	0.745	$F(1, 857)=12.759^*$	$t(857)=5.592^*$
	Hayır	479	4.016	0.882	Sig.=0.000	Sig.=0.000
Eleştirel Üretim Boyutu	Evet	380	4.102	0.844	$F(1, 857)=12.626^*$	$t(857)=6.062^*$
	Hayır	479	3.722	0.995	Sig.=0.000	Sig.=0.000
Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği	Evet	380	4.156	0.733	$F(1, 857)=3.911^*$	$t(857)=5.519^*$
	Hayır	479	3.858	0.845	Sig.=0.048	Sig.=0.000
Siber Zorbalık Ölçeği	Evet	376	1.140	0.273	$F(1, 857)=7.331^*$	$t(857)=-2.671^*$
	Hayır	476	1.193	0.303	Sig.=0.007	Sig.=0.008
Siber Mağduriyet Ölçeği	Evet	380	0.133	0.205	$F(1, 857)=46.278^*$	$t(857)=-4.009^*$
	Hayır	479	0.199	0.261	Sig.=0.000	Sig.=0.000

*(%5) anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddini ifade eder, T-Testi için H_0 : Grup ortalamaları arasında önemli bir fark yoktur., Levene Testi için H_0 : Grup varyansları eşittir. $\bar{X}$: Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F Test istatistiği, t :T-Test İstatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini (S.D) içerir.) $F(S.D1, S.D2)$, $t(S.D)$, t testi istatistikleri varyans homojen/heterojenliği gözetilerek seçilmiştir.

Fonksiyonel tüketim boyutu bakımından internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan (3.982 ± 0.877) ve olmayan (3.775 ± 0.915) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=3.341$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel tüketim boyutu bakımından internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan (4.213 ± 0.777) ve olmayan (3.92 ± 0.908) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=4.995$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin eleştirel tüketim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Fonksiyonel üretim boyutu bakımından internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan (4.326 ± 0.745) ve olmayan (4.016 ± 0.882) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=5.592$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin fonksiyonel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eleştirel üretim boyutu bakımından internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan (4.102 ± 0.844) ve olmayan (3.722 ± 0.995) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=6.062$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin eleştirel üretim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yeni medya okuryazarlık ölçeği bakımından internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan (4.156 ± 0.733) ve olmayan (3.858 ± 0.845) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=5.519$, Sig.<0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Siber zorbalık ölçeği bakımından internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan (1.14 ± 0.273) ve olmayan (1.193 ± 0.303) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857)=-2.671$, Sig.<0.05).

Ortalamlar incelendiğinde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

Siber mağduriyet ölçeği bakımından internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan (0.133 ± 0.205) ve olmayan (0.199 ± 0.261) öğrenciler arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmaktadır. ($t(857) = -4.009$, Sig. < 0.05). Ortalamalar incelendiğinde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu araştırmada lise öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin demografik ve tanımlayıcı özelliklerine göre yeni medya okuryazarlık düzeylerinin değişip değişmediği de araştırma kapsamında incelenmektedir.

Araştırma kapsamında İzmir ili Konak ilçesinde yer alan bir mesleki ve teknik lisede 2019-2020 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören tüm öğrenciler üzerinde yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrenci sayısı 859 kişidir. Bunlardan % 54.9'u erkek, % 45.1'i kız öğrencilerden oluşmaktadır. Sınıf düzeyi dağılımlarına bakıldığında %27'si 9. sınıf, % 23.1'i 10. sınıf, % 29.2'si 11. sınıf ve % 20.7'si 12. sınıf öğrencisidir.

Anne-baba eğitim düzeyleri bakımından çeşitliliklerin söz konusu olduğu görülmektedir. Baba eğitim düzeylerine bakıldığında % 36.9'luk oran ile en fazla lise mezunu yüzdelik olduğu göze çarpmaktadır. Bunu sırası ile % 21.4 ile ortaokul mezunu, % 20.4 ile ilkokul mezunu, %13.5 üniversite mezunu, % 3.7 sadece okur-yazar, % 2.6 okur-yazar olmayan ve son olarak en düşük orana sahip olan % 1.5 yüksek lisans ve doktora mezunu bulunmaktadır. Anne eğitim düzeyi açısından bakıldığında da yine en fazla % 31.8'lik oran ile en fazla lise mezunu olduğu görülmüştür. Bunu takiben % 22.6 ilkokul mezunu, % 21.1 ortaokul mezunu, %13 üniversite mezunu, % 6.8 sadece okur-yazar, % 3.6 okur-yazar olmayan ve yine en düşük orana sahip % 1.2 yüksek lisans ve doktora mezunu bulunmaktadır. Anne-baba eğitim düzeyleri çeşitlilik göstermekle beraber genel olarak ebeveynlerin eğitim düzeylerinin bulunduğumuz çağa göre düşük olduğu görülmektedir. Hem anne hem de baba eğitim seviyesinde en fazla lise mezunu, en az yüksek lisans-doktora mezunu bulunmakla birlikte, kayda değer sayıda ilkokul ve ortaokul mezununun da olduğu göze çarpmaktadır.

Anne çalışma durumu bakımından veriler incelendiğinde %34'ü çalışırken, % 66'sı herhangi bir işte çalışmamaktadır. Baba çalışma durumuna göre ise %85.3'ü

çalışmakta, % 14.7'si çalışmamaktadır. Günümüzde kadınların çalışma hayatında önemli bir yer edinmeye başlaması söz konusu iken, örneklem grubunda annelerin büyük bir çoğunluğu aktif olarak bir işte çalışmamaktadır. Anne-baba bir arada yaşama durumu açısından bakıldığında %74.5'i bir arada yaşamaktadır, %15.8'i anne-baba sağ fakat boşanmıştır, %6.4'ünde baba ölü, % 2.7'sinde anne ölü ve % 0.6'sının hem anne-hem baba ölü olduğu görülmüştür.

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin internet kullanımları ile ilgili tanımlayıcı istatistiklere göre öğrencilerin % 97.8'i internet kullanmaktadır. İnternetin günümüzde bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir yer edinmesini destekleyen bir sonuçtur. Öğrencilerin internete girme zamanı ve süreleri çoğunlukla ebeveynleri tarafından denetlenmemektedir. Ailelerden % 55.8'i çocuğun internet kullanımını denetlememekte, % 44.2'si denetlemektedir. Öğrencilerin ergenlik döneminde oldukları, risk ve olumsuzluklara karşı daha savunmasız oldukları düşünüldüğünde yeterli bir oran değildir. Öğrenciler internete en çok cep telefonundan (%70.2) bağlanmaktadır. Bunu % 20.6'lık oran ile evde bilgisayardan bağlanma ve %8.3'lük oran ile tableten bağlanma takip etmektedir. Cep telefonu hemen her anında öğrencilerin elinin altında olması sebebi ile internete bağlanmayı kolaylaştırmaktadır. Bu da daha fazla siber zorba ve siber mağdur olma durumunu arttırabilmektedir.

Öğrencilerin internete ayırdıkları süre bakımından veriler incelendiğinde ciddi bir zamanı sanal ortamda geçirdikleri ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerden %30'u 4 saat ve üzeri, % 25.3'ü 2-3 saat arası, %22'si 1-2 saat, %17.2'si 3-4 saat ve sadece %5.5'i 1 saatten az internete bağlanmaktadır. Öğrencilerin %68'lik oran ile büyük bir kısmı internet kullanmayı kendi kendine, %18.2'si ailesinden, %8.1'i arkadaşlarından, % 4.1'i okuldan öğrenmiştir. Okuldan öğrenen öğrenci sayısı oldukça azdır, okullarda güvenli ve bilinçli internet kullanımı ile ilgili eğitimler verilmesi öğrencilerin sanal ortamda kendilerini koruyabilmesi için önemli bir husus olabileceği düşünülebilir. Öğrenciler internette bir sorun ile karşılaştıklarında çoğunlukla kendileri çözmeye çalışmaktadırlar. Araştırmadan elde edilen verilere göre %51'i internette karşılaştığı sorunu kendisi çözmeye çalışmakta, % 30.5'i ailesinden yardım istemekte, %17'si arkadaşlarından yardım istemektedir, öğretmenlerinden yardım isteyen öğrenci sayısı ise % 0.8 ile

oldukça azdır. Buradan anlaşılabacağı üzere internet ortamında siber zorbalık gibi olumsuz bir durumla karşılaştığında öğrencilerin birçoğu ailesine veya öğretmenlerine danışarak destek almayı tercih etmeyeceği görülmektedir. Büyük bir çoğunluğu bu sorunu kendi kendine çözme yoluna gitmeye çalışacaktır. Bunun altında yatan nedenler ise aile tarafından internet kullanımına kısıtlama getirilmesi, ceza verilmesi ve aile ile ilişkilerin zedelenmesinden kaynaklı olabilir. Öğrenciler bu gibi nedenlerle internet ortamında karşılaştığı sorunu aile ile paylaşma konusunda çekimser kalarak yaşadığı soruna kendi içinde çözüm bulmaya çalışabilir. Bu durumda sorun çok fazla büyümeden destek alınarak çözülebilecekken kimseden destek alınmadığından yaşanan sorun daha da büyüyerek çözülemeyecek, ciddi boyutlara ulaşabilir.

Öğrencilerin %35.5'i interneti sosyal medya amaçlı kullanmaktadır, % 20'si oyun oynama amaçlı, %19.7'si eğitim-ders-araştırma amaçlı, %10.9'u müzik dinleme-film izleme amaçlı, %7'si haberleşme ve % 6.9'u dosya-program indirme amaçlı kullanmaktadır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet durumu ile sosyal medya platformlarında sıklıkla karşılaşmaktadır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu da interneti en çok sosyal medya amaçlı kullandığından bu da öğrenciler için bir risk unsurudur. Öğrencilerin %83.5'i gibi büyük bir çoğunluğu internet kullanımı ile ilgili şimdiye kadar herhangi bir eğitime katılmamış olup, yalnızca % 16.5'i bu konuda bir eğitime katıldığını beyan etmiştir. İnternetin gündelik yaşam içerisinde ciddi ve önemli bir yeri olduğundan özellikle ergenler için internetin zararlı etkilerinden korunabilmek adına belli eğitimlerden geçirilmesi önemli olabilir.

Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin artması siber zorbalık davranışının azalmasına neden olmaktadır ($\beta=-0.280$, Sig.<0.05). Araştırmada kullanılan yeni medya okuryazarlık ölçeği fonksiyonel tüketim, eleştirel tüketim, fonksiyonel üretim ve eleştirel üretim olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. Her bir alt boyut bakımından incelendiğinde öğrencilerin fonksiyonel tüketim düzeyleri arttıkça siber zorbalık azalmaktadır ($\beta=-0.251$, Sig.<0.05). Eleştirel tüketim düzeyleri arttıkça siber zorbalık davranışı azalmaktadır ($\beta=-0.279$, Sig.<0.05). Fonksiyonel üretim düzeyleri arttıkça siber zorbalık davranışı azalmaktadır ($\beta=-0.296$, Sig.<0.05). Son olarak

eleştirel üretim düzeyleri arttıkça öğrencilerin siber zorbalık davranışları azalmaktadır ($\beta=-0.203$, Sig.<0.05).

Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin artması aynı zamanda siber mağduriyet durumunun da azalmasına neden olmaktadır ($\beta=-0.633$, Sig.<0.05). Yeni medya okuryazarlık düzeyinin alt boyutlarına göre siber mağduriyet durumu incelendiğinde ise; fonksiyonel tüketim düzeylerinin artması siber mağduriyet durumunun azalmasına neden olmaktadır ($\beta=-0.603$, Sig.<0.05). Eleştirel tüketim düzeylerinin artması siber mağduriyet durumunun azalmasına neden olmaktadır ($\beta=-0.667$, Sig.<0.05). Fonksiyonel üretim düzeylerinin artması siber mağduriyet durumunun azalmasına neden olmaktadır ($\beta=-0.467$, Sig.<0.05). Son olarak eleştirel üretim düzeylerinin artması öğrencilerin siber mağduriyet durumunun azalmasına neden olmaktadır ($\beta=-0.566$, Sig.<0.05).

Araştırmanın bir diğer sonucu olarak erkek öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Siber zorbalık davranışı bakımından erkek ve kız öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yani siber zorbalık davranışın cinsiyete göre farklılaşması söz konusu değildir. Bu konu ile ilgili alanyazın incelendiğinde benzer ve farklı yönde sonuçların da bulunduğu göze çarpmaktadır. Yapılan araştırmaların bir kısmında da siber zorbalığın cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Arıcak, 2009; Topcu, Erdur-Baker, 2008; Williams & Guerra, 2007; Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2006). Bunun aksine siber zorbalığın cinsiyete bağlı olarak farklılaştığını ve erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorba davranışlarda bulunduğunu ortaya çıkaran araştırmalar da mevcuttur (Ciminli & Kağan, 2016; Dehue, Bolmen & Völlink, 2008; Li, 2006; Erdur-Baker & Kavşut, 2007).

Siber mağduriyet açısından incelendiğinde ise; kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek siber mağduriyet durumunda oldukları görülmüştür. Alanyazında benzer sonuçlara da rastlanmıştır (Şahin, Sarı, Özer & Er, 2010; O’Harra, 2012; Köse, Özdilek, Doğan & Göktaş, 2018). Bunun yanısıra erkek öğrencilerin daha fazla siber mağdur olduğu yönünde de araştırmalar göze çarpmaktadır (Duman & Bridge, 2019; Erbiçer, 2019; Kocaşahan, 2012; Fırat & Ayran, 2016; Ayas & Horzum, 2012; Taştekin

& Bayhan, 2018). Dalmaç Polat & Bayraktar (2016)'ın araştırmasına göre siber mağduriyetin cinsiyete göre farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri sınıf düzeyi bakımından incelendiğinde 11. Sınıf öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri 12. ve 10. sınıf öğrencilerinden yüksektir, 9. Sınıf öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ise 10. sınıf öğrencilerinden yüksektir. Siber zorbalık davranışı açısından da 9. sınıf öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri 10. sınıf öğrencilerinden düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bir fark bulunamamıştır. Siber mağduriyet açısından ise 10. Sınıf öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri diğer tüm sınıf düzeylerinden yüksektir. Semerci (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre; sınıf düzeyi arttıkça siber zorba ve siber mağdur olma durumu da artış göstermektedir. Ayaz ve Horzum (2012); Yiğit, Keskin ve Yurdagül (2018) de sınıf düzeyine göre siber zorba davranışların farklılaştığı, sınıf düzeyi yükseldikçe siber zorba davranışların da artış gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Özdemir ve Akar (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre siber zorbalık ve sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dalmaç Polat ve Bayraktar (2016)'a göre sınıf düzeyi arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır.

Öğrencilerin baba eğitim seviyesine göre yeni medya okuryazarlık düzeyleri incelendiğinde ise, babaları üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri diğerlerinden yüksektir. Aynı zamanda babaları lise mezunu olan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri babaları ortaokul ve ilkokul mezunu olan öğrencilerden yüksektir. Baba eğitim seviyesine göre siber zorbalık davranışları açısından incelendiğinde, babaları üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olan öğrencilerin siber zorbalık davranışları babaları ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahip öğrencilerden daha düşüktür. Aynı zamanda babaları üniversite ve üzeri eğitime sahip olan öğrencilerin siber mağduriyet durumları diğerlerinden daha düşüktür. Aynı zamanda anneleri ortaokul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri diğer tüm öğrencilerden düşük, anneleri lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri diğer tüm öğrencilerden yüksektir. Anneleri ortaokul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri diğer tüm

öğrencilerden daha düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. Anneleri ortaokul düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri diğer tüm öğrencilerden daha düşük düzeyde iken diğer öğrenciler arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. Akbaba ve Eroğlu (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre anne-baba eğitim düzeyi azaldıkça siber zorba davranışların artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sarak (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre ise anne-baba eğitim düzeyi azaldıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet artış göstermektedir. Pekşen ve Süslü (2016)'ye göre öğrencilerin anne ve baba eğitim durumuna göre siber zorbalık puanlarında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Siber mağduriyet puanlarında ise annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olmadığı; ancak babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Farklı bir araştırma sonucuna göre (Baykal, 2016); öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri ve siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları anne-baba eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır. Annesi lisans mezunu olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla siber zorba davranışlarda bulunma eğilimi göstermektedir. Ayrıca annesi lisans mezunu olan öğrenciler, ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadır. Aynı zamanda babası lisans mezunu olan öğrenciler ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık davranışı sergilemekte ve daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadır. Baykal (2017)'ye göre baba eğitim düzeyi düşük olan öğrenciler daha fazla siber zorba/mağdur olmuştur. Aynı araştırmaya göre siber zorbalık ve siber mağduriyet anne eğitim düzeyine göre farklılık göstermemektedir.

Anne çalışma durumu ile yeni medya okuryazarlık düzeyi ve siber zorbalık davranışı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Annesi çalışan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyi daha yüksek iken; siber zorbalık davranışı daha düşüktür. Anne çalışma durumu ile siber mağduriyet arasında ise önemli bir fark bulunmamıştır. Babaları çalışan öğrencilerin de yeni medya okuryazarlık düzeyleri daha yüksek iken, siber zorbalık davranışları daha düşüktür. Aynı şekilde baba çalışma durumu ile siber mağduriyet arasında da önemli bir fark bulunmamıştır.

Anne-baba bir arada yaşama durumu ile öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalık davranışları arasında anlamlı bir fark bulunmaz iken; anne-babası bir arada yaşayan öğrencilerin siber mağduriyet durumlarının daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda benzer ve farklı sonuçlar da mevcuttur. Baykal (2016) ve Talan, Bostan & Öztürk (2021)'e göre öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları anne-baba bir arada yaşama durumuna göre farklılaşmamaktadır. Farklı bir araştırma sonucuna göre öğrencilerin anne babalarının ayrı ya da birlikte olmalarının, öğrencilerin siber zorbalık yaşama düzeylerinin anlamlı bir belirleyicisi olmadığı ortaya koyulmuştur (Özer & Cemaloğlu, 2016). Keleş (2020)'e göre anne babası ayrı olan öğrencilerin siber zorbalık davranışı sergileme ve buna bağlı olarak siber mağduriyet yaşama riski daha fazladır. Mevcut araştırmaya göre anne-babanın bir arada yaşama durumuna göre öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalık davranışları ile arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Anne-babası bir arada yaşayan öğrencilerin siber mağduriyet durumları daha düşüktür, anne-babası bir arada yaşamayan öğrencilerin ise siber mağduriyet durumları daha yüksektir. Anne-babası bir arada yaşayan öğrencilerin internet ortamında ortaya çıkabilecek risklere karşı kendini koruyabilme konusunda daha iyi durumda oldukları söylenebilir. Anne-babası bir arada yaşamayan öğrenciler ise kendilerini daha güvensiz ve savunmasız hissedebilirler; bu aile iletişiminin güçlü olmaması, bağımsız ve kopuk bir aile yaşantısının olması gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Aile iletişiminin zayıf olması öğrencinin kendini daha yalnız hissetmesine neden olabilir; öğrenci kendini yalnız hissettiğinden internet ortamında tanımadığı kişiler ile güvensiz ilişkiler de kurabilir. Bu durumda siber mağduriyet durumu söz konusu olabilir.

İnternette geçirilen süre bakımından ortalama 2-3 saat geçiren öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri daha yüksektir, internette ortalama 0-2 saat geçiren öğrencilerin siber zorbalık davranışları daha düşüktür. Aynı zamanda ortalama 2-3 saat geçiren öğrencilerin de siber mağduriyet durumları daha yüksektir. Alanyazında internet kullanım süresinin artması ile siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışının da arttığı sonucunu destekleyen araştırmalar mevcuttur. (Baykal, 2016; Sarak, 2012, Serin, 2012; Erdur-Baker & Kavşut; Sabancı, 2018).

İnternet kullanımı ile ilgili eğitim alınıp alınmama durumu ile ilgili olarak eğitim alan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalık davranışları daha yüksektir. İnternet kullanımı ile ilgili eğitim alma ile siber mağduriyet durumu arasında ise herhangi bir fark bulunmamıştır. İnternet kullanımı konusunda eğitim alan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri daha yüksek olduğundan; bu eğitimler tüm eğitim kademelerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılabilir. Aynı zamanda kişisel bilgi formunda öğrencilere eğitim içeriği ve süresi konusunda herhangi bir soru yöneltilmemiştir, sadece bu konuda eğitim alınıp alınmadığı sorulmuştur. Bu nedenle öğrencilerin katıldıkları eğitim de birbirinden farklı olabilir. İnternet kullanımı konusunda eğitim alan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu da bilgiyi kötüye kullanma durumu ile veya yeni medya okuryazarlık düzeyinin yüksek olmasına rağmen siber zorbalık konusunda farkındalık ve bilinç düzeylerinin düşük olması ile ilişkilendirilebilir.

Araştırma sonucuna göre, internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyleri daha yüksektir. Benzer şekilde internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri daha düşüktür. Alanyazında benzer sonuçlara rastlanmıştır. Baykal (2016)'a göre öğrencilerin internet kullanımının denetlenip denetlenmemesi ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İnternet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilmeyen öğrencilerin, kontrol edilen öğrencilere göre daha fazla siber zorba davranışlarda bulunduğu veya bu davranışlara maruz kaldığı görülmüştür. Türkileri, Karlier Soydaş ve Uçanok (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre; algılanan ebeveyn izlemesinin hem kızlarda hem de erkeklerde zorbalığa hedef olmayı ve zorba davranışlar sergilemeyi azalttığını göstermiştir. Bunun yanı sıra ebeveyn denetiminin siber zorba davranışlara dahil olma durumunu arttırdığı da bazı araştırma sonuçlarında bulunmuştur (Sasson & Mesch, 2014; Álvarez-García, Pérez, González & Pérez, 2015).

Alanyazında farklı sonuçlar bulunmakla beraber, mevcut araştırmada internet kullanımı ebeveyn denetiminde olan öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda internet kullanımı ebeveyn denetiminde

olan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışlarının daha düşük olduğuna da ulaşılmıştır. Bu sonuca göre konunun tek boyutlu olmadığı, sadece öğrencileri kapsamadığı, ebeveynlerin de bu süreçte önemli bir rolünün olduğu çıkarımında bulunulabilir. Ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımını izlemesi ve internet ortamında ortaya çıkabilecek risklerden çocuklarını koruyabilmeleri için kendilerinin de yeterli bilgi ve bilinç düzeyine sahip olması gereklidir.

Araştırma kapsamında öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyinin siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışı üzerinde etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyi arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Son yıllarda özellikle ergenler arasında yoğunlukla karşılaşılan ve birçok genç bireyin ruhsal, psikolojik, sosyal, akademik, fizyolojik yönden olumsuz yönde etkilenmesine yol açabilen siber zorbalık ve bunun sonucunda ortaya çıkan siber mağduriyet durumunun azaltılması için yeni medya okuryazarlığı konusundaki becerilerin kazandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önemli olabilir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Uygulayıcılar için Öneriler

- Günümüz çocukları ve gençleri internet ve yeni medya teknolojilerinin içine doğduğundan ileride ortaya çıkması muhtemel sorunlar olan siber zorbalık ve siber mağduriyetin önüne geçilebilmesi veya azaltılabilmesi için erken çocukluk yıllarında anaokullarından başlayarak güvenli ve bilinçli internet kullanımı konusunda eğitimler verilmeye başlanmalıdır.
- Ailelerin güvenli internet kullanımı konusunda bilgi ve bilinç düzeylerinin arttırılarak, çocuklarının internette hangi ortamda, ne kadar süre vakit geçirdiğini takip edebilmesi ve gerekli önlemleri alabilmesi için ailelere yönelik uzmanlar tarafından eğitimler düzenlenmelidir.
- Çocukların ve gençlerin aile ortamından sonra ilk sosyalleştiği yer okullardır ve gençler günlerinin önemli bir zamanını okul ortamında geçirmektedirler. Eğitimcilere de gençlere yol gösterebilmek, internet ortamında bir sorun ile karşılaştıklarında yardımcı olabilmek için güvenli internet kullanımı, siber

zorbalık ve siber mağduriyet konularında uzmanlar tarafından eğitimler verilmelidir.

- Araştırma sonucuna göre öğrencilerin büyük bir çoğunluğu internet ortamında bir sorun ile karşılaştığında genellikle bu sorunu kendi kendine çözmeye çalışmaktadır. Ergenlik dönemindeki öğrenciler bunu aileyle paylaştığında internet kullanımının kısıtlanacağı veya cezalandırılacağını da düşünebilmektedir. Aynı zamanda bunu paylaşmaktan utanma durumu veya aileyle paylaşıldığında işlerin daha da kötüye gidebileceğini de düşünebilmektedirler. Bu nedenle yaşadığı sorunu ebeveynleri ile paylaşma konusunda çekimser kalabilmektedirler. Ailelere özellikle ergenlik döneminde bulunan çocukları ile açık ve dürüst iletişim kurabilmeye yönelik rehberlik desteği de sağlanmalıdır.
- Ülkemiz genelinde siber zorbalık konusunda farkındalığı arttırmaya ve empatik düşünebilmeye yönelik projeler geliştirilmelidir.
- Siber zorbalık her ne kadar daha çok ergenler arasında görülse de, farklı yaş gruplarından birçok kişinin karşı karşıya kalabileceği bir durum olduğundan siber zorbalık ve güvenli internet kullanımı konusunda üniversitelerde de müfredata zorunlu dersler eklenmesi gereklidir.
- Araştırma sonucuna göre yeni medya okuryazarlık düzeyi arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet azalmaktadır. Bu nedenle çocuklara, gençlere, ailelere ve öğretmenlere de yeni medya okuryazarlığı yetkinliklerini kazandıracak eğitimler verilmelidir.
- Yasada bilişim suçları ile ilgili maddeler bulunmakla birlikte özellikle ergenler bunun bir suç olduğunun bilincinde değildir. Gereken cezai yaptırımların uygulanması ve hukuki değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

5.2.2. Araştırmacılar için Öneriler

- Siber zorbalık ve mağduriyet konusu literatürde birçok bakımdan ele alınmış olmasına rağmen yapılmış çalışmalar büyük ölçüde niceliksel araştırmalardır. Öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet durumuna yönelik algılarını,

farkındalıklarını, deneyimlerini ve anlamlandırmalarını keşfetmeye yönelik durumu derinlemesine betimlemeye ilişkin niteliksel araştırmalara da yer verilebilir.

- Yeni medya okuryazarlığı konusunda ülkemizde yeni yeni çalışılmaya başlamış bir konudur. İçinde bulunduğumuz döneme bağlı olarak bireylerin gündelik yaşamlarında yeni medya ortamlarında hem içerik üreticisi hem de tüketicisi konumunda oldukları göz önünde bulundurulduğunda konuya yönelik yapılan araştırmalar arttırılabilir.
- Bu araştırmada lise öğrencilerinin yeni medya okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Zaman ve maddi kısıtlamalar nedeni ile yalnızca İzmir’de yer alan bir mesleki ve teknik lise öğrencileri araştırmaya dahil edilmiştir. Farklı okul türleri ve kademeleri de dahil edilerek araştırma genişletilebilir.
- Öğrencilerin yeni medya okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesi ve siber zorbalık-siber mağduriyet davranışlarının azaltılması için ailelerin ve öğretmenlerin de bu süreçte etkin rol oynamaları gerekmektedir. Öğrenciler kadar ebeveynler ve öğretmenlerin de benzer yetkinliklere ve bilinç düzeylerine sahip olmaları öğrencilere destek verebilmeleri için oldukça önemlidir. Benzer konuda ebeveynler ve öğretmenler üzerinde de araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Agnew, R. (2006). *General Strain Theory: Current Status and Directions for Further Research*. In F. T. Cullen, J. P. Wright, & K. R. Blevins (Eds.), *Advances in criminological theory: Vol. 15. Taking stock: The status of criminological theory* (pp. 101-123). Piscataway, NJ, US: Transaction Publishers.
- Agustina, J. R. (2015). *Understanding cyber victimization: Digital architectures and the disinhibition effect*. *International Journal of Cyber Criminology*, 9(1), 35.
- Agustina, J. R. (2015). *Understanding cyber victimization: Digital architectures and the disinhibition effect*. *International Journal of Cyber Criminology*, 9(1), 35.
- Ajzen, I. (1991). *The theory of planned behavior*. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (1991). *The theory of planned behavior*. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.
- Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). *İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları*. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-122.
- Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). *İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları*. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-122.
- Akbıyık, C. & Kestel, M. (2016). *Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi*. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 844-859.
- Akbulut, Y. & Erişti, B. (2011). *Cyberbullying and Victimization among Turkish University Students*. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7).
- Akca, E. B. & Sayımer, İ. (2017). *Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme*. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8.
- Akça, E. B., & Sayımer, İ. (2017). *Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: Mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme*. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 8(30), 7-19.

- Akgül, G. (2018). *Ergenlerde Gelişimsel Değişkenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara
- Akyazı, A. (2007). *Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme ve Yeni Medya Kavramının Dijital Bölünmeye Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri ABD. İstanbul
- Alioğlu, N. (2011). *Yeni Medya Sanatı ve Estetiği (Yeni Medyanın İlkeleri Geleneksel ve Yeni Medya)*. İstanbul: Papatya
- Álvarez-García, D., Pérez, J. C. N., González, A. D., & Pérez, C. R. (2015). *Risk factors associated with cybervictimization in adolescence*. International Journal of clinical and health psychology, 15(3), 226-235.
- Anderson, C. A., & Groves, C. (2013). *General aggression model*. Encyclopedia of media violence, 182-187.
- Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). *Human Aggression*. Annual Review of Psychology.
- Arafa, A. E., Elbahrawe, R. S., Saber, N. M., Ahmed, S. S., & Abbas, A. M. (2017). *Cyber sexual harassment: a cross-sectional survey over female university students in Upper Egypt*. International Journal Of Community Medicine And Public Health, 5(1), 61-65.
- Arıcak, O. T. (2009). *Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students*. Eurasian Journal of Educational Research (EJER). (34).
- Arıcak, O. T. (2011). *Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike*. Kariyer Penceresi, 2(6), 10-12.
- Arıcak, O. T., Tanrikulu, T., & Kınay, H. (2012). *Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları*. Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 11, 1-6.
- Arıcak, O., Kınay, H. & Tanrikulu, T. (2012). *Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları*. HAYEF Journal of Education, 9(1), 101-114.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoglu, S., Cıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). *Cyberbullying among Turkish adolescents*. Cyberpsychology & behavior, 11(3), 253-261.

- Arlı, N. B. & Saylı, M. (2013). *Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71(1), 107-116.
- Arslan, H. (2014). *Eleştirel medya okuryazarlığı kapsamında çocuk odaklı haber ve programlar üzerine bir değerlendirme*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(2), 70-79.
- Arslan, S., Savaşer, S., Hallett, V., & Balcı, S. (2012). *Cyberbullying Among Primary School Students in Turkey: Self-Reported Prevalence and Associations with Home and School Life*. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(10), 527–533.
- Ayas, T. & Horzum, M. B. (2012). *İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu*. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Ayas, T., Horzum, M. B., & Koç, M. (2017). *Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalığın Yaygınlığı ve Önleme Programının Etkililiği*.
- Ayas, T. (2011). *Lise Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Yaygınlığı*. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi 3–5 Ekim 2011, İzmir.
- Aydoğan, D., Dilmaç, B. & Deniz, M. E. (2009). *İlköğretim Öğrencilerinde Sosyal Destek ve Siber Zorbalığın İncelenmesi*. 18. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı 2009, 1-3 Ekim, İzmir.
- Barlett, C. P. (2017). *From theory to practice: Cyberbullying theory and its application to intervention*. *Computers in Human Behavior*, 72, 269–275.
- Barlett, C. P. (2017). *From theory to practice: Cyberbullying theory and its application to intervention*. *Computers in Human Behavior*, 72, 269–275.
- Barlett, C. P., & Chamberlin, K. (2017). *Examining cyberbullying across the lifespan*. *Computers in Human Behavior*, 71, 444–449.
- Barlett, C., Chamberlin, K., & Witkower, Z. (2017). *Predicting cyberbullying perpetration in emerging adults: A theoretical test of the Barlett Gentile Cyberbullying Model*. *Aggressive behavior*, 43(2), 147-154.
- Baştürk Akça, E., Sayımer, İ., & Ergül, S. (2015). *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği*. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5(10).

- Baykal, F. (2016). *Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Afyon
- Bayram, F. (2017). *Siber zorbalık yapma siber mağdur olma ve denetim odağı arasındaki ilişkinin bazı kişisel değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Gaziantep
- Beran, T., & Li, Q. (2005). *Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior*. Journal of educational computing research, 32(3), 265.
- Beran, T., & Li, Q. (2007). *The relationship between cyberbullying and school bullying*. The Journal of Student Wellbeing, 1(2), 16-33.
- Binark, M. (2007). *Yeni Medya Çalışmaları*. Mutlu Binark. (Der.) Yeni Medya Çalışmaları (ss. 5-17) içinde. Ankara: Dipnot
- Bronfenbrenner, U. (1986). *Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives*. Developmental psychology, 22(6), 723-7.
- Bronfenbrenner, U. (1994). *Ecological Models of Human Development*. In International Encyclopedia of Education. Vol:3, 2nd. Ed. Oxford:Elsevier
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L., & Padilla, P. (2010). *Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile*. Computers in Human Behavior, 26(5), 1128-1135.
- Campbell, M. A. (2005). *Cyber bullying: An old problem in a new guise?*. Journal of Psychologists and Counsellors in Schools, 15(1), 68-76.
- Çetin, A., & Şentürk, M. (2016). *Bilgi Paylaşma Davranışının Planlı Davranış Teorisi ve Sosyal Değişim Teorisi Bağlamında İncelenmesi: Dermatologlar Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Ege Akademik Bakış Dergisi, 16(2), 241-256.
- Çetin, A., & Şentürk, M. (2016). *Bilgi Paylaşma Davranışının Planlı Davranış Teorisi ve Sosyal Değişim Teorisi Bağlamında İncelenmesi: Dermatologlar Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Ege Akademik Bakış Dergisi, 16(2), 241-256.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.

- Chen, D. T., Wu, J. & Wang, Y. M. (2011). *Unpacking new media literacy*. Journal of Systemics, Cybernetics and Informatics. 9(2). 84-88
- Çiftçi, H. (2018). *Öğrencilerin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Karşılaştırılması*. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6(2), 1536-1567.
- Ciminli, A. & Kağan, M. (2016). *Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin cinsiyet, sınıf, okul değişkenleri ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi*. Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 3(2). 14-34.
- Çivilidağ, A., & Cooper, H. T. (2013). *Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği*. International Journal of Social Science, 6(1), 497-511.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). *A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours*. Aggression and Violent Behavior, 23, 109-117.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). *A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours*. Aggression and Violent Behavior. 23. 109-117.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). *A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours*. Aggression and Violent Behavior, 23, 109-117.
- DeHue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). *Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception*. CyberPsychology & Behavior, 11(2), 217-223.
- Dehue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). *Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception*. CyberPsychology & Behavior, 11(2), 217-223.
- Dilmaç, B. (2009). *Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students*. Educational Sciences: Theory and Practice, 9(3), 1307-1325.
- Dilmen, N. (2007). *Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları*. Marmara İletişim Dergisi, 12(12), 113-122.
- Dilmen, N.E. & Öğüt, S. (2006). *"Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim"e İletişimsel Bilişim Yaklaşımı*. İstanbul, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı Bildiri Kitapçığı, s.19.

- Dinç, M. & Akçakanat, T. (2018). *Planlanmış Davranış Teorisi Bağlamında Girişimcilik Niyeti Üzerinde Makyavelist Kişiliğin Etkisi*. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 761-780.
- Doane, A. N., Pearson, M. R., & Kelley, M. L. (2014). *Predictors of cyberbullying perpetration among college students: An application of the Theory of Reasoned Action*. Computers in Human Behavior, 36, 154–162.
- Duman, N., & Bridge, E. N. (2019). *Siber mağduriyet*. OPUS International Journal of Society Researches. 10(17). 1156-1178.
- Erbıçer, E. S. (2019). *Siber zorbalık ve siber mağduriyetin sosyal uyuma ve bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1-24.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). *Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık*. Eurasian Journal of Educational Research (EJER), (27).
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya
- Fırat, M., & Ayran, G. (2016). *Üniversite öğrencileri arasında sanal zorbalık*. TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(4), 322-329
- Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birlik Düzeninde Yeni Medya Politikaları* Ankara: Ütopya
- Gujarati, D. & Porter, D. C. (2009). *Basic Econometrics*. (5th Edition). West Point: McGraw – Hill Education
- Hair, F. (2013). *Multivariate Data Analysis*. Pearson Education Limited
- Halil, I. I. (2006). *Çocuk Suçluluğu ve Okullar ile İlişkisi*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. 7(2), 287-299.
- Hanewald, R. (2008). *Confronting the pedagogical challenge of cyber safety*. Australian Journal of Teacher Education (Online), 33(3), 1-16.
- Hasdemir, T. A. (2012). *Gelenekselden Yeni Medya Okuryazarlığına: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 23-40.

- Heirman, W., & Walrave, M. (2012). *Predicting adolescent perpetration in cyberbullying: An application of the theory of planned behavior*. *Psicothema*, 24(4), 614-620.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2007). *Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency*. *Journal of school violence*, 6(3), 89-112.
- Tanrıkulu, İ. (2015). *The relationships between cyber bullying perpetration motives and personality traits: Testing uses and gratifications theory*. Yayınlanmamış doktora tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Hinjuda, S., & Patchin, J. W. (2007). *Offline consequences of online victimization*. *Journal of school violence*, 6(3), 89-113.
- Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). *Cyberbullying: Causes, effects, and remedies*. *Journal of Educational Administration*, 47(5), 652-665.
- https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2019_2020.pdf
- İnselöz, N. T., & Uçanok, Z. (2013). *Ergenlerde Sanal Zorbalık: Nedenler, Duygular ve Bas Etme Yollarının Niteliksel Analizi*. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 20.
- Işık, H. (2006). *Çocuk Suçluluğu ve Okullar ile İlişkisi*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2), 287-299.
- Jang, H., Song, J., & Kim, R. (2014). *Does the offline bully-victimization influence cyberbullying behavior among youths? Application of General Strain Theory*. *Computers in Human Behavior*, 31, 85–93.
- Johnson, C. L. (2011). *An examination of the primary and secondary effects of cyber-bullying: Development and testing of a cyber-bullying moderator/mediator model*. Wayne State University.
- Jolls, T. & Thoman E. (2008). *21. Yüzyıl Okuryazarlığı (Medya Okuryazarlığına Genel Bir Bakış ve Sınıf İçi Etkinlikler)* C. Elma (Çev.). Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Jols, T., & Thoman, E. (2008). *21. yüzyıl okuryazarlığı: medya okuryazarlığına genel bir bakış ve sınıf içi etkinlikler*. Çev. Ed. Cevat Elma ve Alper Kesten. Ankara: Ekinoks
- Kalkan, A. (2011). *Kişisel Tutum, Öznel Norm Ve Algılanan Davranış Kontrolünün Girişimcilik Niyeti Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir*

- Uygulama*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (14), 189-206.
- Karabulut, N. (2008). *Yeni Medya Teknolojileri Ve Halkla İlişkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri ABD. İstanbul
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Ankara: Nobel
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel
- Keleş, A. (2020). *İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Araştırması*. Isparta Rehberlik ve Araştırma Merkezi
- Kırık, A. M. (2017). *Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu*. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(1), 230-261.
- Kırık, A. M. (2017). *Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu*. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi. 5 (1). 230-261.
- Koç, M. & Barut, E. (2016). *Development and validation of New Media Literacy Scale (NMLS) for university students*. Computers in human behavior, 63, 834-843.
- Kocagöz, E. & Dursun, Y. (2010). *Algılanan Davranışsal Kontrol, Ajzen'in Teorisinde Nasıl Konumlanır? Alternatif Model Analizleri*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 2010(2). 139-152.
- Kocagöz, E., & Dursun, Y. (2010). *Algılanan davranışsal kontrol, Ajzen'in teorisinde nasıl konumlanır? Alternatif model analizleri*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi, 2010(2), 139-152.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Korkmaz, A. (2013). *Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet*. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi. 24(2).
- Korkmaz, A. (2016). *Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet*. Kurgu, 24(2), 74-85.

- Köse, S., Özdilek, R., Doğan, P., & Gökteş, S. (2018). *Üniversite öğrencilerinin sanal zorba/sanal kurban olma durumları üzerine bir araştırma*. İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 55-70.
- Kowalski, R. M. & Limber, S. P. (2007). *Electronic Bullying Among Middle School Students*. Journal of Adolescent Health. Vol.41. S.22-30.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). *Electronic bullying among middle school students*. Journal of adolescent health, 41(6), S22-S30.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). *Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth*. Psychological bulletin, 140(4), 1073.
- Lai, C. S., Mohamad, M. M., Lee, M. F., Salleh, K. M., Sulaiman, N. L., Rosli, D. I., & Chang, W. V. (2017). *Prevalence of Cyberbullying among Students in Malaysian Higher Learning Institutions*. Advanced Science Letters, 23(2), 781-784.
- Lee, C., & Shin, N. (2017). *Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents*. Computers in Human Behavior, 68, 352–358.
- Li, Q. (2006). *Cyberbullying in schools: A research of gender differences*. School psychology international, 27(2), 157-170.
- Li, Q. (2006). *Cyberbullying in schools: A research of gender differences*. School psychology international. 27(2). 157-170.
- Li, Q. (2007). *Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation*. Australasian Journal of Educational Technology, 23(4).
- Li, T. B. Q. (2005). *Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an Old Behavior*. Journal of Educational Computing Research, 32(3), 265–277.
- Li, Y., Li, D., Li, X., Zhou, Y., Sun, W., Wang, Y., & Li, J. (2018). *Cyber victimization and adolescent depression: The mediating role of psychological insecurity and the moderating role of perceived social support*. Children and Youth Services Review.
- Lianos, H., & McGrath, A. (2018). *Can the general theory of crime and general strain theory explain cyberbullying perpetration?*. Crime & Delinquency, 64(5), 674-700.
- Lin T. B., Li, J., Deng F. & Lee L. (2013). *Understanding New Media Literacy: An Explorative Theoretical Framework*. Educational Technology & Society. 16 (4). 160-170

- Livingstone, S. (2004). *Media literacy and the challenge of new information and communication technologies*. The communication review, 7(1), 3-14.
- Macovei, O. I. (2015). *Applying the theory of planned behavior in predicting proenvironmental behaviour: The case of energy conservation*. Acta Universitatis Danubius. Œconomica, 11(4), 15-32.
- Macovei, O. I. (2015). *Applying the theory of planned behavior in predicting proenvironmental behaviour: The case of energy conservation*. Acta Universitatis Danubius. Œconomica, 11(4), 15-32.
- Mallmann, C. L., de Macedo Lisboa, C. S., & Zanatta Calza, T. (2018). *Cyberbullying and coping strategies in adolescents from Southern Brazil*. Acta Colombiana de Psicología, 21(1), 13-43.
- Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.
- Marco, J. H., & Tormo-Irun, M. P. (2018). *Cyber victimization is associated with eating disorder psychopathology in adolescents*. Frontiers in psychology, 9.
- Mason, K. L. (2008). *Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel*. Psychology in the Schools, 45(4), 323–348.
- Matos, A. P., Vieira, C. C., Amado, J., Pessoa, T., & Martins, M. J. D. (2018). *Cyberbullying in Portuguese schools: Prevalence and characteristics*. Journal of school violence, 17(1), 123-137.
- Mercan, N. (2015). *Ajzen'in Planlanmış Davranış Teorisi Bağlamında Whistleblowing (Bilgi İfşası)*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7(2), 1-14.
- Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. (2019-2020) https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2019_2020.pdf adresinden elde edildi
- Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G., & Runions, K. C. (2014). *Bullying Prevalence Across Contexts: A Meta-analysis Measuring Cyber and Traditional Bullying*. Journal of Adolescent Health, 55(5), 602–611.
- Moessner, C. (2007). *Cyber bullying. Trends and Tunes*, 6 (4). Retrieved on June 21, 2010.

- Muslu, G. K., & Başbakkal, Z. (2013). *Planlı Davranış Teorisi ve Emzirme Davranışı*. Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences, 5(1), 28-40.
- Narin, B., & Ünal, S. (2016). *Siber Zorbalık İle İlgili Haberlerin Türkiye Yazılı Basınında Çerçevesi*. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (26), 9-23.
- Olenik-Shemesh, D., Heiman, T., & Zuretz-Hannan, M. (2017). *Cyber-victimization among Children: Prevalence, Characteristics, Gender Differences and Links to Social Difficulties*. Journal of Children & Adolescent Behavior, 5(2).
- Olweus, D. (1994). *Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program*. Journal of child psychology and psychiatry. 35(7). 1171-1190.
- Önal, H. İ. (2007). *Medya okuryazarlığı: Kütüphanelerde yeni çalışma alanı*. Türk Kütüphaneciliği, 21(3), 335-359.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdamar, K. (2016). *Ölçek ve Test Geliştirme*. Eskişehir: Nisan
- Özdemir, M., & Akar, F. (2011). *Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 4(4), 605-626.
- Özer, G. & Cemaloğlu, N. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Yaşama Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*
- Özer, G. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ile siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkileri ve öğrencilerin siber zorbalıkla baş etme stratejileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Özer, H. (2014). *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorba/Siber Kurban Yaşantıları*. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi. (41).
- P R. (2009) *General Strain Theory*. In: Krohn M., Lizotte A., Hall G. (eds) Handbook on Crime and Deviance. Handbooks of Sociology and Social Research. Springer, New York, NY
- P, G. R. (2016). *Cyberbullying Among Adolescents: A General Strain Theory Perspective*. Journal of School Violence, 17(1), 74–85.

- Pabian, S., & Vandebosch, H. (2014). *Using the theory of planned behaviour to understand cyberbullying: The importance of beliefs for developing interventions*. European Journal of developmental psychology, 11(4), 463-477.
- Pabian, S., & Vandebosch, H. (2014). *Using the theory of planned behaviour to understand cyberbullying: The importance of beliefs for developing interventions*. European Journal of developmental psychology. 11(4), 463-477.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2011). *Traditional and nontraditional bullying among youth: A test of general strain theory*. Youth & Society, 43(2), 727-751.
- Peker, A. (2014). *Ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi*. Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 1(1), 18-32.
- Peker, A. (2014). *Ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi*. Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 1(1), 18-32.
- Peker, A. (2015). *Ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Ekev Akademi Dergisi, 61(61), 323-336.
- Peker, A. (2015). *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Statülerini Yordayan Risk Faktörlerinin İncelenmesi*. Eğitim ve Bilim, 40(181).
- Peker, A. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesi*. Eğitim ve Bilim, 40(181).
- Pekman, C. (2011). *Avrupa Birliği'nde Medya Okuryazarlığı*. ed. Nurçay Türkoğlu, Melda Cinman Şimşek. Medya Okuryazarlığı. s.37-45. İstanbul: Parşömen
- Pekşen Süslü, D. (2016). *Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Polat, Z. D., & Bayraktar, S. (2016). *Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. Mediterranean Journal of Humanities, 5(1), 115-132.
- Polat, Z. D., & Bayraktar, S. (2016). *Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. Mediterranean Journal of Humanities, 5(1), 115-132.

- Popović-Ćitić, B., Djurić, S., & Cvetković, V. (2011). *The prevalence of cyberbullying among adolescents: A case study of middle schools in Serbia*. *School psychology international*, 32(4), 412-424.
- Raskauskas, J. & Stoltz, A. D. (2007). *Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents*. *Developmental psychology*, 43(3), 564.
- Rigby, K. (2003). *Consequences of bullying in schools*. *The Canadian journal of psychiatry*. 48(9). 583-590.
- Sabancı, Y. (2018). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber mağduriyetin Yordayıcıları Olarak Akılcı Olmayan İnançlar Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik İhtiyaçlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Safaria, T. (2016). *Prevalence and Impact of Cyberbullying in a Sample of Indonesian Junior High School Students*. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 15(1), 82-91.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. & Er, S. H. (2010). *Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2010(21), 257-270.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., ve Er, S. H. (2010). *Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21, 257-270
- Saka, E. & Dağsalgüler, A. (2007). “*Yeni İletişim Teknolojileriyle Habermas’ın Kamusal Alanı’nı Yeniden Düşünmek*”. *Medya Okumaları*. Özgür Yılmazkol (ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. s. 161-173
- Sarak, Ö. 2012. *Lise öğrencilerinde siber zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Sarsar, F. & Engin, G. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının medya okur-yazarlık düzeylerinin incelenmesi*. *Ege Eğitim Dergisi*. 16(1). 165-176.
- Sasson, H., & Mesch, G. (2014). *Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents*. *Computers in Human Behavior*, 33, 32-38.

- Savage, M. W., & Tokunaga, R. S. (2017). *Moving toward a theory: Testing an integrated model of cyberbullying perpetration, aggression, social skills, and Internet self-efficacy*. Computers in human Behavior, 71, 353-361.
- Savage, M. W., & Tokunaga, R. S. (2017). *Moving toward a theory: Testing an integrated model of cyberbullying perpetration, aggression, social skills, and Internet self-efficacy*. Computers in human Behavior. 71, 353-361.
- Selkie, E. M., Fales, J. L., & Moreno, M. A. (2016). *Cyberbullying prevalence among US middle and high school-aged adolescents: A systematic review and quality assessment*. Journal of Adolescent Health, 58(2), 125-133.
- Semerci, A. (2017). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(4), 1285-1300.
- Semerci, A. (2017). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(4), 1285-1300.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. Research Brief No. RBX03-06. London: DfES.
- Sourander, A., Brunstein Klomek, A., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., ... Helenius, H. (2010). *Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents*. Archives of General Psychiatry, 67(7), 720.
- Su, K., Talley, J., Meyers, J., Parris, L., & Cutts, H. (2010). *High school students' perceptions of motivations for cyberbullying: An exploratory study*. Western Journal of Emergency Medicine, 11(3), 269.
- Suman. (2016). *Understanding Cyber Bullying: Motives and Deterrents*. The International Journal of Indian Psychology. 3 (3)
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. California:Pearson

- Talan, M. İ., Bostan, G., & Öztürk, Y. (2021). *Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Durumları ile Yalnızlık Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(2), 378-398.
- Taştekin, E., & Bayhan, P. (2018). *Ergenler Arasındaki Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin İncelenmesi*. Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying, 5(2), 21-45.
- Taştekin, E., & Bayhan, P. (2018). *Ergenler arasındaki siber zorbalığın ve mağduriyetin incelenmesi*. Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying. 5(2). 21-45.
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Yayınları
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of Cyberbullying Experiences among Turkish Students from Different School Types. CyberPsychology & Behavior. 11(6). 643-648
- Topçu, Ç., Yıldırım, A., & Erdur-Baker, Ö. (2012). *Cyber Bullying @ Schools: What do Turkish Adolescents Think?* International Journal for the Advancement of Counselling, 35(2), 139–151
- Törenli N. (2005). *Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi, Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*. Ankara, Bilim ve Sanat
- Türkileri, N., Soydaş, D. K., & Uçanok, Z. (2021). *Algılanan Ebeveyn İzlemesi, Siber Zorbalık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler Ergenin Cinsiyetine Göre Farklılaşıyor mu?*. Psikoloji Çalışmaları, 41(3), 959-989.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). *Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters*. CyberPsychology & Behavior. 11(4). 499-503.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). *Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters*. CyberPsychology & Behavior. 11(4), 499-503.
- Walker, T. L. (2016). *Ecological Systems Theory: Using Spheres of Influence to Support Small-unit Climate and Training*. Army Research Inst For The Behavioral and Social Sciences Fort Belvoir Va Fort. United States. ss.6
- West, D. (2015). *An investigation into the prevalence of cyberbullying among students aged 16–19 in post-compulsory education*. Research in Post-Compulsory Education, 20(1), 96–112.

- Williams, K. R. & Guerra, N. G. (2007). *Prevalence and predictors of internet bullying*. Journal of adolescent health. 41(6). 14-21
- Williams, K. R., & Guerra, N. G. (2007). *Prevalence and predictors of internet bullying*. Journal of adolescent health. 41(6). S14-S21.
- Wolak, J., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2006). *Online Victimization of Youth: Five Years Later*.
- Wooldridge, J. M. (2012). *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. South Western: Cengage Learning
- Yaman, E. & Peker, A. (2012). *Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları*. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 11(3).
- Ybarra, M. L. (2004). *Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users*. Cyber Psychology & Behavior, 7(2), 247–257.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). *Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver–child relationships, Internet use, and personal characteristics*. Journal of adolescence, 27(3), 319-336.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). *Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention*. Journal of Adolescent Health. 41(6), S42-S50.
- Ybarra, M. L., Espelage, D. L., & Mitchell, K. J. (2007). *The Co-occurrence of Internet Harassment and Unwanted Sexual Solicitation Victimization and Perpetration: Associations with Psychosocial Indicators*. Journal of Adolescent Health, 41(6), 31-41.
- Yiğit, M. F., Keskin, S., & Yurdugül, H. (2018). *Ortaokullarda siber zorbalık ve aile desteği arasındaki ilişkinin cinsiyet, internet kullanımı ve öğrenim düzeyi bağlamında incelenmesi*. The Turkish Journal on Addictions, 5(2), 249-284.

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

1. Cinsiyet: () Erkek () Kadın
2. Sınıfınız: () 9. sınıf () 10. sınıf () 11. sınıf () 12. sınıf
3. Babanızın öğrenim durumu:
() Okur-yazar değil () Okur-yazar () İlkokul
() Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek lisans-Doktora
4. Annenizin öğrenim durumu:
() Okur-yazar değil () Okur-yazar () İlkokul
() Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek lisans-Doktora
5. Anneniz çalışıyor mu? () Evet () Hayır
6. Babanız çalışıyor mu? () Evet () Hayır
7. Anne ve babanız bir arada mı yaşıyor? () Evet () Hayır, babam öldü.
() Hayır, annem öldü. () Her ikisi de öldü. () Her ikisi de sağ; ama boşandılar.
8. İnternet kullanıyor musunuz? (İnternet kullanmıyorsanız diğer soruları yanıtlamayınız)
() Evet () Hayır
9. İnternete girme zamanınızı ve sürenizi denetleyen biri/birileri var mı?
() Evet () Hayır
10. İnternete daha çok hangi zaman aralığında bağlanıyorsunuz?
() Gündüz () Gece
11. İnternete en çok nereden bağlanıyorsunuz?
() Evde bilgisayardan () Cep telefonundan () Tabletten () Okulda bilgisayardan
() İnternet kafeden () Diğer -belirtiniz-
12. Ortalama olarak günde kaç saatinizi internete ayırmaktasınız?
() 1 saatten az () 1-2 saat arası () 2-3 saat arası
() 3-4 saat arası () 3 saat ve üstü
13. İnternet kullanmayı nasıl öğrendiniz?
() Ailemden () Arkadaşımdan () Okuldan () Kendi kendime
() Diğer -belirtiniz-
14. İnternet kullanırken bir sorunla karşılaştığınızda bunu nasıl çözüyorsunuz?
() Arkadaşıma sorarım () Öğretmenlerimden yardım isterim
() Kendim çözerim () Ailemden yardım isterim.
() Diğer -belirtiniz-
15. İnterneti en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz?
() Sosyal medya kullanımı () Eğitim/ Ders/ Araştırma

- ☐ Dosya/ Program indirme ☐ Haberleşme
☐ Oyun oynama ☐ Müzik dinleme/Film izleme
☐ Diğer –belirtiniz-

16. Şimdiye kadar teknoloji veya internet kullanımı ile ilgili herhangi bir eğitime katıldınız mı?

- ☐ Evet ☐ Hayır

EK 2. Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği

	1	2	3	4	5
Medyada ihtiyaç duyulan bilgiye ulaşmak için arama motorları ve veri tabanlarının nasıl kullanacağını bilirim.					
Medyadaki yenilikleri ve değişiklikleri takip edebilme noktasında iyiyim.					
Bilgiye ulaşmada farklı medya ortamlarını kullanmak benim için kolaydır.					
Medyada sunulan açık ve gizli mesajların farkına varabilirim.					
Medyada şiddet ve baskı unsuru içeren mesajları tespit edebilirim.					
Medya içeriklerinin politik, ekonomik ve sosyal boyutlarını anlayabilirim.					
Medya üzerinde farklı fikir ve düşünceleri tespit edebilirim.					
Medya içeriklerinin bilgilenme, iletişim, eğlenme vb. amaç ve işlevlerini ayırt edebilirim.					
Medya içeriklerinin reklam amaçlı olup olmadığını anlayabilirim.					
Medya içeriklerini hazırlayan, tür, amaç vb. özelliklerine göre sınıflayabilirim					
Bilgi veya haberleri farklı medya ortamlarından araştırarak karşılaştırabilirim					
Medyadan elde ettiğim bilgiler ile kendi görüşlerimi ilişkilendirebilirim.					
Medya içeriklerini kullanıp kullanmayacağıma akıllı işaretleri dikkate alarak karar verebilirim.					
Medyadaki mesajların doğruluk ve yanlışlıkları hakkında karar vermek benim için kolaydır.					
Medyanın bireyler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini belirleyebilirim					
Medya içeriklerini yasal ve etiksel açılardan (lisanssız programlar, yasak siteler, kişisel haklara saygı vb.) değerlendirebilirim.					
Medya içeriklerini güvenilirlik, geçerlik, tarafsızlık ve güncellik gibi bakımından değerlendirebilirim.					
Medya içeriklerinin doğuracağı sonuç ve risklere karşı kendimi koruyabilirim.					
Medya ortamlarında kullanıcı hesap veya profilleri oluşturabilirim.					
Medya içerikleri (resim, video klibi, metin vb.) oluşturmak için gerekli donanım araçlarını kullanabilirim.					
Medya ortamlarındaki temel kullanma araçlarını (butonlar, linkler, dosya aktarımı vb.) kullanabilirim.					

Dijital medya içeriklerini internette paylaşabilirim.					
Başkalarının gönderdiği/paylaştığı medya içeriklerine ekleme ve yorum yapabilirim.					
Medya içeriklerine kendi ilgi ve beğenilerime göre puan ve derece verebilirim.					
Sosyal medya ortamlarına katılarak başkalarının fikir ve düşüncelerini etkileyebilirim.					
Gündemdeki olayları farklı bakış açılarıyla (sosyal, kültürel, ideolojik vb.) değerlendirip medya ortamlarına katkıda bulunabilirim.					
Medyada farklı kullanıcılarla ortak bir amaç doğrultusunda etkileşim ve işbirliği kurabilirim.					
Gerçek kişilik özelliklerime uygun sanal kimlik oluşturmak benim için kolaydır.					
Medya ortamlarında insanları bilgilendirme veya yönlendirme amaçlı tartışma ve yorum yapabilirim.					
Belli konular hakkında eleştirel düşünmeyi yansıtan medya içerikleri tasarlayabilmede yetenekliyim.					
Medya içeriklerini eleştirerek karşıt veya alternatif içerikler geliştirebilmede iyiyim.					
Medya içeriği üretirken insanların farklı düşüncelerine ve özel hayatlarına saygı duyarım.					
Yasal ve etiksel kurallara uygun medya içeriği üretmek benim için önemlidir.					
Görsel ve yazılı özgün/orijinal medya içerikleri (afiş, video klibi, web sayfası, vb.) geliştirebilirim.					

EK 3. Siber Zorbalık Ölçeği

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
3	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
5	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayınlıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

16	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
18	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
19	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
20	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
21	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
22	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
23	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
24	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

EK 4. Siber Mağduriyet Ölçeği

1	İnternette bir başkası benim adımı kullanarak kendisine e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açtı.	EVET	HAYIR
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde bir başkası gizlice benim adımı kullanarak hesap açtı.	EVET	HAYIR
3	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerimi kullandı.	EVET	HAYIR
4	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e-mail) gönderdi.	EVET	HAYIR
5	Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı.	EVET	HAYIR
6	Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerimi kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerime girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
7	İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarıma girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
8	İnternette beni tehdit ettiler.	EVET	HAYIR
9	İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
10	İnternette benim iznim olmadan bazı sitelerde fotoğraflarımı yayınladılar.	EVET	HAYIR
11	İnternette fotoğraflarımı benim iznim olmadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderdiler.	EVET	HAYIR
12	İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.	EVET	HAYIR
13	İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	EVET	HAYIR
14	İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
15	İnternette benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR
16	İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.	EVET	HAYIR
17	Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla bana söylediler.	EVET	HAYIR
18	Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
19	Cep telefonundan benim fotoğraflarımı diğer kişilere izinsiz gönderdiler.	EVET	HAYIR
20	Cep telefonundan bana hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
21	Cep telefonunu kullanarak benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	EVET	HAYIR

22	Cep telefonundan bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
23	Cep telefonunu kullanarak benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR
24	Telefonla beni arayarak rahatsız ettiler.	EVET	HAYIR

**EGE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ**

YÜRÜTÜCÜNÜN ADI SOYADI / KURUMU	Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER / İletişim Fakültesi	
DANIŞMANIN ADI SOYADI / KURUMU	Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER / İletişim Fakültesi	
DİĞER ARAŞTIRMACILAR	Gizem ERGÜLŞEN BAŞLAR / Sosyal Bilimler Enstitüsü	
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	☐ Yüksek Lisans Tezi ☒ Doktora Tezi ☐ Özgün Araştırma	
ARAŞTIRMANIN BAŞLIĞI	Yeni Medya Okuryazarlık Düzeyinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Davranışı Üzerindeki Rolü	
BİLİRKİŞİ GÖRÜŞÜ	Yok	
KARARIN ALINDIĞI TOPLANTI TARİHİ	26.06.2019	
TOPLANTI / KARAR SAYISI	09 / 04	PROTOKOL NO: 302
KARAR	Araştırma, OYBİRLİĞİ ile etik açıdan uygun bulunmuştur.	

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatımın en zorlu, en verimli ve bir o kadar da heyecanlı süreci sona ererken öncelikle doktora eğitimime başladığım günden bu yana engin bilgileri ile desteğini hiç esirgemeyen, ne zaman yardıma ihtiyacım olsa rahatlıkla destek alabildiğim, her zaman bana hoşgörü ve anlayışla yaklaşan kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER'e teşekkürlerimi sunmak isterim.

Tez izleme jürimde bulunan ve tez sürecim boyunca kıymetli görüşleriyle beni aydınlatan, destekleyen, yardımcı olan ve araştırmam ile ilgili yol gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Mine YENİÇERİ ALEMDAR ve Dr. Öğrt. Üyesi Aslı ELGÜN'e de teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimimde şans eseri bir seçmeli dersini alarak tanıma ve beraber çalışma fırsatı bulduğum, üzerimde çok emeği olan sevgili hocam Prof. Dr. Pelin BAYTEKİN'e yüksek lisans eğitim sürecinden bugüne kadar bana katkıları, desteği için teşekkür ve saygılarımı sunarım. Her zaman desteğini arkamda hissedebilmem benim için gerçekten çok değerli. Akademik kariyer yolculuğunda yola kendisiyle başladığım için şanslı olduğumu düşünüyorum.

Ayrıca Ege Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı bünyesinde ders aldığım ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Aynı zamanda bu yolda beraber çok şey öğrendiğimiz, yüksek lisans ve doktora süreci boyunca beraber çalışmaktan ve sempozyumlara katılmaktan keyif aldığım çalışma arkadaşım, can dostum, ablam Dr. Ayşe NARİN'e teşekkür ve sevgilerimi sunarım. Doktora sürecim boyunca tüm sevincimi, stresimi, sıkıntımı paylaşabildiğim ve her zaman bana destek olması gerçekten benim için çok kıymetli.

Sevgili ailem... Beni büyük bir özveri ve sevgiyle yetiştiren, her zaman destekleyen, bugünlere gelmemde çok büyük payı olan, her düştüğümde kaldıran canım annem ve babam Nazlı-Erhan ERGÜLŞEN'e çok teşekkür ederim. Eğitim sürecim boyunca beni her konuda destekleyen, bana saygı duyan sevgili eşim Sinan BAŞLAR'a ve en önemlisi doktora eğitimime başladığımda henüz iki haftalık olan, ona ayıracağım zamandan çalarak tamamladığım eğitim sürecim boyunca desteği ve anlayışı için canım oğlum Ayaz BAŞLAR'a yürekten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZGEÇMİŞ

GİZEM ERGÜLŞEN BAŞLAR

Öğrenim Bilgileri:

- Doktora : Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD
İletişim Araştırmaları Doktora Programı, 2022
- Yüksek Lisans : Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD
İletişim Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans Programı, 2014
- Lisans : Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık, 2012

Akademik Çalışmalar:

- Baytekin, P. & Ergülşen, G. (2015). “*Ülke İmajı Kavramına Genel Bir Bakış*” isimli kitap bölümü. “*Türkiye’nin Uluslararası İmajı*” isimli kitap içinde. Editörler: Doç. Dr. Elif Yıldız, Doç Dr. Tuba Gültekin. Konya: Atlas Akademi Yayınları, ss:9-49
- Ergülşen Başlar, G. & Baytekin, P. (2016). “*Renault Markasının Logosunun Geçmişten Günümüze Değişimi: Göstergebilimsel Yaklaşım: 1900-2016 Yılları Arası Bir Çözümleme*” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:9 Sayı:44, Haziran 2016, ss:994-1004
- Ergülşen, G., Narin, A. & Baytekin, P. (2015). “*Farklı Kuşakların Yeni Medya Okuryazarlık Düzeylerine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma*”, Kadir Has Üniversitesi Yeni Medya Çalışmaları 2. Ulusal Kongre, 26-27 Şubat 2015 İstanbul, Kongre Kitabı
- Ergülşen Başlar G. & Narin A. (2018), “*Uluslararası İşletmelerde Global Çalışanların Karşılaştıkları Kültürlerarası İletişim Zorlukları Ve Bu Zorlukların Üstesinden Gelmede Geliştirilen Stratejilerinin Anlaşılmasına Yönelik Bir Durum Çalışması*”, BMIJ, (2018), 6(3): 138-153 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v6i3.34>

Ulusal ve Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan Sözlü Bildiriler

- “*Yeni Tüketim Mekanı Olan Alışveriş Merkezlerinin Tercihinde Bir Pazarlama İletişimi Faaliyeti Olarak Halkla İlişkiler Etkinliklerinin Rolü*”, Anadolu Üniversitesi 2. Uluslararası İletişim Öğrencileri Sempozyumu, 6-7-8 Kasım 2013
- “*Örgüt İçi İletişim Sorunları ve Çatışmaları Anlamaya Yönelik Bir Durum Çalışması: X Kurumu Örneği*”, Hitit Üniversitesi 2. Ulusal Aktif Öğrenciler Kongresi, 25-26-27 Nisan 2014
- “*Farklı Kuşakların Yeni Medya Okuryazarlık Düzeylerine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma*”, Kadir Has Üniversitesi Yeni Medya Çalışmaları 2. Ulusal Kongre, 26-27 Şubat 2015

- “Uluslararası İşletmelerde Global Çalışanların Karşılaştıkları Kültürlerarası İletişim Zorlukları Ve Bu Zorlukların Üstesinden Gelmede Geliştirilen Stratejilerinin Anlaşılmasına Yönelik Bir Durum Çalışması”, Business and Management Research Conference, 12-14 Eylül 2018
- “Sosyal Medya ve Mahremiyet Algısının Dönüşümü: Y Kuşağına Yönelik Bir Durum Çalışması”, 3. Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi / C-IASOS 2019, 4-6 Nisan 2019
- Türkiye’de Kapsayıcı Eğitim Araştırmalarına Yönelik Literatür İncelemesi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi 100. Yıl Eğitim Sempozyumu, 26-28 Ekim 2019

Sertifikalar

- Uluslararası Reklamcılık Derneği Reklam Yarışması Katılım Sertifikası
Katılım Tarihi: 03.2011
- Education Network - İnsan Kaynakları Yönetimi
Katılım Tarihi: 03.2012
- JCI (Genç Liderler ve Girişimciler Derneği – En İyi İş Planı Eğitimi)
Katılım Tarihi: 04.2011
- Anadolu Üniversitesi - 2. Uluslararası İletişim Öğrencileri Sempozyumu Katılım Belgesi
Katılım Tarihi: 6-8 Kasım 2013
- YDS Academy of Language Studies – Certificate of Attendance
Katılım Tarihi: 05.11.2013 – 03.04. 2014
- Hitit Üniversitesi - Aktif Yaşam Kulübü - Ulusal Aktif Öğrenciler Kongresi Teşekkür Belgesi
Katılım Tarihi: 25-27 Nisan 2014
- Wiley – Writing Great Papers in international journals /An introduction for researchers / Katılım Belgesi
Katılım Tarihi: 8 Mayıs 2014
- Kadir Has Üniversitesi - Yeni Medya Çalışmaları 2. Ulusal Kongre Katılım Belgesi
Katılım Tarihi: 26-27 Şubat 2015
- Dokuz Eylül Üniversitesi Bölgesel Kalkınma ve İşletme Bilimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi / SPSS ile Temel İstatistiksel Analiz Kursu Katılım Belgesi
Katılım Tarihi: 14-29 Aralık 2016
- “Business & Organization Research Conferences” Katılım Belgesi
Katılım Tarihi: 12-14 Eylül 2018
- III. Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi Katılım Belgesi / C-IASOS 2019
Katılım Tarihi: 4-6 Nisan 2019
- 6. International Eurasian Educational Research Congress / EJER Congress 2019 Katılım Belgesi
Katılım Tarihi: 19-22 Haziran 2019
- On Dokuz Mayıs Üniversitesi – 100. Yıl Eğitim Sempozyumu Katılım Belgesi
Katılım Tarihi: 26-28 Ekim 2019